

Τμήμα Διεθνών & Ευρωπαϊκών Σπουδών

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ**

ΤΙΤΛΟΣ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ

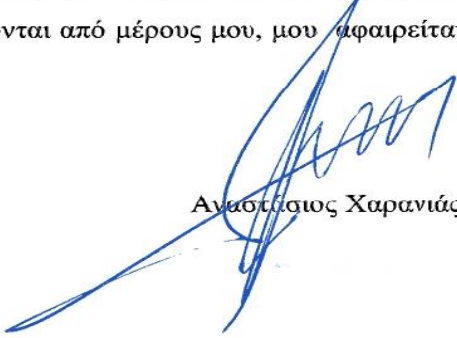
**“ΤΟ ΕΥΡΩ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΣΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΔΙΕΘΝΕΣ
ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΙΣΧΥΟΣ”**

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΧΑΡΑΝΙΑΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΡΟΥΚΑΝΑΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ

Πειραιάς, 2022

Το έργο που εκπονήθηκε και παρουσιάζεται στην υποβαλλόμενη διπλωματική εργασία είναι αποκλειστικά ατομικό δικό μου. Όποιες πληροφορίες και υλικό που περιέχονται έχουν αντληθεί από άλλες πηγές, έχουν καταλλήλως αναφερθεί στην παρούσα διπλωματική εργασία. Επιπλέον τελώ εν γνώσει ότι σε περίπτωση διαπίστωσης ότι δεν συντρέχουν όσα βεβαιώνονται από μέρους μου, μου αφαιρείται ανά πάσα στιγμή αμέσως ο τίτλος.

Αναστάσιος Χαρανιάς

Ευχαριστίες

Η ολοκλήρωση της παρούσας μεταπτυχιακής εργασίας δε θα ήταν δυνατή δίχως την πολύτιμη βοήθεια του καθηγητή μου, κ. Ρουκανά Σπυρίδωνος, Αναπληρωτή Καθηγητή του τμήματος των Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών στο Πανεπιστήμιο Πειραιώς. Του εκφράζω ένα μεγάλο ευχαριστώ για τη συνεχή και προσήκουσα ενασχόληση του σχετικά με τη δομή, τη μελέτη, τη διόρθωση των κείμενων, την καθοδήγηση αλλά και την κατανόησή του για το χρόνο που χρειάστηκε η εργασία μου για να ολοκληρωθεί. Ευχαριστώ πολύ, επίσης, τα υπόλοιπα μέλη της εξεταστικής επιτροπής: Τον Πρύτανη του Πανεπιστημίου Πειραιώς, Καθηγητή κ. Κότιο Άγγελο, για τη βοήθεια, τις εύστοχες επισημάνσεις και κυρίως για το ακαδημαϊκό του ήθος το οποίο αποτελεί παράδειγμα για την ακαδημαϊκή κοινότητα. Μεγάλη μου τιμή που υπήρξα φοιτητής του και διδάχθηκα απ' αυτόν. Προσέτι, τον Επίκουρο Καθηγητή του Τμήματος των Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πειραιώς, κ. Γιώργο Γαλανό για την προσεκτική ανάγνωση της εργασίας μου και τις πολύτιμες υποδείξεις του. Χρωστάω, επίσης, ένα μεγάλο ευχαριστώ στον Έλληνα Υπουργό Οικονομικών κ. Σταϊκούρα Χρήστο, στο Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδας κ. Στουρνάρα Ιωάννη, στον πρόεδρο του Συμβουλίου Οικονομικών Εμπειρογνομόνων (Σ.Ο.Ε.), κ Αργυρού Μιχαήλ, στον π. Πρόεδρο του ΠΑΣΟΚ και π. Υπουργό Οικονομικών και Υπουργό Εξωτερικών κ. Βενιζέλο Ευάγγελο, στον κ. Κρεμμύδα Χαράλαμπο, ο οποίος ανήκει στη Μόνιμη Αντιπροσωπεία της Ελλάδας στην ΕΕ, και στην Οργανική Μονάδα Οικονομικής Πολιτικής και είναι αρμόδιος για θέματα Συμβουλίου Υπουργών Οικονομικών (Ecofin), στον Έλληνα Πρέσβη στη Βραζιλία, κ. Πεδιώτη Ιωάννη, όπως και στον Πρόεδρο του τμήματος Πολιτικής Επιστήμης & Δημόσιας Διοίκησης τού Πανεπιστημίου Αθηνών, κ. Τσινισιζέλη Μιχαήλ για τις εξαιρετικά εύστοχες και εμπειριστατωμένες απαντήσεις στο ερωτηματολόγιο που τους έθεσα, οι οποίες, μεταξύ άλλων, συνέβαλαν στην καλύτερη κατανόηση του υπό εξέταση θέματος, και, επιπλέον, οδήγησαν σε νέες προσεγγίσεις, εισφέροντας πρωτοτυπία στην παρούσα ερευνητική προσπάθεια. Τέλος, θέλω να ευχαριστήσω την οικογένειά μου, τους γονείς μου και τη σύζυγό μου για τη βοήθεια, την υπομονή και την ηθική συμπαράσταση στις δύσκολες στιγμές της προσπάθειας μου. Η παρούσα, όμως, επιστημονική εργασία είναι αφιερωμένη στον υιό μου. Ο ερχομός του έγινε η κινητήριος δύναμη για την πρόοδο μου ως επιστήμονα και άνθρωπο.

Αναστάσιος Χαρανιάς

Πίνακας Περιεχομένων

Ευχαριστίες	i
Περιεχόμενα Πινάκων	v
Περιεχόμενα Διαγραμμάτων.....	v
Περιεχόμενα Σχημάτων	v
Βραχυγραφίες	vi
Ελληνικές.....	vi
Ξένες	vi
Περίληψη	1
Abstract.....	2
1. Εισαγωγή και Μεθοδολογία της Έρευνας	3
1.1 Εισαγωγικό Σημείωμα: Σκοποί και Κεντρικό Ερώτημα της Μελέτης	3
1.2 Μεθοδολογία.....	4
1.3 Δομή της μελέτης και συνεισφορά της διπλωματικής.....	4
2. Το Θεωρητικό Υπόβαθρο	6
2.1 Εισαγωγικές Παρατηρήσεις.....	6
2.2 Το πεδίο της Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας.....	6
2.3 Η σύγχρονη μελέτη της ΔΠΟ	9
2.4 Θεωρητικές προσεγγίσεις	13
2.4.1. Η θεωρία και η αναγκαιότητά της	13
2.5 Η Ρεαλιστική προσέγγιση	15
2.5.1 Η θεωρία της Ηγεμονικής Σταθερότητας.....	19
2.6 Η προσέγγιση του Φιλελευθερισμού	20
2.6.1 Η Θεωρία των Διεθνών Καθεστώτων	23
2.7 Η Προσέγγιση του Ιστορικού Στρουκτουραλισμού.....	24
2.8 Συμπεράσματα	26
3. Οι Διεθνείς Νομισματικές Σχέσεις.....	28

3.1 Εισαγωγικές Παρατηρήσεις.....	28
3.2 Το Ισοζύγιο Πληρωμών	29
3.3 Έλλειμμα ή Πλεόνασμα στο Ισοζύγιο Πληρωμών, Αντιμετώπιση Προσαρμογή και Θεωρητικές Προσεγγίσεις.....	32
3.3.1 Η Διαδικασία της Προσαρμογής και της Χρηματοδότησης	33
3.3.2 Θεωρητικές Προσεγγίσεις.....	36
3.4 Η Εξέλιξη των Διεθνών Νομισματικών Σχέσεων.....	37
3.4.1 Το Νομισματικό Τρίλημμα και η Θεωρία της «Αδύνατης Τριάδας».....	38
3.4.2 Η Εποχή του Κλασικού Κανόνα του Χρυσού (1870-1914)	40
3.4.3 Ο Σχεδιασμός του Νομισματικού Καθεστώτος του Bretton Woods	43
3.4.4 Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο	45
3.4.5 Η Λειτουργία του Νομισματικού Συστήματος του Bretton Woods.....	47
3.4.6 Ο Κεντρικός Ρόλος του Αμερικανικού Δολαρίου, η Στροφή στην Πολυμέρεια και το Τέλος του Νομισματικού Καθεστώτος του Bretton Woods.....	47
3.5 Το Καθεστώς των Κυμαινόμενων Συναλλαγματικών Ισοτιμιών και το Τρέχον Νομισματικό «Μη-Σύστημα»	51
3.6 Συμπεράσματα	51
4. Ευρωπαϊκές Νομισματικές Σχέσεις.....	53
4.1 Εισαγωγικές Παρατηρήσεις.....	53
4.1.1 Επίπεδα Περιφερειακής Οικονομικής Ολοκλήρωσης	53
4.2 Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ONE).....	55
4.2.1 Από το ECU στο Ευρώ	56
4.3 Το Ευρώ: Ένα Διεθνές Νόμισμα.....	57
4.4 Το Ευρώ, το Δολάριο και το Γουάν (Ρενμίνμπι)	63
4.4.1 Το Ευρώ έναντι του Δολαρίου	64
4.4.2 Η Προσπάθεια της Κίνας να Διεθνοποιήσει το Ρενμίνμπι. Προς ένα Πολυπολικό Σύστημα;	67
4.4.3 Πώς θα Αναπτυχθεί ο Διεθνής Ρόλος του Ευρώ: Απαραίτητες Πολιτικές Αποφάσεις.....	68
4.5 Τα ψηφιακά νομίσματα των κεντρικών τραπεζών (CBDCs).....	70
4.5.1 Η Ηγεμονία του Δολαρίου και οι Διασυνοριακές Συναλλαγές (SWIFT).....	73

4.5.2 Το Ψηφιακό Γουάν (DC/EP) της Κίνας.....	74
4.5.3 Ψηφιακό Δολάριο ή Fedcoin	76
4.5.4 Το Ψηφιακό Ευρώ (d-euro).....	77
4.6 Συμπεράσματα	82
5. Γενικά Συμπεράσματα.....	83
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α	85
5.1 Ερευνητικός σχεδιασμός.....	86
5.2 Συμμετέχοντες	88
5.3 Οδηγός Συνεντεύξεων.....	89
5.4 Έναρξη Απομαγνητοφωνημένων Συνεντεύξεων	90
Συνέντευξη 1.....	90
Συνέντευξη 2.....	98
Συνέντευξη 3.....	102
Συνέντευξη 4.....	108
Συνέντευξη 5.....	111
Συνέντευξη 6.....	114
5.5 Ποιοτική Ανάλυση του Περιεχομένου των Απαντήσεων των Συμμετεχόντων/Συνεντευξιαζόμενων.....	119
5.6. Συμπεράσματα	129
Βιβλιογραφικές αναφορές	132

Περιεχόμενα Πινάκων

Πίνακας 3.1 Λογαριασμοί του Ισοζυγίου Πληρωμών, 2020.....	30
Πίνακας 3.2 Σύνοψη του ισοζυγίων τρεχουσών συναλλαγών (Δις. Δολ. ΗΠΑ).....	35
Πίνακας 3.3 Συνολικά διεθνή συναλλαγματικά αποθέματα (εξαιρουμένου του χρυσού), επιλεγμένες χώρες και έτη (στο τέλος της περιόδου, σε δισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ).....	37
Πίνακας 4.4 D-euro ως ψηφιακό χρήμα κεντρικής τράπεζας που βασίζεται σε λογαριασμούς λιανικής.....	81

Περιεχόμενα Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 2.1 Μέσο πραγματικό κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε όλες τις περιφέρειες, 1870-2016.....	9
Διάγραμμα 3.2 Αποδοχές σε δολάρια και στερλίνες 1927-1937 (εκατομμύρια £).....	42
Διάγραμμα 4.3 Σύνθετος δείκτης του διεθνούς ρόλου του ευρώ.....	59
Διάγραμμα 4.4 Διεθνοποίηση του ευρώ (% των συνολικών παγκόσμιων διαθεσίμων/ροών- σε σταθερές συναλλαγματικές ισοτιμίες, 4ο τρίμηνο 2019).....	61
Διάγραμμα 4.5 Το ευρώ παρέμεινε το δεύτερο σημαντικότερο νόμισμα στο διεθνές νομισματικό σύστημα. Στιγμιότυπο του διεθνούς νομισματικού συστήματος.....	62
Διάγραμμα 4.6 Νομισματική σύνθεση των παγκόσμιων συναλλαγματικών αποθεμάτων.....	64

Περιεχόμενα Σχημάτων

Σχήμα 2.1 Ο καπιταλισμός ως σύστημα τριών επιπέδων.....	7
Σχήμα 2.2 Κρατοκεντρική εικόνα του κόσμου.....	16
Σχήμα 3.3 Αδύνατη Τριάδα.....	39
Σχήμα 4.4 Στάδια περιφερειακής οικονομικής ολοκλήρωσης.....	54

Βραχυγραφίες

Ελληνικές

ΑΕΠ	Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν
ΑΞΕ	Άμεσες Ξένες Επενδύσεις
ΔΝΤ	Διεθνές Νομισματικό Ταμείο
ΔΠΟ	Διεθνής Πολιτική Οικονομία
ΔΣ	Διεθνείς Σχέσεις
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΚ	Ευρωπαϊκή Κοινότητα
ΕΚΤ	Ευρωπαϊκή κεντρική Τράπεζα
ΕΣΣΔ	Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΟΝΕ	Οικονομική και Νομισματική Ένωση

Ξένες

CBDC	Central Bank Digital Currency
CFA	Communauté financière d'Afrique
DC/EP	Digital Currency Electronic Payment
ECU	European Currency Unit
IMF	International Monetary Fund
NAFTA	North American Free Trade Agreement
OPEC	Organization of the Petroleum Exporting Countries
RMB	Renminbi

Περίληψη

Η μελέτη του διεθνούς νομισματικού συστήματος, του κοινού νομίσματος και των σχέσεων που αναπτύσσονται μέσα σε αυτό απαιτεί, αφενός μεν, μια θεωρητική προσέγγιση στο πλαίσιο της Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας με βάση τη θεωρία του ρεαλισμού και τη θεωρία της ηγεμονικής σταθερότητας, αφετέρου δε, προσφέρει ένα εργαλείο σύνδεσης της δομής του διεθνούς συστήματος με τις διεθνείς νομισματικές σχέσεις, οι οποίες καθορίζονται από το συνδυασμό πολιτικών, οικονομικών και διεθνών παραγόντων. Το ευρώ, το ψηφιακό ευρώ, και ο διεθνής του ρόλος στο σύγχρονο νομισματικό σύστημα τίθενται στη διάθεση των διεθνών σχέσεων και επηρεάζονται καθοριστικά από τη δομή του νέου διεθνούς νομισματικού συστήματος και την ισορροπία ισχύος σ' αυτό. Έτσι, το αποτέλεσμα που προκύπτει προσδιορίζεται τόσο από τον ανταγωνισμό των τριών ψηφιακών νομισματικών μπλοκ (ΕΕ, ΗΠΑ, ΚΙΝΑ), όσο και από την εκάστοτε ισορροπία ισχύος μεταξύ των κρατών.

Abstract

The study of the international monetary system, the common currency and the relations that develop within it requires, on the one hand, a theoretical approach within the framework of International Political Economy based on the theory of realism and the theory of hegemonic stability, and on the other hand, it offers a tool to link the structure of the international system with international monetary relations, which are determined by a combination of political, economic and international factors. The euro, the digital euro, and its international role in the modern monetary system are put at the disposal of international relations and are decisively influenced by the structure of the new international monetary system and the balance of power within it. Thus, the resulting outcome is determined both by the competition between the three digital currency blocs (EU, US, CHINA) and by the balance of power between states.

1. Εισαγωγή και Μεθοδολογία της Έρευνας

1.1 Εισαγωγικό Σημείωμα: Σκοποί και Κεντρικό Ερώτημα της Μελέτης

Ο σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η δημιουργία ενός αναλυτικού πλαισίου για να μελετηθεί ο διεθνής ρόλος του ευρωπαϊκού κοινού νομίσματος, μέσα από τη σύγκριση των τριών νομισματικών μπλοκ (ευρώ-δολάριο-γουάν), και να δοθεί μια τεκμηριωμένη εκτίμηση για τη μελλοντική θέση του ευρωνομίσματος στο σύγχρονο διεθνές νομισματικό σύστημα. Σήμερα, ο διασυνοριακός νομισματικός ανταγωνισμός είναι μια πραγματικότητα, και ένα πρώτο παράδειγμα είναι η πρόκληση που θέτει το ευρώ και το κινεζικό γουάν στο δολάριο των ΗΠΑ, ενώ ένα δεύτερο παράδειγμα εξετάζει ένα διαγωνισμό που διεξάγεται σε παγκόσμια κλίμακα, για τον καθορισμό του μέλλοντος του ψηφιακού χρήματος. Προϋπόθεση για την ανάλυση αυτή είναι η αποτύπωση της ιστορικής εξέλιξης των διεθνών νομισματικών σχέσεων και η συγκρότηση ενός ρητά διατυπωμένου και κυρίως συνεκτικού επιστημονικά επαρκούς θεωρητικού υποβάθρου για την κατανόηση του σύγχρονου διεθνούς οικονομικού και νομισματικού περιβάλλοντος. Η ανάλυση των κύριων προσεγγίσεων της Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας αναδεικνύει τα κατάλληλα θεωρητικά εργαλεία. Το αναλυτικό πλαίσιο εντάσσεται στη θεωρητική προσέγγιση του ρεαλισμού της Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας.

Οι Βασικές υποθέσεις του αναλυτικού πλαισίου που αναπτύσσεται στο πλαίσιο της διπλωματικής εργασίας είναι τέσσερις: Η πρώτη υπόθεση είναι ότι τα κράτη είναι οι κυρίαρχοι παράγοντες του διεθνούς πολιτικού, οικονομικού και νομισματικού συστήματος. Η δεύτερη υπόθεση είναι ότι η δομή του διεθνούς συστήματος είναι άναρχη. Ο ρεαλισμός περιγράφει ένα διεθνές σύστημα που αποτελείται από ανεξάρτητα κράτη πάνω από τα οποία δεν υπάρχει ανώτερη αρχή (Waltz, 2011). Επειδή δεν υπάρχει εγγυητής ασφάλειας σε διεθνές επίπεδο, τα κράτη επιδιώκουν την επιβίωση τους. Έτσι, η απουσία διεθνούς ρυθμιστικής εξουσίας καθιστά το διεθνές σύστημα άναρχο. Η τρίτη υπόθεση είναι ότι η σταθερότητα του διεθνούς συστήματος διατηρείται από μια ενιαία ηγεσία, «ηγεμόνας», ο οποίος παρέχει συλλογικά αγαθά για ολόκληρο το σύστημα. Το διεθνές νομισματικό σύστημα καθορίζεται, κατά το μάλλον ή ήττον, από την ηγεμονική δύναμη η οποία προσδιορίζει τις διεθνείς νομισματικές σχέσεις. Παραδείγματα αποτελούν ο Κανόνας του Χρυσού, το σύστημα του Bretton Woods και το σημερινό σύστημα των Κυμαινόμενων Ισοτιμιών. Η Ρεαλιστική προσέγγιση της ρύθμισης του διεθνούς νομισματικού συστήματος δύναται να καθοριστεί από την ηγεμονική θεωρία. Η θεωρία της ηγεμονικής σταθερότητας υποστηρίζει, *inter alia*, ότι υπάρχει πάντα μια τάση προς την αστάθεια στο διεθνές σύστημα, αλλά αυτό μπορεί να αποφευχθεί εάν το κυρίαρχο κράτος αναλάβει ηγετικό ή ηγεμονικό ρόλο. Η τέταρτη υπόθεση είναι ότι οι διεθνείς νομισματικές σχέσεις αποτελούν μέρος των διεθνών σχέσεων και ως εκ τούτου,

επηρεάζονται από την εκάστοτε ισορροπία ισχύος μεταξύ των κρατών. Ειδικότερα, κεντρική υπόθεση της διπλωματικής εργασίας είναι ότι οι επιδράσεις στις διεθνείς νομισματικές σχέσεις διαμορφώνονται και καθορίζονται από το συγκερασμό των πολιτικών και οικονομικών διεθνών παραγόντων σύμφωνα πάντα με το αναλυτικό πλαίσιο της ρεαλιστικής προσέγγισης της Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας. Μετά ταύτα, το ευρώ, και ο διεθνής του ρόλος, τίθενται στη διάθεση των διεθνών σχέσεων και επηρεάζονται καθοριστικά από τη δομή του διεθνούς συστήματος, το νομισματικό ανταγωνισμό και την ισορροπία ισχύος σε αυτό.

1.2 Μεθοδολογία

Βασικός στόχος της παρούσας μελέτης είναι να δοθεί μια τεκμηριωμένη εκτίμηση για τη μελλοντική θέση του ευρωνομίσματος στο σύγχρονο διεθνές νομισματικό σύστημα. Επιπρόσθετη επιδίωξη της περί ης ο λόγος εργασίας είναι να προσφέρει στον αναγνώστη ένα εργαλείο σύνδεσης της δομής του διεθνούς συστήματος με τις διεθνείς νομισματικές σχέσεις. Η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε στην παρούσα διατριβή είναι κυρίως η βιβλιογραφική προσέγγιση πολλαπλών πρωτογενών και δευτερογενών πηγών, οι σχετικές εργασίες, τα επιστημονικά άρθρα και τα επίσημα στοιχεία από διεθνείς οργανισμούς που σχετίζονται με τις θεωρίες στις οποίες αναφερθήκαμε παραπάνω, καθώς και η διεξαγωγή έρευνας, για τις ανάγκες της οποίας, επιλέχθηκε η χρήση της ημι-δομημένης συνέντευξης. Τα δεδομένα συλλέγονται από αξιόπιστες πηγές, συμπεριλαμβανομένων των ΔΝΤ (IMF), Maddison Project Database, EKT, (ECB) καθώς και από κρατικές πλατφόρμες όπως η Τράπεζα της Ελλάδας (Bank of Greece). Για την επίτευξη των παραπάνω θα γίνει αρχικά μια προσπάθεια θεωρητικής θεμελίωσης και στη συνέχεια απόδειξης της σύνδεσης των διεθνών νομισματικών σχέσεων με τη δομή του διεθνούς συστήματος, θα μελετηθεί η εξέλιξη του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Συστήματος, του κοινού νομίσματος και του διεθνούς του ρόλου στο σύγχρονο διεθνές νομισματικό σύστημα, αξιοποιώντας ένα δείκτη μέτρησης του διεθνούς ρόλου των νομισμάτων, που έχει διαμορφώσει η EKT (**Διάγραμμα 4.3**), δηλαδή, το βαθμό χρήσης τους στις παγκόσμιες χρηματαγορές και στις χρηματοπιστωτικές συναλλαγές.

1.3 Δομή της μελέτης και συνεισφορά της διπλωματικής

Η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή αποτελείται, από πέντε κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται ανάλυση του σκοπού και του κεντρικού ερωτήματος που προσπαθεί να απαντήσει η παρούσα διατριβή, του αναλυτικού πλαισίου, της μεθοδολογίας και της δομής της μελέτης. Στο δεύτερο κεφάλαιο ορίζεται το πλαίσιο της θεωρίας, ήτοι το θεωρητικό υπόβαθρο πάνω στο οποίο

δύναται να βασιστεί το αναλυτικό πλαίσιο. Μεταξύ άλλων, αναλύονται οι βασικές προσεγγίσεις του πεδίου μελέτης της Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας, ανάλυση που είναι απαραίτητη λόγω του πολυσύνθετου χαρακτήρα της. Οι προσεγγίσεις αυτές είναι: ο ρεαλισμός, ο φιλελευθερισμός και ο ιστορικός δομισμός. Επιπλέον, επιχειρείται η ανάλυση της θεωρίας της ηγεμονικής σταθερότητας, καθώς και η αναφορά στη θεωρία των διεθνών καθεστώτων. Στο τρίτο κεφάλαιο επιχειρείται η ανάλυση των διεθνών νομισματικών σχέσεων. Γίνεται αναφορά στο ισοζύγιο πληρωμών, ως ένα εργαλείο το οποίο μας πληροφορεί για τη συνολική οικονομική θέση ενός κράτους, και ακολουθεί η μελέτη της εξέλιξης του διεθνούς νομισματικού συστήματος και της ιστορίας των συναλλαγματικών καθεστώτων. Ακόμη, γίνεται αναφορά στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ), και στο «Νομισματικό Τρίλλημα» γνωστό και ως «Αδύνατη Τριάδα». Στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται η ανάλυση των ευρωπαϊκών νομισματικών σχέσεων. Εξετάζεται ο διεθνής ρόλος του κοινού νομίσματος (ευρώ) σε σύγκριση με τα άλλα διεθνή νομίσματα (δολάριο-γούαν), τα ψηφιακά νομίσματα των κεντρικών τραπεζών (ECBCs), ο διεθνής ρόλος του ευρώ στο νέο ψηφιακό νομισματικό σύστημα, έτσι ώστε να δοθεί μια τεκμηριωμένη εκτίμηση για τη μελλοντική θέση του ευρωνομίσματος στο σύγχρονο διεθνές νομισματικό σύστημα. Το πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο αποτελείται από τα γενικά συμπεράσματα καθώς και το ενσωματωμένο Παράρτημα Α, που εμφολεύει έξι συνεντεύξεις αλλά και την ποιοτική ανάλυση του περιεχομένου τους.

Η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή επιχειρεί να συνεισφέρει ουσιαστικά στην επιστημονική διερεύνηση του διεθνούς ρόλου του ευρώ και της θέσης του στο σύγχρονο διεθνές νομισματικό περιβάλλον. Η μελέτη-σύνδεση-των διεθνών νομισματικών σχέσεων τόσο υπό την έποψη της διεθνούς πολιτικής οικονομίας, όσο και από την σκοπιά των διεθνών σχέσεων αποτελεί μια, κατά το μάλλον ή ήττον, καινοφανή προσέγγιση για την ελληνική βιβλιογραφία: Οι διεθνείς νομισματικές σχέσεις τίθενται στη διάθεση των διεθνών σχέσεων και της διεθνούς πολιτικής οικονομίας (ΔΠΟ) και επηρεάζονται καθοριστικά από τη δομή του διεθνούς συστήματος και την ισορροπία ισχύος σ' αυτό. Παράλληλα, η προσπάθεια να δοθεί μια τεκμηριωμένη εκτίμηση για τη μελλοντική θέση του κοινού νομίσματος αποτελεί μια σύγχρονη προσέγγιση με ιδιαίτερη πρωτοτυπία. Τούτη η ερμηνεία και η εκτίμηση για την πιθανή δομή του νέου διεθνούς νομισματικού συστήματος φιλοδοξεί να καλύψει, αφενός μεν, σε κάποιο βαθμό το κενό στην ελληνική βιβλιογραφία, αφετέρου δε, να προσφέρει, *inter alia*, την αφορμή για περαιτέρω έρευνα και μελέτη των ως άνω υποθέσεων. Τέλος, η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή διεκδικεί τον χαρακτηρισμό της πρωτότυπης, καθώς επιχειρεί την ερμηνεία και την εξαγωγή συμπερασμάτων, γενικώς, για το σύγχρονο διεθνές νομισματικό σύστημα και, ειδικώς, για τη θέση και το διεθνή ρόλο του ευρώ, μέσα από τη διεξαγωγή ποιοτικής έρευνας και τη χρήση της ημι-δομημένης συνέντευξης, με σκοπό την απόκτηση σχετικών με την έρευνα πληροφοριών.

2. Το Θεωρητικό Υπόβαθρο

2.1 Εισαγωγικές Παρατηρήσεις

Στο παρόν κεφάλαιο ορίζεται το πλαίσιο της θεωρίας, πάνω στην οποία θα βασιστεί η δομή, η ανάλυση και το περιεχόμενο της παρούσας μελέτης. Οι διεθνείς σχέσεις ως κομβικό πεδίο επιστημονικής μελέτης τόσο της ιστορίας όσο και της εμπράγματης κοινωνικοπολιτικής θεωρίας είναι το πιο αξιόπιστο και κατάλληλο εργαλείο ανάλυσης των διακρατικών σχέσεων. Σημαντικό στοιχείο των διεθνών σχέσεων έχει καταστεί η ανάλυση του επιστημονικού πεδίου της Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας (ΔΠΟ), το οποίο συνιστά και την αιχμή των διεθνών σπουδών. Η ενότητα που ακολουθεί φέρνει στο προσκήνιο τη χρησιμότητα της Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας, ως του ισχυρότερου επιστημονικού τομέα των ΔΣ, με σκοπό να διαφωτίσει για το περιεχόμενο και τη σημασία της, αλλά και να συμβάλλει στην κατανόηση των ερμηνευτικών προσεγγίσεων που οδηγούν σε μια σωστή και ορθολογιστική κατανόηση των διεθνών πολιτικοοικονομικών φαινομένων. Δίνοντας έμφαση στις ορθολογικές ερμηνείες που παρέχει η προσέγγιση του ρεαλισμού, του φιλελευθερισμού και του ιστορικού στρουκτουραλισμού, η μελέτη των περιών ο λόγος ανταγωνιστικών θεωρητικών προσεγγίσεων φιλοδοξεί να αναδείξει τις διαφορές των βασικών αρχών τους, τον τρόπο που προσεγγίζουν τους βασικούς και κυρίαρχους δρώντες στη ΔΠΟ, αλλά και τις θέσεις που παίρνουν σε ζητήματα συνεργασίας και σύγκρουσης, σε ένα διεθνές σύστημα με ελλιπές κανονιστικό πλαίσιο ρύθμισης, καθοριζόμενο είτε από την ισχύ ηγεμονικών δυνάμεων είτε από το «ρυθμιστικό πλαίσιο» (συμφωνίες μεταξύ κρατών ή από διακρατικά όργανα με τη σύμφωνη γνώμη και απόφαση του εκάστοτε κράτους, όπως είναι οι διεθνείς οργανισμοί), διεθνών καθεστώτων.

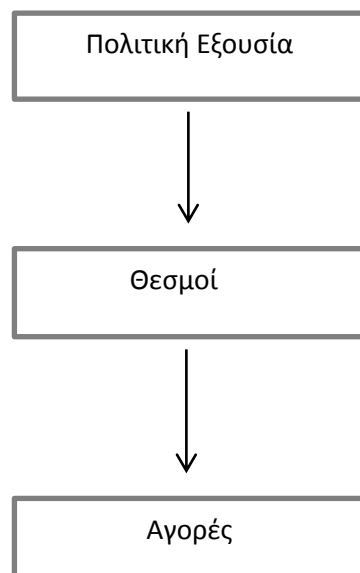
2.2 Το πεδίο της Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας

Η Διεθνής Πολιτική Οικονομία (ΔΠΟ) επιχειρεί να κατανοήσει τα διεθνή και παγκόσμια προβλήματα χρησιμοποιώντας μια εκλεκτική σειρά αναλυτικών θεωριών και εργαλείων. Είναι ένα σύμπλοκο διεπιστημονικό πεδίο εντός των διεθνών σχέσεων που αντλεί στοιχεία από τη διεθνή πολιτική και τα διεθνή οικονομικά για να εξετάσει τους δυναμικούς δεσμούς δομών, διαδικασιών και αλληλεπιδράσεων των διεθνών πολιτικών και οικονομικών φαινομένων. Διερευνά τη σχέση μεταξύ κρατών και διεθνών αγορών, δηλαδή την πολιτική διάσταση της οικονομίας ή τις οικονομικές συνθήκες για την άσκηση και την αναπαραγωγή της εξουσίας στη διεθνή πολιτική, και

αναλύει τον τρόπο με τον οποίο οι πολιτικές δυνάμεις επηρεάζουν τη δυναμική της αγοράς, και τις επιπτώσεις της οικονομικής αλληλεπίδρασης στην πολιτική διαδικασία. Τι σημαίνει αυτό: Η πολιτική περιορίζει τις οικονομικές επιλογές, είτε πρόκειται για πολιτικές επιλογές των κυβερνήσεων είτε για επιλογές φορέων ή κοινωνικών ομάδων, και οι οικονομικές δυνάμεις περιορίζουν τις πολιτικές επιλογές, όπως οι δραστηριότητες πολιτικής πίεσης των επιχειρήσεων ή οι εσωτερικές ή εξωτερικές πολιτικές των κυβερνήσεων. Για παράδειγμα η αντίσταση της ΕΕ στην ουσιαστική απελευθέρωση του εμπορίου γεωργικών προϊόντων που απαιτούν οι χώρες εξαγωγής μπορεί να οφείλεται σε παράγοντες όπως η πολιτική οργάνωση των αγροτικών λόμπι σε ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες. Για τους ίδιους λόγους, οι οικονομικές πολιτικές είναι σχεδόν πάντοτε πολιτικοποιημένες, επειδή οι διάφορες πολιτικές επιλογές έχουν γενικά διαφορετικές επιπτώσεις στην κατανομή του πλούτου. Έτσι, η πολιτική εξουσία μπορεί να είναι ένα μέσο με το οποίο άτομα ή ομάδες μπορούν να μεταβάλλουν την παραγωγή και τη διανομή του πλούτου, αλλά και ο ίδιος ο πλούτος μπορεί να είναι ένα μέσο για την επίτευξη πολιτικής εξουσίας ή επιρροής (Cohen, 2009).

Ο R. Gilpin προσπαθεί να εξηγήσει τι δημιουργεί και διαιώνίζει τους θεσμούς και τι αντίκτυπο έχουν οι θεσμοί στην παγκόσμια οικονομία. Διαχωρίζει την πολιτική από την οικονομία δίνοντας έμφαση στα κράτη, στους θεσμούς και στις αγορές.

Σχήμα 2.1 Ο καπιταλισμός ως σύστημα τριών επιπέδων.

Πηγή: (Bruce R. Scott, 2006)

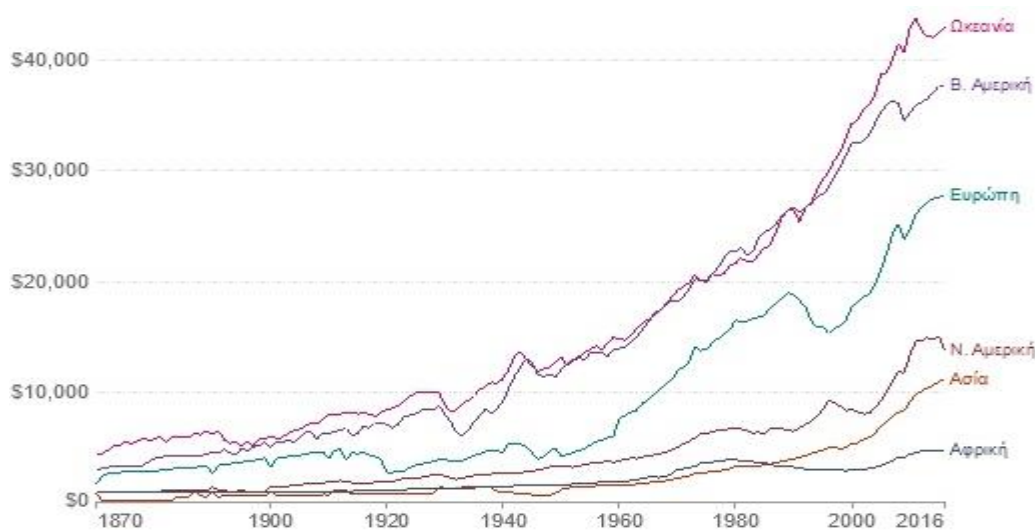
Συνθέτει την ωφελιμιστική ορθολογική επιλογή και το ρεαλιστικό πλαίσιο των διεθνών σχέσεων, το οποίο ερείδεται στις ιδέες του Θουκυδίδη του Ε. Η. Carr και του Hans Morgenthau και σταχυολογεί τα βασικά προβλήματα στη μελέτη της διεθνούς πολιτικής οικονομίας υπό την έποψη της συστημικής σταθερότητας και της τάξης: Η ΔΠΟ περιλαμβάνει τη διάδραση μεταξύ του διακρατικού συστήματος και των διεθνών ανταλλακτικών σχέσεων, ή την αμοιβαία και πολύπλοκη αλληλεπίδραση της επιδίωξης του πλούτου και της επιδίωξης της εξουσίας (Gilpin, 1975: 43). Με την επιδίωξη του πλούτου ο Gilpin είχε κατά νου το πεδίο των οικονομικών: ο ρόλος των αγορών και των υλικών κινήτρων, τα οποία είναι μεταξύ των κεντρικών ανησυχιών των mainstream οικονομολόγων. Με την επιδίωξη της εξουσίας, είχε στο μυαλό του το πεδίο της πολιτικής: ο ρόλος του κράτους και η διαχείριση των συγκρούσεων, που είναι από τα κεντρικά θέματα που απασχολούν τους πολιτικούς επιστήμονες. (Cohen, 2009). Η αλληλεπίδραση μεταξύ πλούτου και εξουσίας είναι δυναμική. Από τη μια πλευρά, η κατανομή της εξουσίας δημιουργεί πρότυπα δικαιωμάτων ιδιοκτησίας εντός των οποίων παράγεται και διανέμεται ο πλούτος, από την άλλη πλευρά, οι αλλαγές στην παραγωγική αποτελεσματικότητα και την πρόσβαση στους πόρους επηρεάζουν μακροπρόθεσμα τις σχέσεις εξουσίας (Keohane, 1984).

Αυτές οι διπλές ανησυχίες οδήγησαν τους πρώτους μελετητές της ΔΠΟ να εστιάσουν στα εννοιολογικά εργαλεία που υπήρχαν ήδη στην πολιτική επιστήμη και στις διεθνείς σχέσεις. Οι συνδέσεις μεταξύ οικονομίας και πολιτικής, και *vice versa*, στο πεδίο των διεθνών σχέσεων θέτουν τα ίδια ερωτήματα (ανακατανομή της διεθνούς ισχύος), αλλά τα επεκτείνουν για να συμπεριλάβουν και άλλες πηγές αλλαγής, οι οποίες προκύπτουν από την αλληλεπίδραση μεταξύ κρατών και αγορών που αφορούν στις διεθνείς νομισματικές σχέσεις, στη χρηματοδότηση, στο εμπόριο και στις επενδύσεις (Gill, 1990). Στο *The Political Economy of International Relations*, ο Gilpin επιχειρεί να εντοπίσει και να αναλύσει τις δυνάμεις και τη δυναμική των αλλαγών στις διεθνείς σχέσεις. Συζητά, αδρομερώς, τις σύγχρονες οικονομικές θεωρίες για το εμπόριο, τις νομισματικές και χρηματοπιστωτικές σχέσεις, όμως τα οικονομικά δεν είναι μια σημαντική πηγή του πλαισίου της πολιτικής του οικονομίας. Το ζητούμενο, εκεί, είναι η φύση της υποκείμενης σύνδεσης μεταξύ οικονομικών και πολιτικών δραστηριοτήτων. Τα οικονομικά καθοδηγούν την πολιτική ή το αντίστροφο; Τα τρία "μοντέλα" του Gilpin -που αναφέρονται και ως παραδείγματα ή προοπτικές- θεωρούνται το λογικό σημείο εκκίνησης για την ανάλυση της ΔΠΟ. Η συμβατική άποψη κατηγοριοποίησε τις προσεγγίσεις της ΔΠΟ σε τρεις ευρείες προοπτικές που περιγράφουν, *inter alia*, τις σχέσεις μεταξύ κρατών και αγορών: Ρεαλισμός, φιλελευθερισμός και ιστορικός στρουκτουραλισμός (Gilpin 1987).

2.3 Η σύγχρονη μελέτη της ΔΠΟ

Λέμε γενικά ότι τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια η ΔΠΟ ήταν ένα πεδίο που αγνοήθηκε από τους μελετητές και τους επαγγελματίες των διεθνών σχέσεων. Η «μακρά έκρηξη» (1945-1970), μια άνευ προηγουμένου περίοδος σταθερής οικονομικής ανάπτυξης, ωφέλησε τόσο τις ανεπτυγμένες όσο και τις λιγότερο ανεπτυγμένες οικονομίες (Διάγραμμα 2.1). Λόγω της συγκριτικής σταθερότητας αυτής της περιόδου ήταν κοινός τόπος οι διεθνείς οικονομικές σχέσεις να θεωρούνται ως ένα σχετικά αδιάφορο ζήτημα που θα μπορούσε να αφηθεί στη διαχείριση των τεχνοκρατών. Πως εξηγείται αυτό; Η «παραμέληση» των οικονομικών, όπως την ονομάζει η Suzan Strange (1970), συνυφαίνεται, γενικώς, με τα δομικά χαρακτηριστικά του μεταπολεμικού διεθνούς συστήματος και του Ψυχρού Πολέμου (διπολικό σύστημα), και ειδικώς, με τα θεωρητικά συμφραζόμενα της ρεαλιστικής σχολής. Τρεις παράγοντες είναι ιδιαίτερα σημαντικοί: Πρώτον, ο Ψυχρός Πόλεμος, το κυριότερο δεδομένο της εποχής αντιμετωπίζεται, συλλήβδην, από τους παρατηρητές ως ένας ιδεολογικός (κομμουνισμός/καπιταλισμός), και πολιτικο-στρατιωτικός ανταγωνισμός. Στα οικονομικά δίδεται ελάχιστη προσοχή. Το μείζων ζήτημα είναι να αποφευχθεί η πυρηνική σύγκρουση ανάμεσα στις δυο υπερδυνάμεις (ΗΠΑ-ΕΣΣΔ). Σύμφωνα με το κυρίαρχο ρεαλιστικό παράδειγμα, τα οικονομικά θέματα υποσκελίζονται στη σφαίρα της «χαμηλής πολιτικής», σε αντίστιξη με την «υψηλή πολιτική», της στρατιωτικής στρατηγικής και της κρατικής ασφάλειας (Economides & Wilson, 2007).

Διάγραμμα 2.1 Μέσο πραγματικό κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε όλες τις περιφέρειες, 1870-2016

Πηγή: Maddison Project Database (2018)

CC BY

Πηγή: (Maddison Project Database 2018, Bolt et al, 2018)

Ο δεύτερος παράγοντας είναι *prima facie* μεθοδολογικός. Αφορά στη μεθοδολογική προσέγγιση των διεθνών σχέσεων, που διαμορφώθηκε επαπτομενικά με την εξέλιξη του Πολιτικού Ρεαλισμού, και διακλαδώθηκε στο σημαντικό κείμενο του Hans Morgenthau, *Politics Among Nations* (1948). Σ' αυτή την προσπάθεια, τα οικονομικά ζητήματα έμειναν έξω από το πεδίο των διεθνών σχέσεων και της πολιτικής. Ο Morgenthau τράβηξε μια διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στην πολιτική και στην οικονομία, και αναγνώρισε στην πρώτη την ισχύ, *homo politicus*, και στη δεύτερη τον πλούτο, *homo economicus*. Αν και θεωρούσε τους οικονομικούς πόρους σημαντικό συστατικό μεγιστοποίησης της κρατικής ισχύος, κατέτεινε, εν τέλει, στην αδρομερή παραδοχή ότι οι οικονομικές συναλλαγές δεν αποτελούν τμήμα της διεθνούς πολιτικής. Ο τρίτος παράγοντας σχετίζεται με την ηγεμονική θέση των ΗΠΑ. Η Αμερική, αρχηγέτης και αδιαμφισβήτητη βιομηχανική και χρηματοοικονομική δύναμη στο μεταπολεμικό δυτικό κόσμο, ήταν σε θέση να καθορίσει τους κανόνες του οικονομικού παιχνιδιού και την ίδια στιγμή να εξασφαλίσει την τήρηση τους (με τη μέθοδο carrot and stick) στο εσωτερικό της συμμαχίας. Αυτό προσέφερε, αφενός μεν, τη σχετικά ήπια προσαρμογή και διευθέτηση των εσωτερικών προστριβών ανάμεσα στις ΗΠΑ και στους συμμάχους της, αφετέρου δε, οδήγησε στην ψευδαίσθηση ότι οι διεθνείς οικονομικές σχέσεις είναι αμετάβλητες, χωρίς να δημιουργούν ζητήματα πολιτικής φύσεως (Economides & Wilson ,2007).

Στα τέλη της δεκαετίας του 1960 η παγκόσμια οικονομία εισήλθε σε μια περίοδο αναταραχής. Έπειτα από μια περίοδο τυφλής βελτίωσης μια πλήρης αντιστροφή της τάσης ανάπτυξης προκάλεσε ένα μεγάλο αριθμό κλυδωνισμών και σημαντικών διαταραχών στη δομή των παγκόσμιων οικονομικών σχέσεων: Η κατάρρευση του συστήματος του Bretton Woods, η παγκόσμια κρίση της τιμής του πετρελαίου λόγω του εμπάργκο του OPEC (1973), ο πόλεμος του Βιετνάμ και οι οικονομικές αναταραχές στις ΗΠΑ αύξησαν το ενδιαφέρον για τους οικονομικούς παράγοντες και ζήτησαν μια ριζική αναθεώρηση της διεθνούς οικονομικής τάξης New International Economic Order (NIEO). Οι θεμελιώδεις κανόνες του παιχνιδιού ήταν ξαφνικά ανοιχτοί για επαναδιαπραγμάτευση. Οι αναταράξεις αυτές ώθησαν τους πολιτικούς επιστήμονες να ασχοληθούν με ένα αντικείμενο που προηγουμένως είχε αφηθεί σε μεγάλο βαθμό στους οικονομολόγους. Ακολούθησε η έκφραση ενδιαφέροντος από συγκεκριμένα πρόσωπα- S.Krasner, R.Gilpin, S.Strange και R. Keohane και J. Nye- τα οποία εισέφεραν *ad rem* να αναδειχτεί η θέση του υποπεδίου της ΔΠΟ στον ακαδημαϊκό χάρτη (Ravenhill, 2016).

Οι δύο πρώτοι, συνεπείς με τον Θουκυδίδειο (κρατοκεντρικό) πολιτικό ρεαλισμό, επικεντρώθηκαν στην ερμηνεία των διακρατικών σχέσεων και στην ανάδειξη της δομής των διεθνών οικονομικών φαινομένων υπό το πρίσμα της διεθνούς πολιτικής οικονομίας. Όπως

κατέδειξαν με ενάργεια οι S.Krasner και R.Gilpin σε πλείστα κείμενά τους, οι διεθνείς οικονομικές δομές και ο τρόπος που επενεργούν στη διεθνή κατανομή της ισχύος επηρεάζουν *ipso facto* το ρόλο και τη θέση των κρατών και δίνουν ώθηση προς την κατεύθυνση μιας σχεδόν ολιστικής ερμηνείας του διεθνούς συστήματος και των συμπαρομαρτούντων οικονομικών, πολιτικών και οργανωτικών δεδομένων. Η Suzan Strange χωρίς να διαφωνεί με τις κύριες ρεαλιστικές θεμελιώσεις, καλλιεργεί αξιολογικά διλλήματα που, εν μέρει, αμφισβητούν τη δεσπόζουσα θέση των κυρίαρχων μελών του διεθνούς συστήματος (κρατοκεντρικό), υπό την έποψη ότι το σύγχρονο βεστυφιασμένο σύστημα δε μπορεί, πλέον, να διαχειριστεί τρία μείζονα προβλήματα: Τον έλεγχο του χρηματοπιστωτικού συστήματος, τη διαχείριση του περιβάλλοντος και τον αποτελεσματικό οικονομικό και κοινωνικό του ρόλο. Στο άρθρο της με τίτλο «International Economics and International Relations: A case of mutual neglect», (1970), πέτυχε να εδραιώσει το επιχείρημά της, πως η ολιστική θεώρηση των διεθνών πολιτικών και οικονομικών ζητημάτων είναι πλέον αδιάφευκτη. Επέστησε την προσοχή στη δυνατότητα οι ταχύτατες αλλαγές που συμβαίνουν στη διεθνή οικονομία να επιφέρουν σημαντικές συνέπειες στο διεθνές πολιτικό σύστημα, και επισημαίνοντας τους άρρηκτους δεσμούς που ανέκαθεν συνέδεαν τις διεθνείς οικονομικές και πολιτικές διεργασίες με τους θεσμούς και τους οικονομικούς παράγοντες, έπαιξε σημαντικό ρόλο στην αναρρίπιση του ενδιαφέροντος των τελευταίων στην επιστήμη των ΔΣ (Strange, 1970). Παρόμοια, οι R. Keohane και J.Nye αναζήτησαν την προέκταση αυτής της δομής μέσα από ιδέες όπως η διεθνικότητα (transnationalism) τα διεθνή καθεστώτα (regimes), η οικονομική αλληλεξάρτηση και τα πολιτικά συμφραζόμενα της. Οι δύο αυτοί σημαντικοί φιλελεύθεροι θεωρητικοί οραματίστηκαν έναν εκτεταμένο ρόλο για διεθνείς οργανισμούς και καθεστώτα στην ατζέντα της ΔΠΟ, και εστίασαν στην έννοια της αλληλεξάρτησης και στον διανεμητικό ρόλο της ισχύος και των ρευστών συμφερόντων στη διεθνή πολιτική (Economides & Wilson ,2007)..

Η Διεθνής Πολιτική Οικονομία συγκροτήθηκε ως επιστημονική πειθαρχία από την στιγμή που ενσωματώθηκε στις διεθνείς σπουδές. Εξετάζοντας τη διεθνή οικονομία, την διακυβέρνησή της, το διεθνές εμπόριο, τους πλουτοπαραγωγικούς πόρους, τις χρηματοοικονομικές ροές, τις στρατηγικές των επιχειρήσεων, τις ΑΞΕ, και τις κρατικές πολιτικές, αναμφίλεκτα, η ΔΠΟ βρέθηκε στον πυρήνα της Πολιτικής Επιστήμης των Διεθνών Σχέσεων και πολύ γρήγορα κατέστη ο κατεξοχόν κλάδος της μελέτης των πολιτικών όψεων του διεθνούς συστήματος. Η διαδρομή της ήταν χαρακτηριστική. Η ανάδυση του νέου αντικειμένου (ΔΠΟ) στη δεκαετία του 1970 ήταν μια απάντηση στις πραγματικές αλλαγές στον κόσμο, στις εξελίξεις στην παγκόσμια οικονομία, στη διεθνή ασφάλεια, στη μελέτη των οικονομικών και των διεθνών σχέσεων, και πήρε τη μορφή πανεπιστημιακών μαθημάτων όπως «Πολιτική Οικονομία Διεθνών Σχέσεων» ή «Πολιτική των Διεθνών

Οικονομικών Σχέσεων». Οι αλλαγές αυτές οδήγησαν στην ανάγκη για διεπιστημονική προσέγγιση των διαφόρων πεδίων μελέτης των κοινωνικών επιστημών (πολιτική, οικονομία). Η ΔΠΟ διεύρυνε τους ορίζοντες των Διεθνών Σπουδών επιστημονικά και επιστημολογικά με τη μορφή μιας εκλεκτικής προσέγγισης όσον αφορά την επιλογή του αντικειμένου και των μεθόδων έρευνας (κοινωνιολογικών, πολιτικών, οικονομικών, ιστορικών *et al*) (Gilpin, 2007).

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1980 η μελέτη της σύγχρονης ΔΠΟ χαρακτηρίστηκε από την εφαρμογή ενός ποικίλου φάσματος θεωρητικών και μεθοδολογικών προσεγγίσεων. Το μεγαλύτερο μέρος των σύγχρονων εργασιών της ΔΠΟ ακολούθησε τις βασικές αρχές του θετικισμού: δηλαδή, την ερμηνεία των διεθνών ζητημάτων, το «πως» συμβαίνουν τα πράγματα και όχι τη διατύπωση αξιολογικών θέσεων (το «τι»). Τι σημαίνει αυτό: *Grosso modo*, ο θετικισμός ή ο νεοθετικισμός, ερείδεται στην απλή διαπίστωση ότι μια επιστημονική πρόταση θα πρέπει να στηρίζεται στις αρχές της λογικής, να αποκλείει κάθε αξιολογική ενέργεια και να ελέγχεται εμπειρικά. Με τους πιο ακριβείς όρους, λοιπόν, ο θετικισμός ενθέτει στη μελέτη της ΔΠΟ αυτό που θεωρείται το θεμέλιο της σύγχρονης κοινωνικής θεωρίας: οι κοινωνικοί θεσμοί, εν προκειμένω τα διεθνή ζητήματα, να μπορούν να μελετώνται με αντικειμενικό τρόπο, ανεξάρτητα από προκαταλήψεις και ιδεολογήματα. Το ενδεχόμενο να συμβεί το τελευταίο καταδεικνύει και τη διαφορά μεταξύ μιας ανάλυσης με ελλείμματα και σφάλματα και μιας ανάλυσης ερμηνευτικά ολιστικής και επιστημονικά θεμελιωμένης. Η ΔΠΟ ως επιστημονική πειθαρχία αναπτύσσει την πολυσυλλεκτικότητά της με επιστημονικά και επιστημολογικά βάσιμο τρόπο. Συνεκτιμά τους αναρίθμητους δρώντες του παγκοσμιοποιημένου κόσμου και προχωρεί σε μια σφαιρική προσέγγιση της δομής του κρατοκεντρικού διεθνούς συστήματος (Μανώλη & Μαρής, 2015).

Το γύρισμα του 1990 συνοδεύτηκε από σημαντικές ποιοτικές μεταλλαγές στην παγκόσμια πολιτική και οικονομία. Μετά την κατάρρευση του διπολισμού και τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου ακολούθησε μια περίοδος μετάβασης προς την οικονομική-τεχνολογική παγκοσμιοποίηση και την οικονομία της αγοράς, η οποία, αφενός μεν, δημιούργησε νέες ευκαιρίες, αφετέρου δε, προκάλεσε νέες εστίες σύγκρουσης αλλά και ριζικές αλλαγές στην παραγωγή, στο εμπόριο, στο χρηματοπιστωτικό σύστημα και στις επενδύσεις. Η ολοκλήρωση της παγκόσμιας οικονομίας αύξησε την αλληλεξάρτηση των εθνικών οικονομιών, και έκανε εμφανή την ανάγκη νέων μορφών οικονομικής διακυβέρνησης λόγω της αστάθειας και της αβεβαιότητας που συνόδευσε την απορρύθμιση και την επέκταση του παγκόσμιου οικονομικού status quo (Gilpin, 2001). Η κρίση που έπληξε την Ανατολική Ασία το 1997/1998, και κυρίως η χρηματοπιστωτική κρίση του 2007/2008 απέδειξαν πως η παγκόσμια χρηματοοικονομική και χρηματοπιστωτική αρχιτεκτονική γίνεται όλο και πιο ασταθής. Είναι πασίδηλο, πλέον, ότι «τα εδαφικά όρια των κρατών δεν

συμπίπτουν με την έκταση ή τα όρια της πολιτικής τους εξουσίας επί της οικονομίας και της κοινωνίας». Οι ομαδοποιήσεις κρατών (περιφερισμός) που επηρεάστηκαν, γενικώς, από τα παραπάνω, και ειδικώς, από την εμπειρία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης αποτέλεσαν αντικείμενο μελέτης ως προς τις επιδράσεις τους στο διεθνές εμπόριο, στη διεθνή τάξη και στις ισορροπίες ισχύος (Μανώλη & Μαρής, 2015).

2.4 Θεωρητικές προσεγγίσεις

2.4.1. Η θεωρία και η αναγκαιότητά της

Συχνά η θεωρία φαντάζει αφ' εαυτής δύσκολη και μπερδεμένη. Ιδιαίτερα στις πιο σύνθετες και επεξεργασμένες μορφές της, οι περισσότεροι αντιμετωπίζουν ακόμη και την ίδια τη λέξη με δυσπιστία πιστεύοντας ότι πρόκειται για κάτι ακατάληπτο, δυσνόητο ή και τετριμμένο. Αυτό συμβαίνει γιατί η θεωρία, μολονότι είναι αναγκαία και χρήσιμη, περιγράφει με αφηρημένους θεωρητικούς όρους κάτι που συνήθως νομίζουμε ότι το γνωρίζουμε ήδη πολύ καλά, όπως την κοινωνική μας ζωή ή προβλήματα που συναντάμε καθημερινά στον πραγματικό κόσμο. Η ίδια όμως η θεωρία είναι χρήσιμη μόνο όταν μπορούμε να διδαχθούμε κάτι ουσιαστικό από αυτήν. Και μπορούμε να διδαχθούμε κάτι ουσιαστικό από αυτήν αν και μόνο αν μπορούμε να τη χρησιμοποιήσουμε δημιουργικά (Craib, 2011). Για παράδειγμα, δεν είναι απαραίτητο να αναζητήσουμε μια θεωρία για να εξηγήσουμε γιατί οι άνθρωποι προσπαθούν να εγκαταλείψουν ένα φλεγόμενο κτίριο. Είναι απαραίτητο, όμως, να βρεθεί μια θεωρία που να εξηγεί γιατί οι άνθρωποι επισκέπτονται τα καταστήματα στη μία πλευρά του δρόμου περισσότερο από την άλλη. Ομοίως, υπάρχει σύγχυση σχετικά με τη φύση της θεωρίας όσον αφορά στη λειτουργία του διεθνούς συστήματος, πολιτικού και οικονομικού (Strange, 1988). Οι μελετητές των διεθνών σχέσεων, καλούνται να αντιμετωπίσουν σοβαρές προκλήσεις στην προσπάθειά τους να κατανοήσουν την ισορροπία ισχύος ανάμεσα στα έθνη-κράτη, την επιρροή των οικονομικών θεσμών και των διεθνών καθεστώτων, τους κανόνες λειτουργίας του καπιταλισμού και τις σχέσεις αλληλεξάρτησης που δημιουργούνται στο διεθνές πολιτικοοικονομικό περιβάλλον.

Οι θεωρητικές προσεγγίσεις των ΔΣ (ρεαλισμός, φιλελευθερισμός και ιστορικός στρουκτουραλισμός) αντιμετωπίζουν μια θεωρητική συζήτηση και μια θεμελιώδη κριτική. Κάθε μια από αυτές προϋποθέτει ένα διαφορετικό υποδειγματικό πρόβλημα, έναν διαφορετικό γρίφο που βρίσκεται στο επίκεντρο των αναλυτικών εξηγήσεων της θεωρίας. Για παράδειγμα, για το ρεαλισμό το διεθνές περιβάλλον είναι εγγενώς άναρχο και αποτελείται μόνο από κράτη. Οι υπόλοιποι

δρώντες συνυφαίνονται με την εκδήλωση των προτιμήσεων και των ικανοτήτων των κρατών. Για τους ρεαλιστές, λοιπόν, το ζητούμενο είναι να εξηγηθεί το πώς οι συγκρούσεις διανομής της ισχύος επιλύονται, δεδομένης της δύναμης και των συμφερόντων των κρατών (Waltz, 2011). Για τους φιλελεύθερους, πολλοί διαφορετικοί φορείς, συμπεριλαμβανομένων των κρατών, των γραφειοκρατιών, των ομάδων συμφερόντων, των πολυεθνικών εταιρειών και των διεθνών οργανισμών, έχουν ανεξάρτητη θέση. Εκεί το υποδειγματικό πρόβλημα βρίσκεται κάπου αλλού: μεταξύ άλλων, οι φιλελεύθεροι ενδιαφέρονται να δείξουν το πώς προβλήματα αποτυχίας της αγοράς, στα οποία η ορθολογική ατομική ιδιοτελής δράση αποτυγχάνει να οδηγήσει σε βέλτιστα κατά Pareto αποτελέσματα (αποτελέσματα στα οποία ένας δρώντας δεν μπορεί να είναι σε καλύτερη θέση χωρίς να καταστήσει έναν άλλο σε χειρότερη θέση), επιλύονται μέσω της δημιουργίας των κατάλληλων θεσμών (Keohane, 1984). Αμφότεροι, ωστόσο, εκκινούν από τους παράγοντες και όχι από τις δομές. Αντίθετα, μαρξιστικές και στρουκτουραλιστικές-κοινωνικές προοπτικές ξεκινούν από τη δομή: Οι δρώντες, εκεί, μπορούν να γίνουν κατανοητοί μόνο στο πλαίσιο των δομών και των σχέσεων με άλλους φορείς. Τα συμφέροντα και οι δυνατότητες των φορέων δεν είναι δεδομένα. Αντιθέτως, καθορίζονται από ευρύτερες θεσμικές ρυθμίσεις. Είναι εξαιρετικά δύσκολο να γεφυρωθεί το οντολογικό χάσμα μεταξύ των θεσμικών προοπτικών και των προοπτικών προσανατολισμένων στους δρώντες, αν και η θεωρία της δομής έχει καταβάλει κάποια προσπάθεια να περιγράψει πώς οι δομές και οι δρώντες αλληλοσυγκροτούνται (Dessler, 1989). Παρά ταύτα, το κύριο ερώτημα που προκύπτει είναι το εξής: Πώς και με ποιον τρόπο μπορούμε να μελετήσουμε καλύτερα την εξέλιξη της παγκόσμιας κοινωνίας; Είναι αναγκαία η χρησιμοποίηση θεωρητικών υποδειγμάτων για τη μελέτη αυτού του σύνθετου κόσμου που έχει δημιουργηθεί;

Αναμφίβολα, η θεωρία είναι το απαραίτητο εργαλείο για την καλύτερη ερμηνεία, παρατήρηση και κατανόηση του σύγχρονου κόσμου. Όπως υποστηρίζει ο S. Hoffman η θεωρία αποτελεί τη συστηματική μελέτη των παρατηρούμενων φαινομένων με σκοπό τον εντοπισμό των κύριων μεταβλητών, την ερμηνεία της συμπεριφοράς και την αποκάλυψη ιδιαίτερων τύπων σχέσεων μεταξύ των εθνικών μονάδων (Hoffmann, 1969). Έτσι ακριβώς, η θεωρία θα πρέπει να οδηγεί στη διατύπωση γενικεύσεων στη βάση εμπειρικής τεκμηρίωσης, να διέπεται από ορθολογισμό και να έχει τη δυνατότητα να περιγράψει, να ερμηνεύσει και να προβλέψει. Οι θεωρίες της ΔΠΟ παρέχουν διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους μπορούν να απαντηθούν τα παραπάνω ερωτήματα. Οι προοπτικές αυτές (ρεαλισμός, φιλελευθερισμός και ιστορικός στρουκτουραλισμός) δεν μπορούν να συνδυαστούν με κάποιο πιο συνθετικό γενικό επιχείρημα, επειδή ξεκινούν από διαφορετικές οντολογικές υποθέσεις για την κατάσταση του κόσμου, προκρίνουν διαφορετικούς αιτιώδεις μηχανισμούς, υιοθετούν διαφορετικά κανονιστικά πρότυπα,

και ενσωματώνουν ασυμβίβαστες παραδοχές για τη βασική ανθρώπινη φύση και αντικρουόμενες αξίες σχετικά με τις κατάλληλες προσδοκίες για την ανθρώπινη κοινωνία (Κουλουμπής & Wolfe, 1981).

2.5 Η Ρεαλιστική προσέγγιση

Ο ρεαλισμός (realpolitik, power politics), είναι η πιο καθιερωμένη θεωρητική προοπτική στις Διεθνείς Σχέσεις. Είναι μια πολύπλοκη και πλούσια παράδοση σκέψης η οποία εμφωλεύει ένα σύνθετο πλέγμα προσανατολισμών, πεποιθήσεων και επιχειρημάτων, που συνήθως υποστηρίζουν ένα συνεκτικό θεωρητικό πλαίσιο για την ερμηνεία της σύγκρουσης μεταξύ των κρατών (the billiard ball model)¹, τη δομή του διεθνούς συστήματος και την ευθραυστότητα των θεσμών (διεθνής αναρχία)², τις έννοιες του πολέμου και την πολιτικής της ισχύος, έτσι όπως εκφράζονται μέσα από τα συμφέροντα κάθε κράτους και πέρα από τη βάση ηθικών κανόνων και αρχών (ειρήνη, δικαιοσύνη, διεθνές δίκαιο *et al*). Οι κατευθυντήριες ιδέες και οι βασικές παραδοχές του ρεαλισμού έχουν τις ρίζες τους σε μια παράδοση που χρονολογείται τουλάχιστον από τα γραπτά του Θουκυδίδη για τους Πελοποννησιακούς πολέμους μεταξύ των ελληνικών πόλεων της Αθήνας και της Σπάρτης και παραμένουν σε μεγάλο βαθμό ριζωμένες στον πυρήνα της θεωρίας των διεθνών σχέσεων (Keohane, 1993). Συνοπτικά, οι βασικές ιδέες του ρεαλισμού είναι (Steans et al., 2010):

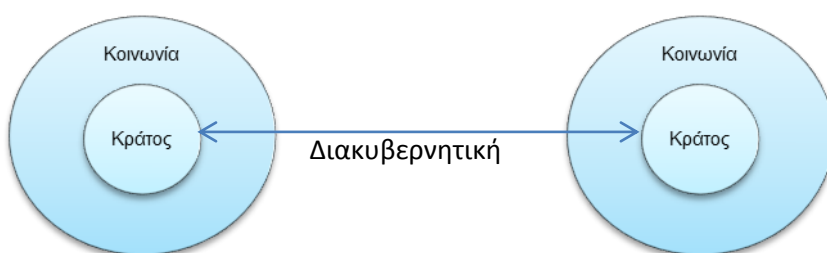
- Τα κράτη είναι οι κύριοι δρώντες στις διεθνείς σχέσεις.
- Τα κράτη παρακινούνται από την επιδίωξη της ισχύος, της ασφάλειας και της επιδίωξης του "εθνικού συμφέροντος".
- Τα κράτη, όπως και οι άνθρωποι, συμπεριφέρονται με ιδιοτελή τρόπο.
- Το κεντρικό πρόβλημα στις διεθνείς σχέσεις είναι η κατάσταση της αναρχίας, δηλαδή η έλλειψη μιας κεντρικής κυρίαρχης αρχής σε παγκόσμιο επίπεδο για τη ρύθμιση των σχέσεων μεταξύ των κρατών.
- Η επιθετική πρόθεση των κρατών, σε συνδυασμό με την έλλειψη παγκόσμιας κυβέρνησης, σημαίνει ότι οι συγκρούσεις είναι μια αναπόφευκτη και πάντα παρούσα πραγματικότητα των διεθνών σχέσεων.

¹ Ο ρεαλισμός έχει αναπαρασταθεί με την ιδέα ενός τραπέζιου μπιλιάρδου στο οποίο οι μπάλες αντιπροσωπεύουν κυρίαρχα κράτη (εξ ου και το "μοντέλο της μπάλας του μπιλιάρδου").

² Διεθνής Αναρχία: κατάσταση στην οποία δεν υπάρχει κεντρική κυρίαρχη αρχή που να επιβάλλει τον κανόνα του νόμου. Οι ρεαλιστές ανησυχούν για την αναρχία σε διεθνές επίπεδο, όπου δεν υπάρχει εξουσία υψηλότερη από το κράτος.

- Μια επίφαση τάξης και ασφάλειας μπορεί να διατηρηθεί με τη μετατόπιση των συμμαχιών μεταξύ των κρατών, αποτρέποντας έτσι οποιοδήποτε κράτος από το να γίνει συντριπτικά ισχυρό και, ως εκ τούτου, να αποτελέσει απειλή για τα υπόλοιπα κράτη την ειρήνη και την ασφάλεια των άλλων.
- Οι διεθνείς θεσμοί και το δίκαιο παίζουν σημαντικό ρόλο στις διεθνείς σχέσεις, πλην όμως είναι αποτελεσματικοί αν και μόνο αν υποστηρίζονται από ισχύ και αποτελεσματικές κυρώσεις.
- Για τους ρεαλιστές η ισχύς είναι *sine qua non* για την κατανόηση της διεθνούς συμπεριφοράς και των κρατικών κινήτρων. Η κύρια μορφή ισχύος είναι η στρατιωτική ή φυσική ισχύς.
- Η ανθρώπινη φύση μπορεί να ειπωθεί ότι είναι εγγενώς εγωιστική και σταθερή. Ως εκ τούτου, οι άνθρωποι ενεργούν προωθώντας τα δικά τους συμφέροντα ακόμη και εις βάρος των άλλων, γεγονός που συχνά οδηγεί σε συγκρούσεις. Συνεπώς, επειδή η ανθρώπινη φύση είναι αμετάβλητη, υπάρχει μικρή προοπτική αυτού του είδους η συμπεριφορά να αλλάξει.

Σχήμα 2.2 Κρατοκεντρική εικόνα του κόσμου.

Πηγή: (B. Hocking & M. Smith, 1995).

Το παραπάνω γράφημα (**Σχήμα 2.2**), αφορά αφενός τη διεθνή πολιτική και οικονομική ρεαλιστική οργάνωση, αφετέρου σχετίζεται με άμεσο και ζωτικό τρόπο με την κυρίαρχη μεταφορά του ρεαλισμού, την αναρχία (έλλειψη κεντρικής εξουσίας), η οποία μπορεί να χρησιμοποιηθεί, εδώ, για να καταδείξει τη βασική διαφορά μεταξύ του παραδοσιακού ή κλασικού ρεαλισμού και του νεορεαλισμού (που μερικές φορές χαρακτηρίζεται και ως «δομικός» ρεαλισμός). *Grosso modo*, οι ρεαλιστές ισχυρίζονται πως το διεθνές σύστημα είναι άναρχο, διότι δεν υφίσταται κεντρική αρχή υπεράνω του κράτους. Αντίθετα με το τι συμβαίνει στο εσωτερικό των περισσότερων κοινωνιών, οι διεθνείς σχέσεις αποτελούν ένα σύστημα *αυτοβοήθειας* στο οποίο κάθε κράτος πρέπει να φροντίζει

για τη δική του επιβίωση και ασφάλεια. Αναπόδραστα, προκύπτει ένα *δίλημμα ασφαλείας* διότι οι πράξεις στις οποίες προχωρά κάθε κράτος για να σταθεροποιήσει την ασφάλεια του επαυξάνουν το φόβο και την ανασφάλεια άλλων κρατών (Cohn, 2016).

Ο κλασικός ρεαλισμός εστιάζει στα κράτη ως μοναδιαίοι ορθολογικοί δρώντες ικανοί να σταθμίζουν το κόστος και τα οφέλη και να μεγιστοποιούν τη χρησιμότητα τους υπό συνθήκες αβεβαιότητας. Δίνει έμφαση στους περιορισμούς των πολιτικών που επιβάλλονται από την ανθρώπινη φύση και την απουσία μιας διεθνούς κυβέρνησης. «Η ανθρώπινη φύση δεν έχει αλλάξει από τις ημέρες της κλασικής αρχαιότητας». Αυτή η φύση είναι στον πυρήνα της εγωιστικής, και επομένως αμετάβλητα επιρρεπής στην ανηθικότητα. Όπως το θέτει ο Μακιαβέλι, στην πολιτική «πρέπει να θεωρηθεί δεδομένο ότι όλοι οι άνθρωποι είναι κακοί και ότι πάντα θα δίνουν διέξοδο στην κακία που έχουν στο μυαλό τους όταν τους δίνεται η ευκαιρία». Έτσι, τα κράτη, όπως και οι άνθρωποι, είναι από τη «φύση» τους ιδιοτελή, επιθετικά και επιδιώκουν τα συμφέροντά τους μέχρι εσχάτων εις βάρος των άλλων και χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι περιορισμοί του νόμου ή της ηθικής. Με την κυριαρχία να εναπόκειται σε αυτά (έθνη-κράτη), τα οποία, δεν είναι υπόχρεα σε μια υπερεθνική αρχή, το διεθνές πεδίο μοιάζει με μια κατάσταση της φύσης όπου «οι ισχυροί κάνουν αυτό που έχουν τη δύναμη να κάνουν και οι αδύναμοι δέχονται αυτό που τους επιτρέπει η αδυναμία τους». Ο Θουκυδίδης (471-400), θεωρητικός ηγήτορας της ρεαλιστικής σχολής, στο έργο του *Η Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου και ο Πόλεμος ανάμεσα στις Ελληνικές Πόλεις-Κράτη*, χρησιμοποίησε τον πόλεμο για να δείξει πώς η λογική της πολιτικής της εξουσίας (η επιδίωξη της ισχύος και του συμφέροντος) χαρακτηρίζει τις διακρατικές σχέσεις και τις συγκρούσεις, παρά η συνεργασία ή η δράση που καθοδηγείται από ανώτερες ηθικές αρχές (Donnelly, 2004).

Ο νεορεαλισμός μοιράζεται πολλές απ' τις βασικές παραδοχές του παραδοσιακού ρεαλισμού σχετικά με το κράτος, το ζήτημα της εξουσίας και της επιδίωξης των συμφερόντων, πλην όμως, δίνει μεγαλύτερη έμφαση στην άναρχη δομή του διεθνούς συστήματος καθώς και στον αντίκτυπο που έχει η δομή αυτή στη συμπεριφορά των κρατών, αναγνωρίζοντας, σε κάποιο βαθμό και τη σημασία των μη κρατικών παραγόντων. Το βιβλίο του Kenneth Waltz *Theory of International Politics* (1979), παρουσιάζει ένα εξαιρετικό παράδειγμα ισχυρού δομικού ρεαλισμού: «Αν υπάρχει κάποια σαφώς πολιτική θεωρία της διεθνούς πολιτικής, αυτή δεν είναι άλλη παρά η θεωρία της ισορροπίας των δυνάμεων», διότι αντιλαμβάνεται τα κράτη ως συγκεντρώσεις ισχύος που ανταγωνίζονται σε ένα άναρχο περιβάλλον (Waltz, 1979: 117). Ο Waltz τονίζει τη διαφορά μεταξύ διπολικών συστημάτων, όπου κυριαρχούν δύο υπερδυνάμεις, και πολυπολικών, όπου υπάρχουν τρεις ή περισσότερες μεγάλες δυνάμεις. Υποστηρίζει ότι η πολιτική της ισορροπίας

δυνάμεων υπερισχύει κάθε φορά που «δύο ή περισσότερα κράτη συνυπάρχουν» σε μια αναρχική τάξη «χωρίς ανώτερο παράγοντα».

Η αναλυτική αυτή διάκριση μεταξύ των επιπέδων «σύστημα» και «μονάδα» είναι σημαντική στο βαθμό που προκαλεί το άνοιγμα μιας σειράς ερωτημάτων σχετικά με το ρόλο των θεσμών στις διεθνείς σχέσεις και στη διακυβέρνηση της παγκόσμιας οικονομίας. Η διαρκώς διογκούμενη οικονομική αλληλεξάρτηση των κρατών στη δεκαετία του 1970 απλώς ενίσχυσε αυτήν την άποψη, πλην όμως, οδήγησε τους μελετητές να αναρωτηθούν πώς θα μπορούσε να συντονιστεί αποτελεσματικά η οικονομική δραστηριότητα που λαμβάνει χώρα πέρα από τα σύνορα των κρατών. Στο πλαίσιο του έργου του Waltz και του αναδυόμενου κλάδου της ΔΠΟ, αναπτύχθηκε μια καθαρά νεορεαλιστική προοπτική της «διακυβέρνησης», η οποία βασίστηκε σε μια ανάλυση του ρόλου που διαδραματίζουν τα κυρίαρχα κράτη στη διατήρηση της διεθνούς οικονομικής τάξης. Το σημείο εκκίνησης ήταν αρκετά ορθόδοξο: τα προβλήματα δημιουργούνται από ένα ουσιαστικά άναρχο διεθνές σύστημα. Ωστόσο, σε αυτό το συγκεκριμένο πλαίσιο, οι νεορεαλιστές συνδύασαν παραδοσιακές ρεαλιστικές ιδέες σχετικά με την ισχύ και την κεντρική θέση των κρατών στις διεθνείς σχέσεις, με ορισμένες φιλελεύθερες ιδέες σχετικά με τον ορθολογισμό και την οικονομική συνεργασία (Steans et al., 2010).

Οι νεορεαλιστές χρησιμοποίησαν την έννοια της «ηγεμονίας» για να περιγράψουν μια κατάσταση στην οποία ένα κράτος είναι κυρίαρχο στο διεθνές σύστημα. Κυρίως ειπείν, βρήκαν την έννοια της ηγεμονίας χρήσιμη για να εξηγήσουν πώς μια παγκοσμιοποιημένη οικονομία που βασίζεται σε θεμελιωδώς φιλελεύθερες αρχές και φιλελεύθερες οικονομικές πρακτικές θα μπορούσε να διασφαλιστεί σε έναν κόσμο στον οποίο η πολιτική εξουσία ανήκε σε έθνη-κράτη με ανταγωνιστικά συμφέροντα και ενδεχομένως μερκαντιλιστικές παρορμήσεις. Ελλείψει ενός διεθνούς «δημόσιου αγαθού» που θα επέτρεπε τη διεθνή οικονομία να λειτουργεί ομαλά, η έννοια της ηγεμονίας χρησιμοποιήθηκε για να εξηγήσει πώς ήταν δυνατός ένας βαθμός ρύθμισης ή διακυβέρνησης. Οι νεορεαλιστές αναφέρουν συχνά δύο μεγάλες φάσεις της ηγεμονικής κυριαρχίας (pax-Britannica και pax-Americana) που περιγράφουν τις περιόδους της βρετανικής κυριαρχίας πάνω στην παγκόσμια οικονομία (19^ο αι.) και μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, την κυριαρχία των ΗΠΑ. Υποστηρίζουν, μεταξύ άλλων, ότι, όταν οι συνθήκες ηγεμονίας επικρατούν υπάρχει πολύ μεγαλύτερη πιθανότητα να δημιουργηθούν ή/και να λειτουργήσουν αποτελεσματικά τα θεσμικά όργανα. Ο ηγεμόνας είναι σε θέση να προσφέρει σε άλλα «κράτη μέλη» θετικά κίνητρα για συνεργασία ή, αντίθετα, μπορεί να επιβάλλει ορισμένες κυρώσεις σε κράτη που αρνούνται να συνεργαστούν. Προκύπτει, λοιπόν, ότι ελλείψει ηγεμονίας, οι θεσμοί είναι πιο εύθραυστοι και λιγότερο αποτελεσματικοί (Steans et al., 2010).

Κοντολογίς, οι νεορεαλιστές πιστεύουν ότι τα κράτη στοχεύουν στη μεγιστοποίηση του πλούτου και ότι αυτό επιτυγχάνεται καλύτερα με την εξασφάλιση μιας ευρέως φιλελεύθερης διεθνούς οικονομίας της αγοράς. Οι προσπάθειες να συνδυαστεί η ανάλυση της ανάπτυξης και της επέκτασης μιας φιλελεύθερης διεθνούς οικονομίας με την ανάλυση για το πού βρίσκεται η ισχύς στο διεθνές κρατικό σύστημα οδήγησε στη θεωρία της ηγεμονικής σταθερότητας.

2.5.1 Η θεωρία της Ηγεμονικής Σταθερότητας

Η Θεωρία της Ηγεμονικής Σταθερότητας (Hegemonic stability theory, HST) υπήρξε μια από τις κορυφαίες θεωρίες για την εξήγηση της δυναμικής των αλληλεπιδράσεων των κρατών και των συστημικών προτύπων, όπως ο πόλεμος, το εμπόριο και η διεθνής σταθερότητα. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, η σταθερότητα του διεθνούς συστήματος διατηρείται από μια ενιαία ηγεσία, «ηγεμόνας», ο οποίος παρέχει συλλογικά αγαθά για ολόκληρο το σύστημα. Η ιδέα αναπτύχθηκε αρχικά από τον Charles Kindleberger και περαιτέρω από τον Robert Gilpin (1987)-για να εξηγήσει την κατάρρευση της διεθνούς νομισματικής τάξης, στις αρχές του εικοστού αιώνα, και την οικονομική ύφεση που ακολούθησε το 1929. Η θεωρία της ηγεμονικής σταθερότητας υποστηρίζει, *inter alia*, ότι υπάρχει πάντα μια τάση προς την αστάθεια στο διεθνές σύστημα, αλλά αυτό μπορεί να αποφευχθεί εάν το κυρίαρχο κράτος αναλάβει ηγετικό ή ηγεμονικό ρόλο. Το ιστορικό παράδειγμα που αναφέρθηκε πρωτίστερα είναι χαρακτηριστικό: Η Μεγάλη Βρετανία κατείχε τον ρόλο του παγκόσμιου ηγεμόνα στο διεθνές νομισματικό σύστημα τον 19^ο και στο πρώτο μισό του 20ού αιώνα μέσω του Κανόνα του Χρυσού. Μετά το τέλος του Β' ΠΠ, ο ηγεμονικός της ρόλος εξασθένησε και τη θέση της πήραν οι ΗΠΑ. Η ισορροπία είναι αποτέλεσμα της συγκέντρωσης εξουσίας και ισχύος στον ηγεμόνα, ο οποίος επρόκειτο να αναλάβει έναν πολύ διακριτό ρόλο. Αν εκλείψει ο ηγεμόνας τότε αναμένεται πολιτική, οικονομική και νομισματική αστάθεια στο διεθνές σύστημα. Στην παράδοση της θεωρίας της ηγεμονικής σταθερότητας, η έννοια της ηγεμονίας προσεγγίζεται με διττό τρόπο: Πρώτον, η ηγεμονία ως «καλοπροαίρετο» σύστημα και δεύτερον, η ηγεμονία ως «καταναγκαστικό» σύστημα. Η έννοια της ηγεμονίας ως «καλοπροαίρετο» σύστημα έχει τις ρίζες της στις φιλελεύθερες και λειτουργικές θεωρίες, με εξαίρεση τον Charles Kindleberger, ο οποίος αναλαμβάνει την προθυμία και την ευθύνη των ηγετικών κρατών για την παροχή δημόσιων αγαθών προκειμένου να διατηρηθεί η σταθερότητα της διεθνούς τάξης από μια ρεαλιστική προοπτική. Από την άλλη πλευρά, η έννοια της «καταναγκαστικής» ηγεμονίας αντανακλά τη ρεαλιστική παράδοση που δίνει έμφαση στην «κτηνώδη» και εγωιστική φύση της ηγεμονίας στα άναρχα συστήματα και στον αγώνα για την ισχύ. Εντούτοις, οι συζητήσεις για το

θέμα αυτό είναι πολλές φορές να υπάρχει μεγάλη συναίνεση σχετικά με την ουσιαστική φύση της ηγεμονίας (Μανώλη & Μαρής, 2015).

2.6 Η προσέγγιση του Φιλελευθερισμού

Η φιλελεύθερη σκέψη έχει μακρά παράδοση που χρονολογείται από το δέκατο όγδοο και δέκατο ένατο αιώνα. Ο φιλελευθερισμός, ως "ισμός" είναι μια προσέγγιση όλων των μορφών ανθρώπινης οργάνωσης, πολιτικής ή οικονομικής φύσεως, και εμφωλεύει μια κοινωνική θεωρία, φιλοσοφία και ιδεολογία. Από την άποψη της φιλελεύθερης φιλοσοφίας, ο φιλελευθερισμός ερείδεται στην πίστη στην εγγενώς καλή φύση των ανθρώπων, στην υπέρτατη αξία της ατομικής ελευθερίας και στη δυνατότητα της ανθρώπινης προόδου. Μιλάει τη γλώσσα του ορθού λόγου, της ηθικής αυτονομίας, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της δημοκρατίας, των ευκαιριών και των επιλογών και βασίζεται σε μια δέσμευση στις αρχές της ελευθερίας και της ισότητας, που δικαιολογούνται στο όνομα της ατομικότητας και του ορθολογισμού (Steans et al., 2010).

Η φιλελεύθερη θεωρία των διεθνών σχέσεων σχετίζεται με τον ουτοπισμό του μεσοπολέμου, αλλά διαφέρει από αυτόν. Οι ουτοπιστές πίστευαν ότι ο πόλεμος θα μπορούσε να εξαλειφθεί είτε με την «τελειοποίηση» του ανθρώπου είτε με την «τελειοποίηση» της κυβέρνησης. Οι ρίζες της σύγχρονης φιλελεύθερης θεωρίας των διεθνών σχέσεων μπορούν να εντοπιστούν πιο πίσω από τον ουτοπισμό, στο δοκίμιο του Ιμάνουελ Καντ, *Perpetual Peace* (1795). Σε αυτό το δοκίμιο ο Καντ παρείχε τρεις "οριστικές συνθήκες" για την αέναη ειρήνη, καθεμία από τις οποίες αποτέλεσε κυρίαρχο στέλεχος της φιλελεύθερης θεωρίας των διεθνών σχέσεων μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο: Ο νεοφιλελεύθερος θεσμισμός (που ονομάζεται επίσης «νεοφιλελευθερισμός» ή «θεσμικός φιλελευθερισμός») τονίζει τη σημασία των διεθνών θεσμών (η «ομοσπονδία ελεύθερων κρατών» του Καντ) για τη διατήρηση της ειρήνης, ο εμπορικός φιλελευθερισμός τονίζει τη σημασία της οικονομικής αλληλεξάρτησης και του ελεύθερου εμπορίου (η «καθολική φιλοξενία» του Καντ) για τη διατήρηση της ειρήνης, και η θεωρία της δημοκρατικής ειρήνης, η οποία μεταξύ άλλων, υποστηρίζει ότι οι δημοκρατίες σπάνια πολεμούν μεταξύ τους και, ως εκ τούτου, μια εκτελεστική εξουσία που λογοδοτεί στο λαό ή στο κοινοβούλιο είναι σημαντική για τη διατήρηση της ειρήνης (έκκληση του Καντ να έχουν όλα τα κράτη «δημοκρατικά συντάγματα») (Steans et al., 2010).

Η δέσμευση του Καντ για την επιδίωξη της ειρήνης και την εγκαθίδρυση μιας δίκαιης διεθνούς τάξης, όπου οι ενέργειες των κρατών ρυθμίζονται από το διεθνές δίκαιο, συνέδεσε την

φιλελεύθερη παράδοση με τον ιδεαλισμό. Ο ιδεαλισμός, ωστόσο, όπως αναφέρεται εδώ, αφορά μια συγκεκριμένη προσέγγιση των Διεθνών Σχέσεων και δε θα πρέπει να συγχέεται με την έννοια του "ιδεαλισμού" που περιγράφει, *ας πούμε*, ένα μη ρεαλιστικό άτομο. Ο ιδεαλισμός-φιλελευθερισμός αποτελεί σημείο εκκίνησης του επιστημονικού πεδίου των Διεθνών Σχέσεων³, και εισηγείται ένα κοσμοπολίτικο διαθεσμικό πλαίσιο προσαρμοσμένο σε μια κοινωνία αρχών και αξιών, της ειρήνης, του δικαίου και της δημοκρατίας. Πολιτικοοικονομικά αυτό μεταφράζεται σε υποστήριξη μιας παγκόσμιας φιλελεύθερης οικονομικής τάξης (οικονομικός φιλελευθερισμός), στο πλαίσιο της οποίας το εμπόριο και άλλες οικονομικές δραστηριότητες διεξάγονται ανεμπόδιστα και υπό συνθήκες αλληλεξάρτησης κρατικών ή μη κρατικών παραγόντων, διεθνών καθεστώτων, και διεθνών οργανισμών, και εκτείνεται στο παρελθόν σε μια πνευματική παράδοση που ξεπερνά τον Καντ, και αφορμάται στα έργα του Adam Smith του Jeremy Bentham και του David Ricardo (Μανώλη & Μαρής, 2015).

Ο κλασικός ή οικονομικός φιλελευθερισμός επικεντρώνεται στο όφελος της ανοιχτής αγοράς και του ελεύθερου εμπορίου. Υπερτονίζει τη μεγιστοποίηση των ωφελειών για κρατικούς και μη κρατικούς δρώντες από την μακροπρόθεσμη και απρόσκοπτη λειτουργία της αγοράς και των συναλλαγών χωρίς περιορισμούς, φραγμούς και παρεμβάσεις. Το status του *laissez-faire*⁴ και του ελεύθερου εμπορίου γεννήθηκε με τα γραπτά του Adam Smith τον 18^ο αι. Ο Smith αφιέρωσε μεγάλο μέρος της ζωής του για να περιγράψει τα πλεονεκτήματα που πηγάζουν από την πολιτική της μη παρέμβασης των κυβερνήσεων στην οικονομική και κοινωνική σφαίρα. Είχε την αίσθηση ότι το οικονομικό (ατομικό) συμφέρον *per se*, έχει κοινωνική αξία. Μάλιστα στο περίφημο έργο του *Μια Έρευνα για τη Φύση και τις Αιτίες του Πλούτου των Εθνών* (1776), περιγράφει την ιδέα του ως εξής: Η αχαλίνωτη επιδίωξη του οικονομικού συμφέροντος οδηγεί μέσα από τη λειτουργία της αοράτου χειρός, στην αποδοτικότερη κατανομή των πόρων για όλους. Οι φιλελεύθεροι υποστήριζαν, επίσης, ότι τα ανθρώπινα όντα (όπως τα κράτη για τους ρεαλιστές), ενεργούν ορθολογικά. Ο «ορθολογισμός», εδώ, αποδεικνύεται από την ικανότητα ενός ατόμου να σταθμίζει προσεκτικά το κόστος και τα οφέλη κάθε δράσης. Σύμφωνα με «ωφελμιστές» στοχαστές, όπως ο Jeremy Bentham, οι άνθρωποι που συμπεριφέρονται ορθολογικά ενεργούν πάντα για να μεγιστοποιήσουν το κέρδος ή τη «χρησιμότητα» από τις επιλογές τους. Έτσι, η ευημερία κάθε οικονομίας και κάθε κράτους συνδέεται *ipso facto* με τις ατομικιστικές αποφάσεις και

³ Σημείο εκκίνησης του επιστημονικού πεδίου των Διεθνών Σχέσεων αποτελεί η δημιουργία αντίστοιχου τμήματος στο Πανεπιστήμιο Aberystwyth της Ουαλίας το 1919. Καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη αυτή έπαιξε η έκρηξη του Α'ΠΠ (1914-1918), του οποίου οι καταστροφικές συνέπειες συγκλόνισαν την παγκόσμια κοινότητα.

⁴ Το *laissez-faire*, που στα γαλλικά σημαίνει "αφήνω να δράσει", είναι ένα οικονομικό δόγμα που υποστηρίζει ότι η οικονομική δραστηριότητα των ιδιοτελών ατόμων σε μια ανταγωνιστική αγορά μεγιστοποιεί τον εθνικό πλούτο και την κοινωνική ευημερία. Αυτό συνεπάγεται έναν ελάχιστο ρόλο για την κυβέρνηση και την κεντρική λήψη αποφάσεων.

συμπεριφορές των ατόμων και συν αυτώ με την επιδίωξη των συμφερόντων τους. Στο σημείο αυτό είναι χρήσιμο να συνοψίσουμε τις βασικές παραδοχές της φιλελεύθερης προοπτικής (Steans et al, 2010):

1. Ο ορθολογισμός και η έμφυτη καλή φύση είναι τα καθοριστικά χαρακτηριστικά του ανθρώπινου είδους και μπορεί να χρησιμοποιηθεί με δύο διακριτούς τρόπους: α) με εργαλειακούς όρους, ως την ικανότητα να διατυπώνει και να επιδιώκει κανείς τα συμφέροντά του, β) με την ικανότητα κατανόησης των ηθικών αρχών και της ζωής σύμφωνα με το κράτος δικαίου.
2. Ενώ οι άνθρωποι επιδιώκουν ορθολογικά τα δικά τους συμφέροντα, υπάρχει μια πιθανότητα για αρμονία συμφερόντων μεταξύ των ανθρώπων.
3. Η συνεργασία είναι δυνατή και αποτελεί στην πραγματικότητα κεντρικό χαρακτηριστικό όλων των ανθρώπινων σχέσεων, συμπεριλαμβανομένων των διεθνών σχέσεων.
4. Ο φιλελευθερισμός αμφισβητεί τη διάκριση μεταξύ του εσωτερικού και του διεθνούς τομέα, υποστηρίζοντας ότι τα πολλαπλά σύνολα σχέσεων μεταξύ των ανθρώπων υπερβαίνουν τα εθνικά σύνορα.
5. Η κυβέρνηση είναι απαραίτητη, αλλά η συγκέντρωση της εξουσίας είναι εγγενώς κακή.
6. Η ατομική ελευθερία είναι ύψιστης πολιτικής σημασίας.

Γεγονός είναι, ότι οι φιλελεύθεροι του 18ου και 19ου αιώνα υπεραμύνονταν την ελάχιστη παρέμβαση του κράτους (νυχτοφύλακα) στην οικονομία. Έβλεπαν το κράτος ως συνώνυμο προνομίων των αριστοκρατών, των γαιοκτημόνων, του μερκαντισμού και της διαφθοράς. Ωστόσο, για ένα μεγάλο διάστημα του εικοστού αιώνα, οι φιλελεύθεροι ήταν λιγότερο εχθρικοί προς την κρατική παρέμβαση. Η οικονομική τάξη που προέκυψε μετά το αμερικανικό Κραχ του 1929, και κυρίως μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο στις δυτικές οικονομίες ήθελε το κράτος να παίζει μεγαλύτερο ρόλο στην οικονομική δραστηριότητα των ιδιωτών και των επιχειρήσεων αλλά και να παρέχει κοινωνική στήριξη στους πολίτες - το λεγόμενο «Κράτος Πρόνοιας». Η περίοδος αυτή ανέδειξε ένα νέο «παράδειγμα» (paradigm) στην οικονομική επιστήμη, που είχε κύριο εκφραστή της τον John Maynard Keynes. Ο Keynes στο έργο του *Γενική θεωρία της απασχόλησης, του τόκου και του χρήματος* (1936) υποστήριξε ότι: σε περιόδους κρίσης, το κράτος πρέπει να έχει σημαντικό ρόλο. Οσάκις ξεσπά μια οικονομική κρίση, το κράτος θα πρέπει να παρεμβαίνει αποφασιστικά στην αύξηση της ενεργού ζήτησης στην οικονομία μέσω της αύξησης των δημόσιων δαπανών. Η κεϋνσιανή οικονομική θεωρία, η οποία υποστήριζε παρεμβατικές κυβερνητικές πολιτικές για τη ρύθμιση της κατά το μάλλον ή ήττον ελεύθερης αγοράς αποτέλεσε τη βάση των ιδεών που στήριξαν πολλές δυτικές οικονομίες στην περίοδο μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο

Πόλεμο. Εντούτοις, η πραγματική επιρροή του Keynes έτσι όπως ασκήθηκε στις διαπραγματεύσεις που διεξήχθησαν στο Bretton Woods, στις ΗΠΑ το 1944, με σκοπό τη θέσπιση ενός συνόλου καθεστώτων, θεσμών και συμφωνιών, έχει αμφισβητηθεί (Cohn, 2016).

2.6.1 Η Θεωρία των Διεθνών Καθεστώτων

Οι θεσμοί που προσεγγίζουν εφαπτομενικά τις φιλελεύθερες αντιλήψεις αντιστοιχούν σε δύο κατηγορίες: Στους Διεθνείς Οργανισμούς και στα Διεθνή Καθεστώτα. Τα διεθνή καθεστώτα, τα οποία ορίζονται ως «σύνολα σιωπηρών ή ρητών αρχών, κανόνων και διαδικασιών λήψης αποφάσεων γύρω από την οποία συγκλίνουν οι προσδοκίες των δρώντων σε έναν δεδομένο τομέα των διεθνών σχέσεων», έχουν στόχο τη διαχείριση και την επίλυση των εξαιρετικά πολύπλοκων πολιτικοοικονομικών προβλημάτων της διεθνούς οικονομίας (Krasner 1982b: 186). Οι διεθνείς οργανισμοί αποτελούν μερικευτικές θεάσεις των διεθνών καθεστώτων. Για παράδειγμα, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) είναι «εγκιβωτισμένο» στο παγκόσμιο νομισματικό καθεστώς. Ασκει πολιτικές οι οποίες εντάσσονται σε ένα πεπερασμένο πλαίσιο αρχών και κανόνων που, αφενός μεν, υποστηρίζει το ΔΝΤ, αφετέρου δε, διέπει την ορθή λειτουργία του διεθνούς νομισματικού συστήματος⁵.

Η θεωρία των διεθνών καθεστώτων ενδιαφέρεται, γενικώς, για το πώς ένα διεθνές καθεστώς μπορεί να δημιουργηθεί ή να επηρεάσει την κρατική συμπεριφορά και τη συλλογική δράση και, ειδικώς, με το κατά πόσο τα αποτελέσματα των καθεστώτων δύνανται να δημιουργούν κοινά οφέλη για όλες τις συμμετέχουσες πλευρές. Ο Robert Keohane υπήρξε ο μελετητής με τη μεγαλύτερη επιρροή στην ανάπτυξη της θεωρίας των διεθνών καθεστώτων. Στο βιβλίο του *After Hegemony* (1984), υποστηρίζει ότι τα διεθνή καθεστώτα αποτελούν αναγκαίο χαρακτηριστικό της παγκόσμιας οικονομίας και απαιτούνται για να διευκολύνουν την αποτελεσματική λειτουργία της διεθνούς οικονομίας. Ο Keohane ανέπτυξε μία θεσμική προσέγγιση εναλλακτική του νέορεαλισμού η οποία ήρθε να απαντήσει ή καλύτερα να συμπληρώσει τη θεωρία της ηγεμονικής σταθερότητας. Ειδικότερα, η τελευταία εξηγεί την αποτελεσματικότητα και τη σταθερότητα των διεθνών καθεστώτων, συνδέοντας την ύπαρξη ισχυρών διεθνών καθεστώτων, με την ύπαρξη ενός ισχυρού κράτους (ηγεμόνα). Αν η ισχύς του ηγεμόνα μειωθεί, τότε το διεθνές καθεστώς καταργείται. Αντίθετα, ο Keohane πιστεύει ότι «η γενική ισχύς της θεωρίας της ηγεμονικής σταθερότητας είναι μία υπερβολική θέση», και υποστηρίζει ότι τα διεθνή καθεστώτα διατηρούνται και μετά την

⁵ Π.χ. Το σύγχρονο καθεστώς νομισματικής συνεργασίας βασίζεται στην αρχή των ελεύθερων οικονομικών συναλλαγών

αλλαγή των συσχετισμών ισχύος που τα δημιούργησαν (Keohane 1984: 46). Θεωρεί, ότι «όταν σκεφτόμαστε τη συνεργασία μετά την ηγεμονία, πρέπει να σκεφτόμαστε τους θεσμούς» (1984: 246). Η θεσμική θεωρία του Keohane δύναται να εξηγήσει πώς τα κράτη επιλέγουν τη συνεργασία και πώς φτάνουν σε συμφωνίες που εφαρμόζουν σε συνθήκες διεθνούς αναρχίας, πλην όμως δεν εξηγεί για ποιο λόγο τα κράτη δημιουργούν διεθνείς θεσμούς για να το επιτύχουν (Gilligan 2011:2). Για να ξεπεράσει την κριτική αυτή «δανείζεται» το ρεαλιστικό ορθολογικό μοντέλο συμπεριφοράς των δρώντων στη διεθνή πολιτική, και τεκμηριώνει τα κίνητρα των κρατών για συνεργασία. Οι ρεαλιστικές υποθέσεις για τη διεθνή πολιτική είναι συμβατές με τη δημιουργία θεσμοθετημένων συμφωνιών, που περιέχουν κανόνες και αρχές που προωθούν τη συνεργασία. Σκοπός του Keohane δεν είναι να ακυρώσει τον ρεαλισμό, αλλά να τον συμπληρώσει με θεωρίες που τονίζουν τη σημασία των διεθνών καθεστώτων (Keohane, 1984:14). Για να υποστηρίξει αυτή τη θέση, παραπέμπει στο παίγνιο του διλήματος του φυλακισμένου. Το συγκεκριμένο παίγνιο αναδεικνύει την τάση που παρατηρείται να έχουν πολλές φορές τα κράτη, να προτιμούν, δηλαδή, να αποκομίζουν λιγότερα οφέλη επειδή δεν έχουν εμπιστοσύνη στις αποφάσεις των άλλων κρατών. Το αναπόφευκτο της σύγκρουσης αντικατοπτρίζει την επιδίωξη των επιμέρους εθνικών συμφερόντων. Ωστόσο, η συνεργασία είναι εφικτή-σε συνθήκες επ' άπειρον επαναλαμβανόμενων παιγνίων (tit-for-tat)-είτε από την παρουσία ενός ηγεμονικού κράτους, είτε από τη δημιουργία διεθνών καθεστώτων (Ρουκανάς, 2007).

2.7 Η Προσέγγιση του Ιστορικού Στρουκτουραλισμού

Η ιστορική στρουκτουραλιστική προσέγγιση θέτει ως στόχο την κριτική των καταπιεστικών κοινωνικών πρακτικών και θεσμών υποστηρίζοντας ιδέες που ανταποκρίνονται, εν μέρει, στην κεντρική επιρροή της μαρξικής δομιστικής σκέψης, ιδιαίτερα στο σύνολο του έργου που έγραψε ο Μαρξ αργότερα στη ζωή του, το οποίο μερικές φορές αποκαλείται «η οικονομία», «οικονομικός ντετερμινισμός» ή «επιστημονικός μαρξισμός». Η μαρξιστική θεωρία υποστηρίζει ότι η πολιτική προσδιορίζεται από την οικονομία. Η οικονομική υποδομή (βάση) περιλαμβάνει τον τρόπο παραγωγής και τις κοινωνικές σχέσεις παραγωγής, και η υπερδομή (εποικοδόμημα) περιλαμβάνει την άσκηση (πολιτικής) εξουσίας από μια τάξη σε μια άλλη. Οι εξελίξεις της διεθνούς πολιτικής έχουν άμεση σχέση με το καπιταλιστικό σύστημα παραγωγής, το οποίο κατεξοχήν εκπροσωπεί τα συμφέροντα της κυρίαρχης καπιταλιστικής τάξης (καπιταλιστές, κράτη, *et al*). Αποτέλεσμα της λειτουργίας του καπιταλιστικού συστήματος είναι η μακροχρόνια σχέση εκμετάλλευσης ανάμεσα

σε καπιταλιστές και εργαζόμενους, ανεπτυγμένα κράτη και λιγότερο ανεπτυγμένα (Steans et al., 2010).

Η προσέγγιση του ιστορικού στρουκτουραλισμού αποτυπώνει αυτήν ακριβώς τη δομική διαλεκτική σχέση της διεθνούς πραγματικότητας: η τάξη που κατέχει τα μέσα παραγωγής (καπιταλιστές, διεθνές κεφάλαιο), δημιουργεί σχέσεις εκμετάλλευσης με άλλες τάξεις (εργαζόμενοι), όπως και ανεπτυγμένα καπιταλιστικά κράτη (κέντρο) δημιουργούν σχέσεις εξάρτησης με άλλα αναπτυσσόμενα κράτη (περιφέρεια). Η ανάλυση αυτή έχει μετασχηματιστική διάσταση με την έννοια ότι στοχεύει στην αλλαγή των εθνικών κοινωνιών, των διεθνών σχέσεων και της αναδύομενης παγκόσμιας κοινωνίας, εκκινώντας από εναλλακτικές ιδέες και αρχές που παραμένουν στο παρασκήνιο της ιστορικής διαδικασίας. Έτσι, η εκμετάλλευση στον καπιταλισμό (καπιταλιστές/εργάτες, ανεπτυγμένα/αναπτυσσόμενα κράτη), αλλά και οι μηχανισμοί που διατηρούν αυτήν την κυριαρχία έρχονται στο προσκήνιο ως βασικοί παράγοντες της αλλαγής και της διαμόρφωσης της ιστορίας. Στο πλαίσιο της κριτικής θεωρίας ο ιστορικός δομισμός ενσωματώνει ένα ευρύ φάσμα προσεγγίσεων και συζητά με τέσσερις κριτικές προοπτικές όπως η θεωρία της εξάρτησης, ο μαρξισμός, η γκραμισιανή θεωρία και η θεωρία του παγκόσμιου συστήματος. Οι βασικές παραδοχές του ιστορικού δομισμού είναι (Steans et al., 2010: 85-86).

1. Το ανθρώπινο υποκείμενο είναι κοινωνικό και ιστορικό. Η ανθρώπινη φύση δεν είναι σταθερή και εξαρτάται από τις επικρατούσες μορφές κοινωνικής, οικονομικής και πολιτικής οργάνωσης,
2. Τα άτομα μπορούν να ομαδοποιηθούν σε αναγνωρίσιμες συλλογικότητες ή τάξεις, οι οποίες δύνανται να έχουν «συγκεκριμένα» συμφέροντα.
3. Ενώ αναγνωρίζει την ιστορική και μεταβαλλόμενη φύση των ανθρώπινων κοινωνιών, ο στρουκτουραλισμός ισχυρίζεται ότι είναι «επιστημονικός» και «αντικειμενικός», εφόσον ισχυρίζεται ότι έχει εντοπίσει ορισμένα «γεγονότα» για τον κόσμο και αντικειμενικούς νόμους που καθορίζουν την πορεία της ιστορίας.
4. Ο «δομισμός ως επιστήμη» διακρίνεται σαφώς από τα συστήματα πεποιθήσεων ή την ιδεολογία, παρά τις βαθιές ηθικές πεποιθήσεις πολλών που την έχουν χρησιμοποιήσει ως ερμηνευτική θεωρία. Στη μαρξιστική σκέψη η «ιδεολογία» αφορά σύνολα ιδεών και αξιών που αντανακλούν συγκεκριμένα ταξικά συμφέροντα και τα οποία βοηθούν για την εδραίωση μιας συγκεκριμένης οικονομικής τάξης.
5. Η φύση των διεθνών σχέσεων διαμορφώνεται σε μεγάλο βαθμό από τη δομή του καπιταλιστικού κόσμου (οικονομία) ή το καπιταλιστικό παγκόσμιο σύστημα.

6. Οι στρουκτουραλιστές δεν κάνουν σαφή διάκριση μεταξύ του εθνικού (εσωτερικού) και του διεθνούς (έξω). Από αυτή την άποψη το κρατικό σύστημα καθορίζεται από το παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα, ή προκύπτουν από κοινού και συνεπώς αλληλοσυμπληρώνονται.
7. Ο καπιταλισμός είναι μια θεμελιωδώς άδικη κοινωνική και οικονομική τάξη που δημιουργεί συγκρούσεις και δυσαρμονία.
8. Ο καπιταλισμός χαρακτηρίζεται από εσωτερικές αντιφάσεις και υπόκειται σε περιοδικές κρίσεις.
9. Η διεθνής πολιτική διαμορφώνεται ή και καθορίζεται από οικονομικούς παράγοντες.
10. Οι κύριοι «δρώντες» είναι τα κράτη, οι πολυεθνικές εταιρείες, οι διακυβερνητικές οργανώσεις, οι μη κυβερνητικές οργανώσεις και οι υπερεθνικές κοινωνικές τάξεις.
11. Το κράτος αντικατοπτρίζει τα συμφέροντα των κυρίαρχων τάξεων και όχι την ύπαρξη ενός γνήσιου «εθνικού ενδιαφέροντος».

2.8 Συμπεράσματα

Στο κεφάλαιο αυτό εξετάσαμε, αρχικά, τη θέση, τη μορφή και το ρόλο της Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας στο υπό διαμόρφωση επιστημονικό περιβάλλον των Διεθνών Σχέσεων, κυρίως ως προς την εξέλιξή της στο σύγχρονο πεδίο μελέτης των κοινωνικών επιστημών, και καταλήξαμε ότι: Η διεθνής πολιτική οικονομία είναι βαθιά ενσωματωμένη στην καθιερωμένη μεθοδολογία των διεθνών σπουδών, η οποία απογυμνωμένη στα βασικά της στοιχεία (πολιτική-οικονομία) πρωτοτυπεί ως προς την διεπιστημονικότητα, την αντιπαραβολή και σύνθεση των επιστημονικών πειθαρχιών από τις οποίες αντλεί, σε πλήρη συνάρτηση των αναλύσεων της με το κεκτημένο της θεωρίας των διεθνών σχέσεων, τη θεωρία του πολιτικού ρεαλισμού. Με δεδομένη την άναρχη δομή του διεθνούς συστήματος η θεωρητική προσέγγιση του ρεαλισμού αναδεικνύει, εξ υπαρχής, τον ανταγωνιστικό χαρακτήρα των διεθνών σχέσεων και προχωρεί, καίρια, σε μια πειθαρχημένη ιεράρχηση του διεθνούς συστήματος λαμβάνοντας υπόψη την εγγενώς κρατοκεντρική και ενδογενώς ηγετοκεντρική δομή του, στη διαμόρφωση του διεθνούς πολιτικού και οικονομικού status quo. Από την άλλη πλευρά, το διεθνές σύστημα στη φιλελεύθερη εκδοχή του συνεκτιμά τους αναρίθμητους δρώντες (διεθνείς θεσμοί, διεθνή καθεστώτα, κράτη, αγορές, *et al*), και αποδέχεται την αλληλεξάρτηση και τη διεθνική δράση στο διανεμητικό ρόλο της παγκόσμιας ισχύος. Εκεί, η συνεργασία είναι εφικτή, θέση που υποκρύπτει τις ηγεμονικές αξιώσεις ισχύος, είτε της εκάστοτε δεσπόζουσας ηγεμονικής δύναμης, είτε της δημιουργίας διεθνών καθεστώτων. Τέλος, η προσέγγιση του ιστορικού δομισμού θεωρεί τις τάξεις ως τους βασικούς παράγοντες στη διαχείριση της παγκόσμιας καπιταλιστικής τάξης. Υποστηρίζει ότι: Οι παγκόσμιες

οικονομικές σχέσεις είναι ιδιαίτερα συγκρουσιακές, λόγω των τάσεων που ενυπάρχουν στον καπιταλισμό, ο οποίος οικοδομείται πάνω σε διαιρέσεις μεταξύ κοινωνικών τάξεων και μεταξύ κρατών του πυρήνα και κρατών της περιφέρειας και διαιωνίζει αυτές τις διαιρέσεις. Έτσι, οι συγκρούσεις μεταξύ κοινωνικών ομάδων ή κρατών, δημιουργούνται, όχι από την άναρχη φύση του διακρατικού συστήματος (των ρεαλιστών), αλλά προκύπτει από την εκμεταλλευτική φύση του καπιταλισμού *per se*.

3. Οι Διεθνείς Νομισματικές Σχέσεις

3.1 Εισαγωγικές Παρατηρήσεις

Το κεφάλαιο αυτό επικεντρώνεται στις Διεθνείς Νομισματικές Σχέσεις, μιας και είναι αδύνατο να κατανοήσουμε τη λειτουργία της διεθνούς οικονομίας χωρίς να γνωρίζουμε το νομισματικό της σύστημα. Η αρχιτεκτονική του διεθνούς νομισματικού και χρηματοπιστωτικού συστήματος είναι ένας σημαντικός, καθοριστικός παράγοντας για το πόσο κοντά μπορεί να φτάσει η παγκόσμια οικονομία στην υλοποίηση των δυνατοτήτων της. Όπως σημειώνει ο Eichengreen (1996: 3), «*Το διεθνές νομισματικό σύστημα είναι η κόλλα που συνδέει τις εθνικές οικονομίες. Ο ρόλος του είναι να προσδίδει τάξη και σταθερότητα στις αγορές συναλλάγματος, να ενθαρρύνει την εξάλειψη των προβλημάτων του ισοζυγίου πληρωμών και να παρέχει πρόσβαση σε διεθνείς πιστώσεις σε περίπτωση διαταραχών*». Οι διεθνείς νομισματικές σχέσεις αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της ΔΠΟ, αφ' ης στιγμής οι περισσότερες συναλλαγές εξαρτώνται από τη διαθεσιμότητα χρημάτων και πιστώσεων. Είναι συνυφασμένα σκέλη στον ιστό της παγκόσμιας οικονομίας και παρέχουν μια καλή βάση για την κατανόηση άλλων θεμάτων της ΔΠΟ, όπως το εμπόριο και οι επενδύσεις. Οι διεθνείς νομισματικές και χρηματοοικονομικές συναλλαγές του πρόσφατου παρελθόντος αντικατοπτρίζουν την επιρροή προηγούμενων γεγονότων: Για παράδειγμα η ποσότητα χρήματος που διακινούνται καθημερινά από τις αγορές ξένου συναλλάγματος αυξήθηκε από αμελητέες ποσότητες στα τέλη της δεκαετίας του 1950, σε 590 δισεκατομμύρια δολάρια το 1989, και στο 1,5 τρισεκατομμύρια δολάρια το 1998, πριν υποχωρήσει στο 1,2 τρισεκατομμύρια δολάρια το 2001. Η τελευταία υποχώρηση οφείλεται στην εισαγωγή του ευρώ (1999), όταν και σταμάτησαν οι συναλλαγές με τα νομίσματα των κρατών που υιοθέτησαν το κοινό νόμισμα (ευρώ) (Cohn, 2016).

Η ραγδαία αύξηση των χρηματικών ροών έδωσε αφορμή για ενδιαφέρουσες και σημαντικές θεωρητικές προσεγγίσεις. Οι ρεαλιστές υποστηρίζουν ότι οι χρηματοπιστωτικές συναλλαγές έχουν αυξηθεί με την «άδεια» ή έστω την ενθάρρυνση των πιο ισχυρών κρατών, και ότι αυτά τα κράτη συνεχίζουν να υπαγορεύουν τους όρους για τις συναλλαγές αυτές. Οι φιλελεύθεροι, αντίθετα, ισχυρίζονται ότι οι αυξημένες συναλλαγές είναι αποτέλεσμα της προόδου στις επικοινωνίες, στις μεταφορές και στην τεχνολογία και ότι είναι δύσκολο για τα κράτη να ρυθμίζουν τις παγκόσμιες χρηματοπιστωτικές δραστηριότητες. Ακόμη, οι ρεαλιστές επισημαίνουν το γεγονός ότι οι διεθνείς νομισματικές συναλλαγές βασίζονται κυρίως σε ξεχωριστά εθνικά νομίσματα, παρά το ότι 19 μέλη της ευρωζώνης χρησιμοποιούν το ευρώ. Στον αντίποδα, ο Cohen (2004: 11-12), ένας φιλελεύθερος ειδικός σε νομισματικά θέματα, υποστηρίζει ότι η έννοια του ενός κράτος-ένα νόμισμα είναι σήμερα ένας μύθος, και αυτό γιατί «*οι διεθνείς σχέσεις [...] αναδιαμορφώνονται δραματικά από την*

αυξανόμενη διαπερατότητα των εθνικών νομισματικών χώρων». Περίπου το 29% του παγκόσμιου κυκλοφορούντος νομίσματος βρίσκεται εκτός της χώρας που το εκδίδει, και στα μέσα της δεκαετίας του 1990 τουλάχιστον 300 δισεκατομμύρια δολάρια από τα τρία κορυφαία νομίσματα εκείνη την εποχή (το δολάριο ΗΠΑ, το γερμανικό μάρκο και το ιαπωνικό γεν) κυκλοφορούσαν εκτός της χώρας προέλευσής τους. Σήμερα, ο διασυνοριακός νομισματικός ανταγωνισμός είναι μια πραγματικότητα, και ένα πρώτο παράδειγμα είναι η πρόκληση που θέτει, αφενός το ευρώ και αφετέρου το κινεζικό γουάν στο δολάριο των ΗΠΑ, ενώ ένα δεύτερο παράδειγμα εξετάζει ένα διαγωνισμό που διεξάγεται σε παγκόσμια κλίμακα, για τον καθορισμό του μέλλοντος του ψηφιακού χρήματος. Βέβαια, αν και οι νομισματικές ροές και ο διασυνοριακός νομισματικός ανταγωνισμός διαβρώνουν ορισμένες κυβερνητικές εξουσίες, οι νομισματικές σχέσεις εξακολουθούν να λειτουργούν σε έναν κόσμο κρατών. Το ισοζύγιο πληρωμών είναι ένα εργαλείο το οποίο μας πληροφορεί για τη συνολική οικονομική θέση ενός κράτους, αλλά και για την κατάσταση άλλων οικονομικών μεγεθών, όπως το εμπόριο οι ΑΜΕ, *et al.* Συνεπώς, είναι απαραίτητο να συζητήσουμε για το ισοζύγιο πληρωμών (Cohen, 2000).

3.2 Το Ισοζύγιο Πληρωμών

Το ισοζύγιο πληρωμών καταγράφει τις χρεωστικές και πιστωτικές συναλλαγές που πραγματοποιούν οι κάτοικοι, οι επιχειρήσεις και οι κυβερνήσεις ενός κράτους με τον υπόλοιπο κόσμο κατά τη διάρκεια ενός έτους, και έχει δύο κύριες συνιστώσες: το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, το οποίο περιλαμβάνει όλες τις συναλλαγές που σχετίζονται με τις τρέχουσες δαπάνες και το εθνικό εισόδημα ενός κράτους, και το ισοζύγιο κεφαλαίων, το οποίο περιλαμβάνει όλες τις κινήσεις του χρηματοοικονομικού κεφαλαίου, από και προς ένα κράτος. Όπως δείχνει ο **Πίνακας 3.1**, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών περιλαμβάνει, *grosso modo*, τέσσερις τύπους συναλλαγών:

1. Εμπόριο υλικών αγαθών. Η διαφορά μεταξύ της αξίας των εξαγωγών και των εισαγωγών εμπορευμάτων είναι το εμπορικό ισοζύγιο.
2. Εμπόριο υπηρεσιών ή εμπόριο άυλων αγαθών, όπως ασφάλειες, πληροφορίες, μεταφορές, τραπεζικές υπηρεσίες και συμβουλευτικές υπηρεσίες. Οι εξαγωγές εμπορευμάτων και υπηρεσιών ενός κράτους μείον τις εισαγωγές (στοιχεία 1 και 2 του πίνακα) ισούνται με το συνολικό εμπορικό ισοζύγιο.
3. Εισόδημα από επενδύσεις και πληρωμές που αφορούν τόκους και μερίσματα πληρωμές για επενδύσεις από πολίτες μιας χώρας προς αλλοδαπούς και από αλλοδαπούς προς πολίτες της

χώρας. (Το στοιχείο αυτό περιλαμβάνεται στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, διότι το εισόδημα από επενδύσεις αποτελεί στην πραγματικότητα αποζημίωση για τις υπηρεσίες που παρέχονται από τις ξένες επενδύσεις)

4. Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, κεφαλαίων και χρηματοοικονομικού ισοζυγίου. Αποθεματικά και συναφή στοιχεία.

Πίνακας 3.1 Λογαριασμοί του Ισοζυγίου Πληρωμών, 2020

Λογαριασμοί του Ισοζυγίου Πληρωμών, 2020 (σε εκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ)	ΗΠΑ	Ευρωζώνη	Κίνα
Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (χωρίς αποθεματικά και συναφή στοιχεία)	-616.087,0	260.663,5	273.980,4
1. Αγαθά, πιστώσεις (εξαγωγές)	1.428.798,0	2.506.267,4	2.497.156,0
Αγαθά, χρεωστικά (εισαγωγές)	2.350.824,0	2.112.711,7	1.982.155,8
Υπόλοιπο αγαθών	-922.026,0	393.554,6	515.000,2
Υπηρεσίες, πιστώσεις (εξαγωγές)	705.647,0	988.679,0	235.209,0
Υπηρεσίες, χρεωστικές (εισαγωγές)	460.300,0	977.988,7	380.536,4
2. Ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών	-676.679,0	404.246,0	369.672,8
Πρωτογενές εισόδημα, πίστωση	957.859,0	862.146,8	241.680,9
Πρωτογενές εισόδημα, χρεωστικό	769.396,0	820.887,6	346.853,5
Ισοζύγιο αγαθών, υπηρεσιών και πρωτογενούς εισοδήματος	-488.216,0	445.505,1	264.500,2
Δευτερογενές εισόδημα, πίστωση	166.344,0	134.002,0	37.607,1
Δευτερογενές εισόδημα, χρεωστικό	294.215,0	318.843,6	28.126,8
Λογαριασμός κεφαλαίου (χωρίς αποθεματικά και συναφή στοιχεία)	-5.487,0	-1.858,5	-76,8
Λογαριασμός κεφαλαίου, πίστωση	371,0	69.288,4	166,1
Λογαριασμός κεφαλαίου, χρέωση	5.859,0	71.146,9	243,0
3. Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών και κεφαλαίων	-621.574,0	258.805,0	273.903,6
Χρηματοοικονομικός λογαριασμός (χωρίς	-661.959,0	269.576,9	77.759,4

αποθεματικά και συναφή στοιχεία)			
Άμεσες επενδύσεις, περιουσιακά στοιχεία	311.692,0	-19.562,4	109.921,8
Μερίδια μετοχών και επενδυτικών κεφαλαίων	330.872,0	110.520,9	83.636,7
Χρεωστικοί τίτλοι	-19.180,0	-130.083,4	26.285,1
Άμεσες επενδύσεις, υποχρεώσεις	211.298,0	179.878,8	212.475,7
Μερίδια μετοχών και επενδυτικών κεφαλαίων	198.291,0	311.808,1	170.022,1
Χρεωστικοί τίτλοι	13.007,0	-131.928,1	42.453,6
Επενδύσεις χαρτοφυλακίου, περιουσιακά στοιχεία	220.024,0	780.018,9	167.333,2
Μερίδια μετοχών και επενδυτικών κεφαλαίων	241.786,0	358.889,9	130.995,5
Χρεωστικοί τίτλοι	-21.762,0	421.129,0	36.337,7
Επενδύσεις χαρτοφυλακίου, υποχρεώσεις	710.151,0	133.145,9	254.662,3
Μερίδια μετοχών και επενδυτικών κεφαλαίων	648.399,0	136.344,0	64.137,7
Χρεωστικοί τίτλοι	61.752,0	-3.199,2	190.524,5
Χρηματοοικονομικά παράγωγα (εκτός των αποθεματικών) και δικαιώματα προαίρεσης αγοράς μετοχών εργαζομένων	-5.780,0	12.003,0	11.408,8
Λοιπές επενδύσεις, περιουσιακά στοιχεία	268.632,0	327.652,4	314.166,4
Λοιπά ίδια κεφάλαια	1.847,0	8.736,9	484,0
Χρεωστικοί τίτλοι	266.785,0	318.915,6	313.682,4
Λοιπές επενδύσεις, υποχρεώσεις	535.078,0	517.511,1	57.932,8
Χρεωστικοί τίτλοι	535.078,0	226,4	57.932,8
4. Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, κεφαλαίων και χρηματοοικονομικού ισοζυγίου	40.385,0	517.284,7	196.144,1
Καθαρά σφάλματα και παραλείψεις	-31.417,5	-10.771,9	-168.133,6
Αποθεματικά και συναφή στοιχεία	8.967,5	26.578,0	28.010,5
Αποθεματικά περιουσιακά στοιχεία	8.967,5	15.807,4	28.010,5

Καθαρές πιστώσεις και δάνεια από το ΔΝΤ (εξαιρουμένων των συναλλαγματικών διαθεσίμων)	0,0	15.027,5	0,0
Εξαιρετική χρηματοδότηση		-779,9	

Πηγή: (IMF Data Warehouse, 2021)

Ο πίνακας 3.1 δείχνει ότι το 2020 η Κίνα και η ΕΕ είχαν πλεόνασμα τρεχουσών συναλλαγών ύψους 273.980,4 και 260.663,5 εκατομμύρια δολάρια (ΗΠΑ), αντίστοιχα, ενώ οι Ηνωμένες Πολιτείες είχαν έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών ύψους 616.087,0 εκατομμυρίων δολαρίων. Το κρίσιμο στοιχείο και στις τρεις περιπτώσεις ήταν το εμπορικό ισοζύγιο: η Κίνα και η ΕΕ είχαν, αμφότερες, εμπορικό πλεόνασμα 515.000,2 και 393.554,6 εκατομμυρίων δολαρίων, αντίστοιχα, ενώ οι Ηνωμένες Πολιτείες είχαν εμπορικό έλλειμμα 922.026,0 εκατομμυρίων δολαρίων. Αξίζει να σημειωθεί ότι, οι ΗΠΑ παρουσιάζουν έλλειμμα στο εμπορευματικό ισοζύγιο από το 1971, και τα μεγαλύτερα ελλείμματα ήταν συχνά με την Ιαπωνία και πρόσφατα με την Κίνα⁶. Εντούτοις, σε αντίθεση με τις εμπορευματικές συναλλαγές, οι ΗΠΑ εμφανίζουν θετικό πρόσημο στο ισοζύγιο υπηρεσιών (πλεόνασμα 245.347,0 εκατομμύρια δολάρια το 2020). Η ισχυρή εξαγωγική θέση των ΗΠΑ στον τομέα των υπηρεσιών οφείλεται στους εξειδικευμένους συμβούλους τους και στις ιδιαίτερα ανεπτυγμένες αγορές τους στον ασφαλιστικό και τραπεζικό τομέα. Το ισοζύγιο πληρωμών από εισόδημα και επενδύσεις στις ΗΠΑ είναι επίσης θετικό, πλην όμως τα θετικά ισοζύγια στο εμπόριο υπηρεσιών και στα έσοδα από επενδύσεις δεν είναι επαρκή για να αντισταθμίσουν το μεγάλο έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου των ΗΠΑ (Cohn, 2016).

3.3 Έλλειμμα ή Πλεόνασμα στο Ισοζύγιο Πληρωμών, Αντιμετώπιση Προσαρμογή και Θεωρητικές Προσεγγίσεις

Τι εννοούμε, όμως, όταν λέμε ότι μια χώρα έχει πλεόνασμα στο ισοζύγιο πληρωμών ή έλλειμμα στο ισοζύγιο πληρωμών; Καταρχάς, οι όροι αυτοί αναφέρονται μόνο στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών και στο ισοζύγιο κεφαλαίων και αποκλείουν τυχόν μεταβολές στα επίσημα χρηματοοικονομικά μεγέθη. Μια κυβέρνηση με πλεόνασμα στο ισοζύγιο πληρωμών μειώνει τις υποχρεώσεις της και/ή προσθέτει στα επίσημα αποθεματικά της, ενώ μια κυβέρνηση με έλλειμμα στο ισοζύγιο πληρωμών αυξάνει τις υποχρεώσεις της και/ή μειώνει τα επίσημα αποθεματικά της.

⁶ Τα ανοίγματα στο εμπορευματικό ισοζύγιο αποτελούν την κατεξοχήν αιτία προστριβών των ΗΠΑ με την Κίνα

Συνεπώς, ο κύριος κορμός του ισοζυγίου πληρωμών μας πληροφορεί για τη συνολική οικονομική θέση ενός κράτους. Συχνά, οι χώρες με ελλείμματα στο ισοζύγιο πληρωμών υφίστανται μεγαλύτερη πίεση για να διορθώσουν τα ανοίγματά τους απ' ότι οι χώρες με πλεονάσματα, και αυτό γιατί τα αποθεματικά μιας χώρας με ελλείμματα μπορούν να εξαντληθούν, ενώ μια χώρα που παράγει πλεονάσματα μπορεί να αυξάνει τα αποθέματα της αενάως. Όμως, χώρες με μεγάλα πλεονάσματα στο ισοζύγιο πληρωμών μπορούν να δεχθούν οικονομικές και πολιτικές πιέσεις να διορθώσουν μακροπρόθεσμα τις ανισορροπίες τους. Τα μεγάλα πλεονάσματα στο ισοζύγιο πληρωμών μπορούν να εκτοξεύσουν την αξία του νομίσματός μιας χώρας, καθιστώντας τις εξαγωγές της ακριβότερες για τους ξένους, ενώ τα υπερβολικά επίσημα αποθεματικά μπορούν να οδηγήσουν σε πληθωριστικές πιέσεις και ως εκ τούτου σε αύξηση των εγχώριων τιμών. Παρά ταύτα, χώρες με πλεονάσματα, συνήθως, αντιμετωπίζουν την ανισορροπία των πληρωμών τους ως εάν να είναι οικονομικό προτέρημα. Κατόπιν, εστιάζουμε στην αντίδραση μιας χώρας με ελλείμματα στο ισοζύγιο πληρωμών. Τα περί των οποίων ο λόγος κράτη έχουν δύο επιλογές πολιτικών: χρηματοδότηση του ελλείμματος ή προσαρμογή σε αυτό. Τα μέτρα προσαρμογής ενέχουν πολιτικούς κινδύνους, επειδή ορισμένες κοινωνικές ομάδες πρέπει να επωμιστούν το κόστος προσαρμογής στο παρόν. Συνεπώς, οι κυβερνήσεις προτιμούν χρηματοδοτικά μέτρα, τα οποία αναβάλλουν το κόστος προσαρμογής για το μέλλον (Mordechai, 1991).

3.3.1 Η Διαδικασία της Προσαρμογής και της Χρηματοδότησης

Οι κυβερνήσεις που επιλέγουν την προσαρμογή βασίζονται σε μέσα νομισματικής, δημοσιονομικής και εμπορικής πολιτικής. Η νομισματική πολιτική επηρεάζει την οικονομία μέσω των μεταβολών της προσφοράς χρήματος. Μια κυβέρνηση χρησιμοποιεί τη νομισματική πολιτική για να αντιμετωπίσει ένα έλλειμμα στο ισοζύγιο πληρωμών, όταν η κεντρική τράπεζα περιορίζει την πρόσβαση του κοινού σε κεφάλαια με σκοπό τη δαπάνη (κατανάλωση), καθιστώντας, έτσι, τα κεφάλαια αυτά ακριβότερα. Για παράδειγμα, η κεντρική τράπεζα αυξάνει τα επιτόκια για να κάνει το δανεισμό πιο δαπανηρό, μειώνει το ποσό του διαθέσιμου χρήματος για δάνεια απαιτώντας από τις εμπορικές τράπεζες να διατηρούν μεγαλύτερα αποθεματικά, και πωλεί κρατικά ομόλογα για να αποσύρει χρήματα από την οικονομία. Έτσι, οι πολιτικές αυτές μπορούν να μειώσουν το έλλειμμα στο ισοζύγιο πληρωμών μέσω της συρρίκνωσης της οικονομίας και της μείωσης των δαπανών για αγαθά και υπηρεσίες. Επιπρόσθετα, μια κυβέρνηση χρησιμοποιεί τη δημοσιονομική πολιτική για να αντιμετωπίσει ένα έλλειμμα στο ισοζύγιο πληρωμών μειώνοντας τις κρατικές δαπάνες και

αυξάνοντας τους φόρους για να αφαιρέσει αγοραστική δύναμη από το κοινό⁷. Ακολούθως, η εμπορική πολιτική μειώνει το έλλειμμα στο ισοζύγιο πληρωμών μιας χώρας μέσω του εμπορίου, αυξάνοντας τις εξαγωγές της και μειώνοντας τις εισαγωγές της.

Η χρήση και η συναρμογή, κατά περίπτωση, νομισματικών, δημοσιονομικών και εμπορικών πολιτικών από μια κυβέρνηση εξαρτάται από το αν θα επιλέξει εξωτερικά ή εσωτερικά μέτρα προσαρμογής. Τα μέτρα εξωτερικής προσαρμογής, όπως δασμοί, ποσοστώσεις εισαγωγών, εξαγωγικές επιδοτήσεις, υποτίμηση του νομίσματος, χρησιμοποιούνται για τη μείωση των εισαγωγών και των εκροών ξένων επενδύσεων και την αύξηση των εξαγωγών και των εισροών ξένων επενδύσεων. Ειδικότερα, τα μέτρα εξωτερικής προσαρμογής επιβάλλουν το μεγαλύτερο μέρος του κόστους προσαρμογής στους ξένους, γεγονός το οποίο προκαλεί τα αντίποινα των τελευταίων και αναπόδραστα μακροπρόθεσμες απώλειες για όλους. Έτσι, η εφαρμογή τέτοιων μέτρων μπορεί να οδηγήσει σε ανταγωνιστική υποτίμηση των νομισμάτων, με την κάθε χώρα να προσπαθεί να μειώσει τη σχετική τιμή των εξαγωγών της. Αν και μια κυβέρνηση μπορεί να υιοθετήσει εξωτερικά μέτρα για να αποφύγει πολιτικά μη δημοφιλείς αποφάσεις, ακόμη και τα μέτρα εξωτερικής προσαρμογής ενέχουν κάποιο κόστος σε κάποιες εγχώριες ομάδες. Τα μέτρα εσωτερικής προσαρμογής περιλαμβάνουν αποπληθωριστικές νομισματικές και δημοσιονομικές πολιτικές για την επιβράδυνση της επιχειρηματικής δραστηριότητας και τη μείωση του ελλείμματος. Οι υψηλότεροι φόροι και τα επιτόκια μειώνουν τις δαπάνες των ιδιωτών, των επιχειρήσεων, της κυβέρνησης, πλην όμως αναγκάζουν τα άτομα και τις ομάδες εντός της χώρας να πληρώνουν μεγαλύτερο μέρος του κόστους προσαρμογής, μέσω της ανεργίας, της μείωσης του βιοτικού τους επιπέδου, της πτώχευσης των επιχειρήσεων και της συρρίκνωσης των προγραμμάτων που χρηματοδοτούνται από το δημόσιο. Ωστόσο, η εσωτερική προσαρμογή δύναται να επηρεάσει και τους ξένους, καθώς αποπληθωρίζει την οικονομία και μειώνει τη ζήτηση για εισαγωγές (Cohn, 2016).

Μια χώρα μπορεί επίσης να αναζητήσει χρηματοδότηση για το έλλειμμα του ισοζυγίου πληρωμών με δανεισμό από εξωτερικές πηγές ή με μείωση των συναλλαγματικών της αποθεμάτων. Η χρηματοδότηση είναι συχνά η προτιμώμενη επιλογή όταν υπάρχει πρόσβαση σε πιστώσεις, κι' αυτό γιατί είναι ευκολότερο για τις κυβερνήσεις να μεταθέτουν τα δύσκολα μέτρα προσαρμογής στο μέλλον. Ωστόσο, η χρηματοδότηση μπορεί να μην είναι διαθέσιμη μακροπρόθεσμα: τα αποθεματικά μιας χώρας είναι δυνατό να εξαντληθούν και οι ξένοι είναι απρόθυμοι να επενδύσουν σε μια χώρα με χρόνια προβλήματα εξωτερικού χρέους. Οι Ηνωμένες Πολιτείες είχαν σταθερά υψηλά ελλείμματα

⁷ Αντίθετα, χώρες με πλεονάσματα πληρωμών συχνά επιδιώκουν να επεκτείνουν την προσφορά χρήματος, αυξάνουν το δημοσιονομικό έλλειμμα και διογκώνουν την οικονομία.

στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών τα τελευταία χρόνια, και η εξάρτησή τους από τη χρηματοδότηση οδήγησε σε αύξηση του εξωτερικού χρέους (Helleiner, 2008).

Πίνακας 3.2 Σύνοψη του ισοζυγίων τρεχουσών συναλλαγών (Δισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Ηνωμένες Πολιτείες	-372,5	-430,7	-444,6	-426,2	-349,5	-373,8	-434,6	-451,7	-462,0
Ευρωζώνη	-9.3	0.4	-0.8	177.1	291.3	332.3	373.3	412.7	382.7
Ιαπωνία	145.3	221.0	129.8	59.7	45.9	36.8	134.1	188.1	175.0
Κίνα	243.3	237.8	136.1	215.4	148.2	236.0	304.2	196.4	162.5

Πηγή: (IMF World Economic Outlook, 2017)

Όπως δείχνει ο **πίνακας 3.2**, η Κίνα η Ευρωζώνη και η Ιαπωνία το 2015 και 2016, αντίστοιχα, κατέγραψαν τα μεγαλύτερα πλεονάσματα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, ενώ οι Ηνωμένες Πολιτείες το 2016 είχαν τα μεγαλύτερα ελλείμματα. Ωστόσο, ορισμένοι αναλυτές υποστηρίζουν ότι τα ελλείμματα και το εξωτερικό χρέος των ΗΠΑ δεν αποτελούν μείζονα ανησυχία. Οι Ηνωμένες Πολιτείες έχουν συχνά υψηλότερα ελλείμματα στο εμπόριο και στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών όταν η παραγωγικότητα τους αυξάνεται με ταχύτερο ρυθμό. Για παράδειγμα, στα τέλη της δεκαετίας του 1990, οι Ηνωμένες Πολιτείες είχαν αυξανόμενα ελλείμματα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, ενώ η Ιαπωνία και η ζώνη του ευρώ είχαν πλεονάσματα. Όμως, η δεκαετία του 1990 ήταν μια δεκαετία κατά την οποία οι Ηνωμένες Πολιτείες είχαν συνεχή οικονομική επέκταση, ενώ η οικονομική ανάπτυξη της ΕΕ ήταν σε μεγάλο βαθμό σταματημένη και η ιαπωνική οικονομία βρισκόταν συχνά σε ύφεση. Συνεπώς, τα ελλείμματα του εμπορικού ισοζυγίου και του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών μπορεί να υποδηλώνουν ότι η δυναμική οικονομία των ΗΠΑ δεν αποτελεί παρά τη μεγαλύτερη αγορά για τις εξαγωγές άλλων χωρών.

Οι Ηνωμένες Πολιτείες έχουν μερικές φορές υψηλότερα ελλείμματα σε περιόδους ταχείας οικονομικής ανάπτυξης και έχουν καταφέρει να χρηματοδοτούν τα ελλείμματά τους, επειδή η

μεγάλη τους οικονομία και η πολιτική σταθερότητα προσελκύουν ξένους επενδυτές. Παρά ταύτα, μια σειρά από προβλήματα έχουν προκύψει από τα μακροπρόθεσμα αμερικανικά ελλείμματα, όπως: η προστατευτική αντίδραση κατά της φιλελεύθερης εμπορικής πολιτικής των ΗΠΑ, η αύξηση της μόχλευσης των ξένων κυβερνήσεων που κατέχουν σημαντικά ποσά σε αμερικανικά δολάρια, η ανατρεπτική αστάθεια της αγοράς έναντι του αμερικανικού δολαρίου, καθώς και επιπτώσεις γεωπολιτικές, μιας και δύο από τους μεγαλύτερους κατόχους αποθεμάτων αμερικανικού δολαρίου - η Κίνα και η Ρωσία - είναι αντίπαλοι των ΗΠΑ και όχι σύμμαχοι (Cohn, 2016).

3.3.2 Θεωρητικές Προσεγγίσεις

Συνήθως, τα κράτη επιλέγουν ένα συνδυασμό εξωτερικών και εσωτερικών μέτρων προσαρμογής και χρηματοδότησης για την αντιμετώπιση των ελλειμμάτων πληρωμών. Οι φιλελεύθεροι, οι ρεαλιστές και οι ιστορικοί δομιστές έχουν διαφορετικές προτιμήσεις όσον αφορά αυτές τις πολιτικές. Οι φιλελεύθεροι πιστεύουν ότι οι κυβερνήσεις πρέπει να υιοθετούν μέτρα εσωτερικής προσαρμογής ως αναγκαία μορφή πειθαρχίας, επειδή θεωρούν ότι τα ελλείμματα πληρωμών είναι αποτέλεσμα της εγχώριας οικονομικής ανεπάρκειας. Αντιτίθενται στα εξωτερικά μέτρα προσαρμογής που αυξάνουν τους εμπορικούς φραγμούς και στρεβλώνουν τις οικονομικές αλληλεπιδράσεις, καθώς και στην εξωτερική χρηματοδότηση επειδή επιτρέπει στα κράτη να καθυστερούν τη θέσπιση εσωτερικών μεταρρυθμίσεων. Αντίθετα, οι ρεαλιστές θεωρούν ότι οι μέθοδοι εσωτερικής προσαρμογής αποτελούν απειλή για την αυτονομία ενός κράτους στη χάραξη πολιτικής, ενώ οι ιστορικοί υλιστές πιστεύουν ότι οι λιγότερο αναπτυγμένες χώρες (LDCs), δε θα πρέπει να επωμίζονται το κόστος εσωτερικής προσαρμογής σε ένα διεθνές σύστημα που εξυπηρετεί τα συμφέροντα της ΕΕ (Krasner, 1985). Οι ρεαλιστές θεωρούν τα εξωτερικά μέτρα ως «δίκαιο παιχνίδι» στις προσπάθειες ενός κράτους να βελτιώσει την ανταγωνιστική του θέση. Για παράδειγμα, ορισμένοι αναλυτές υποστηρίζουν ότι οι ΗΠΑ θα πρέπει να υιοθετήσουν μέτρα εξωτερικής προσαρμογής επειδή η χειραγώγηση των νομισμάτων τους από την Ιαπωνία και την Κίνα (Πίνακας 3.3) «για να αποκτήσουν αθέμιτο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα έχει σημαντικό αντίκτυπο στις συναλλαγματικές ισοτιμίες και στο εμπορικό έλλειμμα των ΗΠΑ» (Blecker, 2003). Οι ιστορικοί υλιστές υποστηρίζουν ότι οι λιγότερο αναπτυγμένες χώρες (LDCs) θα πρέπει να επιβάλλουν ελέγχους στις εισαγωγές λόγω των δυσμενών όρων εμπορίου τους με τις αναπτυγμένες χώρες (DCs) και ότι οι αναπτυγμένες χώρες θα πρέπει να παρέχουν στις λιγότερο αναπτυγμένες φιλελεύθερη χρηματοδότηση για να τις βοηθήσουν να τιθασεύσουν τα προβλήματα του ισοζυγίου πληρωμών τους (Cohn, 2016).

Πίνακας 3.3 Συνολικά διεθνή συναλλαγματικά αποθέματα (εξαιρουμένου του χρυσού), επιλεγμένες χώρες και έτη (στο τέλος της περιόδου, σε δισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ)

	1990	1995	2002
Ιαπωνία	\$78,5	\$183,2	\$461,3
Κίνα	29,6	75,4	291,2
Ευρωζώνη	290,8	299,1	246,6

Πηγή: (IMF, International Financial Statistics, online database, 2002)

3.4 Η Εξέλιξη των Διεθνών Νομισματικών Σχέσεων

Υπάρχουν δύο ιδανικοί τύποι διεθνών νομισματικών καθεστώτων. Το ένα είναι ένα σύστημα σταθερών επιτοκίων, στο οποίο τα εθνικά νομίσματα είναι συνδεδεμένα μεταξύ τους σε μια δημοσίως ανακοινωθείσα (συχνά νομικά καθιερωμένη) ισοτιμία. Ορισμένα συστήματα σταθερών επιτοκίων περιλαμβάνουν μια κοινή σύνδεση με ένα εμπόρευμα όπως ο χρυσός ή το ασήμι, και άλλα χρησιμοποιούν μια σύνδεση με ένα εθνικό νόμισμα όπως το δολάριο ΗΠΑ. Το άλλο ιδανικό, τυπικό νομισματικό καθεστώς είναι ένα σύστημα ελεύθερης διακύμανσης, στο οποίο οι τιμές των εθνικών νομισμάτων μεταβάλλονται ανάλογα με τις συνθήκες της αγοράς και τις εθνικές μακροοικονομικές πολιτικές. Τα τελευταία 150 χρόνια, ο κόσμος γνώρισε τρεις ευρέως προσδιορισμένες διεθνείς νομισματικές τάξεις. Για περίπου 50 χρόνια πριν από τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, και πάλι σε ουσιαδώς τροποποιημένη μορφή τη δεκαετία του 1920, τα περισσότερα από τα μεγάλα έθνη του κόσμου ήταν στον κλασικό κανόνα χρυσού, ένα σύστημα σταθερών επιτοκίων. Στο πλαίσιο του κανόνα χρυσού, οι εθνικές κυβερνήσεις ανακοίνωναν μια σταθερή αξία χρυσού για τα νομίσματά τους και δεσμεύονταν να ανταλλάσσουν χρυσό με νόμισμα σε αυτή την ισοτιμία. Από τα τέλη της δεκαετίας του 1940 έως τις αρχές της δεκαετίας του 1970, ο καπιταλιστικός κόσμος ήταν οργανωμένος στη νομισματική τάξη του Bretton Woods. Εκεί, τα εθνικά νομίσματα ήταν συνδεδεμένα με το δολάριο ΗΠΑ και το δολάριο ΗΠΑ ήταν συνδεδεμένο με το χρυσό. Από το 1973 μέχρι σήμερα, και για λίγο στη δεκαετία του 1930, η κυρίαρχη τάξη ήταν εκείνη στην οποία οι μεγαλύτερες χώρες είχαν εθνικά νομίσματα που κυμαίνονταν λίγο πολύ ελεύθερα χωρίς ονομαστική άγκυρα, ενώ οι μικρότερες χώρες έτειναν είτε να σταθεροποιούνται έναντι ενός από τα μεγαλύτερα νομίσματα είτε να επιτρέπουν στα νομίσματα να κυμαίνονται, πλην όμως, με διάφορους βαθμούς κυβερνητικής διαχείρισης (Cohn, 2016).

Επιπρόσθετα, τα νομισματικά καθεστώτα μπορεί να είναι τόσο περιφερειακά όσο και παγκόσμια. Ορισμένα αφορούν απλώς τη σύνδεση των εθνικών νομισμάτων σχετικά μικρών χωρών με το νόμισμα ενός μεγαλύτερου κράτους, για παράδειγμα, η ζώνη του φράγκου CFA (Αφρικανική Οικονομική Κοινότητα) συνδέει τα νομίσματα 12 αφρικανικών χωρών μεταξύ τους και με το γαλλικό φράγκο (και τώρα με το ευρώ). Ομοίως, αρκετές χώρες της Λατινικής Αμερικής και της Καραϊβικής έχουν συνδέσει τα νομίσματά τους με το δολάριο ΗΠΑ και άλλες χώρες εξετάζουν αυτή τη σύνδεση. Ένας άλλος τύπος περιφερειακού συστήματος σταθερής ισοτιμίας περιλαμβάνει τη σύνδεση ορισμένων περιφερειακών νομισμάτων μεταξύ τους, συχνά ως βήμα προς την υιοθέτηση ενός κοινού νομίσματος. Αυτό συνέβη με την ευρωπαϊκή νομισματική ολοκλήρωση, η οποία ξεκίνησε με μια περιορισμένη περιφερειακή συμφωνία, εξελίχθηκε σε κάτι σαν σύνδεση με το γερμανικό μάρκο και τελικά έγινε νομισματική ένωση με ενιαίο νόμισμα και κοινή ευρωπαϊκή κεντρική τράπεζα.

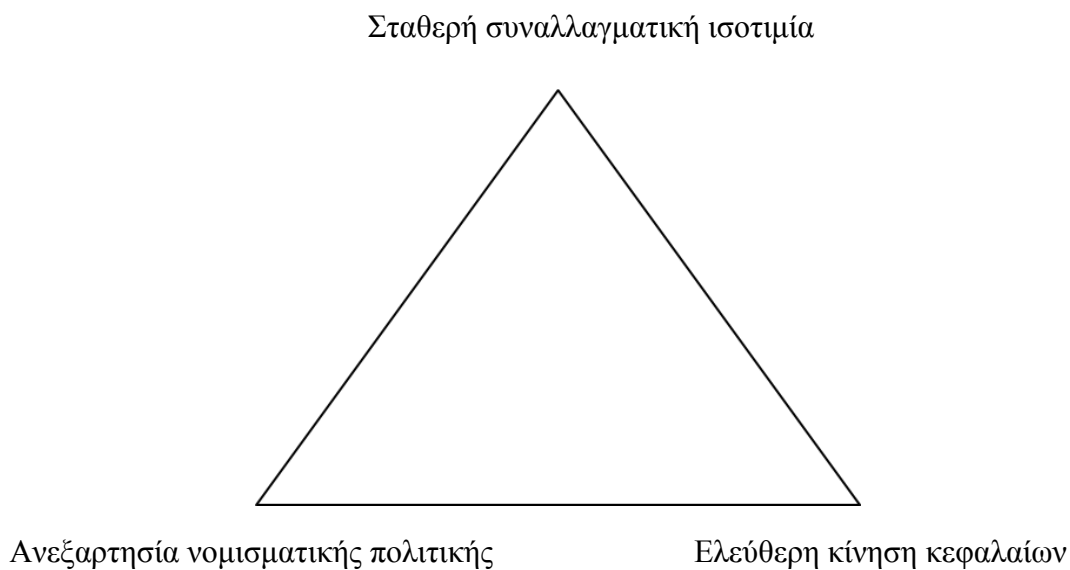
Εν ολίγοις, η εξέλιξη των διεθνών νομισματικών σχέσεων χαρακτηρίστηκε από τέσσερα διαδοχικά νομισματικά καθεστώτα: τον κλασικό κανόνα χρυσού από τη δεκαετία του 1870 έως τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, τον κανόνα ανταλλαγής χρυσού κατά το πρώτο μέρος του μεσοπολέμου, το σύστημα Bretton Woods από το 1944 έως το 1973 και ένα μικτό σύστημα κυμαινόμενων και σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών από το 1973 έως και σήμερα. Η παρούσα ενότητα επικεντρώνεται, κυρίως, στα δύο τελευταία καθεστώτα, πλην όμως, είναι απαραίτητο να παρασχεθεί, ένα ιστορικό υπόβαθρο και στα δύο πρώτα. Πρωθύστερα, εξετάζεται το νομισματικό τρίλημμα: Για να μπορέσουν να γίνουν καλύτερα κατανοητές οι διεθνείς νομισματικές σχέσεις και τα συναλλαγματικά καθεστώτα, κρίνεται αναγκαία η αναφορά στην ιδέα του νομισματικού τριλήμματος, στη σημασία του αλλά και στο πώς επηρεάζει τις διεθνείς νομισματικές σχέσεις (Broz & Frieden, 2001).

3.4.1 Το Νομισματικό Τρίλημμα και η Θεωρία της «Αδύνατης Τριάδας»

Σε κάθε ανοικτή οικονομία οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής έρχονται αντιμέτωποι με ένα τρίλημμα, το οποίο είναι γνωστό ως η «Αδύνατη Τριάδα». Η «αδύνατη τριάδα» ορίζει ότι οι υπεύθυνοι χάραξης οικονομικής πολιτικής αντιμετωπίζουν ένα μακροοικονομικό τρίλημμα: τη σταθερότητα της συναλλαγματικής ισοτιμίας, την ελεύθερη κινητικότητα των κεφαλαίων και την ανεξαρτησία της νομισματικής πολιτικής. Το θεώρημα αυτό υποστηρίζει ότι υπό οποιεσδήποτε μακροοικονομικές συνθήκες, μόνο δύο από τους τρεις στόχους μπορούν να είναι αμοιβαία συνεπείς και ως εκ τούτου, οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής πρέπει να αποφασίσουν ποιον τρίτο στόχο θα

εγκαταλείψουν. Η παραδοσιακή "Αδύνατη Τριάδα", ακόμη και με τον διευρυμένο τρόπο, δίνει ίση βαρύτητα στη ροή κεφαλαίων, στο καθεστώς συναλλαγματικής ισοτιμίας και στην ανεξαρτησία της νομισματικής πολιτικής και αποτελεί ένα ισομερές τρίγωνο (Sun & Li, 2017). Η διαίσθηση είναι ότι όταν μια χώρα έχει ανοικτό λογαριασμό κεφαλαίων και η συναλλαγματική ισοτιμία είναι συνδεδεμένη με κάποιο νόμισμα βάσης, η απλή ισοτιμία επιτοκίων θα περιορίσει το εγχώριο επιτόκιο, αναγκάζοντάς το να είναι ίσο με το επιτόκιο του νομίσματος βάσης, διαφορετικά, τα κεφάλαια θα ρέουν μέχρι να το κάνουν (Obstfeld et al, 2004). Το σχήμα 3.3 απεικονίζει το τρίλημμα της πολιτικής για τις ανοικτές οικονομίες. Οι γωνίες των τριγώνων δείχνουν τους στόχους της πολιτικής που μόλις περιγράφηκαν. Οποιοδήποτε ζεύγος στόχων είναι εφικτό, αλλά απαιτεί την εγκατάλειψη του τρίτου στόχου (Joshi,2003):

Σχήμα 3.3 Αδύνατη Τριάδα

Πηγή: (Goh, 2009)

Συγκεκριμένα: (1) Η σταθερότητα της συναλλαγματικής ισοτιμίας και η ελεύθερη κινητικότητα των κεφαλαίων μπορούν να συνδυαστούν με την υιοθέτηση μιας μόνιμης σταθερής συναλλαγματικής ισοτιμίας, αλλά πρέπει να εγκαταλειφθεί η νομισματική ανεξαρτησία. (2) Η νομισματική ανεξαρτησία και η ελεύθερη κινητικότητα των κεφαλαίων μπορούν να συνδυαστούν υιοθετώντας μια κυμαινόμενη συναλλαγματική ισοτιμία, αλλά πρέπει να εγκαταλειφθεί η σταθερότητα της συναλλαγματικής ισοτιμίας. (3) Η σταθερότητα της συναλλαγματικής ισοτιμίας και η νομισματική ανεξαρτησία μπορούν να συνδυαστούν, αλλά πρέπει να παραδώσουν την

κινητικότητα των κεφαλαίων. Εν άλλους λόγους, είναι εφικτό να συνδυαστεί μια σταθερή συναλλαγματική ισοτιμία με μια εθνική, ανεξάρτητη νομισματική πολιτική με το κόστος, όμως, ενός κλειστού λογαριασμού κεφαλαίων. Αυτό το θεώρημα ακούγεται αρκετά απλό. Οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής καλούνται να επιλέξουν δύο από τους τρεις ευνοϊκούς στόχους που παρουσιάζονται παραπάνω. Ωστόσο, στην πραγματικότητα, μια τέτοια απλοποίηση δεν συμβαίνει πάντα. Ορισμένες χώρες κάνουν ξεκάθαρες επιλογές μεταξύ αυτών των τριών στόχων. Για παράδειγμα, το Χονγκ Κονγκ, το οποίο, μεταξύ άλλων, επιθυμεί να επιτύχει σταθερότητα συναλλαγματικής ισοτιμίας και ταυτόχρονα ελεύθερη κινητικότητα κεφαλαίων, κράτησε το νόμισμά του σταθερό και εγκατέλειψε εντελώς τη νομισματική αυτονομία. Από την άλλη πλευρά, η Ιαπωνία η οποία χρησιμοποιεί τη νομισματική πολιτική για να επηρεάσει την εγχώρια οικονομία και ταυτόχρονα να διατηρήσει την κεφαλαιαγορά της ανοικτή έπρεπε να αφήσει το νόμισμά της να κυμαίνεται ελεύθερα. Υπάρχουν, βέβαια, και ορισμένες χώρες που διαχειρίζονται και τους τρεις στόχους, οι οποίοι δεν μπορούν να επιτευχθούν ταυτόχρονα. Ορισμένες αναδυόμενες οικονομίες της αγοράς που έχουν επιδιώξει την απελευθέρωση των λογαριασμών κεφαλαίου, διαχειρίζονται την κίνηση της συναλλαγματικής ισοτιμίας, διατηρώντας ταυτόχρονα την αυτονομία τους στην άσκηση της νομισματικής πολιτικής. Κοντολογίς, η αδύνατη τριάδα υποστηρίζει ότι μόνο οι ελεύθερες και οι σταθερές συναλλαγματικές ισοτιμίες είναι βιώσιμα καθεστώτα με αυξανόμενη κινητικότητα κεφαλαίων. Αυτό περιγράφεται ως η «λύση των δύο γωνιών» ή η «διπολική άποψη» ή η «απομάκρυνση της μέσης» (Goh, 2009).

3.4.2 Η Εποχή του Κλασικού Κανόνα του Χρυσού (1870-1914)

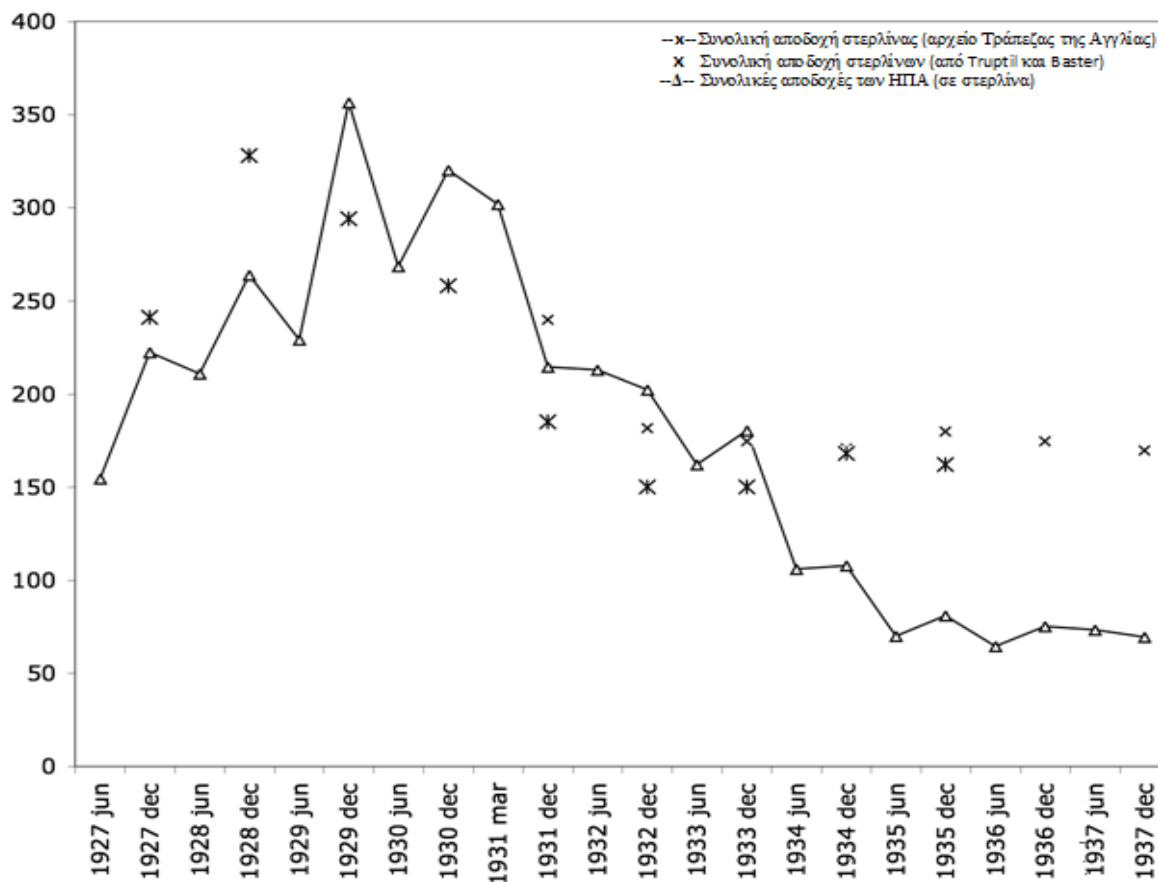
Ο κλασικός κανόνας χρυσού ήταν ένα καθεστώς που βασιζόταν σε σταθερές συναλλαγματικές ισοτιμίες, δηλαδή τα εθνικά νομίσματα είχαν συγκεκριμένες συναλλαγματικές ισοτιμίες σε σχέση με το χρυσό και οι χώρες διατηρούσαν τα επίσημα διεθνή τους αποθέματα σε χρυσό. Οι κυβερνήσεις δεσμεύονταν να μετατρέπουν το εγχώριο νόμισμα σε χρυσό με την καθορισμένη ισοτιμία και οι ιδιώτες μπορούσαν να εξάγουν και να εισάγουν χρυσό. Για παράδειγμα, εάν το αμερικανικό δολάριο και η βρετανική λίρα ήταν συνδεδεμένα στα 35 δολάρια και 14,5 λίρες, αντιστοίχως, ανά ουγγιά χρυσού, η συναλλαγματική ισοτιμία μεταξύ του δολαρίου και της λίρας παρέμενε σταθερή στα 2,41 δολάρια ανά 1 λίρα (35 διαιρούμενο με 14,5). Σταθεροποιώντας τις αξίες των εθνικών νομισμάτων, ο κανόνας του χρυσού διευκόλυνε τόσο το εμπόριο όσο και άλλες συναλλαγές. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου (1870-1914), στην οποία η πλειονότητα των χωρών ακολουθούσε (σε διαφορετικό βαθμό) το χρυσό, ο όγκος του

παγκόσμιου εμπορίου αυξήθηκε με ταχείς ρυθμούς. Ήταν μια περίοδος πρωτοφανούς οικονομικής μεγέθυνσης με σχετικά ελεύθερο εμπόριο αγαθών, εργασίας και κεφαλαίου, η οποία σηματοδοτούσε τη γέννηση της πρώτης μεγάλης εποχής της παγκοσμιοποίησης του εμπορίου. Αυτή η κλασική εποχή είδε την πιο ταχεία οικονομική ανάπτυξη που είχε γνωρίσει ποτέ ο κόσμος: η παγκόσμια οικονομία αναπτύχθηκε περισσότερο σε 75 χρόνια από ότι στα προηγούμενα 750. Σύμφωνα με τις συμβατικές εκτιμήσεις των ερευνητών ο λόγος του παγκόσμιου εμπορίου προς την παραγωγή ήταν μόλις 2% το 1800, αλλά στη συνέχεια αυξήθηκε στο 10% το 1870, σε 17% το 1900 και 21% το 1913 (Estevadeordal, Frantz & Taylor, 2002).

Αν και ορισμένα κράτη τηρούσαν το χρυσό πρότυπο πιο στενά από άλλα, ο διεθνής κανόνας χρυσού λειτουργούσε αρκετά καλά επειδή είχε τη στήριξη της βρετανικής ηγεμονίας και συν αυτά τη συνεργασία των μεγάλων δυνάμεων. Η Βρετανία συνέβαλε στη σταθεροποίηση του κανόνα χρυσού παρέχοντας σε άλλα κράτη δημόσια αγαθά, όπως επενδυτικά κεφάλαια, δάνεια και μια ανοικτή αγορά για τις εξαγωγές τους. Τα τρία κράτη που βρίσκονταν στο κέντρο του καθεστώτος - η Βρετανία, η Γαλλία και η Γερμανία- υπερασπίστηκαν τα αποθέματα χρυσού των κεντρικών τους τραπεζών, διατήρησαν τη μετατρεψιμότητα των νομισμάτων τους, θεσμοθετώντας εγχώριες προσαρμογές όταν ήταν απαραίτητο για τη διατήρηση του «χρυσού κανόνα». Έτσι, η Δυτική Ευρώπη και οι Ηνωμένες Πολιτείες διατήρησαν τις επίσημες ισοτιμίες τους με βάση το χρυσό περίπου για 35 χρόνια (Eichengreen, 1992).

Ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος διατάραξε πλήρως τις διεθνείς νομισματικές σχέσεις. Μετά το πέρας του πολέμου οι συναλλαγματικές ισοτιμίες κυμαίνονταν ελεύθερα και οι κεντρικές τράπεζες δεν παρενέβαιναν στην αγορά συναλλάγματος, πλην όμως, οι κυμαινόμενες ισοτιμίες συνέβαλαν στην αστάθεια των νομισματικών αξιών και έτσι έγιναν προσπάθειες για την αποκατάσταση του κανόνα χρυσού. Μέχρι το 1927, τα μεγάλα κράτη καθιέρωσαν ένα τυποποιημένο καθεστώς συναλλαγματικού κανόνα χρυσού στο οποίο οι κεντρικές τράπεζες διατηρούσαν τα αποθεματικά τους σε ισχυρά νομίσματα καθώς και σε χρυσό και κάθε κεντρική τράπεζα καθόριζε την ισοτιμία του νομίσματός της με ένα βασικό νόμισμα (τη βρετανική λίρα) με σταθερή τιμή χρυσού. Αν και οι κεντρικές τράπεζες διατηρούσαν αποθεματικά νομίσματα τα προηγούμενα χρόνια, ο κανόνας ανταλλαγής χρυσού θεσμοθέτησε την πρακτική αυτή. Τι σημαίνει αυτό: Ο συναλλαγματικός κανόνας χρυσού βασίστηκε σε σταθερές συναλλαγματικές ισοτιμίες όπως και ο κλασικός κανόνας χρυσού. Εντούτοις, τα διεθνή αποθέματα με τον κανόνα χρυσού του 19ου αιώνα φυλάσσονταν επισήμως σε χρυσό, ενώ με τον συναλλαγματικό κανόνα χρυσού τα επίσημα αποθέματα συνίσταντο από χρυσό, αλλά και από συναλλαγματικά αποθέματα (βρετανική λίρα).

Διάγραμμα 3.2 Αποδοχές σε δολάρια και στερλίνες 1927-1937 (εκατομμύρια £)

Πηγή: (Eichengreen & Flandreau, 2010)

Παρά ταύτα, ο κανόνας ανταλλαγής χρυσού δεν λειτούργησε όπως είχε σχεδιαστεί, διότι ορισμένα κράτη είχαν επίμονα ελλείμματα στο ισοζύγιο πληρωμών και άλλα συνεχή πλεονάσματα. Η Μεγάλη Ύφεση του 1929 επιβάρυνε περαιτέρω το περί ου ο λόγος πρότυπο, και το 1931 η Βρετανία ανέστειλε τη μετατρεψιμότητα της στερλίνας σε χρυσό. Σταδιακά, τα κράτη επέστρεψαν στη διακύμανση των νομισμάτων τους, αλλά σε αντίθεση με τις αρχές της δεκαετίας του 1920, η διακύμανση ήταν ελεγχόμενη, δηλαδή, οι κεντρικές τράπεζες παρενέβαιναν για να αντιμετωπίσουν τις υπερβολικές διακυμάνσεις των συναλλαγματικών ισοτιμιών (Board of Governors of the Federal Reserve System (U.S.), 1935, 1989).

3.4.3 Ο Σχεδιασμός του Νομισματικού Καθεστώτος του Bretton Woods

Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος σηματοδεύτηκε από την κατάρρευση της νομισματικής συνεργασίας, αλλά και τον σχεδιασμό για ένα μεταπολεμικό νομισματικό καθεστώς, το οποίο κορυφώθηκε με τη διάσκεψη του Bretton Woods το 1944. Συνήθως, όταν μιλάμε για το σύστημα του Bretton Woods, εννοούμε ένα σύνολο συμφωνιών, και στη συνέχεια ιδρύματα, που ιδρύθηκαν με στόχο την προώθηση της αποτελεσματικής οικονομικής διακυβέρνησης ενός αλληλοεξαρτώμενου κόσμου. Αλλά εννοούμε και κάτι περισσότερο από αυτό. Το Bretton Woods αποτελεί μέρος μιας ευρύτερης παγκόσμιας τάξης, που δημιουργήθηκε μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο για να δώσει σημασία στη φράση «ποτέ ξανά». Ποτέ ξανά η αποτυχημένη οικοδόμηση θεσμών μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Ποτέ ξανά ο αποκλεισμός των νικημένων από τη μεταπολεμική ανοικοδόμηση. Ποτέ ξανά η αποτυχία προστασίας των δικαιωμάτων των ανθρώπων. Το πνεύμα του Bretton Woods αφορά κάτι περισσότερο από μια νομισματική-οικονομική κληρονομιά. Ο υπουργός Joschka Fischer το αποκάλεσε «πιστοποιητικό γέννησης της Δύσης». Αντιπροσωπεύει σημαντικές πτυχές ενός κόσμου που γεννήθηκε στα βάθη της φρίκης του πολέμου, και που διαμορφώθηκε στις πρώτες μέρες της εύθραυστης ειρήνης. (Miliband, 2019: 368).

Κοιτάζοντας κάποιος προς τα πίσω, λοιπόν, το αιματηρό τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου μπορεί να φανταστεί τα συναισθήματα του Υπουργού Οικονομικών των ΗΠΑ Henry Morgenthau στην εναρκτήρια ομιλία του στο συνέδριο του Bretton Woods, όταν αποτιμούσε τις δραματικές συνέπειες των μεγάλων καταστροφών. «Είδαμε τη μεγάλη οικονομική τραγωδία της εποχής μας. Είδαμε την παγκόσμια ύφεση του 1930 [...] τις νομισματικές διαταραχές να εξαπλώνονται. Είδαμε την ανεργία και την αθλιότητα [...] είδαμε την αμηχανία και την πικρία να γίνονται οι εκτροφείς του φασισμού και, τέλος, του πολέμου» (Dormael, 1978: 1). Τον Ιούλιο του 1944, σαράντα τέσσερα κράτη συγκεντρώθηκαν στο Mount Washington Hotel στο Bretton Woods, New Hampshire για να θέσουν τα θεμέλια σε μια νέα διεθνή σταθερή οικονομική και νομισματική τάξη. Ιδρύθηκαν το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ), και η Διεθνής Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης (IBRD, Παγκόσμια Τράπεζα) που σκοπό είχαν, γενικώς, να εισφέρουν στην ανοικοδόμηση της κατεστραμμένης μεταπολεμικής οικονομίας και, ειδικώς, να διασφαλίσουν ένα πολυμερές σύστημα πληρωμών που θα ρυθμίζει τη μετατρεψιμότητα των νομισμάτων και τη σταθερότητα των συναλλαγματικών ισοτιμιών (Fioretos & Heldt, 2019).

Για να αποφευχθεί η αστάθεια των νομισματικών αξιών που παρατηρήθηκε κατά τη διάρκεια της ελεύθερης διακύμανσης της δεκαετίας του 1920, οι σχεδιαστές του Bretton Woods καθιέρωσαν ένα συναλλαγματικό κανόνα χρυσού, σύμφωνα με τον οποίο η αξία του νομίσματος κάθε χώρας ήταν συνδεδεμένη με το χρυσό ή το αμερικανικό δολάριο ως βασικό νόμισμα. Στο πλαίσιο αυτό, οι χώρες καθιέρωσαν σταθερές τιμές ισοτιμίας για τα νομίσματά τους. Οι Ηνωμένες Πολιτείες συνέδεσαν το δολάριο σε χρυσό και δεσμεύτηκαν να αγοράζουν και να πωλούν το μέταλλο ελεύθερα στα 35 δολάρια ανά ουγγιά με ξένες νομισματικές αρχές. Οι άλλες μεγάλες ανεπτυγμένες χώρες συνέδεσαν τα νομίσματά τους με το δολάριο, υποσχόμενες να διατηρήσουν τις συναλλαγματικές τους ισοτιμίες εντός μιας ζώνης 1 τοις εκατό γύρω από την εν λόγω κεντρική ισοτιμία. Τα κράτη μέλη, ούτως ειπείν, θα αγόραζαν ή θα πουλούσαν δολάρια για να διατηρήσουν το 1% του σταθερού επιτοκίου και θα μπορούσαν να προσαρμόσουν αυτό το επιτόκιο μόνο στην περίπτωση «θεμελιώδους ανισορροπίας» στο ισοζύγιο πληρωμών (Gilpin, 2004: 291). Οι χώρες με ανεπαρκή αποθέματα οι οποίες αντιμετώπιζαν παροδικά προβλήματα στο ισοζύγιο πληρωμών, μπορούσαν να δανειστούν από το νεοσύστατο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) το οποίο θα μπορούσε να επιβάλει κεφαλαιακούς περιορισμούς αντί να θεσπίσει ταχέως αποπληθωριστικές μακροοικονομικές πολιτικές ή την πρόωγη μεταβολή των ονομαστικών τους αξιών. Εάν, ωστόσο, οι δυσκολίες του ισοζυγίου πληρωμών εξακολουθούσαν να υφίστανται, οι χώρες θα προέβαιναν στις κατάλληλες προσαρμογές των νομισματικών και δημοσιονομικών τους πολιτικών. Στην περίπτωση δε που οι χώρες αυτές αντιμετώπιζαν μια «θεμελιώδη ανισορροπία» στο ισοζύγιο πληρωμών, θα μπορούσαν να προσαρμόσουν τις ισοτιμίες τους.

Τι σημαίνει αυτό: Οποσδήποτε, ο αρχικός σχεδιασμός του Bretton Woods δεν προέβλεπε ένα σύστημα μηδενικής μεταβλητότητας της συναλλαγματικής ισοτιμίας. Οι σχεδιαστές του συστήματος θέλησαν να αποφύγουν την επανάληψη της οδυνηρής μεσοπολεμικής εμπειρίας των κυμαινόμενων συναλλαγματικών ισοτιμιών, επιτρέποντας παράλληλα την απαραίτητη ευελιξία για τη διόρθωση της ανισορροπίας. Ως αποτέλεσμα, προέκυψε το σύστημα των ρυθμιζόμενων δεσμών: Οι χώρες μπορούσαν να προσαρμόζουν τις συναλλαγματικές τους ισοτιμίες βάσει της «θεμελιώδους ανισορροπίας», η οποία, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, δεν ορίστηκε ποτέ με σαφήνεια (Bordo 1993). Κανονικά, οι χώρες έπρεπε να δηλώνουν μια ονομαστική αξία έναντι του χρυσού ή του δολαρίου των ΗΠΑ και να διατηρούν τα νομίσματά τους εντός ενός περιθωρίου ένα τοις εκατό. Στην περίπτωση βραχυπρόθεσμων ανισορροπιών, τα διεθνή αποθέματα και οι πόροι του ΔΝΤ θα χρησίμευαν ως ρυθμιστικό στοιχείο. Εάν ένα σοκ ή ένας επίμονος πληθωρισμός οδηγούσε σε ανισορροπία, οι νομισματικές αρχές μπορούσαν να μεταβάλουν την ισοτιμία μετά από κοινοποίηση στο ΔΝΤ. Εν τοις πράγμασι, αυτός ο μηχανισμός προσαρμογής χρησιμοποιήθηκε

σπάνια. Μετά τις μεγάλες υποτιμήσεις του 1949, οι χώρες σπάνια άλλαξαν τις υπάρχουσες ισοτιμίες (Obstfeld, 1993). Σημαντικές υποτιμήσεις του φράγκου σημειώθηκαν το 1957 και το 1969. Η λίρα υποτιμήθηκε το 1967 και το γερμανικό μάρκο ανατιμήθηκε το 1961 και το 1969. Καθώς η διεθνής κινητικότητα των κεφαλαίων αυξήθηκε τη δεκαετία του 1960, οι κυβερνήσεις που σκέφτονταν να υποτιμήσουν το νόμισμα τους υπέστησαν κερδοσκοπικές επιθέσεις. Η προθυμία για υποτίμηση δημιουργούσε κάποτε προσδοκίες ότι αυτή η κυβέρνηση θα μπορούσε να προχωρήσει σε υποτίμηση ξανά (Eichengreen 1996). Ως αποτέλεσμα, οι χώρες αρνήθηκαν να χρησιμοποιήσουν διορθωτικές αναπροσαρμογές και το Bretton Woods εξελίχθηκε σε ένα de facto σύστημα σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών (Bordo 1993). Εν άλλους λόγους, οι συναλλαγματικές ισοτιμίες έγιναν σταθερές επειδή οι χώρες φοβούνταν τις συνέπειες που συνδέονταν με την αλλαγή τους.

3.4.4 Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο

Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ), με έδρα την Ουάσιγκτον, δημιουργήθηκε για να σταθεροποιεί τις συναλλαγματικές ισοτιμίες και να παρέχει στα κράτη μέλη βραχυπρόθεσμα δάνεια για προσωρινά προβλήματα στο ισοζύγιο πληρωμών. Σύμφωνα με τα άρθρα της συμφωνίας (IMF Articles of Agreement), τα μέλη έπρεπε να συνδέσουν τα νομίσματά τους με τον χρυσό ή το δολάριο ΗΠΑ, το οποίο αποτιμόταν στα 35 δολάρια ανά ουγγιά χρυσού. Τα μέλη του συνεισέφεραν, επίσης, σε μια δεξαμενή εθνικών νομισμάτων που ήταν διαθέσιμα για δάνεια του ΔΝΤ προς τις ελλειμματικές χώρες. Κάθε μέλος του ΔΝΤ λάμβανε μια ποσόστωση με βάση τη σχετική οικονομική του θέση, και η ποσόστωσή αυτή καθόριζε το μέγεθος της συνδρομής ή της συνεισφοράς του στους πόρους του ΔΝΤ, τη δύναμη της ψήφου του καθώς και το ποσό που δύναται να δανειστεί από το ΔΝΤ. Σύμφωνα με το σύστημα σταθμισμένης ψήφου του ΔΝΤ, τα πιο ισχυρά οικονομικά κράτη έχουν τις μεγαλύτερες συνδρομές και τις περισσότερες ψήφους. Σε τακτά χρονικά διαστήματα, το ΔΝΤ προσαρμόζει τα ποσοστά των μελών ανάλογα με τις μεταβολές της οικονομικής κατάστασης. Σε τακτά χρονικά διαστήματα, το ΔΝΤ προσαρμόζει τις ποσοστώσεις των μελών του, έτσι ώστε να συμβαδίζουν με τις αλλαγές στην οικονομική τους θέση. Η αιρεσιμότητα (conditionality) του ΔΝΤ διασφαλίζει ότι οι δανειολήπτες πρέπει να συμφωνήσουν να υιοθετήσουν συγκεκριμένες οικονομικές πολιτικές ως αντάλλαγμα για τη χρηματοδότηση τους. Οι όροι, βαθμιαία, γίνονται πιο αυστηροί όσο ένα μέλος δανείζεται περισσότερο από το ΔΝΤ σε σχέση με την ποσόστωσή του (IMF, 2007).

Το ανώτατο όργανο λήψης αποφάσεων του ΔΝΤ είναι το Διοικητικό Συμβούλιο. Κάθε μέλος του ΔΝΤ διορίζει έναν κυβερνήτη στο διοικητικό συμβούλιο, αλλά η δύναμη ψήφου κάθε

κυβερνήτη εξαρτάται από το σύστημα σταθμισμένης ψήφου. Οι κυβερνήτες είναι συνήθως υπουργοί Οικονομικών ή επικεφαλής κεντρικών τραπεζών. Οι διοικητές συναντώνται μια φορά το χρόνο στις ετήσιες συνεδριάσεις του ΔΝΤ και της Παγκόσμιας Τράπεζας και αναθέτουν το μεγαλύτερο μέρος των αρμοδιοτήτων τους σε άλλους φορείς, στο Εκτελεστικό Συμβούλιο (ή Συμβούλιο Εκτελεστικών Διευθυντών), το οποίο επίσης έχει σταθμισμένη ψήφο και αποτελείται από 24 διευθυντές, οι οποίοι διορίζονται ή εκλέγονται από τα μέλη του ΔΝΤ. Το Εκτελεστικό Συμβούλιο είναι υπεύθυνο για τις καθημερινές εργασίες του ΔΝΤ, συμπεριλαμβανομένων των αιτήσεων χρηματοδοτικής συνδρομής, των οικονομικών διαβουλεύσεων με τα μέλη και της ανάπτυξης πολιτικής. Ο Διευθύνων Σύμβουλος του ΔΝΤ, ο οποίος διορίζεται από το Εκτελεστικό Συμβούλιο για πενταετή θητεία που μπορεί να ανανεωθεί, είναι ο ανώτατος αξιωματούχος του ΔΝΤ, εκτελεστικό στέλεχος που διορίζει το προσωπικό και είναι πρόεδρος του εκτελεστικού συμβουλίου. Το ΔΝΤ διαθέτει επίσης μια Διεθνή Νομισματική και Χρηματοοικονομική Επιτροπή και μια Επιτροπή Ανάπτυξης (από κοινού με την Παγκόσμια Τράπεζα) που παρέχουν συμβουλές στο Συμβούλιο των Διοικητών (Cohen, 2008).

Οι χώρες με τις μεγαλύτερες συνδρομές και τις περισσότερες ψήφους στο ΔΝΤ είναι οι G5, δηλαδή οι ΗΠΑ, η Ιαπωνία, η Γερμανία, η Γαλλία και η Βρετανία. Τον Μάρτιο του 2010, η G5 είχε το 38,32% των ψήφων- οι Ηνωμένες Πολιτείες είχαν το 16,74%, ακολουθούμενες από την Ιαπωνία με 6,01%, τη Γερμανία με 5,87% και τη Γαλλία και τη Βρετανία με 4,85% η καθεμία. Οι χώρες της G5 έχουν αρκετές ψήφους για να διορίζουν πάντα τους δικούς τους εκτελεστικούς διευθυντές, και συν αυτά, τρεις άλλες χώρες -η Κίνα, η Σαουδική Αραβία και η Ρωσία- με 3,65, 3,16 και 2,69% των ψήφων, αντίστοιχα-έχουν επίσης διορίσει τους δικούς τους εκτελεστικούς διευθυντές. Οι περισσότερες ψηφοφορίες του ΔΝΤ απαιτούν απλή πλειοψηφία, αλλά απαιτείται πλειοψηφία 85% για τις πιο σημαντικές αποφάσεις, όπως η αλλαγή των ποσοτώσεων. Οι ψηφοφορίες αυτές παρέχουν αποτελεσματικό βέτο στις Ηνωμένες Πολιτείες, την ΕΕ και τις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες (LAX). Ωστόσο, η μεγάλη, άμορφη ομάδα των LAX σπάνια ενώνεται για να εμποδίσει μια απόφαση του ΔΝΤ. Έτσι, η σταθμισμένη ψήφος δίνει μεγάλο μέρος του ελέγχου στον Βορρά. Οι αναπτυγμένες χώρες έχουν, επίσης, τη μεγαλύτερη επιρροή στο προσωπικό λειτουργίας του ΔΝΤ. Βάσει σιωπηρής συμφωνίας, ο γενικός διευθυντής του ΔΝΤ ήταν πάντα Ευρωπαίος και ο πρόεδρος της Παγκόσμιας Τράπεζας ήταν πάντα Αμερικανός. Επιπλέον, το 2007, οι υπήκοοι της Ουάσιγκτον αντιπροσώπευαν το 56% του επαγγελματικού προσωπικού του ΔΝΤ (IMF, 2008).

3.4.5 Η Λειτουργία του Νομισματικού Συστήματος του Bretton Woods

Το Bretton Woods ήταν ένα καθεστώς συναλλαγματικού κανόνα χρυσού στο οποίο τα κύρια αποθεματικά ήταν σε χρυσό και σε δολάρια ΗΠΑ. *Grosso modo*, οι οικονομολόγοι θέτουν τρία ερωτήματα σχετικά με την επάρκεια των αποθεματικών για τη διατήρηση ενός νομισματικού καθεστώτος. Πρώτον, υπάρχουν επαρκή αποθεματικά (π. χ. χρυσός και δολάριο ΗΠΑ) για ρευστότητα ή για χρηματοδοτικούς σκοπούς; Καθώς αυξάνεται η αλληλεξάρτηση, απαιτείται περισσότερη ρευστότητα για την κάλυψη του αυξανόμενου αριθμού οικονομικών συναλλαγών, αλλά η πλεονάζουσα ρευστότητα μπορεί να προκαλέσει πληθωρισμό και άλλα προβλήματα. Δεύτερον, υπάρχει εμπιστοσύνη στα αποθεματικά, ήτοι στα στοιχεία του αποθεματικού; Όταν οι χώρες δεν έχουν εμπιστοσύνη ότι ένα περιουσιακό στοιχείο θα διατηρήσει την αξία του, είναι απρόθυμες να το διατηρήσουν στα αποθέματά τους. Και τρίτον, ποιες επιλογές προσαρμογής έχουν οι χώρες για την αντιμετώπιση των ελλειμμάτων του ισοζυγίου πληρωμών; Ένα αποτελεσματικό νομισματικό καθεστώς θα πρέπει να προσφέρει σε όλες τις ελλειμματικές χώρες (συμπεριλαμβανομένης της χώρας με το υψηλότερο νόμισμα, τις Ηνωμένες Πολιτείες) επιλογές προσαρμογής. Η συζήτηση που ακολουθεί εξετάζει, *inter alia*, προβλήματα ρευστότητας, εμπιστοσύνης και προσαρμογής (Cohn, 2016).

3.4.6 Ο Κεντρικός Ρόλος του Αμερικανικού Δολαρίου, η Στροφή στην Πολυμέρεια και το Τέλος του Νομισματικού Καθεστώτος του Bretton Woods

Στο πλαίσιο του νομισματικού καθεστώτος του Bretton Woods οι κεντρικές τράπεζες διατηρούσαν τα διεθνή τους αποθεματικά σε χρυσό και σε συνάλλαγμα. Ωστόσο, το αρχικό πλεονέκτημα του χρυσού - η σπανιότητά του - έγινε βάρος καθώς το αυξημένο εμπόριο και οι ξένες επενδύσεις οδήγησαν σε αυξανόμενη ζήτηση για αποθεματικά. Οι περισσότερες χώρες προτιμούσαν τα δολάρια των ΗΠΑ από τον χρυσό, επειδή τα δολάρια κέρδιζαν τόκους και δεν ήταν αναγκαία η μεταφορά ή η αποθήκευσή τους. Συνεπώς, τα δολάρια των ΗΠΑ ήταν ζωτικής σημασίας για σκοπούς παγκόσμιας ρευστότητας, πλην όμως, τα μεγάλα πλεονάσματα του εμπορικού ισοζυγίου των ΗΠΑ στα τέλη της δεκαετίας του 1940 συνέβαλαν στην έλλειψη δολαρίων σε άλλες χώρες. Για την αντιμετώπιση του προβλήματος αυτού, οι Ηνωμένες Πολιτείες διένειμαν δολάρια σε όλο τον κόσμο από το 1947 έως το 1958 μέσω οικονομικής βοήθειας (μέσω του Ευρωπαϊκού Προγράμματος Ανάκαμψης ή του Σχεδίου Μάρσαλ, παρέχοντας το δολάριο ΗΠΑ ως κύρια πηγή διεθνούς ρευστότητας) και στρατιωτικών δαπανών. Άλλες χώρες μπορούσαν να υποτιμήσουν τα νομίσματά τους υπό την καθοδήγηση του ΔΝΤ, αλλά η αξία του δολαρίου έπρεπε

να παραμείνει σταθερή στα 35 δολάρια ανά ουγγιά χρυσού για να διασφαλιστεί ότι το αμερικανικό νόμισμα θα ήταν «τόσο καλό όσο ο χρυσός». Έτσι, οι ΗΠΑ συμφώνησαν να ανταλλάσσουν όλα τα δολάρια που κατείχαν οι ξένοι με χρυσά στην επίσημη ισοτιμία, και αυτό φάνηκε εφικτό επειδή διέθεταν μεγαλύτερα αποθέματα χρυσού από οποιαδήποτε άλλη χώρα. Επιπρόσθετα, οι ΗΠΑ επωφελήθηκαν, γενικώς, από την κατοχή του βασικού νομίσματος, γιατί μπορούσαν να αποφύγουν τους συναλλαγματικούς κινδύνους και το κόστος των συναλλαγών με το να συναλλάσσονται και να δανείζονται σε εγχώριο νόμισμα, και ειδικώς, από το εκδοτικό προνόμιο, «το κέρδος που προσκομίζει η εκδότρια αρχή, από την έκδοση του χρήματος» (Cohn, 2016: 145). Απέκτησαν πρόσθετα έσοδα μέσω του seigniorage⁸, δηλαδή της δυνατότητας μιας εθνικής κυβέρνησης να αυξάνει τις δημόσιες δαπάνες μέσω της δημιουργίας χρήματος. Έτσι, η εκτεταμένη διεθνής χρήση του δολαρίου έδωσε στις Ηνωμένες Πολιτείες μεγαλύτερες ευκαιρίες για αποταμίευση.

Εντούτοις, διάφορες αλλαγές στα τέλη της δεκαετίας του 1950 προκάλεσαν ανησυχίες σχετικά με την ηγεσία των ΗΠΑ: Αν και οι Ηνωμένες Πολιτείες είχαν μεγάλα πλεονάσματα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών λόγω του θετικού εμπορικού τους ισοζυγίου, είχαν ακόμη μεγαλύτερα ελλείμματα στο ισοζύγιο κεφαλαίων λόγω της οικονομικής και στρατιωτικής χρηματοδότησης που παρείχαν. Έτσι, οι Ηνωμένες Πολιτείες άρχισαν να έχουν ελλείμματα στο ισοζύγιο πληρωμών ήδη από το 1950. Τα ελλείμματα πληρωμών των ΗΠΑ ήταν κατά μέσο όρο 1,5 δισεκατομμύριο δολάρια ετησίως για το μεγαλύτερο μέρος της δεκαετίας, αλλά αυξήθηκαν ραγδαία στα τέλη της δεκαετίας του 1950 και οι παρατηρητές άρχισαν να μιλούν για υπερπληθώρα και όχι για έλλειψη δολαρίων. Το 1960, οι τοποθετήσεις σε ξένα δολάρια ξεπέρασαν για πρώτη φορά τα αποθέματα χρυσού των ΗΠΑ, και οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις εμφανίζονταν διστακτικές στο να συσσωρεύουν υπερβολικά αποθέματα δολαρίου. Για ορισμένους οικονομολόγους, η φθίνουσα πορεία του δολαρίου κατέδειξε τα προβλήματα ενός νομισματικού συστήματος που βασιζόταν σε ένα ενιαίο βασικό νόμισμα. Αν και η ανάγκη για επαρκή ρευστότητα προκάλεσε την προσφορά δολαρίων από τις Ηνωμένες Πολιτείες με ελλείμματα στο ισοζύγιο πληρωμών, τα ελλείμματα αυτά μείωσαν την εμπιστοσύνη στο αμερικανικό δολάριο, μιας και οι ΗΠΑ δεν θα ήταν σε θέση να συνεχίσουν να ανταλλάσσουν δολάρια με χρυσό στα 35 δολάρια ανά ουγγιά. Από την άλλη πλευρά, οποιαδήποτε ενέργεια των ΗΠΑ να αποκαταστήσουν την εμπιστοσύνη στο

⁸ Το Seigniorage είναι η διαφορά μεταξύ της ονομαστικής αξίας του χρήματος, όπως ένα χαρτονόμισμα των 10 δολαρίων ή ένα κέρμα των 25 λεπτών, και του κόστους παραγωγής του αλλά και ο αριθμός των αγαθών ή υπηρεσιών που μπορεί να αποκτήσει μια κυβέρνηση μέσω της εκτύπωσης νέων χαρτονομισμάτων. Με άλλα λόγια, το οικονομικό κόστος της παραγωγής ενός νομίσματος σε μια δεδομένη οικονομία ή χώρα είναι χαμηλότερο από την πραγματική ανταλλακτική αξία, η οποία γενικά περιέρχεται στις κυβερνήσεις που κόβουν το χρήμα. Το Seigniorage μπορεί να υπολογίζεται ως έσοδο για μια κυβέρνηση όταν τα χρήματα που δημιουργεί αξίζουν περισσότερο από το κόστος παραγωγής τους. Τα έσοδα αυτά χρησιμοποιούνται συχνά από τις κυβερνήσεις για να χρηματοδοτήσουν μέρος των δαπανών τους χωρίς να χρειάζεται να εισπράττουν φόρους. Εάν, για παράδειγμα, η παραγωγή 1 δολαρίου κοστίζει στην κυβέρνηση των ΗΠΑ 5 σεντς, το seigniorage είναι 95 σεντς ή η διαφορά μεταξύ των δύο ποσών.

δολάριο μειώνοντας το έλλειμμα του ισοζυγίου πληρωμών θα συνέβαλε, *ipso facto*, στην παγκόσμια έλλειψη ρευστότητας. Το δίλημμα του Τρίφιν (που πήρε το όνομά του από τον οικονομολόγο Ρόμπερτ Τρίφιν) αναφέρεται, ακριβώς, στο πρόβλημα ενός νομισματικού καθεστώτος που εξαρτάται από ένα μοναδικό νόμισμα-κλειδί, με τις λειτουργίες, δηλαδή, υπέρ της ρευστότητας και της εμπιστοσύνης του νομίσματος να έρχονται σε σύγκρουση (Cohen, 2008).

Καθώς τα ελλείμματα του ισοζυγίου πληρωμών των ΗΠΑ αυξάνονταν, το δολάριο υποχωρούσε από κορυφαίο νόμισμα σε νόμισμα διαπραγμάτευσης⁹, και την ίδια στιγμή υπήρξε μια στροφή προς την πολυμερή διαχείριση. Το 1962, 10 αναπτυγμένες χώρες (οι G-10) θέσπισαν τις Γενικές Ρυθμίσεις Δανεισμού (General Agreements to Borrow, GAB), ήτοι μια συμφωνία να δανείσουν μέχρι 6 δισεκατομμύρια δολάρια σε δικά τους νομίσματα ως συμπληρωματικοί πόροι στο ΔΝΤ για την αντιμετώπιση των διεθνών νομισματικών προβλημάτων. Η δημιουργία της G-10 και η αναβάθμιση της Τράπεζας Διεθνών Διακανονισμών σηματοδότησαν μια μετακίνηση προς τη συλλογική διαχείριση. Ωστόσο, παρά τις ισχυρές οικονομικές τους δυνατότητες οι χώρες της G-10 δε θα μπορούσαν να υπερασπιστούν το δολάριο εάν δεχόταν επίθεση καθώς τα ελλείμματα στο ισοζύγιο πληρωμών των ΗΠΑ αυξάνονταν. Ως εκ τούτου, η G-10 έλαβε μέτρα για την ενίσχυση του δολαρίου και οι Ηνωμένες Πολιτείες προσπάθησαν να βελτιώσουν το ισοζύγιο πληρωμών τους μειώνοντας τις εκροές κεφαλαίων, με αποτέλεσμα, μέχρι το 1968, το δολάριο να έχει ουσιαστικά καταστεί μη μετατρέψιμο σε χρυσό (Strange, 1971).

Ορισμένοι παρατηρητές απέδωσαν το έλλειμμα του ισοζυγίου πληρωμών των ΗΠΑ στα δημόσια αγαθά που παρείχαν (σχέδιο Μάρσαλ, δολάριο ως βασικό νόμισμα μιας ανοιχτής αγοράς, *et al*). Αντίθετα, οι επικριτές αυτής της προσέγγισης υποστήριζαν ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν ήταν πρόθυμες να εξισορροπήσουν τα έσοδα και τις δαπάνες τους. Το έλλειμμα στο αμερικανικό ισοζύγιο πληρωμών ήταν, επίσης, αποτέλεσμα της μειωμένης ανταγωνιστικότητάς τους. Το καθεστώς του Bretton Woods δεν παρείχε στις Ηνωμένες Πολιτείες επιλογές προσαρμογής για την αντιμετώπιση της μειωμένης ανταγωνιστικότητάς της, διότι ήταν η μόνη χώρα που δεν μπορούσε να υποτιμήσει το νόμισμά της. Για την αποκατάσταση της χρηματοπιστωτικής και νομισματικής σταθερότητας υπήρξαν προτάσεις κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1960 να δημιουργηθεί ένα νέο τεχνητό στοιχείο αποθεματικού. Τα μέλη του ΔΝΤ συμφώνησαν το 1969 (με την έγκριση της G-10) για τη δημιουργία Ειδικών Τραβηκτικών Δικαιωμάτων (Special Drawing Rights, SDRs), ενός τεχνητού αποθεματικού στοιχείου που θα παρέχει μια νέα πηγή ρευστότητας εκτός από το

⁹ Ένα κορυφαίο νόμισμα προτιμάται για τις διεθνείς νομισματικές συναλλαγές επειδή οι άλλοι έχουν εμπιστοσύνη στην οικονομική θέση του κράτους έκδοσης. Αντίθετα, ένα νόμισμα διαπραγμάτευσης δεν επωφελείται από αυτόν τον υψηλό βαθμό εμπιστοσύνης, οπότε το κράτος έκδοσης πρέπει να πείσει τους άλλους να αποδεχθούν την ηγεσία του.

δολάριο ΗΠΑ. Τα Ειδικά Τραβηκτικά Δικαιώματα (ΕΤΔ) δεν είναι νόμισμα. Το ΔΝΤ τα δημιουργεί και τα διαχειρίζεται, και τα κράτη μέλη τα χρησιμοποιούν για την εξόφληση των οικονομικών τους υποχρεώσεων. Αρχικά, 35 ΕΤΔ αντιστοιχούσαν σε 35 δολάρια (ΗΠΑ) ή σε μια ουγγιά χρυσού, αλλά μετά τη μετάβαση σε κυμαινόμενα νομίσματα (που θα συζητηθεί αργότερα), η αξία των ΕΤΔ καθοριζόταν από ένα καλάθι ή ένα σταθμισμένο μέσο όρο νομισμάτων.

Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1960, το νομισματικό καθεστώς του Bretton Woods είχε καταστεί αφόρητο. Ο πρόεδρος της Γαλλίας Σαρλ ντε Γκωλ μετέτρεπε σκόπιμα δολάρια σε χρυσό για να τερματίσει το ηγεμονικό προνόμιο των ΗΠΑ, και οι Ηνωμένες Πολιτείες δυσκόλευαν τις ξένες κεντρικές τράπεζες να μετατρέψουν τα δολάρια τους σε χρυσό. Αν και οι αμερικανικές ξένες επενδύσεις και τα δάνεια αποτελούσαν την κύρια πηγή των ελλειμμάτων του ισοζυγίου πληρωμών, το 1971 οι Ηνωμένες Πολιτείες εμφάνισαν το πρώτο έλλειμμα στο εμπορικό τους ισοζύγιο από το 1893. Στις 15 Αυγούστου 1971, ο πρόεδρος Ρίτσαρντ Μ. Νίξον ανέστειλε την επίσημη μετατρεψιμότητα του δολαρίου σε χρυσό και επέβαλε δασμολογική επιβάρυνση 10% σε όλες τις φορολογητέες εισαγωγές. Το Δεκέμβριο του 1971, οι χώρες της G-10 συμφώνησαν να υποτιμήσουν το δολάριο κατά 10-20% έναντι των άλλων σημαντικών νομισμάτων κατά την πρώτη Συμφωνία Σμιθσόνιαν -Smithsonian Agreement-(που αποτέλεσε αντικείμενο διαπραγμάτευσης στο Ίδρυμα Smithsonian στην Ουάσινγκτον, DC), η οποία, όμως, δε διόρθωσε το πρόβλημα, για να ακολουθήσει μια δεύτερη συμφωνία Smithsonian, η οποία και υποτίμησε το δολάριο ακόμη περισσότερο τον Φεβρουάριο του 1973. Μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1970, οι απαιτήσεις για επαρκή αποθέματα, ρευστότητα, εμπιστοσύνη και προσαρμογή, παρουσίαζαν σοβαρά προβλήματα: Με τις αυξημένες παγκόσμιες ροές κεφαλαίων, το σύστημα του Bretton Woods, με τις συνδεδεμένες συναλλαγματικές ισοτιμίες, κατέστη αδύνατο. Τα μέλη του ΔΝΤ προσπάθησαν να μεταρρυθμίσουν το διεθνές νομισματικό καθεστώς, αλλά οι συζητήσεις τους απέτυχαν λόγω των διαφορών μεταξύ Αμερικανών, Ευρωπαίων και των λιγότερο αναπτυγμένων χωρών (ΛΑΧ), των αποσταθεροποιητικών αλλαγών, όπως η αύξηση των τιμών του πετρελαίου του ΟΠΕΚ το 1973, και της ενασχόλησης της Γερμανίας και της Γαλλίας με τη δημιουργία ενός Ευρωπαϊκού Νομισματικού Συστήματος (ΕΝΣ). Έτσι, το καθεστώς των συνδεδεμένων συναλλαγματικών ισοτιμιών του Bretton Woods κατέρρευσε και αντικαταστάθηκε από ένα καθεστώς που επέτρεπε τις κυμαινόμενες συναλλαγματικές ισοτιμίες (Cohn, 2016).

3.5 Το Καθεστώς των Κυμαινόμενων Συναλλαγματικών Ισοτιμιών και το Τρέχον Νομισματικό «Μη-Σύστημα»

Μέχρι το 1973, τα μεγάλα εμπορικά κράτη "ζούσαν εν αμαρτίαις", επειδή αγνοούσαν την απαγόρευση του Bretton Woods για ελεύθερα κυμαινόμενες συναλλαγματικές ισοτιμίες. Εντούτοις, η σύνοδος του ΔΝΤ το 1976 στη Τζαμάικα νομιμοποίησε αυτή την κατάσταση, επιτρέποντας σε κάθε χώρα είτε να καθιερώσει μια ονομαστική αξία για το νόμισμά της είτε να στραφεί σε κυμαινόμενες συναλλαγματικές ισοτιμίες. Σε ένα καθεστώς ελεύθερα κυμαινόμενων ισοτιμιών οι χώρες δεν παρεμβαίνουν στις αγορές συναλλάγματος και η αγορά καθορίζει μόνη της τις τιμές των νομισμάτων. Προϊόντος του χρόνου αρκετά μέλη του ΔΝΤ συχνά βασίζονται στην ελεγχόμενη κυμαινόμενη συναλλαγματική ισοτιμία, κατά την οποία οι κεντρικές τράπεζες παρεμβαίνουν για να αντιμετωπίσουν διαταραγμένες συνθήκες, όπως οι υπερβολικές διακυμάνσεις των συναλλαγματικών ισοτιμιών. Μολονότι, το ΔΝΤ αποδέχεται την ελεγχόμενη κυμαινόμενη συναλλαγματική ισοτιμία, αντιτίθεται στη χειραγωγική κυμαινόμενη ισοτιμία, η οποία περιλαμβάνει τη χειραγωγή των συναλλαγματικών ισοτιμιών προκειμένου να αποτραπεί η αποτελεσματική προσαρμογή του ισοζυγίου πληρωμών ή να αποκτηθεί αθέμιτο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα (IMF, 1993). Το σημερινό νομισματικό καθεστώς είναι μικτής φύσης: Οι μεγάλες αναπτυσσόμενες χώρες, όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες, η Ιαπωνία και ο Καναδάς (και ορισμένες από τις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες), κυκλοφορούν με κυμαινόμενο νόμισμα, τα μέλη της ΕΕ επιδιώκουν αυξημένο περιφερειακό συντονισμό των πολιτικών τους, και πολλές από τις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες συνδέουν την αξία των νομισμάτων τους με ένα βασικό νόμισμα ή ένα καλάθι νομισμάτων. Έτσι, ορισμένοι αναλυτές περιγράφουν το σημερινό νομισματικό σύστημα ως ένα «μη σύστημα» (Cohen, 2008).

3.6 Συμπεράσματα

Η δυσκολία οργάνωσης της παγκόσμιας νομισματικής τάξης αποκαλύπτεται, αναφανδόν, στην πορεία της ιστορικής εξέλιξης των διεθνών νομισματικών σχέσεων. Καθώς εκτυλίσσεται διαχρονικά, το διαρθρωτικό πλαίσιο των νομισματικών σχέσεων χαρακτηρίζεται από μια συνεχή ένταση μεταξύ οικονομικών και πολιτικών αξιών. Ένας βασικός περιορισμός για το σχεδιασμό όλων των διεθνών νομισματικών συστημάτων είναι το τρίλημμα της νομισματικής πολιτικής: μια χώρα μπορεί να απολαμβάνει δύο από τα ακόλουθα τρία χαρακτηριστικά ταυτόχρονα, αλλά όχι και τα τρία: σταθερότητα της συναλλαγματικής ισοτιμίας, ελευθερία διασυνοριακών πληρωμών και πρωταρχικός προσανατολισμός της νομισματικής πολιτικής προς τους εγχώριους στόχους. Για

παράδειγμα, ο κανόνας του χρυσού στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ού αιώνα συνεπαγόταν σταθερές συναλλαγματικές ισοτιμίες, επειδή όλες οι κεντρικές τράπεζες καθόριζαν την αξία των νομισμάτων τους σε όρους χρυσού. Σε συνδυασμό με τη διεθνή κινητικότητα των κεφαλαίων, ωστόσο, ο κανόνας του χρυσού σήμαινε ότι η αυτόνομη νομισματική πολιτική ήταν ανέφικτη. Αντίθετα, το σύστημα του Bretton Woods που λειτούργησε από το τέλος του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου έως τις αρχές της δεκαετίας του 1970 επέβαλε σταθερές συναλλαγματικές ισοτιμίες, αλλά, για όσο διάστημα η διεθνής κινητικότητα των κεφαλαίων ήταν αποκλεισμένη, οι χώρες μπορούσαν, σε κάποιο βαθμό, να χρησιμοποιούν τη νομισματική πολιτική. Τις τελευταίες δεκαετίες, πολλές προηγμένες οικονομίες έχουν προχωρήσει σε ένα σύστημα κυμαινόμενων συναλλαγματικών ισοτιμιών: στο πλαίσιο του νομισματικού τριλήμματος, ο συμβιβασμός τους ήταν να θυσιάσουν τις σταθερές συναλλαγματικές ισοτιμίες προκειμένου να επιτρέψουν τόσο τη διεθνή κινητικότητα κεφαλαίων όσο και μια νομισματική πολιτική προσανατολισμένη προς τους εγχώριους στόχους. Έτσι, το παγκόσμιο νομισματικό καθεστώς είναι πολύ πιθανό να διατηρήσει τις κυμαινόμενες συναλλαγματικές ισοτιμίες. Από την άλλη πλευρά, αναζητώντας εναλλακτικές λύσεις για το σημερινό καθεστώς, το μόνο «σοβαρό πείραμα» στη διεθνή νομισματική μεταρρύθμιση πραγματοποιείται στην Ευρώπη. Επομένως, είναι σημαντικό να συζητηθεί η Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ONE) της Ευρώπης, στην οποία τα μέλη αντικαθιστούν τα εθνικά τους νομίσματα με ένα κοινό νόμισμα-το ευρώ-και παραχωρούν τη λήψη των αποφάσεων σε έναν κεντρικό οργανισμό.

4. Ευρωπαϊκές Νομισματικές Σχέσεις

4.1 Εισαγωγικές Παρατηρήσεις

Η Συνθήκη της Ρώμης για τη δημιουργία της ΕΚ το 1957 επικεντρώθηκε στην εξάλειψη των εμπορικών φραγμών, όμως, μια σειρά γεγονότων που ξεκίνησαν τη δεκαετία του 1960 έδωσαν συγκεκριμένη μορφή στην ιδέα μιας ευρωπαϊκής νομισματικής ένωσης. Από τη συμφωνία για την ΟΝΕ στη Χάγη (1969), στη δημιουργία του ΕΝΣ το 1979, και από τις αναθεωρητικές ρυθμίσεις της ΕΕΠ στη Συνθήκη του Μάαστριχτ, η επιδίωξη της δημιουργίας του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Συστήματος, του κοινού νομίσματος και των σχέσεων που αναπτύσσονται μέσα σε αυτό έγιναν μέρος ενός σχεδίου οικονομικής και νομισματικής ολοκλήρωσης και συνδέθηκαν ομαδοποιημένα με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Τον Ιανουάριο του 1999, 11 μέλη της ΕΕ σχημάτισαν την ΟΝΕ και συμφώνησαν να υιοθετήσουν το ευρώ στη θέση των εθνικών τους νομισμάτων. Η νομισματική ολοκλήρωση στην Ευρώπη είχε παγκόσμιες και περιφερειακές συνέπειες λόγω της αυξανόμενης χρήσης του ευρώ ως διεθνές νόμισμα. Η έρευνα που ακολουθεί εξετάζει τις προκλήσεις για τη δημιουργία και τη διατήρηση της ΟΝΕ, καθώς και τις επιπτώσεις του νέου νομίσματος (ευρώ) στις ευρωπαϊκές και παγκόσμιες νομισματικές σχέσεις.

4.1.1 Επίπεδα Περιφερειακής Οικονομικής Ολοκλήρωσης

Στο σχήμα 4.4 που ακολουθεί διακρίνονται πέντε στάδια περιφερειακής οικονομικής ολοκλήρωσης:

1. Ζώνη ελεύθερων συναλλαγών (Free trade area, FTA). Τα κράτη μέλη εξαλείφουν τους δασμούς και άλλους περιορισμούς σε ουσιαστικά όλες τις εμπορικές συναλλαγές μεταξύ τους, αλλά κάθε μέλος μπορεί να διατηρήσει τις δικές του εμπορικές πολιτικές έναντι των κρατών που δεν είναι μέλη. Περισσότερο από το 90 τοις εκατό των ΖΕΣ (FTA) σήμερα είναι συμφωνίες ελεύθερου εμπορίου, με την Βορειοαμερικανική Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου (NAFTA) να δεσπόζει.

Σχήμα 4.4 Στάδια περιφερειακής οικονομικής ολοκλήρωσης

	Ζώνη Ελεύθερου Εμπορίου (FTA)	Τελωνειακή Ένωση	Κοινή Αγορά	Οικονομική Ένωση	Πολιτική ένωση
Κατάργηση όλων των δασμών μεταξύ των μελών	X	X	X	X	X
Κοινοί εξωτερικοί δασμοί		X	X	X	X
Ελεύθερη κυκλοφορία των συντελεστών (εργασία και κεφάλαιο)			X	X	X
Εναρμόνιση των οικονομικών πολιτικών				X	X
Πολιτική ενοποίηση					X

Πηγή: (Cohn, 2016)

2. Τελωνειακή ένωση (CU, Customs Union). Μια τελωνειακή ένωση έχει τα ίδια χαρακτηριστικά με την ελεύθερη ζώνη και επιπλέον κοινούς εξωτερικούς δασμούς προς τα εξωτερικά κράτη. Μια τέτοια ένωση δημιουργεί συνήθως όργανα για τη διαχείριση του

κοινού δασμολογίου, πλην όμως, τα μέλη της έχουν περιορισμένη δυνατότητα να λαμβάνουν ανεξάρτητες αποφάσεις.

3. Κοινή αγορά (Common Market). Μια κοινή αγορά έχει τα ίδια χαρακτηριστικά με μια τελωνειακή ένωση, και συν αυτώ, την ελεύθερη κινητικότητα των συντελεστών παραγωγής (εργασία και κεφάλαιο) μεταξύ των μελών. Η αυξημένη κινητικότητα των εργαζομένων ωθεί τα μέλη να θεσπίσουν παρόμοια πρότυπα υγείας, ασφάλειας, εκπαίδευσης και κοινωνικής ασφάλισης, ούτως ώστε, καμίας χώρας οι εργαζόμενοι να μην έχουν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα. Οι επιτυχημένες κοινές αγορές είναι σπάνιες επειδή απαιτούν υψηλό επίπεδο ολοκλήρωσης, η ΕΕ είναι μια κοινή αγορά.
4. Οικονομική ένωση (Economic Union). Μια οικονομική ένωση έχει τα χαρακτηριστικά μιας κοινής αγοράς και εναρμονίζει τις βιομηχανικές, περιφερειακές, μεταφορικές, φορολογικές και νομισματικές πολιτικές των μελών της. Μια πραγματική οικονομική ένωση περιλαμβάνει επίσης μια νομισματική ένωση με κοινό νόμισμα. Δεκαεννέα μέλη της ΕΕ έχουν προσχωρήσει στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ) και έχουν υιοθετήσει το ευρώ ως κοινό τους νόμισμα.
5. Πολιτική ένωση (Political Union). Μια πολιτική ένωση έχει τα χαρακτηριστικά μιας Οικονομικής Ένωσης, και επιπρόσθετα, εναρμονίζει τις εξωτερικές και αμυντικές πολιτικές των μελών της. Μια πλήρως ανεπτυγμένη πολιτική ένωση μοιάζει περισσότερο με ένα ομοσπονδιακό πολιτικό σύστημα παρά με μια συμφωνία μεταξύ κυρίαρχων κρατών (Cohn, 2016).

4.2 Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ)

Από το 1958 έως τα τέλη της δεκαετίας του 1960, το καθεστώς της συνδεδεμένης συναλλαγματικής ισοτιμίας του Bretton Woods παρείχε στην ΕΚ κάποια σταθερότητα. Ωστόσο, δύο αλλαγές στη δεκαετία του 1960 έκαναν την ΕΚ να εξετάσει το ενδεχόμενο της περιφερειακής νομισματικής ολοκλήρωσης: Πρώτον, η αύξηση των ελλειμμάτων του ισοζυγίου πληρωμών των ΗΠΑ μείωσε την εμπιστοσύνη στο δολάριο ΗΠΑ και απείλησε τη σταθερότητα των συναλλαγματικών ισοτιμιών, και δεύτερον, η ταχεία πρόοδος της Ευρώπης στην ανάπτυξη της τελωνειακής ένωσης και της κοινής γεωργικής πολιτικής (ΚΑΠ) αύξησε την ανάγκη για σταθερότητα των συναλλαγματικών ισοτιμιών μεταξύ των μελών της ΕΚ. Η δημιουργία της ΟΝΕ (Οικονομική και Νομισματική Ένωση) συμφωνήθηκε από τους έξι στη Χάγη (1969) και

παραπέμφθηκε σε μια επιτροπή (επιτροπή Werner, 1970) , η έκθεση της οποίας αποτέλεσε τον οδικό χάρτη μιας σειράς κοινών και αλληλένδετων διαδικασιών οικονομικής και νομισματικής ολοκλήρωσης. Το σχέδιο προέβλεπε την αντιμετώπιση της συναλλαγματικής αστάθειας μέσα από τη βελτίωση του μακροοικονομικού συντονισμού και την υιοθέτηση προοδευτικά κοινών θέσεων, ως προστάδιο μιας ενιαίας οικονομικής πολιτικής και νομισματικής ενοποίησης (Henig, 2002: 72-73). Το σχέδιο Werner του 1970 συνιστούσε στις χώρες της ΕΚ να υιοθετήσουν παρόμοιες δημοσιονομικές και νομισματικές πολιτικές και να μειώσουν τις διακυμάνσεις στις συναλλαγματικές ισοτιμίες των νομισμάτων τους. Ένα στοιχείο του σχεδίου ήταν μια «συμφωνία-φίδι» που περιόριζε τις διακυμάνσεις των συναλλαγματικών ισοτιμιών μεταξύ των νομισμάτων της ΕΚ σε μια στενή ζώνη από +2,25 έως -2,25 %. Οι εξελίξεις όμως καθορίστηκαν από αλλαγές, κυρίως, στις εξωτερικές συνθήκες. Η αύξηση της κινητικότητας των κεφαλαίων, οι αποκλίνουσες μακροοικονομικές πολιτικές των μελών της ΕΚ και τα παγκόσμια γεγονότα, όπως η άνοδος των τιμών του πετρελαίου το 1973-1974 και η παγκόσμια ύφεση του 1975, συνέβαλαν στην αποτυχία της «συμφωνίας του φιδιού» (Μούσης, 2018).

4.2.1 Από το ECU στο Ευρώ

Μετά την αποτυχία της «συμφωνίας του φιδιού», η ΕΚ εγκαινίασε το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα (ΕΝΣ). Το Μάρτιο του 1979, το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα (ΕΝΣ) και το νέο-υποθετικό-νόμισμα (ECU) κατόρθωσε να προωθήσει ένα ελάχιστο μέσο νομισματικής σταθερότητας προεικονίζοντας την εφαρμογή της κοινής αγοράς και του κοινού νομίσματος. Ειδικότερα, το ΕΝΣ διέθετε: ένα μηχανισμό συναλλαγματικών ισοτιμιών (ΜΣΙ) και μια ευρωπαϊκή νομισματική μονάδα (ECU). Ο μηχανισμός συναλλαγματικών ισοτιμιών ήταν ένα σύστημα εξάρτησης-προσαρμογής, το οποίο περιόριζε τις διακυμάνσεις των συναλλαγματικών ισοτιμιών σε ένα εύρος ποσοστού από +2,25% έως -2.25% με τις κεντρικές τράπεζες να παρεμβαίνουν για να διατηρούν τις συναλλαγματικές ισοτιμίες εντός αυτών των επιπέδων (Young, 2006). Το ECU-η ευρωπαϊκή νομισματική μονάδα- ήταν ένα νέο νόμισμα βασισμένο σε ένα σταθμισμένο καλάθι νομισμάτων του ΕΝΣ, το οποίο χρησιμοποιήθηκε στις διασυνοριακές τραπεζικές συναλλαγές ως κοινή λογιστική μονάδα, όχι, όμως, και στις εμπορικές συναλλαγές. Το 1989, η επιτροπή Ντελόρ πρότεινε μια διαδικασία τριών σταδίων προς τη νομισματική ένωση, η οποία περιελάμβανε συντονισμό των νομισματικών πολιτικών, αναπροσαρμογή των συναλλαγματικών ισοτιμιών και δημιουργία ενός ενιαίου νομίσματος υπό μια ευρωπαϊκή κεντρική τράπεζα. Το σχέδιο αυτό συμπεριλήφθηκε στη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση του 1992 ή στη Συνθήκη του

Μάαστριχτ. Ωστόσο, τα βήματα προς τη νομισματική ένωση ήταν δύσκολα. Συγκεκριμένα: Για την ένταξη στην ΟΝΕ, το δημοσιονομικό έλλειμμα μιας χώρας δεν έπρεπε να υπερβαίνει το 3% του ΑΕΠ της και ομοίως, το δημόσιο χρέος να μην ξεπερνά το 60% του ΑΕΠ της. Παρά ταύτα, 11 μέλη της ΕΕ δημιούργησαν την Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ) το 1999 και συμφώνησαν να αντικαταστήσουν τα εθνικά τους νομίσματα με το ευρώ (Nugent, 2012).

Τα οφέλη μιας νομισματικής ένωσης περιλαμβάνουν τη μειωμένη μεταβλητότητα των συναλλαγματικών ισοτιμιών, το χαμηλότερο κόστος συναλλαγών, τη μεγαλύτερη διαφάνεια των τιμών και την καλύτερη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς. Το κόστος της νομισματικής ένωσης προκύπτει κυρίως από την απώλεια της συναλλαγματικής ισοτιμίας ως μέσου πολιτικής, δηλαδή, ένα μέλος της ΟΝΕ δεν μπορεί πλέον να ασκεί ανεξάρτητη νομισματική πολιτική μεταβάλλοντας τη συναλλαγματική του ισοτιμία. Ο βραβευμένος με Νόμπελ Robert Mundell υποστήριξε ότι μια βέλτιστη νομισματική ζώνη, η οποία μεγιστοποιεί τα οφέλη από τη χρήση ενός κοινού νομίσματος, έχει ορισμένα χαρακτηριστικά: Υπόκειται σε κοινές οικονομικές διαταραχές, έχει υψηλό βαθμό κινητικότητας των εργαζομένων και διαθέτει ένα φορολογικό σύστημα που μεταφέρει πόρους από τις ισχυρές στις αδύναμες οικονομικές περιοχές (Mundell, 1961).

Η θεωρία της βέλτιστης νομισματικής περιοχής του Mundell είχε μεγάλη επιρροή, με αποτέλεσμα ο ίδιος να έχει αποκληθεί «Πατέρας του Ευρώ». Οι μελέτες για την άριστη νομισματική περιοχή βοήθησαν, μεταξύ άλλων, στην πλαισίωση της οικονομικής αντιπαράθεσης για τη νομισματική ολοκλήρωση. Μετά ταύτα, προέκυψαν ερωτήματα σχετικά με το μέλλον του ευρώ και το κατά πόσον θα μπορούσε να αντικαταστήσει το αμερικανικό δολάριο ως βασικό διεθνές νόμισμα (αποθεματικό-επενδυτικό). Η ευρωζώνη αποτελεί περίπου το 15% του παγκόσμιου ΑΕΠ και το μερίδιο 16% που έχει στις παγκόσμιες εξαγωγές είναι κατά πολύ υψηλότερο του αμερικανικού μεριδίου. Η Ευρωζώνη έχει επίσης ισχυρή θέση εξωτερικά, μιας και είναι περιοχή μεγάλων δανειστών, ενώ οι ΗΠΑ έχουν καθαρό εξωτερικό χρέος μεγαλύτερο των 2 τρισεκατομμυρίων δολαρίων. Ωστόσο, μέχρι στιγμής, το δολάριο παραμένει το αγαπημένο όχημα για τις συναλλαγματικές δοσοληψίες. Στην επόμενη ενότητα θα συζητηθεί, ακριβώς, το εάν το ευρώ δύναται να αμφισβητήσει το αμερικανικό δολάριο (Cohn, 2016).

4.3 Το Ευρώ: Ένα Διεθνές Νόμισμα

Πρωτίστως, μερικοί ορισμοί: i) Το νόμισμα (χρήμα) είναι θεμελιώδες για τη λειτουργία μιας σύγχρονης οικονομίας και, αυστηρά, πρέπει να εξυπηρετεί τρεις βασικές και όχι αμοιβαία

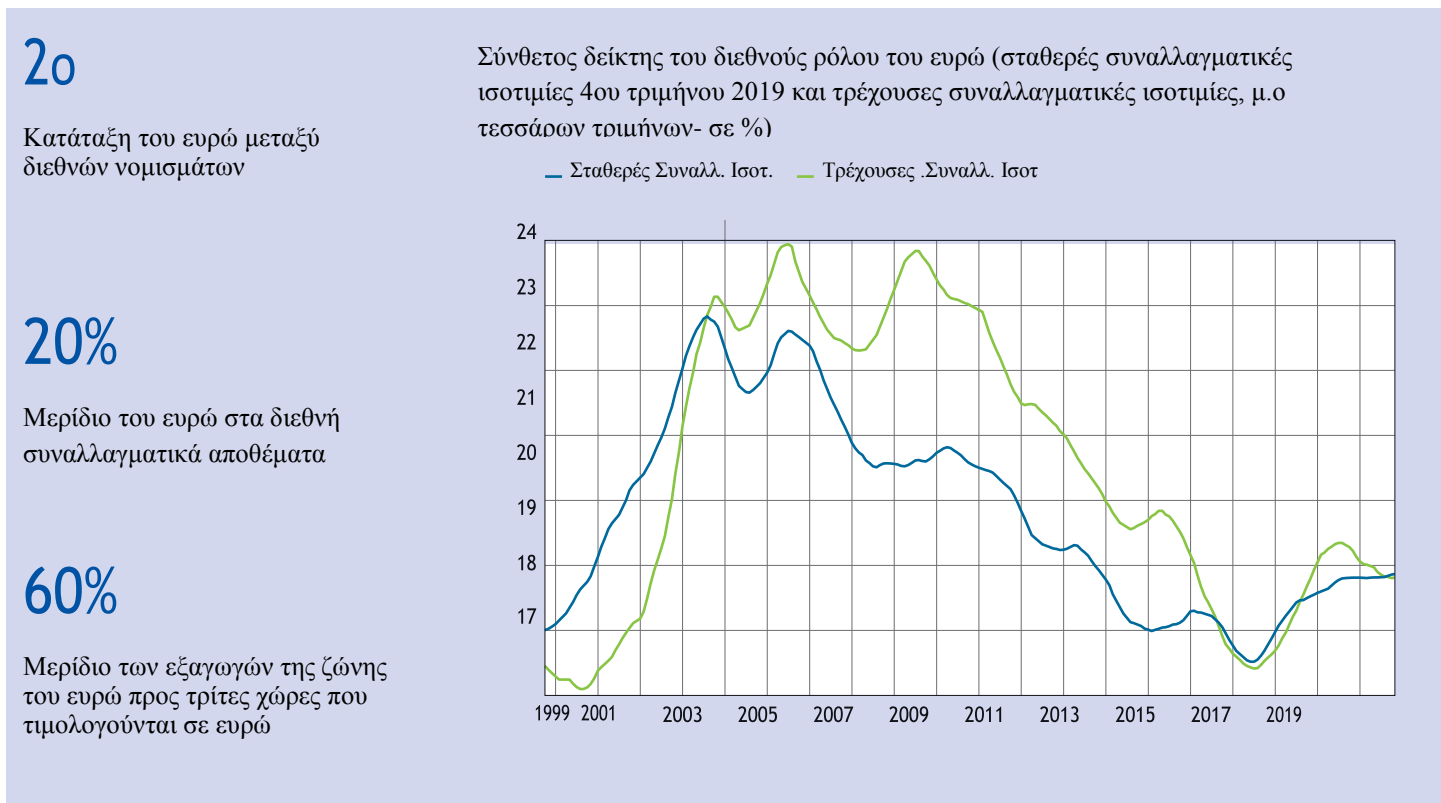
αποκλειόμενες λειτουργίες: ως λογιστική μονάδα, ως μέσο ανταλλαγής και ως αποθήκη αξίας. Μια λογιστική μονάδα αναφέρεται σε μια τυποποιημένη αριθμητική νομισματική μονάδα μέτρησης της τιμής ή του κόστους αγαθών και υπηρεσιών, για παράδειγμα 200 ευρώ για την αγορά και 20 ευρώ για τη μίσθωση ποδηλάτου, αντίστοιχα. Προκειμένου να εκπληρώσει επιτυχώς τις προαναφερθείσες ιδιότητες, το χρήμα πρέπει να παρουσιάζει σταθερή τιμή. Το Ευρωσύστημα, στοχεύοντας στον πληθωρισμό, ενισχύει την εμπιστοσύνη μεταξύ των διαφόρων οικονομικών παραγόντων και τους βοηθά να λαμβάνουν ορθολογικές οικονομικές αποφάσεις. Ως μέσο ανταλλαγής, το χρήμα είναι παγκοσμίως αποδεκτό ως πληρωμή για αγαθά και υπηρεσίες. Ως διάδοχος του συστήματος ανταλλαγής, παρέχει τα πιο αποτελεσματικά, ασφαλή και καθολικά διαθέσιμα μέσα ανταλλαγής. Τέλος, ως αποθήκη αξίας, το χρήμα πρέπει να μπορεί να αποθηκεύεται με ασφάλεια και, όταν στη συνέχεια ανακτάται, να διατηρεί σταθερό επίπεδο αγοραστικής δύναμης (Quinn & Roberds, 2014; McLeay et al, 2014). ii) Ένα διεθνές νόμισμα είναι ένα νόμισμα που χρησιμοποιείται εκτός της χώρας καταγωγής του. Δηλαδή, είναι ένα νόμισμα που χρησιμοποιείται και κατέχεται εκτός των συνόρων της χώρας έκδοσης, όχι μόνο για συναλλαγές με τους κατοίκους της χώρας αυτής, αλλά επίσης, και για συναλλαγές μεταξύ μη κατοίκων της περιφέρειας ο λόγος χώρας. Εν άλλους λόγους, ένα διεθνές νόμισμα είναι εκείνο που χρησιμοποιείται αντί των εθνικών νομισμάτων των άμεσα εμπλεκόμενων μερών σε μια διεθνή συναλλαγή, ακόμη και αν η συναλλαγή αφορά αγορά αγαθών, υπηρεσιών ή χρηματοοικονομικών περιουσιακών στοιχείων. Η έκδοση ενός νομίσματος που οι ξένοι θέλουν να κατέχουν μπορεί να διευκολύνει τις κυβερνήσεις να αντλούν χρήματα από αυτούς σε χαμηλές τιμές. Αυτό με τη σειρά του μειώνει το κόστος δανεισμού για τις επιχειρήσεις και τις τράπεζες (Kenen, 2011).

Το ευρώ είναι ευρέως διαθέσιμο εκτός των 19 χωρών που το χρησιμοποιούν επίσημα. Περίπου δύο δωδεκάδες χώρες συνδέουν με κάποιο τρόπο τα νομίσματά τους με αυτό, αν και κυρίως πρώην ευρωπαϊκές αποικίες και στενοί γείτονες. Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) το 30% έως 50% των τραπεζογραμματίων ευρώ (βάσει αξίας) κατέχονται εκτός της ζώνης του ευρώ, ιδίως σε γειτονικές χώρες. Στα τέλη Δεκεμβρίου του 2020, τραπεζογραμμάτια αξίας τουλάχιστον 167 δισεκατομμυρίων ευρώ εκτιμάται ότι βρίσκονταν σε κυκλοφορία εκτός της ζώνης του ευρώ, δηλαδή σχεδόν το 12% της αξίας των τραπεζογραμματίων ευρώ που είχαν εκδοθεί. Ορισμένες χώρες της περιοχής έλαβαν μάλιστα τη ριζοσπαστική απόφαση να χρησιμοποιήσουν το ευρώ είτε ως επίσημο είτε ως de facto νόμισμά τους. Σε εδάφη όπως το Κοσσυφοπέδιο ή το Μαυροβούνιο, η επίσημη, μονομερής υιοθέτηση του ευρώ (που μερικές φορές αποκαλείται ευρωπαϊκοποίηση) μπορεί να βοήθησε στη γρήγορη σταθεροποίηση του οικονομικού περιβάλλοντος μετά από μια σοβαρή πολιτική ή οικονομική κρίση. Το ευρώ άρχισε να

χρησιμοποιείται, αρχικά, ως νόμισμα συναλλαγών και στη συνέχεια στις διασυνοριακές αγορές τίτλων και δανείων. Σήμερα, σημαντικό μέρος των τραπεζικών καταθέσεων και δανείων στην κεντρική, ανατολική και νοτιοανατολική Ευρώπη είναι σε ευρώ (51% των καταθέσεων στην Κροατία, σχεδόν 30% στη Βουλγαρία και τη Ρουμανία, 16% στην Ουγγαρία και 8% στην Πολωνία, και περίπου συγκρίσιμα μερίδια δανείων) (ECB, 2021).

Διάγραμμα 4.3 Σύνθετος δείκτης του διεθνούς ρόλου του ευρώ

Πηγή: (ECB, The International Role of the Euro, 2020)

Ειδικότερα, οι κύριες διεθνείς χρήσεις του ευρώ είναι:

- Το ευρώ ως αποθεματικό νόμισμα: Το ευρώ αντιπροσωπεύει περίπου το 20 % των διεθνών αποθεματικών των ξένων κεντρικών τραπεζών. Οι επιχειρήσεις και οι ξένες κυβερνήσεις χρησιμοποιούν το ευρώ για την έκδοση χρέους. Μέχρι το τέλος του 2017, πάνω από το 20 % των εκδόσεων χρέους στις διεθνείς αγορές ήταν εκφρασμένο σε ευρώ. Στο τέλος του 2019, το 20,6% των διεθνών συναλλαγματικών διαθεσίμων διακρατούνταν σε ευρώ, ή συνολικά 11.076 δισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ (από 20,1 για το α' τρίμηνο του 2020 σε 21,2% για το δ' τρίμηνο του

2020, ανερχόμενο σε 11. 871 δισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ το δ' τρίμηνο του 2020). Παρά τις αυξανόμενες διεθνείς εμπορικές εντάσεις και την παρατεταμένη επιβράδυνση της παγκόσμιας ανάπτυξης, το ευρώ παραμένει το δεύτερο σημαντικότερο νόμισμα στο διεθνές νομισματικό σύστημα, μετά το δολάριο ΗΠΑ.

- Το ευρώ, ένα νόμισμα αποθησαυρισμού εκτός της ευρωζώνης: Οι μη κάτοικοι χρησιμοποιούν τα τραπεζογραμμάτια ευρώ, ιδίως τις μεγαλύτερες ονομαστικές αξίες, ως μέσο αποθήκευσης αξίας. Σε περιόδους οικονομικής ή πολιτικής πίεσης, τα χρησιμοποιούν ακόμη και για να συσσωρεύουν μετρητά ως έσχατη λύση, συμβάλλοντας στη διασφάλιση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας.

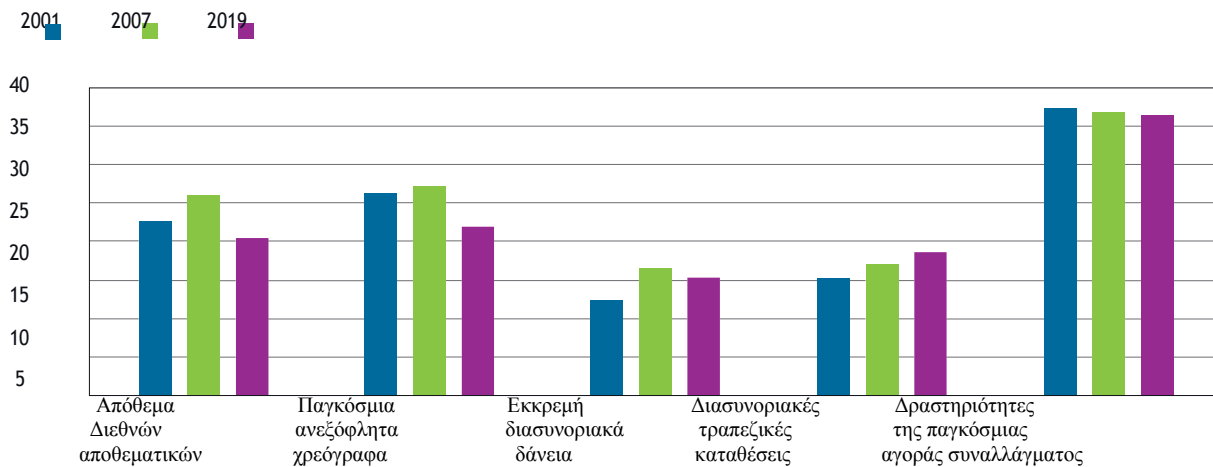
- Το ευρώ, ένα νόμισμα συναλλαγών: Το ευρώ έχει γίνει ευρέως αποδεκτό νόμισμα για διεθνείς πληρωμές. Το 36% της αξίας των διεθνών συναλλαγών τιμολογήθηκε ή διακανονίστηκε σε ευρώ το 2017, σε σύγκριση με περίπου 40% για το δολάριο ΗΠΑ. Το 2020, το ευρώ χρησιμοποιείται ως νόμισμα τιμολόγησης στο 59,7% των εξαγωγών και στο 51,3% των εισαγωγών της ζώνης του ευρώ.

- Το ευρώ, μια νομισματική σύνδεση: Ορισμένες χώρες της αλλοδαπής χρησιμοποιούν τη σταθερότητα του νομισματικού συστήματος του ευρώ για να ενισχύσουν την εγχώρια οικονομία τους, συνδέοντας τα νομίσματά τους με το ευρώ. Σε γενικές γραμμές, πρόκειται για κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης που δεν ανήκουν στο ευρώ, αλλά με τα οποία η ζώνη του ευρώ διατηρεί οικονομικές και νομισματικές σχέσεις. Άλλες χώρες, όπως η Ανδόρα, το Μονακό, ο Άγιος Μαρίνος και το Βατικανό, χρησιμοποιούν το ευρώ ως επίσημο νόμισμα βάσει ειδικών νομισματικών συμφωνιών με τη ζώνη του ευρώ. Περίπου 60 χώρες στον κόσμο είτε χρησιμοποιούν, είτε θα χρησιμοποιήσουν είτε θα συνδέσουν το νόμισμά τους με το ευρώ. Το ευρώ είναι το κύριο νόμισμα αναφοράς για τις περισσότερες χώρες του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου, καθώς και για τις μικρότερες γειτονικές χώρες και την αφρικανική ζώνη CFA7 (14 χώρες). Η υιοθέτηση του ευρώ από άλλα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που αποτελεί υποχρέωση της Συνθήκης (εκτός από τη Δανία και το Ηνωμένο Βασίλειο), θα συμβάλει στην αύξηση της βαρύτητας του ενιαίου νομίσματος (Banque de France, 2021).

Το ευρώ δε δημιουργήθηκε ως αντίπαλο νόμισμα του δολαρίου, αλλά για να ολοκληρωθεί η ενιαία ευρωπαϊκή αγορά και να αποφευχθούν οι χρηματοπιστωτικές αναταράξεις που προκαλούνται από την ανατίμηση των ευρωπαϊκών νομισμάτων. Ωστόσο, το ζήτημα της ανάπτυξης του διεθνούς ρόλου του ευρώ τέθηκε αμέσως μετά την καθιέρωση του ενιαίου νομίσματος: ο πειρασμός να προωθηθεί ο ρόλος αυτός αντιμετωπίστηκε από το φόβο της παρέμβασης στους

μηχανισμούς της αγοράς και τις δυνητικά αρνητικές επιπτώσεις μιας τέτοιας εξέλιξης. Ειδικότερα, η γερμανική εμπειρία μετά το τέλος του συστήματος Bretton Woods (που συνοδεύτηκε από την ανατίμηση του γερμανικού μάρκου) είχε ανησυχήσει τις γερμανικές αρχές. Έτσι, η ΕΚΤ αποφάσισε να υιοθετήσει ουδέτερη στάση και να αφήσει τους παράγοντες της αγοράς να καθορίσουν τον διεθνή ρόλο του ευρώ: «Δεδομένου ότι η διεθνοποίηση του ευρώ, ως τέτοια, δεν αποτελεί στόχο πολιτικής, δεν θα προωθηθεί ούτε θα παρεμποδιστεί από το Ευρωσύστημα». Στην εναρκτήρια ομιλία του στις 14 Ιανουαρίου 1999, ο ιδρυτής της ΕΚΤ, Βιμ Ντούιζενμπεργκ, δήλωσε: «Το Ευρωσύστημα θα αποδεχθεί τον διεθνή ρόλο του ευρώ, όπως αυτός θα εξελιχθεί ως αποτέλεσμα των δυνάμεων της αγοράς». Αυτή η συνετή ουδετερότητα όσον αφορά τις διεθνείς φιλοδοξίες του νεοσύστατου νομίσματος αντανακλούσε έναν συμβιβασμό μεταξύ εκείνων που ήταν ανοιχτοί στην προώθηση της γεωπολιτικής διεθνοποίησης της ζώνης του ευρώ και εκείνων, (όπως οι Γερμανοί), που ανησυχούσαν για το πιθανό κόστος της διεθνοποίησης και προτιμούσαν να αφήσουν τις δυνάμεις της αγοράς να αποφασίσουν (ECB, 1999).

Διάγραμμα 4.4 Διεθνοποίηση του ευρώ (% των συνολικών παγκόσμιων διαθεσίμων/ροών- σε σταθερές συναλλαγματικές ισοτιμίες, 4ο τρίμηνο 2019).

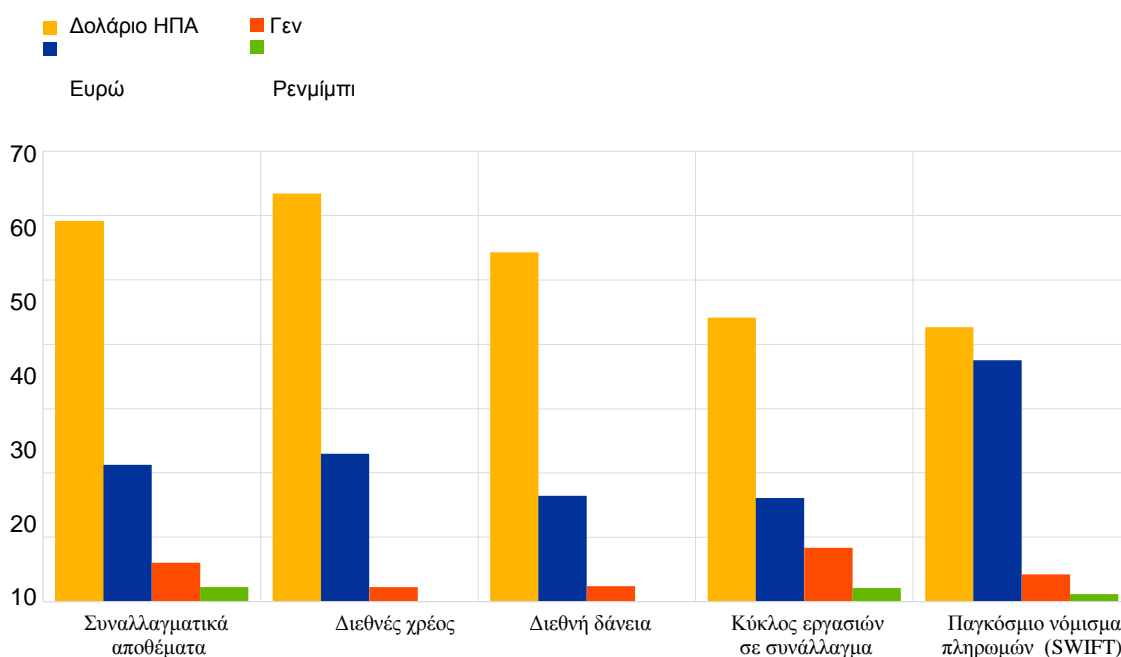

Πηγή: (ECB, The International Role of the Euro, 2020)

Το ευρώ έγινε γρήγορα το δεύτερο πιο διαδεδομένο διεθνές νόμισμα, χωρίς να αποτελεί απειλή για την ηγεμονία του δολαρίου (Mehl, 2015). Ήδη το 2001, ήταν το νόμισμα ονομαστικοποίησης για το ήμισυ σχεδόν του συνόλου των εμπορικών συναλλαγών με χώρες εκτός της ζώνης του ευρώ, το 26% των διεθνών ομολόγων, το 12,5% των δανείων, το 15,5% των

διασυνοριακών τραπεζικών καταθέσεων εκτός της ζώνης του ευρώ, και το 23% των παγκόσμιων συναλλαγματικών αποθεμάτων. Μέχρι το 2007 το ευρώ έγινε το πιο δημοφιλές νόμισμα για την έκδοση χρέους σε ξένο νόμισμα. Η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 και η συνεπακόλουθη κρίση δημόσιου χρέους προκάλεσε μια σειρά μεταρρυθμίσεων: Τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας (ΕΜΣ) το 2012, την Τραπεζική Ένωση το 2014 και το σχέδιο για μια Ένωση Κεφαλαιαγορών. Η τελευταία, η οποία βρίσκεται ακόμη σε εξέλιξη, δείχνει σαφώς το βαθμό στον οποίο η ζώνη του ευρώ δεν έχει καταφέρει να αναπτύξει ολοκληρωμένες κεφαλαιαγορές ή ένα χρηματοπιστωτικό κέντρο αντίστοιχο του Λονδίνου ή της Νέας Υόρκης (Genre, V, Lecat, R & Marsilli, C, 2020).

Διάγραμμα 4.5 Το ευρώ παρέμεινε το δεύτερο σημαντικότερο νόμισμα στο διεθνές νομισματικό σύστημα. Στιγμιότυπο του διεθνούς νομισματικού συστήματος

Πηγή: (ECB, The International Role of the Euro, 2021)

Η άνοδος του ευρώ είχε ελάχιστες επιπτώσεις στο καθεστώς του δολαρίου, το οποίο συνέχισε να ενισχύει το ρόλο του ως κυρίαρχο νόμισμα στις δεκαετίες του 2000 και του 2010. Με την παγκοσμιοποίηση ήρθε η εμφάνιση νέων διεθνών εμπορικών παραγόντων, κυρίως της

Κίνας, σε συνδυασμό με την ευρεία ανάπτυξη παγκόσμιων αλυσίδων αξίας. Αυτές οι νέες εμπορικές χώρες τείνουν να εμφανίζουν πλεονάσματα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, τα οποία εκφράζονται σε μεγάλο βαθμό σε δολάρια, τόσο στον επίσημο τομέα (ιδίως τα αποθεματικά) όσο και στον ιδιωτικό τομέα. Επιπλέον, το δολάριο χρησιμοποιείται ευρέως στις διεθνείς συναλλαγές λόγω της ύπαρξης δεικτών αναφοράς σε δολάρια, ιδίως στην αγορά πετρελαίου, και αλυσίδων αξίας σε δολάρια, όπως στην αεροναυπηγική βιομηχανία. Η χρήση του δολαρίου ως νομίσματος συναλλαγών και λογιστικής μονάδας δημιουργεί την ανάγκη για το δολάριο ως αποθεματικό νόμισμα (Genre, V, Lecat, R & Marsilli, C, 2020).

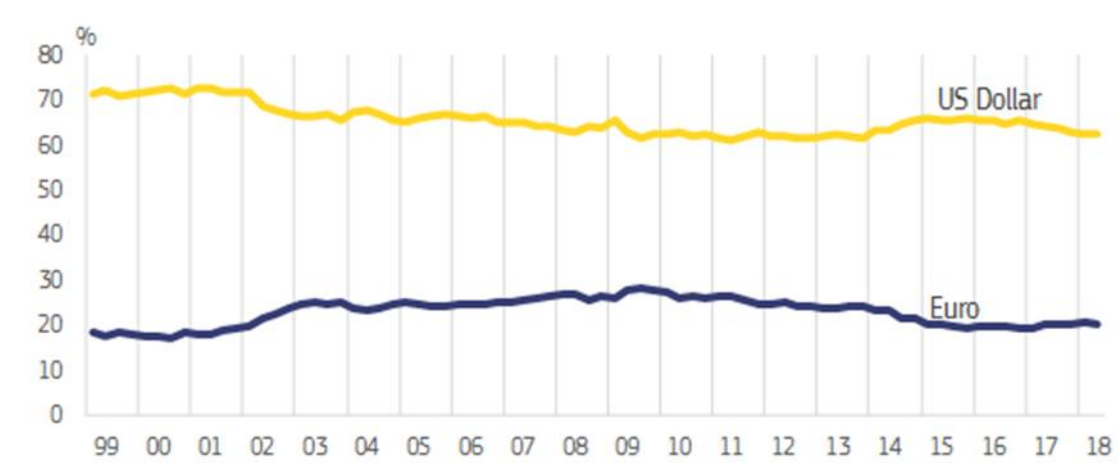
4.4 Το Ευρώ, το Δολάριο και το Γουάν (Ρενμίνμπι)

Όταν η Ιαπωνία αναπτυσσόταν ραγδαία τη δεκαετία του 1980, ορισμένοι μελετητές πίστευαν ότι το γεν θα ανταγωνιζόταν το δολάριο ως το βασικό νόμισμα. Ωστόσο, οι αντιπαλότητες και η καχυποψία μεταξύ των ασιατικών κρατών και τα οικονομικά προβλήματα της Ιαπωνίας από τη δεκαετία του 1990 έχουν αποκλείσει αυτή τη δυνατότητα. Σύμφωνα με την αυξανόμενη οικονομική της επιρροή, η Κίνα έχει προχωρήσει στην προώθηση του γουάν (ή ρενμίνμπι) σε παγκόσμιο επίπεδο. Για παράδειγμα, η Κίνα έχει υπογράψει συμφωνίες ανταλλαγής νομισμάτων με τη Νότια Κορέα, τη Μαλαισία, την Αργεντινή και άλλα κράτη για την εισαγωγή του γουάν σε ξένα τραπεζικά συστήματα, αυξάνοντας την επιρροή του γουάν μέσω των δανείων και των επενδύσεων της σε άλλες χώρες. Ωστόσο, η έλλειψη ανάπτυξης των χρηματοπιστωτικών αγορών της Κίνας, οι περιορισμοί που θέτει στη διακίνηση συναλλάγματος και στον έλεγχο των κεφαλαίων, καθώς και οι ανησυχίες για την εγχώρια πολιτική σταθερότητα θα περιορίσουν την επιρροή του γουάν βραχυπρόθεσμα και μεσοπρόθεσμα. Οι προτάσεις για την ανάπτυξη μιας ασιατικής νομισματικής μονάδας βρίσκονται μόνο στο στάδιο του σχεδιασμού για διάφορους λόγους, συμπεριλαμβανομένου του ανταγωνισμού και της αμοιβαίας καχυποψίας μεταξύ Κίνας και Ιαπωνίας, αλλά και του ρόλου που έχουν χώρες όπως η Κίνα στον καθορισμό του μέλλοντος του αμερικανικού νομίσματος, κατέχοντας μεγάλα αποθέματα δολαρίου. Έτσι, οι μελετητές συμφωνούν γενικά ότι το ευρώ είναι προς το παρόν η μόνη εναλλακτική λύση στο δολάριο των ΗΠΑ ως το βασικό διεθνές νόμισμα. Η παρούσα ενότητα αρχίζει με μια συζήτηση για το δολάριο έναντι του ευρώ και στη συνέχεια εξετάζει τον πιθανό ρόλο φορέων εκτός της ΕΕ και των Ηνωμένων Πολιτειών, όπως το γουάν (ρενμίνμπι), το νόμισμα της Κίνας (Cohn, 2016).

4.4.1 Το Ευρώ έναντι του Δολαρίου

Για τη σύγκριση των νομισμάτων είναι σημαντικό, εξ' υπαρχής, να συνεξετάσουμε τις τρεις κύριες λειτουργίες τους. Σήμερα, σχεδόν τα δύο τρίτα του συνόλου των χωρών συνδέουν το νόμισμά τους με το δολάριο ΗΠΑ ως λογιστική μονάδα, ενώ το ένα τρίτο με το ευρώ. Το 2005 το δολάριο χρησιμοποιήθηκε ως μέσο συναλλαγής στο 89% του συνόλου των συναλλαγών συναλλάγματος, έναντι 37% και 20% για το ευρώ και το ιαπωνικό γεν αντίστοιχα. Το δολάριο χρησιμοποιείται επίσης ως λογιστική μονάδα στην τιμολόγηση σχεδόν του μισού του συνόλου των παγκόσμιων εξαγωγών. Το μερίδιο των δολαρίων ως κύρια αξία στα κεντρικά τραπεζικά αποθέματα μειώθηκε από 70,9% το 1999 σε 65,7% το 2006, ενώ το μερίδιο των ευρώ αυξήθηκε από 17,9% σε 25,2%, αλλά το δολάριο εξακολουθεί να αντιπροσωπεύει σχεδόν τα δύο τρίτα των επίσημων συναλλαγματικών διαθεσίμων. Συνεπώς, το αμερικανικό δολάριο παραμένει το βασικό νόμισμα σήμερα. Ωστόσο, το ερώτημα που προκύπτει είναι αν θα συνεχίσει να έχει αυτή την ηγετοκεντρική θέση και στο μέλλον; (Cohn, 2016)

Διάγραμμα 4.6 Νομισματική σύνθεση των παγκόσμιων συναλλαγματικών αποθεμάτων

Πηγή: (European Commission, 2018)

Για να εκτιμηθεί αν η κυριαρχία του δολαρίου είναι πιθανό να συνεχιστεί, θα εξεταστούν τα εξής: η θέση των χρηματοπιστωτικών αγορών των ΗΠΑ, το επίπεδο εμπιστοσύνης στο δολάριο ΗΠΑ και η σημασία των αμερικανικών δικτύων συναλλαγών. Πρώτον, το δολάριο είναι πιθανότερο να διατηρήσει την ιδιότητα του βασικού νομίσματος

εάν οι Ηνωμένες Πολιτείες συνεχίσουν να έχουν τις πλέον ανεπτυγμένες και ανοικτές χρηματοπιστωτικές αγορές. Αν και οι ευρωπαϊκές χρηματοπιστωτικές αγορές θα μπορούσαν να αποτελέσουν πρόκληση για την κυριαρχία των ΗΠΑ, η αποκέντρωση και ο κατακερματισμός στην ευρωζώνη αποτελούν σημαντικά μειονεκτήματα σε σχέση με την πιο ενοποιημένη χρηματοπιστωτική δομή των ΗΠΑ. Η ΕΚΤ έχει λιγότερη εποπτική ικανότητα στις χρηματοπιστωτικές αγορές της ΕΕ από ότι η Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ και η Βρετανία, η οποία έχει τις πιο ανεπτυγμένες χρηματοπιστωτικές αγορές στην Ευρώπη, δεν έχει υιοθετήσει το ευρώ. Η εμπιστοσύνη στις χρηματοπιστωτικές αγορές των ΗΠΑ δοκιμάστηκε σοβαρά τον Σεπτέμβριο του 2008, όταν η κρίση των ενυπόθηκων δανείων μειωμένης εξασφάλισης επεκτάθηκε σε μια εκτεταμένη χρηματοπιστωτική κρίση. Ο ρόλος των ΗΠΑ στην παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση έθεσε νέα ερωτήματα σχετικά με το μέλλον του δολαρίου ως βασικού νομίσματος, αλλά η δυσκολία της Ευρώπης στην αντιμετώπιση της χρηματοπιστωτικής κρίσης έδειξε ότι το ευρώ παραμένει μια αβέβαιη εναλλακτική λύση για το δολάριο. Η δυσκολία της ΟΝΕ, την περασμένη δεκαετία, να διαχειριστεί τα οικονομικά προβλήματα που αντιμετώπιζε η Ελλάδα και άλλα αδύναμα κράτη μέλη έδειξαν ότι η ΕΕ «έχει πολύ δρόμο να διανύσει έως ότου γίνει η οικονομική και πολιτική αρχή που έχει θέσει ως στόχο να γίνει» (Cody, 2008).

Δεύτερον, τα προβλήματα του ελλείμματος και του χρέους των ΗΠΑ οδήγησαν σε δραματική πτώση της αξίας του δολαρίου και του επιπέδου εμπιστοσύνης τα τελευταία χρόνια. Αν και η αξία του ευρώ μειώθηκε αρχικά από 1,18 δολάρια (ΗΠΑ) στις αγορές συναλλάγματος το 1999 σε 86 σεντς (ΗΠΑ) τον Ιανουάριο του 2002, η αξία του στη συνέχεια ανέκαμψε και ανήλθε σε 1,59 δολάρια (ΗΠΑ) τον Ιούλιο του 2008. Η μείωση της αξίας του δολαρίου έδωσε κίνητρο στις κυβερνήσεις και τους επενδυτές να διαφοροποιήσουν τα χαρτοφυλάκιά τους από δολάρια σε ευρώ. Ωστόσο, η ισχυρότερη οικονομική θέση της ΟΝΕ συγκάλυπτε τις μεγάλες διαφορές μεταξύ των μελών της, και οι φόβοι ότι τα οικονομικά προβλήματα της Ελλάδας θα μπορούσαν να επεκταθούν και σε άλλες αδύναμες χώρες όπως η Πορτογαλία, η Ισπανία και η Ιρλανδία ήγειραν ερωτήματα σχετικά με το μέλλον του ευρώ. Σε καταστάσεις κρίσης, όπως αυτές που βιώνει ο κόσμος από το 2008 και μετά, οι επενδυτές τείνουν να επιλέγουν το δολάριο ΗΠΑ ως το παγκόσμιο αποθεματικό νόμισμα, παρά τα σοβαρά προβλήματα ελλείμματος και χρέους των ΗΠΑ. Τρίτον, η ευρεία χρήση του δολαρίου εκτός των Ηνωμένων Πολιτειών τείνει να αυτοδαιωνίζεται, επειδή η χρήση του από τόσους πολλούς άλλους μειώνει το κόστος συναλλαγών. Όσο μεγαλύτερο είναι το μέγεθος του δικτύου συναλλαγών ενός νομίσματος,

τόσο μεγαλύτερες είναι οι οικονομίες κλίμακας στη χρήση του νομίσματος. Το δίκτυο συναλλαγών του ευρώ περιορίζεται από το γεγονός ότι μόνο 19 μέλη της ΕΕ την έχουν υιοθετήσει. Εάν η ευρωζώνη μπορούσε να επεκταθεί και στα 27 μέλη της, το ευρώ θα αποτελούσε μεγαλύτερη πρόκληση για το δολάριο, αλλά τα σημερινά προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα φτωχότερα μέλη της ΟΝΕ καθιστούν αυτό το ενδεχόμενο απίθανο. Συνοψίζοντας, από την άποψη των οικονομικών κριτηρίων, το δολάριο ΗΠΑ θα συνεχίσει να είναι το βασικό νόμισμα βραχυπρόθεσμα και μεσοπρόθεσμα, πλην όμως, η κυριαρχία του μακροπρόθεσμα δεν είναι καθόλου βέβαιη (Cohn, 2016).

Επιπρόσθετα, οι πολιτικοί παράγοντες προσδίδουν στο δολάριο, *ad hoc*, πλεονεκτήματα έναντι του ευρώ. Για παράδειγμα, η στρατιωτική ισχύς των ΗΠΑ και η πολιτική σταθερότητα συμβάλλουν στην εμπιστοσύνη στο δολάριο, ενώ, αντίθετα, υπάρχει λιγότερη εμπιστοσύνη στο ευρώ λόγω της έλλειψης πολιτικής ενότητας της ΕΕ και της δυσκολίας των μελών της να διεκδικήσουν συλλογικά την εξουσία τους σε διεθνή πολιτικά ζητήματα. Ειδικότερα, οι δυσκολίες που αντιμετωπίζει η ΟΝΕ με τα οικονομικά προβλήματα των ασθενέστερων μελών της δείχνουν τα προβλήματα της νομισματικής ένωσης χωρίς πολιτική ένωση. Η ευρωζώνη απαιτεί ένα σύστημα επίλυσης κρίσεων, καλύτερο συντονισμό της δημοσιονομικής πολιτικής και πολιτικές για τη μείωση των οικονομικών ανισορροπιών μεταξύ των χωρών μελών, πλην όμως, τα κράτη μέλη της ΟΝΕ ενδέχεται να μην έχουν την πολιτική βούληση να εφαρμόσουν τέτοιες πολιτικές. Από την άλλη πλευρά, οι Ηνωμένες Πολιτείες παρά τα πλεονεκτήματα μιας ενιαίας χώρας, αντιμετωπίζουν επίσης σημαντικά προβλήματα διακυβέρνησης. Το αμερικανικό πολιτικό σύστημα ελέγχων και ισορροπιών (*checks and balances*) σε συνδυασμό με τις ισχυρές διαφορές μεταξύ του Δημοκρατικού και του Ρεπουμπλικανικού κόμματος σήμερα μπορεί να εμποδίσει τους ηγέτες της αμερικανικής κυβέρνησης να λάβουν τις δύσκολες πολιτικές αποφάσεις για να ακολουθήσουν πιο συνετές δημοσιονομικές πολιτικές. Εν κατακλείδι, ο ρόλος του δολαρίου και του ευρώ θα εξαρτηθεί από το αν οι Ηνωμένες Πολιτείες θα αντιμετωπίσουν τα προβλήματα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και του χρέους τους και από το αν η ΕΕ θα λάβει μια πιο διεκδικητική και ενιαία θέση (τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό) (Cohn, 2016).

4.4.2 Η Προσπάθεια της Κίνας να Διεθνοποιήσει το Ρενμίνμπι. Προς ένα Πολυπολικό Σύστημα;

Η αυξανόμενη χρήση του ρενμίνμπι εκτός των κινεζικών συνόρων αποτελεί μια νέα εξέλιξη, αν και προς το παρόν δεν αποτελεί πρόκληση για το υφιστάμενο σύστημα. Για τις κινεζικές αρχές, τα κίνητρα για την προώθηση του διεθνούς καθεστώτος του ρενμίνμπι είναι τόσο εμπορικά όσο και στρατηγικά. Η διαδικασία αυτή είναι μακρά και θα απαιτήσει την εκ βάθρων μεταμόρφωση του χρηματοπιστωτικού συστήματος, το οποίο εξακολουθεί να είναι εξαιρετικά άκαμπτο. Η απελευθέρωση του λογαριασμού κεφαλαίων της Κίνας, η οποία αποτελεί *sine qua non* διαδικασία για να μπορέσουν τα ρενμίνμπι να χρησιμοποιούνται από μη κατοίκους, πραγματοποιείται μόνο πολύ σταδιακά. Μεταξύ του 2010 και του 2014, η εισαγωγή διαφόρων μεταρρυθμίσεων (QFII ή Qualified Foreign Institutional Investors και το πλαίσιο QDII ή Qualified Domestic Institutional Investors) οδήγησαν την Κίνα στην καταγραφή καθαρών εισροών ιδιωτικών κεφαλαίων. Αυτά άσκησαν ισχυρές ανοδικές πιέσεις στο ρενμίνμπι και προκάλεσαν σημαντική αύξηση των συναλλαγματικών αποθεμάτων (3,8 τρισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ το 2014, ή 40% του ΑΕΠ). Ωστόσο, οι χρηματιστηριακές αναταράξεις, μετά το σκάσιμο διάφορων «νεοεπενδυτικών» κερδοσκοπικών φουσκών, καθώς και οι αυξανόμενοι φόβοι για μια «σκληρή προσγείωση» της οικονομικής ανάπτυξης, συνέβαλαν στην αντίστροφη πίεση στο ρενμίνμπι (Genre, V, Lecat, R & Marsilli, C, 2020).

Σε αυτό το πλαίσιο, η απροσδόκητη κίνηση της Λαϊκής Τράπεζας της Κίνας να καταστήσει τη συναλλαγματική της ισοτιμία πιο ευέλικτη μέσω ενός νέου μηχανισμού προσαρμογής, προκάλεσε μια ιστορική υποτίμηση του ρενμίνμπι και μια ταχεία φυγή κεφαλαίων. Μεταξύ του 2015 και 2017, παρά το γεγονός ότι η Κίνα χρησιμοποίησε το ένα τέταρτο των συναλλαγματικών της αποθεμάτων, το ρενμίνμπι έχασε περίπου το 15% της αξίας του και περίπου 1 τρισεκατομμύριο δολάρια ιδιωτικών κεφαλαίων εγκατέλειψαν τη χώρα, κυρίως μέσω τραπεζικών ροών. Οι αρχές αντέδρασαν αναστέλλοντας την απελευθέρωση του ισοζυγίου κεφαλαίων, αυστηροποιώντας τους ελέγχους κεφαλαίων. Ωστόσο, η απελευθέρωση του νομίσματος ώθησε το ΔΝΤ να συμπεριλάβει το ρενμίνμπι στο καλάθι των νομισμάτων SDR¹⁰ τον Νοέμβριο του 2015. Μόλις οι συνθήκες σταθεροποιήθηκαν και πάλι στα τέλη του 2017, οι κινεζικές αρχές μείωσαν ελαφρώς τους κανονισμούς τους για να επιτρέψουν μεγαλύτερες ποσότητες ξένων επενδύσεων. Αν και το

¹⁰ Από το 2016, η αξία ενός SDR βασίζεται σε ένα καλάθι πέντε νομισμάτων, σταθμισμένο ως εξής: το δολάριο ΗΠΑ (41,73%), το ευρώ (30,93%), το ρενμίνμπι (10,92%), το γεν (8,33%) και η στερλίνα (8,09%).

έλλειμμα του ισοζυγίου χρηματοοικονομικών συναλλαγών έχει έκτοτε σε μεγάλο βαθμό απορροφηθεί, οι εκροές κεφαλαίων παραμένουν υψηλές, ιδίως κατά τη διάρκεια επεισοδίων πίεσης, όπως ο εμπορικός πόλεμος με τις Ηνωμένες Πολιτείες το 2018 και το 2019.

Σε γενικές γραμμές, παρά τη διεθνή αναγνώριση του κινεζικού νομίσματος που ήρθε με την απόφαση του ΔΝΤ το 2015, η χρήση του ρενμίνμπι σε διεθνές επίπεδο παραμένει οριακή (περίπου 2% των πληρωμών SWIFT και 2% των συναλλαγματικών αποθεμάτων, σύμφωνα με τη βάση δεδομένων COFER του ΔΝΤ). Ωστόσο, πέραν αυτών των οικονομικών πτυχών, εξακολουθεί να υπάρχει έντονη επιθυμία για διεθνοποίηση του ρενμίνμπι, καθώς και μια πολιτική στρατηγική για την προώθηση της ανάπτυξής του. Ωστόσο, πέραν αυτών των οικονομικών πτυχών, εξακολουθεί να υπάρχει έντονη επιθυμία για διεθνοποίηση του ρενμίνμπι και μια πολιτική στρατηγική για την προώθησή της ανάπτυξής του. Οι κινεζικές αρχές έχουν δημιουργήσει πολυάριθμες διμερείς γραμμές ανταλλαγής νομισμάτων και πραγματοποιούν όλο και περισσότερες στρατηγικές ξένες επενδύσεις στο πλαίσιο της πρωτοβουλίας Belt and Road Initiative (BRI)¹¹. Ως αποτέλεσμα, ορισμένες χώρες βλέπουν πλέον την Κίνα ως εναλλακτική επιλογή σε περίπτωση οικονομικών εντάσεων (π.χ. έκδοση «ομολόγων panda» στην Αργεντινή, δάνειο στο Πακιστάν στο πλαίσιο του τελευταίου προγράμματος του ΔΝΤ, πρόσφατες συμφωνίες ανταλλαγής με αφρικανικές χώρες) (Genre, V, Lecat, R & Marsilli, C, 2020).

4.4.3 Πώς θα Αναπτυχθεί ο Διεθνής Ρόλος του Ευρώ: Απαραίτητες Πολιτικές Αποφάσεις.

Η άνοδος του ευρώ είχε ελάχιστες επιπτώσεις στο καθεστώς του δολαρίου, το οποίο συνέχισε να ενισχύει το ρόλο του ως κυρίαρχο νόμισμα στις δεκαετίες του 2000 και του 2010. Με την παγκοσμιοποίηση ήρθε η εμφάνιση νέων διεθνών εμπορικών φορέων, κυρίως της Κίνας, σε συνδυασμό με την ευρεία ανάπτυξη παγκόσμιων αλυσίδων αξίας. Παρά ταύτα, το δολάριο αντιπροσωπεύει πάνω από το 60% των συναλλαγματικών αποθεμάτων και του διεθνούς χρέους, πάνω από το 50% των διεθνών δανείων και καταθέσεων και πάνω από το 40% της συνολικής αξίας των συναλλαγών στην αγορά συναλλάγματος και του συνολικού όγκου των καταθέσεων. Ωστόσο, η πρόσφατη εξωτερική και εμπορική πολιτική

¹¹ Η κινεζική πρωτοβουλία Belt and Road Initiative (BRI) είναι μια στρατηγική που ξεκίνησε η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας και επιδιώκει να συνδέσει την Ασία με την Αφρική και την Ευρώπη μέσω χερσαίων και θαλάσσιων δικτύων με στόχο τη βελτίωση της περιφερειακής ολοκλήρωσης, την αύξηση του εμπορίου και την τόνωση της οικονομικής ανάπτυξης.

των ΗΠΑ δεν έδειξε ικανή να υποστηρίξει τον διεθνή ρόλο του δολαρίου. Ο προστατευτισμός του Donald Trump μείωσε το εμπορικό άνοιγμα της χώρας, το οποίο είναι ένας από τους καθοριστικούς παράγοντες που επηρεάζουν τη διεθνή θέση του νομίσματος. Η χρήση εξω-περιφερειακών κυρώσεων ή κανόνων συμμόρφωσης, που βασίζονται εν μέρει στο ρόλο του δολαρίου, οδήγησε ορισμένες κεντρικές τράπεζες να διαφοροποιήσουν τα συναλλαγματικά τους αποθέματα και να ενισχύσουν τα αποθέματά τους σε ευρώ. Αναπόδραστα, η ευρωζώνη θα μπορούσε να εκμεταλλευτεί την προσήλωσή της στην πολυμέρεια και το εμπορικό και χρηματοπιστωτικό της άνοιγμα για να αναπτύξει τον διεθνή ρόλο του ευρώ. Αυτό θα μπορούσε να διευκολύνει τη μετάβαση σε ένα διαφοροποιημένο, πολυπολικό διεθνές νομισματικό σύστημα. Ωστόσο, η επίτευξη αυτού του στόχου θα απαιτήσει την εφαρμογή των κατάλληλων πολιτικών (Genre, V, Lecat, R & Marsilli, C, 2020).

Η προώθηση του διεθνούς ρόλου του ευρώ απαιτεί τη λήψη πολιτικών αποφάσεων, ιδίως όσον αφορά τα δημοσιονομικά μέσα της Ευρώπης, τις χρηματοπιστωτικές αγορές και την εξωτερική της εκπροσώπηση. Οι αποφάσεις αυτές θα καταστήσουν το ευρώ πιο ελκυστικό για τους ιδιώτες, οι οποίοι θα προσαρμόσουν την τιμολογιακή και επενδυτική τους συμπεριφορά. Η απουσία πολιτικής συναίνεσης μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών ήταν ιδιαίτερα εμφανής στον τομέα των δημοσιονομικών μέσων λίγο πριν από την κρίση, είτε πρόκειται για τη δημιουργία ενός «προϋπολογισμού της ζώνης του ευρώ» (με το δημοσιονομικό μέσο σύγκλισης και ανταγωνιστικότητας - BICC), είτε για τον όγκο και το περιεχόμενο του επόμενου πολυετούς δημοσιονομικού πλαισίου της ΕΕ. Ωστόσο, η απουσία κοινής δημοσιονομικής ικανότητας αποτελεί εμπόδιο στη δυνατότητα έκδοσης ευρωπαϊκών ασφαλών περιουσιακών στοιχείων σε μεγάλη κλίμακα. Η κρίση που προκλήθηκε από την επιδημία Covid-19 έδωσε μια νέα ευκαιρία να αναγνωριστεί η ατέλεια της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης, η οποία αποτελεί το κύριο εμπόδιο στην ανάπτυξη του διεθνούς ρόλου του ευρώ. Η συζήτηση που διεξήχθη στο πλαίσιο του Eurogroup σχετικά με την ανάγκη χρηματοδότησης μέσω κοινής έκδοσης χρέους πρώτα της άμεσης αντιμετώπισης της κρίσης και στη συνέχεια των δαπανών που απαιτούνται για την ανάκαμψη, κατέδειξε την επίμονη απροθυμία για τη συγκέντρωση πόρων. Αυτή η διστακτικότητα θα μπορούσε να ξεπεραστεί μόνο όταν οι ηγέτες της ΕΕ συνειδητοποιήσουν τον κίνδυνο που θα μπορούσε να προκαλέσει για την Ένωση μια κρίση τέτοιου μεγέθους. Η γαλλογερμανική πρωτοβουλία υπέρ ενός ταμείου ανάκαμψης που θα τροφοδοτείται από τον προϋπολογισμό της ΕΕ και οι προτάσεις που υπέβαλε στη συνέχεια

η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αποτέλεσαν σημαντικό βήμα προς αυτή την κατεύθυνση (Bussière, M, Lecat, R & Vidon, É, 2020).

Η σταθερότητα, το βάθος και η ρευστότητα των χρηματοπιστωτικών αγορών που απαιτούνται για την καθιέρωση του νομίσματος αναφοράς του ευρώ απαιτούν, εκτός από την ανάπτυξη ασφαλών δημόσιων περιουσιακών στοιχείων, στενότερη ολοκλήρωση των τραπεζικών και ιδιωτικών κεφαλαιαγορών στην Ευρώπη. Η αυξημένη αποτελεσματικότητα ενός πραγματικά πανευρωπαϊκού τραπεζικού συστήματος θα συνέβαλε, επιπλέον, στη βελτίωση της ρευστότητας των χρηματοπιστωτικών συναλλαγών σε ευρώ. Για το σκοπό αυτό, θα πρέπει να ξεπεραστούν τα εθνικά αντανακλαστικά του περιορισμού της ρευστότητας και του κεφαλαίου. Αφενός, είναι αναγκαίο να αναπτυχθούν ορισμένες δραστηριότητες στο πλαίσιο ενός δικτύου ευρωπαϊκών χρηματοπιστωτικών κέντρων και, αφετέρου, να είναι δυνατή η επαναφορά ορισμένων συστημικών δραστηριοτήτων. Η ικανότητα της ζώνης του ευρώ να διασφαλίζει τη χρηματοπιστωτική της σταθερότητα θα διακυβευόταν εάν οι συστημικές δραστηριότητες παρέμεναν εκτός της προληπτικής εποπτείας της, ενώ θα απαιτούνταν η παρέμβαση του Ευρωσυστήματος ως δανειστή έσχατης καταφυγής σε περίπτωση κρίσης του ευρώ.

Ο διεθνής ρόλος ενός νομίσματος εξαρτάται γενικότερα από την ικανότητα και την προθυμία της χώρας έκδοσης να αναπτύξει τη γεωπολιτική της ισχύ. Η Ευρώπη είναι από τους πιο ένθερμους υπερασπιστές της πολυμερούς τάξης, αλλά η επέκταση του ρόλου του ευρώ θα εξαρτηθεί από το αν η Ένωση είναι αποφασισμένη ή όχι να ασκήσει κυριαρχία από κοινού εφαρμόζοντας μια κοινή ασφάλεια και μια κοινή αμυντική πολιτική (Bussière, M, Lecat, R & Vidon, É, 2020).

4.5 Τα ψηφιακά νομίσματα των κεντρικών τραπεζών (CBDCs)

Τα ψηφιακά νομίσματα έχουν προσελκύσει έντονο ενδιαφέρον τα τελευταία χρόνια και έχουν τη δυνατότητα να υιοθετηθούν ευρέως για χρήση στην πραγματοποίηση πληρωμών. Οι κεντρικές τράπεζες έλκονται από την ιδέα της έκδοσης ενός γρήγορου, αποτελεσματικού, ψηφιακού νομίσματος που δε θα επιβαρύνεται με το κόστος εξασφάλισης, διανομής και επεξεργασίας φυσικών τραπεζογραμματίων και κερμάτων και που θα μπορεί να παρακολουθείται σε πραγματικό χρόνο καθώς θα κινείται μέσω του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Η Τράπεζα της Αγγλίας ήταν από τις πρώτες κεντρικές

τράπεζες που έλαβαν υπόψη τους τη σκοπιμότητα ενός ψηφιακού νομίσματος κεντρικής τράπεζας και έκτοτε ακολούθησαν και άλλες νομισματικές αρχές. Το CBDC είναι μια πιθανή νέα μορφή ψηφιακού χρήματος κεντρικής τράπεζας. Στο σημερινό τραπεζικό σύστημα, μόνο οι εμπορικές τράπεζες κατέχουν ψηφιακό χρήμα σε καταθέσεις στην κεντρική τράπεζα, δηλαδή αποθεματικά. Με την καθιέρωση ενός καθολικά προσβάσιμου CBDC, κάθε νοικοκυριό και επιχείρηση θα έχει τη δυνατότητα να έχει άμεσες απαιτήσεις έναντι της κεντρικής τράπεζας. Στην πράξη, η κεντρική τράπεζα θα εγγυάται την ελεύθερη μετατρεψιμότητα στην ισοτιμία (δηλαδή 1:1). Αυτή η πρακτική θα καθιστούσε το ψηφιακό νόμισμα ένα ασφαλές μέσο αποθήκευσης αξίας, δίνοντας κίνητρα σε ιδιώτες και επιχειρήσεις να κατέχουν το CBDC (Stournaras, 2018). Ο David Chaum (1983), ο οποίος είναι ευρέως αναγνωρισμένος ως ο εφευρέτης των ψηφιακών μετρητών, εισήγαγε το κρυπτογραφικό πρωτότυπο της τυφλής υπογραφής που θα μπορούσε να αποτρέψει τη διπλή πληρωμή. Το 2008, το Bitcoin ήταν το πρώτο κρυπτονόμισμα που χρησιμοποίησε εγκεκριμένα πρωτόκολλα blockchain, βασισμένο σε μεγάλο βαθμό στην κρυπτογραφία, πραγματοποιώντας έτσι σχεδόν ανώνυμες συναλλαγές μέσω αποκεντρωμένων μέσων. Η βασική καινοτομία από την άποψη αυτή είναι η εισαγωγή ενός «κατανεμημένου μητρώου», το οποίο επιτρέπει τη χρήση ενός ψηφιακού νομίσματος σε ένα συγκεντρωτικό σύστημα πληρωμών (Böhme et al. 2015; Narayanan et al, 2017).

Η ΕΚΤ ορίζει το ηλεκτρονικό χρήμα ως «ένα ηλεκτρονικό μέσο αποθήκευσης νομισματικής αξίας σε μια τεχνική συσκευή που μπορεί να χρησιμοποιηθεί ευρέως για την πραγματοποίηση πληρωμών σε οντότητες άλλες από τον εκδότη του ηλεκτρονικού χρήματος» (ECB, 2020). Κατά συνέπεια, οι χρηματικές συναλλαγές δεν περιλαμβάνουν απαραίτητα εμπορικούς τραπεζικούς λογαριασμούς. Αντίθετα, αφορούν προπληρωμένα μέσα που χρησιμοποιούνται κυρίως για την εκτέλεση μικρής αξίας λιανικών συναλλαγών (Chiu & Wong 2014, 2015). Ο χρήστης εκκινεί μια πληρωμή με ηλεκτρονικό χρήμα από ένα ψηφιακό πορτοφόλι το οποίο αποθηκεύει: i) ασφαλείς πληροφορίες που είναι απαραίτητες για την πιστοποίηση της ταυτότητας του χρήστη και ii) δεδομένα πληρωμής που είναι απαραίτητα για την έναρξη μιας συναλλαγής πληρωμής συνήθως μέσω μιας εφαρμογής που βασίζεται σε κινητό τηλέφωνο. Η οδηγία για το ηλεκτρονικό χρήμα ρυθμίζει την αποθήκευση και τη χρήση του ηλεκτρονικού χρήματος στις πληρωμές λιανικής. Το αποτέλεσμα είναι μια εμπειρία πληρωμών πολύ παρόμοια με τη χρήση ενός παραδοσιακού εμπορικού τραπεζικού λογαριασμού. Η βασική διαφορά σχετίζεται με τη φύση της συναλλαγής, καθώς το χρήμα δεν είναι ούτε λογιστική μονάδα, ούτε διαδεδομένο

μέσο αποθήκευσης αξίας, και εξ ορισμού ούτε νόμιμο χρήμα. Συνήθως, η πλήρης κάλυψη σε τοπικό νόμισμα, μέσω καταθέσεων που διατηρούνται σε εποπτευόμενη εμπορική τράπεζα, επιτρέπει στα ιδρύματα ηλεκτρονικού χρήματος να διατηρήσουν την ισοτιμία ένα προς ένα με το εν λόγω νόμισμα, δηλαδή το ευρώ στην περίπτωση της ζώνης του ευρώ. Ένα κρυπτονόμισμα, όπως το Bitcoin, το Ethereum ή το Ripple, έχει τη δική του ονομαστική αξία, δημιουργείται/εξορύσσεται από μη έμπιστους μεσάζοντες και εκδίδεται σε μια αλυσίδα blockchain (Milne 2018; Pichler & Summer 2018; Fatás 2019).

Αυτές οι νέες γενιές ηλεκτρονικού χρήματος, (ψηφιακά ή εικονικά νομίσματα), εγείρουν σημαντικά ερωτήματα για τις κεντρικές τράπεζες, το χρηματοπιστωτικό σύστημα και την οικονομία. Το CBDC (τα αρχικά του Central Bank Digital Currency), αναφέρεται σ' ένα ψηφιακό νόμισμα που εκδίδει μια κεντρική τράπεζα με σταθερή σχέση ανταλλαγής 1/1. Περίπου 50 κεντρικές τράπεζες σε όλο τον κόσμο (η Riksbank της Σουηδίας με την E-krona, η Κεντρική Τράπεζα των Μπαχάμες με το Sand Dollar, κ.α.), πειραματίζονται ή διεξάγουν έρευνα σχετικά με τα ψηφιακά νομίσματα. Η Κίνα πρωτοπορεί, όσον αφορά το εθνικό ψηφιακό νόμισμα, με το ψηφιακό ρενμίνμπι (e-CNY), το οποίο δοκιμάζεται ήδη σε ορισμένες κινεζικές πόλεις, να είναι σχεδόν έτοιμο να επεκταθεί σε εθνικό επίπεδο. Η χρήση των νομισμάτων διεθνώς αντανάκλα την οικονομική βαρύτητα των χωρών έκδοσης και ευρύτερους γεωπολιτικούς παράγοντες. Τα ισχυρά δικτυακά αποτελέσματα και οι συνέργειες μεταξύ των τριών λειτουργιών του χρήματος (λογιστική μονάδα, μέσο πληρωμής και αποθήκη αξίας) λειτουργούν ως αυτοενισχυόμενοι μηχανισμοί: όταν ένα νόμισμα είναι κυρίαρχο, τείνει να παραμένει κυρίαρχο. Ωστόσο, η ψηφιοποίηση μπορεί να ωθήσει τη διεθνή χρήση των νομισμάτων με τρόπους που διαφέρουν από την παραδοσιακή δυναμική. Τα CBDCs δυνητικά μειώνουν το κόστος συναλλαγών αυξάνοντας τον ανταγωνισμό, διευρύνουν την πρόσβαση στις υπηρεσίες και προωθούν τη χρηματοπιστωτική ένταξη μέσω κινητών συσκευών, ανοίγοντας τη δυνατότητα συμπληρωματικών υπηρεσιών που προσφέρονται σε πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης και ηλεκτρονικού εμπορίου παγκόσμιας κλίμακας (Chorzempa, 2021).

Η ψηφιοποίηση του χρήματος και των πληρωμών έχει τη δυνατότητα να συγκλονίσει την οργάνωση του διεθνούς χρηματοπιστωτικού συστήματος. Πρόσφατες ανακαλύψεις και μειώσεις του κόστους στην ψηφιακή τεχνολογία, όπως το cloud computing και η διάδοση των κινητών συσκευών, αύξησαν δραματικά την προσβασιμότητα των ιδιωτών και των επιχειρήσεων στα μέσα πληρωμών που χρησιμοποιούνταν προηγουμένως μόνο από χρηματοπιστωτικά ιδρύματα (π. χ. μεταφορά υπολοίπων που

τηρούνται στις κεντρικές τράπεζες σε πραγματικό χρόνο). Ταυτόχρονα, η τεχνολογία κατανεμημένου βιβλίου (DLT), όπως η blockchain, κατέστησε δυνατή τη χρήση ψηφιακών συμβόλων για τη μεταφορά αξίας (tokens) μέσω ενός συστήματος peer-to-peer χωρίς απαραίτητα να περνούν από ένα κεντρικό μέρος (για παράδειγμα, εμπορικές τράπεζες). Η πραγματοποίηση μιας πληρωμής στο εξωτερικό θα μπορούσε να είναι εξίσου εύκολη όσο η αποστολή ενός email. Ως αποτέλεσμα, το σημερινό διεθνές νομισματικό τοπίο, το οποίο βασίζεται σε διασυνδεδεμένα τραπεζικά συστήματα που είναι διασκορπισμένα σε όλο τον κόσμο σε διαφορετικές τοποθεσίες και ζώνες ώρας, θα μπορούσε να αναδιαμορφωθεί (IMF & MCM, 2020).

4.5.1 Η Ηγεμονία του Δολαρίου και οι Διασυνοριακές Συναλλαγές (SWIFT)

Σε όλο τον κόσμο, το δολάριο χρησιμοποιείται ως μέσο αποθήκευσης αξίας, ως λογιστική μονάδα και ως μέσο συναλλαγής. Ένας τρόπος με τον οποίο οι Ηνωμένες Πολιτείες κατάφεραν να διατηρήσουν την ισχυρή οικονομική και γεωπολιτική τους θέση είναι η ηγεμονία του δολαρίου στο παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα. Το δολάριο αποτελεί σχεδόν το 60% των συναλλαγματικών αποθεμάτων. Το μερίδιο αυτό έχει μειωθεί από το 71% των αποθεματικών το 2000, αλλά εξακολουθεί να ξεπερνά κατά πολύ όλα τα άλλα νομίσματα, συμπεριλαμβανομένου του ευρώ (21%), του ιαπωνικού γεν (6%), της βρετανικής λίρας (5%) και του κινεζικού ρενμίνμπι (2%). Ειδικότερα, η μείωση του μεριδίου του δολαρίου ΗΠΑ έχει αναληφθεί από ένα ευρύ φάσμα άλλων νομισμάτων και όχι από ένα μόνο νόμισμα. Έτσι, μολονότι οι χώρες έχουν διαφοροποιήσει κάπως τα αποθεματικά τους τις τελευταίες δύο δεκαετίες, το δολάριο παραμένει μακράν το κυρίαρχο αποθεματικό νόμισμα (Bertaut et al, 2021). Επιπλέον, οι διασυνοριακές συναλλαγές που πραγματοποιούνται μέσω μιας ράγας πληρωμών, όπως η Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunications (SWIFT), διακανονίζονται σε δολάρια ή έχουν τουλάχιστον ένα σκέλος της συναλλαγής που περιλαμβάνει ένα χρηματοπιστωτικό ίδρυμα των ΗΠΑ. Με αυτό το πλεονέκτημα οι Ηνωμένες Πολιτείες μπορούν δυνητικά να αξιοποιήσουν τη δύναμή τους στο παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό υδραυλικό σύστημα και να το χρησιμοποιήσουν ως εργαλείο για την επιβολή κυρώσεων, π.χ. σε κινεζικές εταιρείες, αποκλείοντας την Κίνα από τον παγκόσμιο μηχανισμό χρηματοοικονομικών διακανονισμών. Η πρόσφατη περίπτωση της απειλής των Ηνωμένων Πολιτειών να διαγράψουν κινεζικές εταιρείες από τα αμερικανικά χρηματιστήρια είναι ένα

χαρακτηριστικό παράδειγμα. Η αυξανόμενη οικονομική ισχύς της Κίνας και οι έντονες ιδεολογικές διαφορές της από τις Ηνωμένες Πολιτείες έχουν καταστήσει τη χώρα ως τον κορυφαίο ανταγωνιστή των Ηνωμένων Πολιτειών. Η Κίνα αναπτύσσεται σταθερά και έχει γίνει ο δεύτερος μεγαλύτερος εμπορικός εταίρος στον κόσμο μετά τις Ηνωμένες Πολιτείες. Το 2020, η Κίνα ξεπέρασε τις Ηνωμένες Πολιτείες και έγινε ο κορυφαίος εμπορικός εταίρος της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ). Η ηγεμονία του δολαρίου ΗΠΑ έχει αμφισβητηθεί από οικονομίες όπως αυτές της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ), της Ρωσίας και της Κίνας. Από όλες τις χώρες, η Κίνα βρίσκεται σε κυρίαρχη θέση για να επωφεληθεί από αυτή τη μετάβαση. Προκειμένου να αμφισβητήσει την ηγεμονία του δολαρίου και να διεθνοποιήσει το νόμισμά της, η Κίνα έπρεπε να απομακρυνθεί όχι μόνο από το δολάριο αλλά και από τις ράγες πληρωμών που κυριαρχούνται από το δολάριο. Δηλαδή, έπρεπε να δημιουργήσει την υποδομή πληρωμών που απαιτείται για να διευκολύνει τη χρήση του ψηφιακού της γουάν. Ο καλύτερος τρόπος για να γίνουν ταυτόχρονα και τα δύο θα ήταν να εισαχθεί μια νέα ράγα πληρωμών, όπως τα CBDCs (Bansal, R & Singh, S, 2021).

4.5.2 Το Ψηφιακό Γουάν (DC/EP) της Κίνας

Η Κίνα εργάζεται πάνω στο ψηφιακό της νόμισμα από το 2014. Το 2016, η Λαϊκή Τράπεζα της Κίνας (PBoC) δημιούργησε με επιτυχία το πρωτότυπο του ψηφιακού γουάν. Στα τέλη του 2017, η PBoC ξεκίνησε το έργο έρευνας και ανάπτυξης του ψηφιακού γουάν, στο οποίο συμμετείχαν μεγάλες εμπορικές τράπεζες, εταιρείες διαδικτύου και φορείς τηλεπικοινωνιών. Πέντε χρόνια αργότερα, τον Μάιο του 2019, η Κίνα έγινε η πρώτη μεγάλη χώρα που ξεκίνησε μια μεγάλης κλίμακας πιλοτική εφαρμογή για το CBDC της σε πόλεις όπως το Shenzhen, το Suzhou, το Chengdu και το Xiong'an. Το εθνικό ψηφιακό νόμισμα της Κίνας DCEP (Digital Currency Electronic Payment, DC/EP) θα κατασκευαστεί με τεχνολογία blockchain και κρυπτογραφικής. Ο στόχος και οι στόχοι του νομίσματος είναι να αυξηθεί η κυκλοφορία του RMB και η διεθνής εμβέλεια, με ενδεχόμενες ελπίδες ότι το RMB θα είναι ένα παγκόσμιο νόμισμα όπως το δολάριο ΗΠΑ. Η σημασία του DCEP έγκειται στο ότι έχει σχεδιαστεί ως αντικατάσταση του συστήματος Reserve Money (M0), μειώνοντας το κόστος και την τριβή των τραπεζικών μεταφορών. Η έκδοση του DCEP συμβάλλει στην προώθηση της διεθνοποίησης του RMB και στην αναδιαμόρφωση του σημερινού συστήματος διασυνοριακών πληρωμών. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι πριν από την έναρξη λειτουργίας του Συστήματος Διασυνοριακών Διατραπεζικών Πληρωμών

RMB (CIPS) στις αρχές Οκτωβρίου 2015, η διασυνοριακή εκκαθάριση και ο διακανονισμός RMB γινόταν κυρίως μέσω του CHIPS (Clearing House Interbank Payments System) ή του SWIFT (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication). Ωστόσο, ορισμένοι θεωρούν ότι τόσο το σύστημα CHIPS όσο και το σύστημα SWIFT έχουν μοιραία ελαττώματα. Πρώτον, η CHIPS είναι αμερικανική εταιρεία, ενώ το SWIFT, ειδικότερα, θεωρείται αιτία ανησυχίας για τους Κινέζους, διότι λόγω της εδραίωσής του στο διεθνές τραπεζικό σύστημα, είναι σχεδόν απαραίτητη η χρήση του SWIFT για διατραπεζικές μεταφορές μεταξύ των χωρών. Έτσι, όποιος ελέγχει το κέντρο δεδομένων της SWIFT θα έχει πρόσβαση σε πληροφορίες για σχεδόν κάθε διασυνοριακό έμβασμα, το οποίο κάποιοι στην Κίνα θεωρούν ότι είναι οι ΗΠΑ. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι, ενώ η SWIFT ισχυρίζεται ότι είναι ένας ουδέτερος διεθνής οργανισμός, 12 από τους 25 διευθυντές της προέρχονται είτε από τις ΗΠΑ είτε από τους συμμάχους τους. Ως εκ τούτου, πιστεύεται ότι η Κίνα εμποδίζεται από τις ΗΠΑ μέσω του συστήματος SWIFT, και έτσι, για τη διεθνοποίηση του RMB, η Κίνα απαιτεί το δικό της παγκόσμιο τραπεζικό σύστημα, δηλαδή το DCEP (Michael, 2021).

Το ψηφιακό γουάν έχει σχεδιαστεί με τρόπο που δανείζεται τα πλεονεκτήματα τόσο των φυσικών μετρητών όσο και των ηλεκτρονικών μέσων πληρωμής. Όπως και στην περίπτωση των μετρητών, οι φορείς εκμετάλλευσης πληρωμών στην Κίνα δεν χρεώνουν τους χρήστες για τις υπηρεσίες ανταλλαγής και κυκλοφορίας του ψηφιακού γουάν, καθιστώντας το λιγότερο δαπανηρό από άλλες μεθόδους ηλεκτρονικών πληρωμών. Μετά από μόλις δύο χρόνια δοκιμών, μέχρι τον Ιούνιο του 2021, το ψηφιακό γουάν είχε εφαρμοστεί σε πάνω από 1,2 εκατομμύρια περιπτώσεις, όπως για την πληρωμή υπηρεσιών κοινής ωφέλειας, τελών μεταφοράς, για τη χρήση κυβερνητικών υπηρεσιών, για ψώνια και πολλά άλλα. Περισσότερα από 20,87 εκατομμύρια προσωπικά πορτοφόλια και πάνω από 3,51 εκατομμύρια εταιρικά πορτοφόλια είχαν ανοίξει, με όγκο συναλλαγών συνολικά 70,75 εκατομμύρια και αξία συναλλαγών περίπου 34,5 δισεκατομμύρια RMB. Σε σύγκριση με την Κίνα, οι πρωτοβουλίες των άλλων μεγάλων κεντρικών τραπεζών για τα CBDC βρίσκονται σε πολύ αρχικό στάδιο. Σύμφωνα με έρευνα που διεξήγαγε η Τράπεζα Διεθνών Διακανονισμών (ΤΔΔ) σε εξήντα πέντε μεγάλες κεντρικές τράπεζες, το 86% των κεντρικών τραπεζών παγκοσμίως συμμετέχουν ενεργά σε κάποια μορφή εργασιών για τα CBDC, οι μισές από αυτές έχουν προχωρήσει από την αρχική έρευνα σε πειραματισμούς και πιλοτικές εφαρμογές. Η Τράπεζα του Καναδά, η Τράπεζα της Αγγλίας, η Τράπεζα της Ιαπωνίας, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, η Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ, η

Sveriges Riksbank, η Ελβετική Εθνική Τράπεζα και η ΤΔΔ έχουν επίσης συμμετάσχει σε κάποια συνεργατική έρευνα σχετικά με τις πιθανές εκτιμήσεις και τα σχέδια για τα CBDC και έχουν δημοσιεύσει μια έκθεση σχετικά με τις βασικές αρχές και τις βασικές δομές των CBDC (Bansal & Singh, 2021).

4.5.3 Ψηφιακό Δολάριο ή Fedcoin

Η Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ προστίθεται σε έναν αυξανόμενο κατάλογο κεντρικών τραπεζών σε όλο τον κόσμο που συζητούν τη χρησιμότητα ενός ψηφιακού νομίσματος που εκδίδεται από την κεντρική τράπεζα στις οικονομίες των αντίστοιχων χωρών τους. Ήδη από τον Ιούλιο, οι αξιωματούχοι της Ομοσπονδιακής Τράπεζας της Βοστώνης και του Τεχνολογικού Ινστιτούτου της Μασαχουσέτης έχουν αναπτύξει πρωτότυπα για μια πλατφόρμα ψηφιακού δολαρίου. Οι τράπεζες, οι εταιρείες πιστωτικών καρτών και οι φορείς επεξεργασίας ψηφιακών πληρωμών παρακολουθούν με νευρική προσπάθεια δημιουργία μιας ηλεκτρονικής εναλλακτικής λύσης για τα χάρτινα χαρτονομίσματα που κουβαλούν οι Αμερικανοί στο πορτοφόλι τους, ή αυτό που κάποιοι αποκαλούν ψηφιακό δολάριο και άλλοι Fedcoin. Το έργο της Fed είναι γεμάτο με εθνικές και διεθνείς προεκτάσεις. Για παράδειγμα, η απουσία ψηφιακού ισοδύναμου του δολαρίου - με γρήγορους χρόνους επεξεργασίας και διακανονισμού για διασυνοριακές συναλλαγές - θα μπορούσε να ανατρέψει την κυρίαρχη θέση του νομίσματος ως αποθεματικό νόμισμα και να καταστήσει άλλα ψηφιακά νομίσματα, όπως το ψηφιακό γουάν της Κίνας, πιο ελκυστικά. Το δολάριο αντιπροσώπευε το 59% των παγκόσμιων συναλλαγματικών αποθεμάτων τον Μάιο του 2021, σύμφωνα με τα στοιχεία του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου. Επιπλέον, οι συνέπειες στην εγχώρια οικονομική πολιτική είναι πολύπλοκες. Ένα ψηφιακό δολάριο θα διευκόλυνε την εφαρμογή της νομισματικής πολιτικής, καταργώντας τους μεσάζοντες και δημιουργώντας μια άμεση σύνδεση μεταξύ της Fed και των πολιτών (IMF, 2021).

Η έναρξη της λειτουργίας ενός αμερικανικού CBDC είναι μια ευκαιρία να επιβεβαιωθούν τα πρότυπα και οι αξίες της Αμερικής και των συμμάχων της. Κατά την κατασκευή μιας πλατφόρμας ψηφιακών νομισμάτων, έννοιες όπως η διατήρηση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας, το κράτος δικαίου και η προστασία της ιδιωτικής ζωής αποτελούν ζητήματα πολιτικής που μπορούν να ενσωματωθούν σε διαφορετικό βαθμό στην πλατφόρμα ψηφιακών νομισμάτων και στη χρήση και την εποπτεία της. Ένα ψηφιακό

δολάριο θα πρέπει να είναι σε θέση να πραγματοποιεί πληρωμές λιανικής, να παρέχει στιγμιαίες μεταφορές, να ζητά πληρωμές και να πραγματοποιεί συναλλαγές peer-to-peer με χαμηλότερο κόστος. Θα πρέπει να είναι απρόσκοπτα ανταλλάξιμο με τα χρήματα των εμπορικών τραπεζικών λογαριασμών και τα αποθεματικά των κεντρικών τραπεζών και θα πρέπει να παρέχει εύκολη μετατρεψιμότητα σε επιλεγμένα άλλα νομίσματα και επιλεγμένα κρυπτονομίσματα. Με λίγα λόγια, ένα ψηφιακό δολάριο που υποστηρίζεται από την κυβέρνηση θα είναι μια ηλεκτρονική μορφή μετρητών. Δύο μέρη θα ανταλλάσσουν το ψηφιακό δολάριο με ένα αγαθό ή μια υπηρεσία. Η ανταλλαγή δεν θα απαιτεί τρίτους και θα μπορεί να διακανονιστεί άμεσα. Οποιοσδήποτε θα διαθέτει smartphone και πρόσβαση στα ψηφιακά δολάρια θα μπορεί να συμμετάσχει (Federal Reserve, 2021).

Μέχρι σήμερα, δεν έχει ληφθεί καμία απόφαση σχετικά με την έκδοση ψηφιακού δολαρίου στις ΗΠΑ. Ωστόσο, δεδομένης της σημαντικής θέσης του δολαρίου σε παγκόσμιο επίπεδο, η Fed έχει εμβαθύνει στην έρευνα και διερευνά τους δρόμους ανάπτυξης της πολιτικής. Εκτός από την έρευνα που διεξάγεται στην Ομοσπονδιακή Τράπεζα της Βοστώνης, η Fed συνεργάζεται επίσης με τον συνασπισμό CBDC της Τράπεζας Διεθνών Διακανονισμών και με εταιρείες του ιδιωτικού τομέα που δραστηριοποιούνται στον τομέα αυτό. Η ιδέα κάποιας μορφής FedCoin ως πλατφόρμα όχι μόνο για έξυπνο χρήμα αλλά για πολύ έξυπνο χρήμα είναι ελκυστική στο πλαίσιο της κεντρικής τράπεζας ως ένας τρόπος για την εφαρμογή του συστήματος ηλεκτρονικών μετρητών σε κλίμακα πληθυσμού που απαιτείται για την παροχή ενός εθνικού ψηφιακού νομίσματος. Αυτό είναι σημαντικό, διότι η νέα εστίαση των κεντρικών τραπεζών στις δυνατότητες των ψηφιακών νομισμάτων των κεντρικών τραπεζών θα πρέπει να αναδείξει τις δυνατότητες των ηλεκτρονικών μετρητών ως πλατφόρμα για νέες ευκαιρίες και μια νέα γενιά χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών και όχι απλώς ως ένα πιο αποτελεσματικό μέσο για την υλοποίηση εγχώριων πληρωμών λιανικής. Και αυτό είναι επείγον, καθώς η δοκιμή βήτα ενός κινεζικού ψηφιακού νομίσματος βρίσκεται ήδη σε εξέλιξη (Greenwald & Margolis, 2021).

4.5.4 Το Ψηφιακό Ευρώ (d-euro)

Η παρούσα ενότητα εξετάζει την έκδοση ενός ψηφιακού νομίσματος κεντρικής τράπεζας (CBDC) - του ψηφιακού ευρώ - από την οπτική γωνία του Ευρωσυστήματος. Ένα τέτοιο ψηφιακό ευρώ θα είναι ένα χρεωστικό στοιχείο της κεντρικής τράπεζας που θα προσφέρεται σε ψηφιακή μορφή για χρήση από τους πολίτες και τις επιχειρήσεις για τις

λιανικές πληρωμές τους. Στο πλαίσιο αυτό, το διοικητικό συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ) ξεκίνησε στις 12 Οκτωβρίου 2020 τη «Δημόσια διαβούλευση για ένα ψηφιακό ευρώ» και αποφάσισε να προωθήσει τις εργασίες για την πιθανή έκδοση ενός ψηφιακού ευρώ (ECB, 2021). Το ψηφιακό ευρώ δύναται να ικανοποιήσει τις αναδυόμενες ανάγκες πληρωμών μιας σύγχρονης οικονομίας προσφέροντας, παράλληλα με τα μετρητά, ένα ασφαλές ψηφιακό περιουσιακό στοιχείο με προηγμένες λειτουργίες. Δε θα αντικαταστήσει το φυσικό ευρώ, αλλά θα λειτουργήσει εφαπτομενικά για να κάνει τις πληρωμές ακόμη πιο εύκολες και ασφαλείς. Το ψηφιακό ευρώ, όπως το Bitcoin θα διαχειρίζεται ένα κρυπτογραφικό ψηφιακό πορτοφόλι και θα ρυθμίζεται per se χρησιμοποιώντας μια πολύπλοκη αλυσίδα τεχνολογίας blockchain. Σε αντίθεση με τα κρυπτονομίσματα, τα οποία δεν έχουν καμία οντότητα που να τα δημιουργεί και να τα διανέμει, το ψηφιακό ευρώ θα εκδίδεται από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και θα λειτουργεί ως ένα centralized network. Το νέο σύστημα θα επιτρέπει ασφαλείς και ανιχνεύσιμες πληρωμές και συναλλαγές peer-to-peer, πλην όμως, η χρήση του δεν θα συνδέεται με κανένα ενδιάμεσο τραπεζικό ίδρυμα. Το ψηφιακό σύστημα ευρώ, ούτως ειπείν, θα άρει την προνομιακή πρόσβαση του τραπεζικού συστήματος σε χρήματα της κεντρικής τράπεζας, πράγμα που σημαίνει ότι οι πολίτες θα μπορούν να μεταφέρουν τα χρήματά τους απευθείας στην ΕΚΤ, ήτοι στον ψηφιακό λογαριασμό τους σε ευρώ και αντίστροφα (European Central Bank, 2020). Τα πιθανά πλεονεκτήματα: Με την ψηφιοποίηση των πληρωμών οι αγορές και οι χρηματικές συναλλαγές θα γίνουν απλούστερες και πιο άμεσες, το κόστος που συνδέεται με τα συστήματα πληρωμών θα μειωθεί, και προσέτι, η καταγραφή των συναλλαγών θα μειώσει δραστικά τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και τη φοροδιαφυγή (ECB, 2020)..

Όπως προκύπτει από τον ακόλουθο πίνακα (4.4), το ψηφιακό ευρώ σχεδιάστηκε ως ένα χαμηλού κόστους αποτελεσματικό μέσο πληρωμής που εγγυάται τη μέγιστη αποδοχή, προσβασιμότητα, ημι-ανωνυμία, διαθεσιμότητα, ευκολία, επεκτασιμότητα, προσβασιμότητα και σταθερότητα. Το d-euro είναι ένα σύστημα CBDC που βασίζεται σε λογαριασμούς λιανικής και στο οποίο οι κεντρικές τράπεζες επαληθεύουν την εγκυρότητα των συναλλαγών άμεσων πληρωμών χρησιμοποιώντας μια κεντρική λογιστική δομή. Επιπλέον, η στήριξη της νομισματικής πολιτικής και η βελτίωση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας θα πρέπει να αποτελούν τις βασικές αρχές του σχεδιασμού του ψηφιακού ευρώ. Στην πραγματικότητα, υπάρχουν πολλά διαφορετικά προτεινόμενα χαρακτηριστικά που θα μπορούσαν να καταστήσουν το CBDC ένα αποτελεσματικό μέσο πληρωμής, μια

αξιόπιστη μονάδα λογαριασμού και ένα ασφαλές μέσο αποθήκευσης αξίας. Τούτων λεχθέντων, όλα καταλήγουν σε μια απόφαση πολιτικής, η επιλογή της οποίας εξαρτάται από την επιθυμία της κεντρικής τράπεζας να εμπλακεί στο τοπίο των πληρωμών λιανικής και από τις επιπτώσεις που μπορεί να έχει αυτή η απόφαση στην ασφάλεια και την αποτελεσματικότητα των πληρωμών λιανικής, τη νομισματική πολιτική και τη χρηματοπιστωτική σταθερότητα (Korfiatis, 2020).

Με βάση την προηγούμενη επιχειρηματολογία, ένα ιδανικό ψηφιακό ευρώ που θα βασίζεται σε λογαριασμούς θα έχει τα ακόλουθα χαρακτηριστικά. **Ανωνυμία:** Το d-euro είναι ημι-άνωνμο, μια ιδιότητα που το καθιστά ιδανική εναλλακτική λύση για την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και προσφέρει πλεονέκτημα όσον αφορά την προστασία της ιδιωτικής ζωής σε σχέση με τα φυσικά μετρητά. **Διαθεσιμότητα:** Το d-euro είναι διαθέσιμο σε όλους τους χρήστες, παρέχοντας μια εμπειρία πληρωμών και άμεση μεταφορά χρημάτων. Σε αντίθεση με τα μετρητά, η διαθεσιμότητα των οποίων εξαρτάται από τις αναλήψεις μέσω ATM (οι οποίες είναι δαπανηρές και μπορεί να περιλαμβάνουν έξοδα ανάληψης), τις επισκέψεις σε τραπεζικό κατάστημα (το οποίο λειτουργεί κατά τη διάρκεια των τραπεζικών ωρών και περιλαμβάνει αμοιβές συναλλαγών) ή την πρόσβαση σε ασφαλείς αποθηκευτικούς χώρους (που επιβαρύνονται με το κόστος ασφάλειας), το d-euro είναι καθολικά διαθέσιμο, χωρίς περιορισμούς, και ανταποκρίνεται στη γενική τάση προς την ψηφιοποίηση. Έτσι, ικανοποιεί την ανάγκη των χρηστών για ασφαλές και όλο το εικοσιτετράωρο ψηφιακό χρήμα, ανεξάρτητα από το υποκείμενο μέσο πληρωμής που χρησιμοποιείται, και μπορεί να εκτελεί τόσο online όσο και offline πληρωμές. **Ευκολία:** Το d-euro είναι βολικό, καθώς οι συναλλαγές μπορούν να ξεκινήσουν μέσω διαφορετικών συσκευών (π. χ. κινητά τηλέφωνα, φορητές συσκευές και κάρτες πληρωμών), καναλιών και τεχνολογιών (π. χ. NFC, QR-code, AI, AR). Στην πραγματικότητα, το προτεινόμενο d-euro έχει σχεδιαστεί με γνώμονα την ευκολία και, κατά συνέπεια, αναπαράγει όλα τα κρίσιμα χαρακτηριστικά των φυσικών μετρητών (που το έχουν καταστήσει το πιο βολικό μέσο πληρωμής μέχρι σήμερα), ενώ ταυτόχρονα διευκολύνει τον ψηφιακό μετασχηματισμό της οικονομίας. **Κόστος:** το d-euro είναι ένα ψηφιακό μέσο πληρωμής εναλλακτικό των μετρητών και, ως εκ τούτου, η έκδοσή του έχει μηδενικό κόστος για το κοινό. **Τόκοι:** το ψηφιακό ευρώ προσφέρει μηδενική αποζημίωση και, κατά συνέπεια, παίζει μάλλον μικρό ρόλο στην εφαρμογή της νομισματικής πολιτικής και στη χρηματοπιστωτική σταθερότητα. Έτσι, είναι ελκυστικό για

τους χρήστες χωρίς να παραβιάζεται ο κανόνας της ισοτιμίας και χωρίς να έρχεται σε σύγκρουση με την ανωνυμία (εάν οι τόκοι υπόκεινται σε φορολόγηση) (Korfiatis, 2020).

Επιπλέον, αποθαρρύνει τους κατόχους εμπορικών τραπεζικών λογαριασμών από τη μετακίνηση ρευστότητας μεταξύ παραδοσιακών λογαριασμών και λογαριασμών d-euro.

Έκδοση: το d-euro εκδίδεται από τις κεντρικές τράπεζες με σκοπό την προώθηση της ευκολίας, της αποτελεσματικότητας, της διαφάνειας, της σταθερότητας και της προσβασιμότητας στις λιανικές πληρωμές και τον εκσυγχρονισμό των υπηρεσιών TARGET¹² του Ευρωσυστήματος, συμβαδίζοντας με τις τεχνολογικές εξελίξεις και τις απαιτήσεις των καταναλωτών.

Ποσότητα: Οι κάτοχοι d-euro (νοικοκυριά) αντιμετωπίζουν ένα όριο ποσού ανά λογαριασμό. Έτσι, το μέγιστο ποσό d-euro ανά νοικοκυριό περιορίζεται από ένα όριο που μπορεί να προσαρμόζεται προκειμένου να διασφαλίζεται ο κανόνας της ισοτιμίας. Το όριο αυτό μπορεί να μεταβάλλεται ανάλογα με το ποσό των τραπεζογραμματίων που κυκλοφορούν στη ζώνη του ευρώ τις χρηματοπιστωτικές συνθήκες και ορισμένες ανισότητες μεταξύ των χωρών της ΕΕ.

Μοντέλο δύο σημείων: Η έκδοση d-euro ακολουθεί τις προδιαγραφές του υποδείγματος δύο σημείων. Στο πρώτο σημείο, οι κεντρικές τράπεζες είναι υπεύθυνες για το άνοιγμα και τη διαχείριση των λογαριασμών, τον καθορισμό των ορίων ρευστότητας, την εκτέλεση των τοπικών έκτακτων αναγκών και την παροχή λειτουργιών help desk. Στο δεύτερο, Οι εμπορικές τράπεζες είναι υπεύθυνες για το άνοιγμα και τη διαχείριση των λογαριασμών.

Προσβασιμότητα: Οι συναλλαγές σε d-euro διακανονίζονται στο TIPS, η ευρωπαϊκή προσβασιμότητα του οποίου διασφαλίζεται από το Ευρωσύστημα. Το TIPS αποτελεί επέκταση των υπηρεσιών του TARGET και απολαμβάνει τη συμμετοχή της συντριπτικής πλειοψηφίας των παρόχων υπηρεσιών πληρωμών (PSPs) στον EOX.

Ασφάλεια: Οι συναλλαγές σε d-euro διακανονίζονται μία προς μία σε χρήμα κεντρικής τράπεζας με άμεση οριστικοποίηση. Οι κεντρικές τράπεζες έχουν το θεσμοθετημένο καθήκον να διασφαλίζουν την ομαλή λειτουργία των συστημάτων πληρωμών και διακανονισμού. Ως εκ τούτου, ο διακανονισμός σε χρήμα κεντρικής τράπεζας εξαλείφει τον πιστωτικό κίνδυνο και διασφαλίζει την ασφάλεια, τη συνέπεια, την αποδοτικότητα, τη διαφάνεια και την αποτελεσματικότητα.

Ταχύτητα: Οι πληρωμές σε d-euro διακανονίζονται μέσω του υπερσύγχρονου μηχανισμού

¹² Οι υπηρεσίες TARGET είναι μια σειρά υπηρεσιών που αναπτύσσονται και λειτουργούν από το Ευρωσύστημα και εξασφαλίζουν την ελεύθερη ροή μετρητών, τίτλων και ασφαλειών σε ολόκληρη την Ευρώπη. Αυτές οι υπηρεσίες υποδομής της χρηματοπιστωτικής αγοράς περιλαμβάνουν το TARGET2 (για το διακανονισμό πληρωμών), το T2S (για το διακανονισμό τίτλων), το TIPS (υπηρεσία για άμεσες πληρωμές) και το ECMS (υπηρεσία για τη διαχείριση ασφαλειών). Όλα αυτά διακανονίζονται σε χρήμα κεντρικής τράπεζας.

διακανονισμού του TIPS, ο οποίος παρέχει οριστικό και αμετάκλητο διακανονισμό για άμεσες πληρωμές σε d-euro. **Ο κανόνας ισοτιμίας 1:1:** Η προσφορά του d-euro είναι απόλυτα ελαστική, καθώς το d-euro εκδίδεται και ανταλλάσσεται παράλληλα με τις άλλες μορφές κεντρικού τραπεζικού χρήματος (Stournaras, 2018). **Τεχνικός σχεδιασμός:** Η έκδοση d-euro ακολουθεί τη δομή του μοντέλου δύο σημείων. Στο υψηλότερο σημείο βρίσκονται οι κεντρικές τράπεζες, οι οποίες είναι ταυτόχρονα εκδότες d-euro και διαχειριστές TIPS. Ωστόσο, τα νοικοκυριά και οι επιχειρήσεις δεν μπορούν να ανοίξουν λογαριασμούς απευθείας στην κεντρική τράπεζα και συνεπώς μια εμπορική τράπεζα ενεργεί ως ενδιάμεσος για να τους επιτρέψει την πρόσβαση σε χρήματα της κεντρικής τράπεζας. Για να εκδώσουν d-euro οι κεντρικές τράπεζες πρέπει να ικανοποιήσουν τρεις κύριους στόχους: Πρώτον και κυριότερο, να ενεργήσουν ως φορείς, επόπτες και καταλύτες των συστημάτων πληρωμών λιανικής, δεύτερον, να θέσουν όρια στους λογαριασμούς d-euro και, τρίτον, να διακανονίσουν συναλλαγές d-euro σε πραγματικό χρόνο μέσω TIPS (Korfiatis, 2020).

Συμπερασματικά, το d-euro θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί αρχικά ως μέσο πληρωμών λιανικής πώλησης και να χρησιμεύσει ως εφελτήριο για να γίνει το νέο ψηφιακό χρήμα. Οι κεντρικές τράπεζες έχουν ανταποκριθεί στο γεγονός ότι τα ψηφιακά νομίσματα αποτελούν μέρος του παγκόσμιου νομισματικού συστήματος. Συνεπώς, είναι προς το συμφέρον τους να διασφαλίσουν ότι δε θα μείνουν πίσω στην κούρσα της τεχνολογίας. Το κατά πόσον το d-euro θα είναι το επόμενο βήμα στην εξέλιξη του χρήματος θα αποτελέσει αντικείμενο περαιτέρω ανάλυσης. Η έκδοση ενός τέτοιου νομίσματος θα πρέπει να συμβάλει αφενός μεν στην αυτονομία και στην ανθεκτικότητα του ευρωπαϊκού νομισματικού οικοσυστήματος πληρωμών, αφετέρου δε στην κατεύθυνση της κλιματικής ουδετερότητας μιας ψηφιακής Ευρώπης (Korfiatis, 2020).

Πίνακας 4.4 D-euro ως ψηφιακό χρήμα κεντρικής τράπεζας που βασίζεται σε λογαριασμούς λιανικής.

	Μετρητά	d-euro	Αποθέματα
Αποδοχή	Υψηλή (η πλειονότητα των λιανοπωλητών εξακολουθεί να δέχεται μετρητά)	Υψηλή	Χαμηλή
Πρόσβαση	Οποιοσδήποτε	Οποιοσδήποτε	Εποπτευόμενα πιστωτικά ιδρύματα

Πάροχος Λογαριασμού	–	Εγκεκριμένα πιστωτικά ιδρύματα	Κεντρική Τράπεζα
Ανωνυμία	Ανώνυμος	Ημι-ανώνυμος	Όχι-ανώνυμος
Διαθεσιμότητα	24/7/365	24/7/365	Ωρες λειτουργίας του TARGET2
Ευκολία	Μεσαίο (απαιτείται η παρουσία και των δύο μερών)	Υψηλή	Υψηλή
Μετατρεψιμότητα	Ονομαστική αξία	Ονομαστική αξία	Ονομαστική αξία
Κόστος		Χαμηλό	Χαμηλό
Οριστικότητα	Τελικό	Οριστική και αμετάκλητη	Οριστική και αμετάκλητη
Μορφή	Φυσική	Ψηφιακή	Ηλεκτρονική
Επιτόκιο	Όχι	Όχι	Ναι
Νόμιμο Χρήμα	Ναι	Ναι	Όχι
Όρια	Ναι	Ναι	Κανένας
Επεκτασιμότητα	Συναλλαγές χαμηλής και μεσαίας αξίας	Όλες οι συναλλαγές αξίας	Συναλλαγές μεγάλης αξίας
Διακανονισμός	Άμεση	Στιγμιαία	Σε πραγματικό χρόνο
Προσβασιμότητα	Μεσαία (μόνο πληρωμές εγγύτητας)	Υψηλή (πανευρωπαϊκά και διασυνοριακά)	Υψηλή (πιστωτικά ιδρύματα εποπτευόμενα από το Ευρωσύστημα)
Ρίσκο	Μέσο (παραχάραξη, κλοπή)	Χαμηλό	Κανένα

Πηγή: (Bang of Greece, Economic Bulletin, 2020)

4.6 Συμπεράσματα

Για την επιτυχή προώθηση του διεθνούς ρόλου του ευρώ, η Ευρώπη πρέπει να διαδραματίσει σημαντικότερο ρόλο σε παγκόσμια θέματα, ανάλογο με την οικονομική και πολιτική της ισχύ. Οι υφιστάμενες ασυμμετρίες στην ευρωζώνη, που σχετίζονται με τη νομισματική ένωση, μπορούν να βρουν πρακτικές λύσεις με ένα ψηφιακό ευρώ. Στην ψηφιακή εποχή, αυτό είναι θέμα επιβίωσης του ισχυρότερου. Το ευρώ είναι το δεύτερο σημαντικότερο νόμισμα στο διεθνές νομισματικό σύστημα μετά το δολάριο ΗΠΑ ως παγκόσμιο αποθεματικό νόμισμα, και από πλευράς εμπορίου η Κίνα έχει τοποθετηθεί στη δεύτερη θέση μετά τις ΗΠΑ. Οι δύο αυτές χώρες βρίσκονται σε έναν πολυετή νομισματικό (και χρεωστικό) ανταγωνισμό, και, αμφότερες, προηγούνται ήδη κατά πολύ στην κούρσα των CBDCs. Η Κίνα βρίσκεται ήδη σε πιλοτική φάση και ετοιμάζεται να ξεκινήσει μέχρι το

2022, ενώ στις ΗΠΑ βρίσκονται σε εξέλιξη έργα του ιδιωτικού τομέα. Το βασικό σημείο απόφασης είναι η δυνητική θέση και επιρροή στο παγκόσμιο νομισματικό σύστημα. Η πρώτη οικονομική δύναμη που θα καθιερώσει το δικό της ψηφιακό νόμισμα θα δώσει τον τόνο για το πώς θα αναπτυχθούν τα υπόλοιπα CBDCs σε όλο τον κόσμο. Η ΕΚΤ μπορεί να επωφεληθεί από ένα πιθανό «πλεονέκτημα του πρωτοπόρου» και να προσφέρει ένα ψηφιακό νόμισμα ως στρατηγικό περιουσιακό στοιχείο και βασικό γεωπολιτικό όργανο. Εάν η Ευρώπη και η ΕΚΤ θέλουν να προωθήσουν το ευρώ ως ένα σταθερό νόμισμα με προσανατολισμό προς το μέλλον, το παράθυρο ευκαιρίας είναι τώρα. Να διασφαλιστεί η θέση του ευρώ ως νόμισμα διεθνούς σημασίας και να αναγνωριστεί η τεχνολογική του σημασία για την ψηφιακή οικονομία της Ευρώπης.

5. Γενικά Συμπεράσματα

Μετά από είκοσι δυο χρόνια, το ευρώ είναι το δεύτερο σημαντικότερο νόμισμα στον κόσμο, πολύ πίσω από το δολάριο ΗΠΑ αλλά μπροστά από όλα τα άλλα παγκόσμια νομίσματα. Η χρήση του ρενμίνμπι σε διεθνές επίπεδο, παρά τη διεθνή αναγνώριση του κινεζικού νομίσματος που ήρθε με την απόφαση του ΔΝΤ το 2015, παραμένει οριακή (περίπου 2% των πληρωμών SWIFT και 2% των συναλλαγματικών αποθεμάτων, σύμφωνα με τη βάση δεδομένων COFER του ΔΝΤ). Ωστόσο, πέραν αυτών των οικονομικών πτυχών, εξακολουθεί να υπάρχει έντονη επιθυμία για διεθνοποίηση του ρενμίνμπι, καθώς και μια πολιτική στρατηγική για την προώθηση της ανάπτυξής του. Το αμερικανικό δολάριο παραμένει το βασικό νόμισμα σήμερα. Οι πρόσφατες κρίσεις (2008-2009) επιβεβαίωσαν την υπεροχή του, πλην όμως, οι πολιτικές που ακολουθούνται σήμερα από τις ΗΠΑ, καθώς και οι συγκαρινές τεχνολογικές εξελίξεις, θα μπορούσαν να δώσουν την ευκαιρία να προωθηθεί ο ρόλος του ευρώ, υπό την προϋπόθεση ότι θα εφαρμοστούν οι κατάλληλες πολιτικές για τη διασφάλιση της ανθεκτικότητας της ευρωζώνης. Η ζώνη του ευρώ αντιπροσωπεύει περίπου το 11% της παγκόσμιας οικονομίας. Το μερίδιο του ευρώ ανέρχεται γύρω στο 20%, ανεξάρτητα από τον επιλεγμένο δείκτη: 20% των παγκόσμιων συναλλαγματικών αποθεμάτων, 22% του διεθνούς αποθέματος χρεογράφων, 15% των διασυννοριακών δανείων και 18% των καταθέσεων (βλ. Διαγράμματα 4.3, 4.4). Επιπλέον, το ήμισυ των εισαγωγών στη ζώνη του ευρώ και το 60% των εξαγωγών τιμολογούνται σε ευρώ. Ο διεθνής ρόλος του ευρώ υποστηρίζεται πρωτίστως από μια βαθύτερη και πληρέστερη Οικονομική και Νομισματική Ένωση, συμπεριλαμβανομένης της προώθησης

της ένωσης των τραπεζών και των κεφαλαιαγορών, στο πλαίσιο της άσκησης ορθών οικονομικών πολιτικών. Ως εκ τούτου, η περαιτέρω εμβάθυνση της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (η ολοκλήρωση της Τραπεζικής Ένωσης και η ανάπτυξη ριζικών και ρευστών κεφαλαιαγορών μέσω της Ένωσης Κεφαλαιαγορών) καθίσταται αναγκαία.

Επιπρόσθετα, η έκδοση ομολόγων σε ευρώ υψηλής ποιότητας στο πλαίσιο του Next Generation EU θα προσθέσει σημαντικό βάθος και ρευστότητα στις κεφαλαιαγορές της ΕΕ κατά τα προσεχή έτη και συν αυτώ θα καταστήσει το ευρώ νόμισμα πιο ελκυστικό για τους επενδυτές. Το ευρώ παραμένει βασικό νόμισμα στις διεθνείς αγορές πράσινων ομολόγων, ένα μικρό αλλά ταχέως αναπτυσσόμενο τμήμα των διεθνών αγορών χρεογράφων. Η προώθηση της βιώσιμης χρηματοδότησης αποτελεί ευκαιρία για την ανάπτυξη των χρηματοπιστωτικών αγορών της ΕΕ σε έναν παγκόσμιο κόμβο «πράσινης χρηματοδότησης», ενισχύοντας το ευρώ ως το προεπιλεγμένο νόμισμα για βιώσιμα χρηματοπιστωτικά προϊόντα. Ταυτόχρονα, η ανάπτυξη του ψηφιακού ευρώ προσφέρει μια μοναδική ευκαιρία στο Ευρωσύστημα να επαναπροσδιορίσει το ρόλο του στο διεθνές οικονομικό σύστημα πληρωμών και, επιπλέον, να ενισχύσει το διεθνή του ρόλο. Μια ενδεχόμενη έκδοση ενός ψηφιακού ευρώ, συμβατού με τις αρχές του Ευρωσυστήματος, το οποίο θα μπορεί να χρησιμοποιείται για διασυνοριακές συναλλαγές, θα έχει θετικά οφέλη για το διεθνή ρόλο του ευρώ, και συγχρόνως θα το καταστήσει ένα πρακτικό μέσο πληρωμών και για τους μη Ευρωπαίους.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α

ΟΔΗΓΟΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ

5.1 Ερευνητικός σχεδιασμός

Το αντικείμενο έρευνας της μεταπτυχιακής διατριβής οδήγησε στην επιλογή του αναλυθέντος ερευνητικού σχεδιασμού: Η αξιοποίηση της ποιοτικής μεθόδου έρευνας κρίθηκε η καταλληλότερη και πληρέστερη στην προσέγγιση του υπό μελέτη ερευνητικού αντικειμένου. Για τη διασφάλιση της αποτελεσματικότητας της έρευνας, ώστε να εξαχθούν έγκυρα και αξιόπιστα αποτελέσματα, θεωρήθηκε απαραίτητη η διεξαγωγή συνεντεύξεων. Παραχωρήθηκαν έξι (6), -εις βάθος- ατομικές, ημι-δομημένες συνεντεύξεις οι οποίες πραγματοποιήθηκαν με ερωτήσεις ανοικτού τύπου σε πολιτικούς, οικονομικούς και ακαδημαϊκούς δρώντες. Στο πλαίσιο διεξαγωγής των περιών ο λόγος συνεντεύξεων δεν ακολουθήθηκε η αυστηρή σειρά ερωτήσεων, ούτε τέθηκαν όλες σε κάθε περίπτωση, καθώς κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων, κάποιες είχαν συμπεριληφθεί σε προηγούμενες ερωτήσεις. Τα αποτελέσματα της ποιοτικής έρευνας ερμηνεύονται ως απόρροια της θεματικής ανάλυσης περιεχομένου και συνοδεύονται από σχετικό σχολιασμό των κυριότερων συμπερασμάτων με τις απαραίτητες συγκρίσεις και αντιπαραβολές με το υφιστάμενο βιβλιογραφικό εύρος, στο οποίο στηρίχτηκε το θεωρητικό πλαίσιο της μεταπτυχιακής εργασίας.

Σύμφωνα με τους Cannell & Kahn (1968), ως ερευνητική συνέντευξη ορίζεται η συζήτηση δύο ατόμων, που ξεκινά με πρωτοβουλία του συνεντευκτή, με σκοπό την απόκτηση σχετικών με την έρευνα πληροφοριών. Συνεπώς, η συζήτηση αυτή επικεντρώνεται από τον συνεντευκτή σε περιεχόμενο καθορισμένο από τους στόχους της έρευνας. Για τις ανάγκες της έρευνας, επιλέχθηκε η χρήση της ημι-δομημένης συνέντευξης, πλην όμως, οι ερωτήσεις διευρύνονταν κατά τη διάρκεια της συνέντευξης από τον συνεντευκτή, ανάλογα με τις απαντήσεις των συνεντευξιζόμενων και πέραν των προκαθορισμένων στο σχέδιο ερωτηματολογίου συνέντευξης. Αυτού του είδους η συνέντευξη έχει μια σειρά πλεονεκτημάτων:

- Είναι ευέλικτη
- Επιτρέπει στον συνεντευκτή να προχωρήσει σε νέες ερωτήσεις
- Επιτρέπει στον συνεντευκτή να διευκρινίσει τυχόν παρανοήσεις
- Επιτρέπει στον συνεντευκτή να κάνει πιο σωστή εκτίμηση

Ένα από τα προβλήματα που παρουσιάστηκαν κατά την διεξαγωγή της έρευνας ήταν η τρόπον τινά μετατροπή της μη δομημένης συνέντευξης σε μη κατευθυντική

συνέντευξη. Στη μη κατευθυντική συνέντευξη ο συνεντευκτής εκδηλώνει ελάχιστη καθοδήγηση ή έλεγχο και ο ερωτώμενος έχει την ελευθερία να εκφράσει τα υποκειμενικά του συναισθήματα όσο απόλυτα και όσο αυθόρμητα επιλέγει ή μπορεί. Για να θεραπευτούν οι παραπάνω δυσκολίες, αλλά και να πραγματοποιηθεί, ταυτόχρονα, μια σημαντικής αξίας μεθοδολογική προσέγγιση στο υλικό της έρευνας, έγινε χρήση των παρακάτω:

- μεταγραφή της συνέντευξης
- ακρόαση της συνέντευξης για την απόκτηση μιας συνολικής εικόνας
- απάλειψη πλεονασμών
- καθορισμός θεμάτων από τις ομαδοποιημένες θεματικές ενότητες

Με την περαίωση της διαδικασίας παραχώρησης όλων των συνεντεύξεων ακολούθησε άμεσα η απομαγνητοφώνησή τους και η μετεγγραφή των ηχητικών δεδομένων σε γραπτό κείμενο, με σχετικό συμβολισμό, με απώτερο στόχο την καλύτερη δυνατή αναπαράσταση του προφορικού λόγου. Στη συνέχεια, το συνολικό, γραπτό υλικό μετατέθηκε στο επόμενο ερευνητικό στάδιο, αυτό της ποιοτικής ανάλυσης περιεχομένου. Στην παρούσα μεταπτυχιακή εργασία η ανάλυση περιεχομένου στοχεύει πρωτίστως στην ανάδειξη των ποιοτικών, βαθύτερων γνωρισμάτων και χαρακτηριστικών των υποκειμένων της έρευνας. Τουτέστιν, να αποκαλυφθούν ενδότερες πτυχές και σκέψεις των συμμετεχόντων στις ημι-δομημένες συνεντεύξεις.

Αξίζει να σημειωθεί, ότι για τη βέλτιστη απόδοση του προφορικού λόγου και την ακριβή αποτύπωσή του σε γραπτό κείμενο, ο αναγνώστης καλό είναι να λάβει υπόψη κάποια «τεχνικά» χαρακτηριστικά:

- Με μαύρο χρώμα και έντονη γραφή, αποτυπώνεται σε γραπτό κείμενο ο προφορικός λόγος του ερευνητή. Με τον τρόπο αυτό, υφίσταται διάκριση του λόγου μεταξύ συνεντευκτή και συνεντευξιαζόμενου και διευκολύνεται η καλύτερη κατανόηση της συνέντευξης.

- Τα αρχικά, κεφαλαία γράμματα (με κόκκινο χρώμα) δηλώνουν: το «E» τον ερευνητή, ενώ τα αρχικά από το όνομα και το επώνυμο των συμμετεχόντων «IS» αντιστοιχούν στο λόγο και στις απαντήσεις του συνεντευξιαζόμενου.

5.2 Συμμετέχοντες

Με τον όρο «συμμετέχοντες» σε μία έρευνα νοείται ο στατιστικός πληθυσμός αυτής, δηλαδή το σύνολο των συγκεκριμένων υπαρκτών μελών, από όπου οι ερευνητές παίρνουν το δείγμα τους. Οι συμμετέχοντες έχουν ενημερωθεί περί της σκοποθεσίας της έρευνας και έχουν συμφωνήσει να συμμετάσχουν με προσωπική βούληση σε αυτήν. Ακολουθεί η ανάλυση του προφίλ των συμμετεχόντων και δίνεται η γενική διάρθρωση του προφίλ τους (όνομα, θέση και συνάφεια με το ερευνητικό αντικείμενο).

5.2.1 Προφίλ συμμετεχόντων/συνεντευζιαζόμενων

A/A	ΣΥΜΒΟΛΙΣΜΟΣ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ	ΟΝΟΜΑ	ΘΕΣΗ ΚΑΙ ΣΥΝΑΦΕΙΑ ΜΕ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ
1.	Συμμετέχων 1	Χρήστος Σταϊκούρας	Υπουργός Οικονομικών
2.	Συμμετέχων 2	Μιχάλης Αργυρού	Πρόεδρος του Συμβουλίου Οικονομικών Εμπειρογνομόνων (Σ.Ο.Ε) Ο Πρόεδρος του Σ.Ο.Ε. είναι αναπληρωτής του Υπουργού Οικονομικών στο EUROGROUP και στο Συμβούλιο των Υπουργών Οικονομικών της Ε.Ε. (ECOFIN).
3.	Συμμετέχων 3	Ιωάννης Στουρνάρας	Διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος Μέλος του Ευρωσυστήματος, συμμετέχει στη χάραξη της νομισματικής πολιτικής στη ζώνη του ευρώ

4.	Συμμετέχων 4	Χαράλαμπος Κρεμμύδας	Υπουργείο Οικονομικών Δ/νση Ευρωπαϊκής Ένωσης και Διεθνών Σχέσεων Αποσπασμένος στην Μόνιμη Αντιπροσωπεία της Ελλάδας στην ΕΕ Οργανική Μονάδα Οικονομικής Πολιτικής Αρμόδιος για θέματα Συμβουλίου Υπουργών Οικονομικών (ECOFIN)
5.	Συμμετέχων 5	Ιωάννης Πεδιώτης	Πρέσβυς της Ελλάδος στη Βραζιλία, Πληρεξούσιος Υπουργός Α΄
6.	Συμμετέχων 6	Μιχάλης Τσινισιζέλης	Πρόεδρος του τμήματος Πολιτικής Επιστήμης & Δημόσιας Διοίκησης του Πανεπιστημίου Αθηνών
6.	Συμμετέχων 7	Ευάγγελος Βενιζέλος	Πρώην Πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ, Αντιπρόεδρος της Κυβέρνησης, Υπουργός Οικονομικών και Υπουργός Εξωτερικών

5.3 Οδηγός Συνεντεύξεων

Γενικές Ερωτήσεις

1. Το Ευρωσύστημα τονίζει, όπως και η Κομισιόν, ότι ο διεθνής ρόλος του ευρώ ενισχύεται κυρίως από μία βαθύτερη και πιο ολοκληρωμένη Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ). Πιστεύετε θα πρέπει να επιταχυνθεί ο βηματισμός για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση μέσω μιας κεντρικής δημοσιονομικής οντότητας, της τραπεζικής ένωσης και της ένωσης των κεφαλαιαγορών;

2. Η ΕΚΤ έχει διαμορφώσει ένα δείκτη μέτρησης του διεθνή ρόλου των νομισμάτων δηλαδή, το βαθμό χρήσης τους στις παγκόσμιες χρηματαγορές και στις χρηματοπιστωτικές συναλλαγές. Σύμφωνα με τον εν λόγω δείκτη, σε ετήσια χρήση, το ευρώ κατατάσσεται στη δεύτερη θέση στο διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα, μετά το αμερικάνικο δολάριο. Πιστεύετε ότι το ευρωνόμισμα θα μπορούσε να διαδεχθεί το δολάριο ως νόμισμα αναφοράς;
3. Πιστεύετε ότι, όντως, θέλει η Ευρώπη και το κοινό νόμισμα να υπερσκελίσει το δολάριο;
4. Πως μπορεί να προωθηθεί η χρήση του ευρώ και να καταστεί πιο ελκυστικό για επενδύσεις;
5. Σε ποιους τομείς πιστεύετε ότι το ευρώ θα μπορούσε να αναπτύξει περαιτέρω τον ρόλο του (για παράδειγμα στους τομείς της ενέργειας, των βασικών προϊόντων και της κατασκευής αεροσκαφών);
6. Πιστεύετε ότι ο ανταγωνισμός ΗΠΑ-ΚΙΝΑΣ μπορεί ωφελήσει το ευρώ;
7. Η ευρωπαϊκή επιτροπή με την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα συνεργάζονται για τη δημιουργία του ψηφιακού ευρώ. Το ψηφιακό ευρώ, το οποίο σύμφωνα με την επιτροπή: «θα λειτουργεί συμπληρωματικά στο τυπωμένο ευρωνόμισμα» πιστεύετε θα ενισχύσει το διεθνή ρόλο του ευρώ;
8. Η ηγεμονία του δολαρίου βρίσκεται υπό πίεση από τις ταχείες αλλαγές στην τεχνολογία πληρωμών και το λανσάρισμα ψηφιακών εναλλακτικών έναντι του ρευστού. Μήπως αν δώσουμε έμφαση σε ένα διαφανές και καλά ρυθμισμένο ευρωπαϊκό ψηφιακό σύστημα πληρωμών, μειώσουμε την εξάρτηση από τα συστήματα που έχουν έδρα στις ΗΠΑ;
9. Η Κίνα αμφισβητεί πλέον ανοιχτά την παγκόσμια κυριαρχία των ΗΠΑ. Τελευταίες προγνώσεις αναφέρουν ότι ήδη το 2028 η Κίνα θα αναδειχθεί σε ισχυρότερη οικονομική δύναμη του κόσμου. Πιστεύετε ότι ο διεθνής ρόλος του γουάν θα αναβαθμιστεί τα επόμενα χρόνια;
10. Σε περίπτωση που το Πεκίνο θελήσει να διαφοροποιήσει σημαντικά τα αποθέματά του, πιστεύετε ότι το ευρώ θα βρίσκεται στην κορυφή της λίστας του;

5.4 Έναρξη Απομαγνητοφωνημένων Συνεντεύξεων

Συνέντευξη 1. Χρήστος Σταϊκούρας (ΧΣ), Μιχάλης Αργυρού (ΜΑ)

E: Το Ευρωσύστημα τονίζει, όπως και η Κομισιόν, ότι ο διεθνής ρόλος του ευρώ ενισχύεται κυρίως από μία βαθύτερη και πιο ολοκληρωμένη Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ONE). Πιστεύετε θα πρέπει να επιταχυνθεί ο βηματισμός για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση μέσω μιας κεντρικής δημοσιονομικής οντότητας, της τραπεζικής ένωσης και της ένωσης των κεφαλαιαγορών;

ΧΣ-ΜΑ: Η σύντομη απάντηση (short answer) σε αυτό το ερώτημα είναι ναι, σαφώς. Αυτό προκύπτει όχι από πολιτική τοποθέτηση, αλλά από τα οικονομικά της νομισματικής ολοκλήρωσης. Δηλαδή, σαφέστατα, το ευρώ είναι ένα εγχείρημα το οποίο έχει και μια οικονομική βάση. Η βασική ιδέα είναι ότι οι οικονομίες της ευρωζώνης, οι εθνικές οικονομίες της ευρωζώνης, έχουν μεγάλη αλληλεξάρτηση μεταξύ τους ούτως η άλλως. Αυτό γιατί υπάρχει γεωγραφική εγγύτητα, υπάρχει πολύ μεγάλη ολοκλήρωση στα supply chains, υπάρχουν μεγάλες επενδύσεις από τη μια χώρα στα εθνικά σύνορα της άλλης χώρας et al. Υπάρχει, λοιπόν, στα πλαίσια του globalization ακόμα πιο ισχυρή ολοκλήρωση των ευρωπαϊκών οικονομιών. Άρα, υπάρχουν αυτό που λέμε στα οικονομικά strong externalities, μεταξύ των οικονομικών εξελίξεων στις ευρωπαϊκές χώρες. Αν, λοιπόν, έχεις αυτά τα strong externalities, σίγουρα, το να έχεις πολιτικές οι οποίες να στοχεύουν στο σύνολο της Ένωσης, και όχι στα εθνικά συστήματα, αυτές οι πολιτικές δημιουργούν πλεόνασμα για όλους. Συνεπώς, οτιδήποτε εμβαθύνει τη θεσμική ολοκλήρωση της ευρωπαϊκής νομισματικής ένωσης, δημιουργεί, σε πρώτο στάδιο μια επιπλέον αξία. Βέβαια, το πώς θα διανεμηθεί τούτη η αξία είναι ένα άλλο ζήτημα, αλλά σίγουρα το να έχεις μια κοινή νομισματική πολιτική, χωρίς να έχεις την αντίστοιχη ολοκλήρωση στην τραπεζική ένωση, χωρίς να έχεις τη αντίστοιχη ολοκλήρωση σε επίπεδο δημοσιονομικής ένωσης, και χωρίς να έχεις την αντίστοιχη ολοκλήρωση σε ό, τι αφορά μια ενιαία αγορά κεφαλαίων, είναι κάτι που αν μη τι άλλο δεν είναι ιδανικό.

Εδώ το benchmark είναι οι ΗΠΑ, οι οποίες τεχνικά είναι και αυτές μια ένωση κρατών, άλλωστε το λέει και ο τίτλος USA (United States of America). Έχουν και οι πολιτείες στην Αμερική κάποιες τοπικές αρμοδιότητες, που στην πραγματικότητα είναι κάτι περισσότερο από απλές αρμοδιότητες, δηλαδή οι πολιτείες έχουν τους δικούς του πολιτειακούς προϋπολογισμούς, αλλά έχουν νομισματική πολιτική όπως έχουμε στην Ευρώπη. Υπάρχει όμως και Federal Budget, το οποίο Federal Budget στην Ευρώπη δεν υπάρχει δυστυχώς. Υπάρχει, βέβαια, ένας ευρωπαϊκός προϋπολογισμός ο οποίος μετα βίας καλύπτει το 1% του ευρωπαϊκού ΑΕΠ. Το αντίστοιχο στην Αμερική είναι 20%. Είναι σημαντικό να έχεις ένα δημοσιονομικό στοιχείο στην Ένωση, διότι αυτό βοηθά την

ευρωπαϊκή οικονομία να διαχειρίζεται κρίσεις καλύτερα από οποιαδήποτε προσπάθεια σε εθνικό επίπεδο. Αυτό, άλλωστε, φάνηκε κατά τη διάρκεια της πανδημίας. Δηλαδή, κατά τη διάρκεια της πανδημίας εισήχθησαν κάποια δημοσιονομικά μέσα σε ευρωπαϊκό επίπεδο, όπως για παράδειγμα το πρόγραμμα SURE (Support to mitigate Unemployment Risks in an Emergency-SURE), το οποίο επί της ουσίας, χρηματοδότησε τη διατήρηση θέσεων εργασίας με κοινοτικά χρήματα, αν και επρόκειτο για δάνεια, σε κάθε περίπτωση, όμως, ήταν μια ευρωπαϊκή κεντρική πρωτοβουλία η οποία στήριξε την αγορά εργασίας των κρατών μελών με επιτυχία. Άρα, φάνηκε ότι το να έχεις κάποιας μορφής κεντρικό δημοσιονομικό συντονισμό είναι κάτι καλό. Το ίδιο ισχύει και για το RRF (Recovery and Resilience Facility-RRF). Και το RRF είναι αντίστοιχα ένα κεντρικό πρόγραμμα δημοσιονομικής παρέμβασης-θα δούμε πως θα πάει στην εκτέλεσή του-όμως και μόνο η ανακοίνωσή του είχε πολύ σταθεροποιητικά αποτελέσματα. Επομένως, το RRF και το SURE είναι μια πολύ ισχυρή ένδειξη των πλεονεκτημάτων που υπάρχουν στην παρουσία κεντρικών δημοσιονομικών μέσων, σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Στην τραπεζική ένωση υπάρχει πρόοδος. Η τραπεζική ένωση έχει τρεις πυλώνες: Ο ένας είναι η ενιαία εποπτεία, ο άλλος είναι η ενιαία εκκαθάριση το single resolution, η οποία υφίσταται, αλλά υπάρχουν και περιθώρια βελτίωσης και τροποποιήσεων, και ο τρίτος πυλώνας -που δεν υπάρχει καθόλου-είναι η ευρωπαϊκή εγγύηση καταθέσεων. Η πανευρωπαϊκή εγγύηση καταθέσεων δεν έχει προχωρήσει καθόλου. Από την άλλη, όμως, το να έχεις διαφορετικά τραπεζικά συστήματα εγγυήσεων, εθνικά συστήματα καταθέσεων, είναι ατελές. Και αυτό γιατί όταν τα κράτη μέλη εγγυώνται τις καταθέσεις, ουσιαστικά, η αξία της εγγύησης είναι η δημοσιονομική αξιοπιστία του εκάστοτε κράτους μέλους. Όταν έχεις χώρες οι οποίες έχουν χρέος ως προς ΑΕΠ πάνω από 150%, και άλλες χώρες με χρέος ως προς ΑΕΠ λιγότερο από 80%, προφανώς, υπάρχει μια διαφορετική αντιμετώπιση, χωρίς να εξετάσω πως έφτασαν εκεί. Λέμε ότι αυτή τη στιγμή έτσι όπως είναι η κατάσταση, οι καταθέτες εκλαμβάνουν ως διαφορετικές τις ικανότητες μιας χώρας με το 60, 80%, να προστατεύσει καταθέσεις αν χρειαστεί, σε σχέση με τις δυνατότητες μιας άλλης χώρας που έχει χρέος 150, 200%. Το αποτέλεσμα είναι ότι τα τραπεζικά συστήματα αυτών των κρατών, δε λειτουργούν επί ίσοις όροις, συνεπώς, σε περίοδο κρίσης που επικρατεί γενικότερα ένας φόβος, αυτό που παρατηρείται, το οποίο συνέβη εν μέρει, στην περίοδο της προηγούμενης κρίσης, είναι ότι φεύγουν καταθέσεις από τα τραπεζικά συστήματα των δημοσιονομικά αδύναμων κρατών και πηγαίνουν σε συστήματα ισχυρότερων κρατών.

Αυτό δημιουργεί σημαντικές αναταράξεις γιατί όταν δεν έχεις καταθέσεις σε ένα τραπεζικό σύστημα, το τελευταίο δεν έχει τη δυνατότητα να δώσει δάνεια, και κατά συνέπεια, του είναι περισσότερο δύσκολο να ξεπερνάει τις κρίσεις. Αλλά ακόμη και στην περίοδο που δεν έχεις κρίση, οι σχετικά μειωμένες καταθέσεις δημιουργούν λιγότερες ευκαιρίες χρηματοδότησης της οικονομικής ανάπτυξης. Άρα, η έλλειψη ενιαίας πανευρωπαϊκής εγγύησης καταθέσεων είναι ένας τρόπος μέσα από τον οποίο διατηρούνται, και εν πολλοίς, αυξάνονται οι οικονομικές αποκλίσεις ανάμεσα στα κράτη μέλη. Και αυτό δεν είναι καλό για τη συνοχή μιας νομισματικής ένωσης. Άρα η Ελλάδα υποστηρίζει την εμβάθυνση και στους τρεις τομείς, δηλαδή και στο δημοσιονομικό πεδίο, και στο πεδίο της τραπεζικής ένωσης, και στο πεδίο του capital market union. Αντιλαμβανόμαστε, βέβαια, ότι σε αυτά τα θέματα υφίστανται διαφορετικές απόψεις από άλλα κράτη μέλη, αλλά θα λέγαμε ότι, στο τέλος της ημέρας, και ειδικά σε ότι αφορά στην τραπεζική ένωση, οι αντιρρήσεις προέρχονται περισσότερο από την πολιτική πλευρά, δηλαδή από την πίεση της κοινής γνώμης, και όχι από οικονομική σκοπιά. Δηλαδή, στα οικονομικά θα λέγαμε ότι τα επιχειρήματα είναι σαφώς υπέρ των κρατών μελών που υποστηρίζουν μεγαλύτερη εμβάθυνση. Βέβαια, από εκεί και μετά ξεκινά η συζήτηση του ηθικού κινδύνου του moral hazard, που λέει κάποιος ότι θα σου δώσω μια πανευρωπαϊκή εγγύηση, αλλά από την άλλη πλευρά θα κληθώ να πληρώσω λογαριασμούς, άρα ποιος με εξασφαλίζει ότι δε θα χρησιμοποιήσετε αυτές τις εγγυήσεις σαν μιας μορφής επιταγή για να συνεχίσετε σε πολιτικές οι οποίες δεν είναι διατηρήσιμες. Γι' αυτό, υπάρχει η συζήτηση για το European Surveillance Framework, όπου εκεί μπαίνουμε σε μια συζήτηση, όπου υπάρχουν και trade offs. Ωστόσο, η βασική ιδέα είναι ότι θα πρέπει να υπάρχουν αξιόπιστοι κανόνες, οι οποίοι όμως θα πρέπει, εν τέλει, να αποβλέπουν στη μεγιστοποίηση της αξίας σε επίπεδο Ένωσης και όχι σε επίπεδο κράτους μέλους. Έτσι, λειτουργεί μια νομισματική ένωση καλά.

Εντούτοις, αυτό έχει να κάνει και με την κοινή γνώμη των κρατών μελών, σε χώρες σαν και τη δική μας. Δηλαδή, όταν μιλάμε για δημοσιονομική ένωση, οι αντιρρήσεις από την πλευρά χωρών όπως η Γερμανία είναι ότι: θα βάλουμε χρήματα σ' έναν κοινό ευρωπαϊκό προϋπολογισμό και θα κάνουμε μεταφορές χρημάτων από τους Γερμανούς αποταμιευτές στις χώρες του νότου που καταναλώνουν παραπάνω, από την άλλη πλευρά χώρες όπως και η δική μας πρέπει να καταλάβουν ότι μια δημοσιονομική ένωση σημαίνει ότι: έχεις για παράδειγμα πολύ μεγάλο ποσοστό δαπάνης συντάξεων σε σχέση με το ΑΕΠ, είσαι στο 18% ,όταν οι άλλοι είναι στο 12%, και κατά συνέπεια κάτι πρέπει να κάνεις γι' αυτό, και επειδή πληρώνω, αν δεν το κάνεις εσύ θα το κάνω εγώ για λογαριασμό σου. Η θα

σου πουν ότι: Σε ότι αφορά στον εθνικό σου προϋπολογισμό, έχεις κάποιες κατηγορίες δαπανών οι οποίες είναι επαναλαμβανόμενες, μη παραγωγικές, για παράδειγμα ελλείμματα επιχειρήσεων οι οποίες ανήκουν στο δημόσιο τομέα, που δεν μπορούν να συνεχίσουν να είναι μια μαύρη τρύπα, και κατά συνέπεια εγώ επειδή μου έχεις περάσει το compidency, προχωρώ σ' αυτή την απόφαση. Δηλαδή, όπως λέμε για τους άλλους ότι: Πρέπει να καταλάβετε ότι υπάρχει και αξία στην εμβάθυνση της οικονομικής ολοκλήρωσης, δεν είναι μόνο κόστος, άλλα έχει και όφελος για σας, έτσι και στη δική μας κοινή γνώμη πρέπει να περάσουμε το μήνυμα ότι κοινός ευρωπαϊκός προϋπολογισμός δεν είναι μια λευκή επιταγή όπου ο άλλος θα σου δίνει λεφτά και δεν θα έχει λόγο στο τί κάνεις μέσα στην οικονομική σου πολιτική. Είναι σαφές ότι η αμοιβαιοποίηση δεν είναι μόνο αμοιβαιοποίηση πόρων αλλά είναι και αμοιβαιοποίηση δυνατότητας αποφάσεων. Άρα, και από τη δική μας πλευρά πρέπει να προβούμε σε μια ενημέρωση της κοινής γνώμης για το τι σημαίνει το να κάνεις κοινή δημοσιονομική πολιτική, τι σημαίνει να έχεις κοινή νομισματική πολιτική, τι σημαίνει να έχεις κοινή αγορά κεφαλαίων.

E: Η ΕΚΤ έχει διαμορφώσει ένα δείκτη μέτρησης για το διεθνή ρόλο των νομισμάτων δηλαδή, το βαθμό χρήσης τους στις παγκόσμιες χρηματαγορές και στις χρηματοπιστωτικές συναλλαγές. Σύμφωνα με τον εν λόγω δείκτη, σε ετήσια χρήση, το ευρώ κατατάσσεται στη δεύτερη θέση στο διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα, μετά το αμερικάνικο δολάριο. Πιστεύετε ότι το ευρώνόμισμα θα μπορούσε να διαδεχθεί το δολάριο ως νόμισμα αναφοράς;

ΧΣ-ΜΑ: Θεωρητικά η Ευρώπη θα μπορούσε παίξει έναν τέτοιο ρόλο. Είναι ήδη ένα από τα δύο βασικότερα νομίσματα του κόσμου, μάλιστα σε μερικές από τις νέες χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες είναι και το πρώτο.

E: Εννοείται στην αγορά πράσινων ομολόγων.

ΧΣ-ΜΑ: Ναι, σε ότι αφορά το Green Finance, η Ευρώπη είναι πρωτοπόρος. Αυτό είναι μια agenda διαρκής στις ευρωπαϊκές συζητήσεις και λέγεται το International Role of the Euro. Συζητείται τακτικά και σε επίπεδο Euro Working Group (EWG), και σε επίπεδο Eurogroup. Για να έχει ένα νόμισμα το ρόλο του βασικού οχήματος (Vehicle Currency), υπάρχουν κάποιες προϋποθέσεις τις οποίες η Ευρώπη, καταρχάς, τηρεί. Δηλαδή, πρώτον, μιλάμε για το μέγεθος της οικονομίας. Υπάρχουν νομίσματα πάρα πολύ αξιόπιστα, όπως για παράδειγμα το ελβετικό φράγκο ή η σουηδική κορώνα, που ειρήσθω εν παρόδω οι αποταμιευτές τα προτιμούν σε περιόδους κρίσεων, τα θεωρούν ασφαλή καταφύγια, άλλα

αυτές οι οικονομίες δεν έχουν την κρίσιμη μάζα ούτως ώστε να στηρίξουν το νόμισμά τους σαν ένα νόμισμα αναφοράς. Η Ευρώπη έχει την οικονομία για να το κάνει αυτό. Είναι μια από τις τρεις μεγαλύτερες οικονομίες του κόσμου. Δηλαδή, με όρους ΑΕΠ, το ευρωπαϊκό ΑΕΠ είναι πολύ συγκρίσιμο με το αμερικανικό. Μετά την φυγή των Βρετανών από την ΕΕ ίσως είναι λίγο λιγότερο, ωστόσο, σαφώς έχει παρεμφερές μέγεθος. Δεύτερον, η Ευρώπη έχει μακροοικονομική σταθερότητα, και κυρίως ο πληθωρισμός. Στην Ευρώπη ο πληθωρισμός είναι χαμηλός, όχι υψηλότερος της Αμερικής, ήτοι το ευρώ θεωρείται ένα νόμισμα αξιόπιστο σε σχέση με την πραγματική του αξία γιατί έχει χαμηλό πληθωρισμό.

Ωστόσο, υπάρχουν σημεία που η Ευρώπη υστερεί έναντι της Αμερικής. Για παράδειγμα, στην περίπτωση μιας κρίσης στην Αμερική θα μιλήσουν βασικά τρεις άνθρωποι: Θα μιλήσει ο Αμερικανός πρόεδρος με τον Υπουργό Οικονομικών και τον πρόεδρο της Αμερικανικής Κεντρικής Τράπεζας (FED). Είναι, δηλαδή, τρεις άνθρωποι, οι οποίοι θα πάρουν τις βασικές αποφάσεις. Στην Ευρώπη το Governance είναι πολύ πιο βαρύ. Όπως χαρακτηριστικά έχει πει ο Κίσινγκερ «Αν θέλει κάποιος να τηλεφωνήσει στην Ευρώπη, δεν ξέρει ποιον να πάρει τηλέφωνο». Άρα, εκεί υπάρχει πρόβλημα, γιατί η Ευρώπη δεν έχει τη δυνατότητα να πάρει γρήγορες εκτελεστικές αποφάσεις-executive decisions-σε περίοδο κρίσης. Άρα ναι μεν έχουμε τη μακροοικονομική σταθερότητα, αλλά από την άλλη πλευρά, αφενός μεν, δεν έχουμε το θεσμικό πλαίσιο να παίρνουμε εύκολα αποφάσεις, αφετέρου δε, υπάρχει αυτός ο κατακερματισμός, ο οποίος κατακερματισμός σημαίνει ότι υπάρχουν στοιχεία αστάθειας μέσα στο σύστημα. Δηλαδή, στην Αμερική αν χρεοκοπήσει, για παράδειγμα το State of Detroit, δε θα καταρρεύσουν οι ΗΠΑ. Στην Ευρώπη, αντιθέτως, πήγαμε να καταρρεύσουμε εμείς και απειλήσαμε την ύπαρξη του ευρώ. Και αυτό δεν το έχουν ξεχάσει οι ευρωπαίοι. Κάνω μια παρένθεση εδώ: Σαφέστατα η αξιοπιστία της χώρας έχει αποκατασταθεί σε μεγάλο βαθμό, για παράδειγμα, το πώς μας μιλάνε ή μας αντιμετωπίζουν οι συνάδελφοι μας σε σχέση με πριν από δυόμιση χρόνια, με ποιον τρόπο αντιμετωπίζουν πλέον τη χώρα, με ποιον τρόπο περνάμε τα επιχειρήματά μας. Από την άλλη πλευρά, όμως, στο πίσω μέρος του μυαλού τους έχουν ότι πριν από δέκα χρόνια κόντεψε να διαλυθεί η Ένωση εξαιτίας μας. Συνεπώς, ακόμη και μια μικρή χώρα στην Ευρώπη, μπορεί να δημιουργήσει πολύ μεγάλη φασαρία, κάτι που δεν γίνεται εύκολα στην Αμερική.

Για να επιστρέψουμε όμως στο προηγούμενο. Ικανοποιούμε, λοιπόν, σε μεγάλο βαθμό τη δεύτερη προϋπόθεση, δηλαδή, τη μακροοικονομική σταθερότητα όχι όμως πλήρως. Η τρίτη μεγάλη προϋπόθεση, ούτως ώστε, να είσαι World Major Currency, είναι

να έχεις πλήρως ολοκληρωμένες χρηματοπιστωτικές αγορές, δηλαδή, πρέπει να έχεις fully integrated financial markets. Στην Ευρώπη δεν έχουμε fully integrated financial markets. Δηλαδή, έχουμε πολύ μεγάλες διαφορές στις κεφαλαιαγορές. Έχουμε το ζήτημα της τραπεζικής ένωσης που αναφέραμε προηγουμένως. Έχουμε σημαντικές διαφορές στα νομικά πλαίσια, που καλύπτουν διάφορες δραστηριότητες, κάτι που έχει πολύ πρακτικές συνέπειες. Για παράδειγμα, σε κάποιες δραστηριότητες αναρωτιέσαι τι δίκαιο θα βάλω; Ελληνικό δίκαιο; Δίκαιο Λουξεμβούργου; Βρετανικό; Πως θα γίνει ένα resolution ενός legal dispute; Στην Αμερική αυτά είναι λυμένα. Στην Ευρώπη όχι και τόσο. Άρα, δεν έχουμε το τρίτο στοιχείο, δηλαδή δεν έχουμε fully integrated financial markets, ούτε την κουλτούρα που υπάρχει στην Αμερική, στην οποία ο average person, έχει familiarity με τα capital markets. Ο ευρωπαίος καταθέτης τείνει να είναι ένας πολύ συντηρητικός καταθέτης. Βλέπεις μίλησα για καταθέτες. Τα βλέπουμε όλα σαν καταθέσεις. Οι ευρωπαίοι δεν έχουμε την κουλτούρα των Αμερικανών να χρησιμοποιούμε τα stock markets τόσο πολύ. Το γεγονός ότι δεν έχουμε τόσο ανεπτυγμένα stock markets σημαίνει ότι δεν έχουμε και πολλά άλλα ανεπτυγμένα financial services. Αυτό θα μπορούσε να διορθωθεί, over time, και όντως κατά τη διάρκεια των ετών ανεβαίνει αυτό που λέγεται financial participation, εντούτοις, ακόμα απέχουμε. Άρα, η απάντηση είναι ναι, καταρχάς. Θα μπορούσε η Ευρώπη να υποκαταστήσει τις ΗΠΑ σαν το βασικό νόμισμα του κόσμου, αυτή τη στιγμή, όμως, αυτό φαίνεται μια σχετικά μακρινή προοπτική. Αλλά και σε τελική ανάλυση (αν το δούμε και περισσότερο πολιτικά), θέλουμε κάτι τέτοιο; Μας ενδιαφέρει να μπούμε σε μια ανταγωνιστική σχέση με τους Αμερικανούς; Εν τοις πράγμασι, αυτό είναι κάτι που δεν το έχουμε σαν στόχο, δεν προσπαθούμε να υποκαταστήσουμε τους Αμερικανούς. Αυτό που προσπαθούμε είναι να αυξήσουμε τον διεθνή ρόλο του ευρώ, χωρίς αυτό, όμως, να σημαίνει επιδίωξη για ανατροπή της πρωτοκαθεδρίας των Αμερικανών. Και αυτό, εν τέλει, γιατί σε έναν multipolar world, που αναπτύσσονται και χώρες όπως η Κίνα, τελικά σε αυτό το global power game, στο τέλος της ημέρας, η Ευρώπη με την Αμερική θα είναι.

E: Έχω την εντύπωση πως μόλις απαντήσατε στην επόμενη ερώτηση, η οποία ήθελε να μάθει αν πιστεύετε ότι ο ανταγωνισμός ΗΠΑ-Κίνας θα ωφελήσει το ευρώ.

ΧΣ-ΜΑ: Οι κινέζοι έχουν ένα νόμισμα, το οποίο, ακόμη, δε χρησιμοποιείται ιδιαίτερα στις χρηματαγορές. Το έχουν ανοίξει λίγο, αλλά εξακολουθεί να είναι ένα ρυθμισμένο, υπέρ-ρυθμισμένο χρηματοπιστωτικό σύστημα, το οποίο, παρεμπιπτόντως, έχει να κάνει σε πολύ μεγάλο βαθμό, με τη μείωση των επιτοκίων που παρακολουθείται όλα αυτά τα χρόνια. Δηλαδή οι κινέζοι είναι πολύ ισχυροί αποταμιευτές, έχουν πολύ μεγάλες αποταμιεύσεις,

αλλά δεν έχουν στη χώρα τους το χρηματοπιστωτικό σύστημα, ούτως ώστε να αποταμιεύσουν αυτά τα χρήματα. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, σε μεγάλο βαθμό να τα αποταμιεύουν στη Δύση, Αμερική, Ευρώπη et al, και συνεπώς, υπάρχει υπερ-προσφορά κεφαλαίων αποταμίευσης στα χρηματοπιστωτικά συστήματα της Δύσης, και όταν συμβαίνει αυτό γίνεται μείωση των επιτοκίων. Άρα, το γεγονός ότι έχουμε πολύ χαμηλά επιτόκια, έχει να κάνει και με δημογραφικές εξελίξεις, δηλαδή το γεγονός ότι ζούμε περισσότερα χρόνια, ήτοι πιστεύουμε ότι κατά μέσον όρο θα ζήσουμε πολύ περισσότερα χρόνια στη σύνταξη και δε θα έχουμε δικό μας εισόδημα από εργασία, αποταμιεύουμε περισσότερα χρήματα ως νεότεροι, άρα, πρώτον, η γήρανση του πληθυσμού αυξάνει την προσφορά κεφαλαίων αποταμίευσης, δεύτερον, έχεις αυτές τις νέες οικονομίες όπου αναπτύσσονται μεσαίες τάξεις, οι οποίες αποταμιεύουν χρήματα στη Δύση, και το τρίτο, το οποίο οδηγεί τα χαμηλά επιτόκια είναι ότι τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια μείωση στην παραγωγικότητα της παγκόσμιας οικονομίας, κυρίως στη Δύση, πράγμα το οποίο σημαίνει ότι οι αποδόσεις κεφαλαίων, λόγω της χαμηλότερης παραγωγικότητας, πέφτουν. Άρα, υπάρχει ένα trend για χαμηλότερα επιτόκια.

E: Παρατηρείται από τις κεντρικές τράπεζες (FED, ECB, PBOC), μια στροφή στο ψηφιακό νόμισμα. Ειδικότερα, η ευρωπαϊκή επιτροπή με την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) συνεργάζονται για τη δημιουργία του ψηφιακού ευρώ. Το ψηφιακό ευρώ, το οποίο σύμφωνα με την επιτροπή: «θα λειτουργεί συμπληρωματικά στο τυπωμένο ευρωνόμισμα» πιστεύετε θα ενισχύσει το διεθνή ρόλο του ευρώ;

ΧΣ-ΜΑ: Θα το ενισχύσει, ναι, σίγουρα. Είμαστε στην αρχή αυτής της συζήτησης. Οι κινέζοι είναι αρκετά μπροστά σε αυτό. Οι κινέζοι ήδη το έχουν σε πειραματικό στάδιο, το ψηφιακό (γουάν) λειτουργεί σε μια δυο πόλεις. Η αλήθεια είναι ότι δεν μπορούμε να βρεθούμε εκτός αυτού του παιχνιδιού. Και αυτό γιατί, η βασική ιδέα είναι ότι αυξάνεται η ζήτηση για ηλεκτρονικές πληρωμές όσο περνούν τα χρόνια, και για λόγους ευκολίας, αλλά και για λόγους προτιμήσεων. Υπάρχει μια τάση προς ζήτηση ηλεκτρονικών πληρωμών.

E: Με το ψηφιακό ευρώ θα μπορεί κάποιος πολίτης να έχει λογαριασμό στην ΕΚΤ. Εκτιμάται ότι αυτό θα ωφελήσει το διεθνή ρόλο του κοινού νομίσματος;

ΧΣ-ΜΑ: Και ναι, και όχι. Δηλαδή, θέλεις το ψηφιακό ευρώ να είναι ένα ευρέως διαδεδομένο μέσο συναλλαγών, αλλά δε θέλεις το ψηφιακό ευρώ να είναι ένα σημαντικό αποταμιευτικό προϊόν. Γιατί, οποιαδήποτε αμφιβολία έχεις ανά πάσα στιγμή για οποιοδήποτε χρηματοπιστωτικό σύστημα, σημαίνει ότι θα τραβιάς τα χρήματα και θα

πηγαίνεις να τα καταθέτεις στην ΕΚΤ. Δεν θέλουμε, δηλαδή, το ψηφιακό ευρώ να λειτουργήσει σαν μια αποσταθεροποιητική δύναμη για την ευστάθεια των τραπεζικών συστημάτων. Γιατί, οτιδήποτε βγάζεις από την τράπεζα και το βάζεις στο ψηφιακό λογαριασμό (ευρώ), σημαίνει ότι αυτόματα μειώνεις τη ρευστότητα των τραπεζών. Και αυτό αν σε μια περίοδο κρίσης συμβεί σε μαζικό βαθμό είναι μια μορφή φυγής κεφαλαίων που θα ρίξει το τραπεζικό σύστημα έξω. Άρα εδώ υπάρχει ένα trade-off. Από τη μια, θέλεις το ψηφιακό ευρώ να χρησιμοποιείται, και αυτό γιατί αν δεν καλύψεις τις ανάγκες για ηλεκτρονικές πληρωμές, η ανάγκη αυτή θα καλυφτεί από άλλους παίκτες, κάτι που ήδη συμβαίνει. Για παράδειγμα στην Ευρώπη δεν υπάρχει κάποια μεγάλη εταιρεία ηλεκτρονικών πληρωμών, η Visa, η MasterCard, όλες αυτές είναι αμερικανικές. Επίσης, δε θέλεις να έχεις ψηφιακές πληρωμές από ιδιωτικούς παίκτες τους οποίους δε μπορείς να τους ελέγξεις, π.χ., Libra, Bitcoin, et al, διότι αν ο κόσμος δε χρησιμοποιεί το δικό σου νόμισμα τότε πως θα κάνεις νομισματική πολιτική; Η νομισματική σου πολιτική περνάει μέσα από τη χρήση του ευρώ. Αν το ευρώ δε χρησιμοποιείται ότι και να κάνεις δεν έχει αντίκτυπο στην οικονομία. Συμπερασματικά, λοιπόν, το προφανές για να κάνεις το ψηφιακό ευρώ είναι ότι εφόσον, αποδεδειγμένα υπάρχει ζήτηση για ηλεκτρονικές πληρωμές, αυτή η ζήτηση δεν πρέπει να καλυφτεί από άλλους, είτε αυτοί είναι ιδιώτες, και μάλιστα ιδιώτες με έδρα εκτός Ευρώπης, είτε άλλες κεντρικές τράπεζες, είτε είναι ιδιωτικοί παίκτες σε κρυπτο-επίπεδο, το οποίο δεν μπορείς να ελέγξεις, δε μπορείς να του κάνεις regulate. Άρα σαφώς πρέπει να εισάγουμε το ψηφιακό ευρώ, την ίδια στιγμή όμως πρέπει να δούμε πως να κάνουμε manage σε αυτά τα trade-offs, δηλαδή, financial stability vs uses, ή τι κάνεις σε μια κοινωνία digital όπως η Φινλανδία, και σε μια κοινωνία όπως για παράδειγμα η Ιταλική, ή ακόμη και η γερμανική κοινωνία, η οποία είναι μια κοινωνία με τεράστια χρήση μετρητών. Πως καλύπτεις το financial inclusion;

Συνέντευξη 2. Ιωάννης Στουρνάρας (ΙΣ)

E: Αξιότιμε κύριε Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδας, καταρχάς, σας ευχαριστώ θερμά για την τιμή που μου κάνετε να συμμετέχετε στην ερευνητική αυτή προσπάθεια. Η συμβολή και η προσέγγισή σας είναι πολύτιμη. Ο σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι να μελετηθεί ο διεθνής ρόλος του ευρώ, έτσι ώστε να δοθεί μια τεκμηριωμένη εκτίμηση για τη μελλοντική θέση του κοινού νομίσματος στο σύγχρονο διεθνές νομισματικό σύστημα. Το Ευρωσύστημα τονίζει, όπως και η

Κομισιόν, ότι ο διεθνής ρόλος του ευρώ ενισχύεται κυρίως από μία βαθύτερη και πιο ολοκληρωμένη Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ONE). Πιστεύετε θα πρέπει να επιταχυνθεί ο βηματισμός για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση μέσω μιας κεντρικής δημοσιονομικής οντότητας, της τραπεζικής ένωσης και της ένωσης των κεφαλαιαγορών;

ΙΣ: Βεβαίως, είναι άρρηκτα συνδεδεμένη η ενδυνάμωση του ευρώ, με την ενδυνάμωση της αρχιτεκτονικής της ευρωζώνης. Και όταν λέω ενδυνάμωση της αρχιτεκτονικής εννοώ ότι η ευρωζώνη, σήμερα, παρά τη μεγάλη πρόοδο από την ελληνική κρίση του 2010 μέχρι σήμερα: δηλαδή, η ΕΚΤ, για παράδειγμα, λειτουργεί πολύ περισσότερο στα πρότυπα της Federal Reserve ή της Bank of England, παρά στα πρότυπα της Bundesbank, όπως ήταν η αρχική της, ας το πούμε έτσι, σύλληψη, κάνει ποσοτική χαλάρωση, όπως κάνουν όλες οι άλλες κεντρικές τράπεζες του κόσμου, κάτι που παλαιότερα θα ήταν πέρα από κάθε φαντασία. Δημιουργήθηκε ο ESM, που είναι, τρόπον τινά, μια μορφή Lender Of last Resort (LoR), για κυβερνήσεις, ή η ECB είναι Lender Of last Resort για τράπεζες μέσω του ELA (Emergency Liquidity Assistance). Άρα, παρά το ότι η ενδυνάμωση της αρχιτεκτονικής της ευρωζώνης έχει προχωρήσει, εντούτοις, παραμένει ατελής. Και παραμένει ατελής, διότι, παραμένει μια νομισματική ένωση και όχι μια οικονομική ένωση.

Για παράδειγμα, στην Αμερική υπάρχει ένας διοικητής κεντρικής τράπεζας, αλλά υπάρχει και ένας υπουργός οικονομικών. Υπάρχει ένα Treasury. Στην Ευρώπη υπάρχουν όσα είναι τα μέλη της ζώνης του ευρώ. Αυτό σημαίνει Segmentation. Από την άλλη πλευρά, είναι ρεαλιστικό να περιμένεις να συμβεί στην Ευρώπη κάτι τέτοιο; Όχι, δεν είναι ρεαλιστικό. Αυτό προϋποθέτει αλλαγή της συνθήκης, et al. Δεν είμαστε αυτή τη στιγμή στη φάση την πολιτική που είναι επιθυμητό από πολλές χώρες να γίνει federation. Αυτό, όμως, σημαίνει αδυναμία του ευρώ να συναγωνιστεί το δολάριο, και όχι μόνο το δολάριο αλλά και άλλα νομίσματα. Άρα, η ενδυνάμωση του ευρώ είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με μια περισσότερη ομοσπονδοποίηση της ευρωζώνης, με τη δημιουργία, θα έλεγα, ενός ευρωπαϊκού ομολόγου. Αυτή τη στιγμή, γίνεται ένα τέτοιο μεγάλο βήμα προς την κατεύθυνση αυτή μέσω του NextGenerationEU (NGEU), το Ταμείο Ανάκαμψης με το δανεισμό που βγαίνει και κάνει η Ευρώπη, γύρω στα 750 δισεκατομμύρια ευρώ, αυτό δημιουργεί τα πρώτα ψήγματα δημιουργίας ενός κοινού ευρωπαϊκού δανεισμού, ενός ευρωπαϊκού ομολόγου. Για εμάς τους φεντεραλιστές, δηλαδή, εμείς θα θέλαμε αυτός ο μηχανισμός, όχι μόνο να γίνει μόνιμος, αλλά και να επεκταθεί. Η αλήθεια είναι ότι δεν είναι ακόμα η ώρα, βλέπεις υπάρχουν αντιδράσεις. Ωστόσο, μόνο με τέτοια μέτρα θα

ενδυναμωθεί το ευρώ, και όπως είπα προηγουμένως πολύ σωστά, με μια ένωση κεφαλαιαγορών. Δε μπορεί, αυτή τη στιγμή, να είμαστε 19 χωριστές κεφαλαιαγορές στην ευρωζώνη. Είναι βασικό αυτό, να προχωρήσει η ένωση κεφαλαιαγορών, να υπάρχουν κοινά μέτρα. Και, επιπλέον, ίσως το ευκολότερο να γίνει, μαζί με την ένωση κεφαλαιαγορών, (που και αυτό είναι σχετικά εύκολο, γιατί δεν υπάρχει κάποιο ιδιαίτερο πολιτικό πρόβλημα) είναι να ολοκληρωθεί η τραπεζική ένωση. Η τραπεζική ένωση απαιτεί ακόμη ένα ευρωπαϊκό σύστημα ασφάλισης καταθέσεων, εγγύησης καταθέσεων, το European deposit insurance scheme (EDIS). Χωρίς αυτό, ο ευρωπαϊκός χώρος θα παραμείνει διασπασμένος. Δύσκολα θα προχωρήσουμε σε Cross-Border συγχωνεύσεις τραπεζών, για παράδειγμα. Άρα, λοιπόν, έχει ακόμη δρόμο η ενδυνάμωση του ευρώ. Αυτά, όμως, είναι τα πιο σημαντικά για εμένα. Χρειαζόμαστε αυτά τα τρία: Bank Union, Ένωση Κεφαλαιαγορών, και μεγαλύτερα βήματα ως προς τη δημοσιονομική ένωση.

E: Σας ευχαριστώ. Η ΕΚΤ έχει διαμορφώσει ένα δείκτη μέτρησης του διεθνούς ρόλου των νομισμάτων δηλαδή, το βαθμό χρήσης τους στις παγκόσμιες χρηματαγορές και στις χρηματοπιστωτικές συναλλαγές. Σύμφωνα με τον εν λόγω δείκτη, σε ετήσια χρήση, το ευρώ κατατάσσεται στη δεύτερη θέση στο διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα, μετά το αμερικάνικο δολάριο. Πιστεύετε ότι το ευρωνόμισμα θα μπορούσε να διαδεχθεί το δολάριο ως νόμισμα αναφοράς;

ΙΣ: Μόνο αν γίνουν αυτά που σας είπα πριν. Τα θεωρώ άρρηκτα συνδεδεμένα αυτά τα δύο. Η δύναμη του δολαρίου σήμερα είναι η βαθύτατη αγορά Treasury bonds και bills. Στην Ευρώπη δεν έχουμε τόσο μεγάλο βάθος. Είναι μεν τα ομόλογα της Γερμανίας et al, αλλά χρειαζόμαστε σαφώς ένα Common European Bonds. Είπαμε ότι προχωράμε τώρα στην κατεύθυνση αυτή, με το RRF, αλλά ακόμη η απόσταση από το δολάριο και από το βάθος της αμερικανικής αγοράς ομολόγων είναι τεράστιο.

E: Να σας θέσω ad hoc μια ερώτηση περισσότερο πολιτική. Θέλει, πραγματικά, η Ευρώπη και το ευρώ να ανταγωνιστεί το δολάριο;

ΙΣ: Βεβαίως και θέλει. Αναμφισβήτητα, θέλει. Και όχι μόνο να ανταγωνιστεί το δολάριο, αλλά να ανταγωνιστεί την Αμερική, να ανταγωνιστεί την Κίνα. Δε θέλουμε η Ευρώπη να είναι ο φτωχός συγγενής.

E: Πιστεύετε ότι ο ανταγωνισμός ΗΠΑ-Κίνας, μπορεί να ωφελήσει το ευρώ;

ΙΣ: Όχι. Εκτιμώ, μάλιστα, ότι μπορεί να το αφήσει στην τρίτη θέση το ευρώ. Εμείς πρέπει να ανταγωνιστούμε αυτές τις δύο υπερδυνάμεις. Η Ευρώπη, δηλαδή, να ανταγωνιστεί την Αμερική και την Κίνα. Αλλά και αυτό δεν αρκεί. Η δύναμη ενός νομίσματος αντανακλά πολλά πράγματα. Δεν είναι μόνο financial ή economic. Αντανακλά την τεχνολογία, αντανακλά τη στρατιωτική ισχύ, τη διπλωματική ισχύ και πολλά άλλα πράγματα. Άρα, λοιπόν, έχουμε δρόμο. Δηλαδή, χρειαζόμαστε για να ανταγωνιστούμε την Αμερική και την Κίνα, χρειαζόμαστε να αποκτήσουμε πιο πολύ μια ομοσπονδιακή δομή σε όλα. Αυτό που θα πρέπει να αποφασίσουμε είναι: Αν θέλουμε να ανταγωνιστούμε το δολάριο και το κινεζικό γουάν (Rembibi), πρέπει να αποκτήσουμε πιο πολύ, υπόσταση κρατική. Δηλαδή, να προσχωρήσουμε σε μια ομοσπονδία. Πραγματική, όμως, ομοσπονδία και όχι διακυβερνητικής μορφής συνεργασία που έχουμε σήμερα, αλλά federation. Αν δε θέλουμε να το κάνουμε αυτό για πολιτικούς λόγους, τότε θα περιοριστούμε σε μια ας το πούμε έτσι, διακυβερνητικής μορφής συνεργασία με ξέσπασμα κρίσεων από καιρού εις καιρόν, που σίγουρα θα χάνουμε διαρκώς μερίδιο στις χρηματαγορές, στην οικονομία et al. Δεν πρόκειται να μπορέσουμε να ανταγωνιστούμε την Αμερική και την Κίνα, κυρίως, εάν δεν προχωρήσουμε σε μια περισσότερο ομόσπονδη δομή.

Ε: Ψηφιακά νομίσματα κεντρικών τραπεζών (CBDCs). Η ευρωπαϊκή επιτροπή με την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα συνεργάζονται για τη δημιουργία του ψηφιακού ευρώ. Το ψηφιακό ευρώ, το οποίο σύμφωνα με την επιτροπή: «θα λειτουργεί συμπληρωματικά στο τυπωμένο ευρονόμισμα» πιστεύετε θα ενισχύσει το διεθνή ρόλο του ευρώ;

ΙΣ: Ναι, βεβαίως. Ναι μεν υπάρχουν πολλά προβλήματα στη χρήση ψηφιακών νομισμάτων κεντρικών τραπεζών, διότι υφίσταται ένας ανταγωνισμός με τις εμπορικές τράπεζες, αλλά αναμφισβήτητα, τη στιγμή που προχωρά η Κίνα με τόσο μεγάλη ταχύτητα, δεν μπορούμε εμείς να μην το κάνουμε. Σαφώς θα ενισχυθεί ο ρόλος του ευρώ, πλην όμως, δεν είμαστε έτοιμοι. Υπάρχει δρόμος ακόμη. Και δεν επρόκειτο για τεχνικά ζητήματα, είναι καθαρά ζητήματα χρηματοπιστωτικής σταθερότητας, δηλαδή, ανταγωνισμού με το εμπορικό τραπεζικό σύστημα.

Ε: Η Κίνα αμφισβητεί πλέον ανοιχτά την παγκόσμια κυριαρχία των ΗΠΑ. Τελευταίες προγνώσεις αναφέρουν ότι ήδη το 2028 η Κίνα θα αναδειχθεί σε ισχυρότερη οικονομική δύναμη του κόσμου. Πιστεύετε ότι ο διεθνής ρόλος του γουάν θα αναβαθμιστεί τα επόμενα χρόνια; Και επιπλέον, σε περίπτωση που το Πεκίνο θελήσει

να διαφοροποιήσει σημαντικά τα αποθέματά του, πιστεύετε ότι το ευρώ θα βρίσκεται στην κορυφή της λίστας του;

IS: Για να ενδυναμωθεί το γουάν θα πρέπει η Κίνα να λειτουργήσει χωρίς περιορισμούς στην κίνηση κεφαλαίων, να υιοθετήσει αρχές που υπάρχουν στο δυτικό κόσμο, κάτι που δεν το θεωρώ εύκολο αυτή τη στιγμή. Άρα, δεν είναι απλή μετάβαση η ενδυνάμωση της Κίνας και να γίνει νούμερο ένα οικονομική δύναμη με το ρόλο του γουάν ως ανταγωνιστή του δολαρίου. Το δολάριο έχει μεγάλο βάθος, εμπιστεύεται ο κόσμος το Federal Reserve et al. Η Κίνα για να φτάσει έχει πολύ δρόμο. Πρέπει να ακολουθήσει τους κανόνες που ακολουθούν οι φιλελεύθερες δημοκρατίες, κάτι το οποίο δεν το βλέπω.

Συνέντευξη 3. Χαράλαμπος Κρεμμύδας (ΧΚ)

E: Κύριε Κρεμμύδα καλησπέρα. Το Ευρωσύστημα τονίζει, όπως και η Κομισιόν, ότι ο διεθνής ρόλος του ευρώ ενισχύεται κυρίως από μία βαθύτερη και πιο ολοκληρωμένη Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ). Πιστεύετε θα πρέπει να επιταχυνθεί ο βηματισμός για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση μέσω μιας κεντρικής δημοσιονομικής οντότητας, της τραπεζικής ένωσης και της ένωσης των κεφαλαιαγορών;

ΧΚ: Ναι, συμφωνώ απόλυτα, όμως θα μου επιτρέψετε να το προσεγγίσω από την σκοπιά της πολιτικής επιστήμης. Δηλαδή, η ενίσχυση του διεθνούς ρόλου του ευρώ, και γενικότερα του ευρωνομίσματος, είναι πρωτίστως πολιτικό και δευτερευόντως οικονομικό ζήτημα. Ακόμη και η εμφάνιση της ΟΝΕ-που όπως όλοι γνωρίζουμε έχει ενισχυθεί μόνο ο ένας πυλώνας, αυτός της νομισματικής ένωσης, έχοντας το ενιαίο νόμισμα και μια ισχυρή ενιαία κεντρική τράπεζα, πλην όμως, δεν έχουμε οικονομική ένωση, αλλά έναν δημοσιονομικό συντονισμό-είναι και αυτή μια πολιτική απόφαση που σέρνεται από τις απαρχές της συνθήκης του Μάαστριχ. Το οικοδόμημα, δηλαδή, έμεινε ανολοκλήρωτο από τότε. Η τραπεζική ένωση και αυτή σαν εγχείρημα σέρνεται εδώ και πολλά χρόνια γιατί δεν υπάρχει εμπιστοσύνη ότι το τραπεζικό σύστημα, κυρίως των νοτίων κρατών μελών, είναι τόσο εύρωστο όσο απαιτεί μια τραπεζική ένωση. Και το ίδιο ισχύει για την ένωση κεφαλαιαγορών. Αν δε ληφθεί η πολιτική απόφαση, έτσι ώστε να προχωρήσουμε σε εμφάνιση, έτσι ώστε να αποκτήσουμε και κεντρική δημοσιονομική ικανότητα, το central fiscal capacity, τότε είναι λίγο δύσκολο να περιμένουμε ότι το ευρώ θα αποκτήσει τη βαρύτητα και το στρατηγικό βάθος που απαιτείται ώστε να γίνει πραγματικά το νόμισμα

που αξίζει, και το νόμισμα που θα αντιστοιχεί σε 19 κράτη μέλη σήμερα, αργότερα δεν ξέρω αν θα φτάσει στα 27, και κυρίως το νόμισμα που θα αντιστοιχεί στην ΕΕ, η οποία είναι μια υπερδύναμη, εμπορική υπερδύναμη ήπιας ισχύος. Συνεπώς, εάν δεν υπάρξει πολιτική βούληση, εάν δεν αποφασιστεί ότι θα πρέπει να συμπληρώσουμε όλα τα κομμάτια του πάζλ-δηλαδή όχι μόνο τη νομισματική ένωση αλλά και μια οικονομική ένωση, κάτι που μας το απέδειξε και η τελευταία οικονομική κρίση, γιατί η ΕΕ με τις πρωτοβουλίες που πήρε όπως με το NextGenerationEU, το SURE, ειδικά το RRF, τα οποία είναι προπλάσματα της κεντρικής δημοσιονομικής ικανότητας, και αυτός είναι και ο λόγος που αντιμετώπισε τόσο γρήγορα τις οικονομικές επιπτώσεις, και γι' αυτό σήμερα σχεδόν έχουμε ανακάμψει και έχουμε αναπληρώσει τις απώλειες του ΑΕΠ- αν δεν αποφασίσει να προχωρήσει και να υιοθετήσει αυτά τα στρατηγικά βήματα, τότε ο ρόλος του ευρώ πάντοτε θα είναι υπονομευμένος και ναρκοθετημένος. Ή τουλάχιστον όχι αυτός που του αξίζει με βάση τα πραγματικά οικονομικά δεδομένα.

E: Ας πάμε τώρα στην επόμενη ερώτηση, η οποία σχετίζεται άμεσα και άρρηκτα με την προηγούμενη. Η ΕΚΤ έχει διαμορφώσει ένα δείκτη μέτρησης του διεθνούς ρόλου των νομισμάτων δηλαδή, το βαθμό χρήσης τους στις παγκόσμιες χρηματαγορές και στις χρηματοπιστωτικές συναλλαγές. Σύμφωνα με τον εν λόγω δείκτη, σε ετήσια χρήση, το ευρώ κατατάσσεται στη δεύτερη θέση στο διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα, μετά το αμερικάνικο δολάριο. Πιστεύετε ότι το ευρωνόμισμα θα μπορούσε να διαδεχθεί το δολάριο ως νόμισμα αναφοράς; (Για παράδειγμα, όπως συμβαίνει ήδη στην αγορά πράσινων ομολόγων).

ΧΚ: Η ΕΕ όντως έχει ανοίξει, σιγά σιγά, το ζήτημα των πράσινων ομολόγων, μάλιστα, ετοιμάζεται και η χώρα μας εντός του 2022 να εκδώσει πράσινο ομόλογο. Η ΕΕ προσπαθεί να ηγηθεί σε αυτό το πεδίο και να δράσει ακτιβιστικά, λειτουργώντας ως πρότυπο και για άλλα κράτη του διεθνούς συστήματος. Ωστόσο, θεωρώ ότι το να διαδεχθεί το δολάριο ως νόμισμα αναφοράς δεν είναι εφικτό, τουλάχιστον στο ορατό μέλλον, ακριβώς γιατί το δολάριο από πίσω έχει ένα Υπουργείο Οικονομικών, έχει μια κυβέρνηση, έχει ταχύτητα και ευελιξία στη λήψη αποφάσεων. Γι' αυτό, ενώ η χρηματοπιστωτική κρίση του 2007-2008 ξεκίνησε στις ΗΠΑ, οι ΗΠΑ μπόρεσαν και την ξεπέρασαν πάρα πολύ γρήγορα, γιατί ακριβώς ελήφθησαν γρήγορες αποφάσεις, και από την κυβέρνηση Μπους, αλλά κυρίως από την κυβέρνηση Ομπάμα που τη διαδέχτηκε, ενώ η ΕΕ σύρθηκε επί σειρά ετών, με οδυνηρές κοινωνικές συνέπειες για κάποια από τα κράτη μέλη της όσων αφορά στην οικονομική κρίση, μάθημα που φαίνεται ότι πήρε, τώρα, η ΕΕ στην κρίση της πανδημίας. Η απάντηση,

εν ολίγοις, είναι όχι. Αν δεν υπάρξει πολιτική εμβάθυνση και ταχύτητα στη λήψη αποφάσεων θεωρώ ότι δεν είναι εφικτό και ορατό στο άμεσο μέλλον, το ευρώ να αντικαταστήσει το δολάριο, ή να το υπερσκελίσει, ακριβώς γιατί λείπει η πολιτική οντότητα εκείνη που θα του δώσει την αναγκαία ώθηση.

E: Πιστεύετε ότι, όντως, θέλει η ΕΕ να υπερσκελίσει το δολάριο; Δηλαδή, η ΕΕ θέλει, όντως, να αποκτήσει ηγετοκεντρική θέση;

ΧΚ: Αν ρωτήσεις τη γραφειοκρατία των Βρυξελλών θα σου απαντήσει θετικά. Γιατί αυτό εξασφαλίζει την επιβίωσή της, αλλά και τη διεύρυνσή της. Εντούτοις, δεν πιστεύω ότι υπάρχει μια ενιαία ευρωπαϊκή απάντηση σε αυτό. Αν ρωτήσεις τα Ανατολικά Κράτη, θα σου απαντήσουν ότι εμείς θέλουμε την ΕΕ μόνο για λόγους οικονομικής ασφάλειας και εμπορικών συναλλαγών, αλλά στα θέματα ασφάλειας, πολιτικής ασφάλειας και άμυνας θέλουμε τις ΗΠΑ. Δε θέλουν την αποσύνδεση με τις ΗΠΑ. Και ας μην ξεχνάμε ότι οι ΗΠΑ μέσω του NATO επί σειρά δεκαετιών πλήρωναν για την ασφάλεια της Ευρώπης. Και ακριβώς επειδή η Ευρώπη είχε αυτόν τον προστατευτικό μανδύα των ΗΠΑ μπόρεσε να αναπτυχθεί πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά, φτάνοντας σε αυτό το ευρωπαϊκό κοινωνικό μοντέλο, ακριβώς γιατί η συνεισφορά των ευρωπαίων στην άμυνα ήταν πολύ χαμηλότερη από την αναμενόμενη. Γι' αυτό και οι ΗΠΑ, κυρίως ο Τράμπ, αλλά και ο Μπάϊντεν (το ίδιο λέει με διαφορετικό τρόπο), λένε ότι δεν πληρώνεται τη συνεισφορά σας στο NATO. Θεωρώ ότι οι περισσότεροι ευρωπαίοι δεν το θέλουν αυτό (δηλαδή, να αποκτήσει ηγεμονική θέση η ΕΕ). Γιατί, αν η Ευρώπη γίνει ηγεμονική δύναμη θα πρέπει να βάλει βαθιά το χέρι στην τσέπη, να πληρώσει γι' αυτό, να αποκτήσει ισχύς, (στρατός-κυβέρνηση). Αυτό πιστεύω δεν το θέλουν οι περισσότεροι ευρωπαίοι, κάποιοι βόρειοι, και κυρίως τα ανατολικά κράτη μέλη, δηλαδή από τη διεύρυνση του 2003 και μετά. Αυτό αποτυπώθηκε πολύ έντονα και στην κρίση του πολέμου στο Ιράκ το 2003, όπου τότε είχαμε το λεγόμενο διχασμό ανάμεσα στη νέα και στην παλαιά Ευρώπη. Ωστόσο, αν με ρωτάτε, ακόμη και μεγάλα κράτη όπως η Γερμανία, επίσης δε θέλει να πληρώσει. Η Γαλλία πληρώνει, γι' αυτό έχει και τη δική της στρατηγική πυρηνική δύναμη. Εντούτοις, το προσεγγίζει λίγο υπό το πρίσμα του Ντε Γκώλ, του "L'Europe des patries", λίγο πιο εθνικοκεντρικά, κάτι που έρχεται σε αντίθεση με την υπερεθνική διάσταση της ΕΕ. Οπότε, ναι, να γίνουμε ηγεμονική δύναμη αλλά ποιος θα κυβερνά; Θα κυβερνά η κοιμισιόν και το Συμβούλιο; Το Συμβούλιο, εκ των πραγμάτων, δε μπορεί να κυβερνήσει γιατί εκπροσωπεί τα κράτη μέλη. Η Γαλλία δε θα επέτρεπε ποτέ να δημιουργηθεί μια ευρωπαϊκή κυβέρνηση, η οποία θα υποσκελίσει τις εθνικές κυβερνήσεις, δηλαδή να δημιουργηθεί ένα υπερκρατικό

ομοσπονδιακό κράτος. Οι γερμανοί μπορεί να θέλουν ένα ομόσπονδο κράτος, κυρίως όμως για ζητήματα οικονομικά, γιατί κάτι τέτοιο τους βολεύει για τις εξαγωγές τους, τροφοδοτεί το θηριώδες εμπορικό πλεόνασμα που έχουν, αλλά έως εκεί.

E: Σας ευχαριστώ. Πάμε τώρα στην επόμενη ερώτηση η οποία ενδιαφέρεται για το πως μπορεί να προωθηθεί η χρήση του ευρώ και να καταστεί πιο ελκυστικό για επενδύσεις;

XK: Ίσως, αυτό που ήδη κάνει η Ένωση, παρά το ότι δεν έχει την πολιτική βαρύτητα, δηλαδή, να επεκτείνει τις εμπορικές της σχέσεις όσο το δυνατόν ευρύτερα στον κόσμο, ειδικά μετά το Brexit πήρε μια ώθηση. Είχαμε πριν και την εμπορική συμφωνία με τον Καναδά (Comprehensive Economic and Trade Agreement- CETA), την εμπορική συμφωνία με την Ιαπωνία, τη συμφωνία της ΕΕ με MERCOSUR, αυτό, δηλαδή, που ξέρει καλά να κάνει η ΕΕ, η διεύρυνση των εμπορικών σχέσεων και των συναλλαγών, που δημιουργεί και έναν κόσμο αλληλεξάρτησης. Αυτό που κάνει αθόρυβα, αλλά πολύ αποτελεσματικά, κατά τη γνώμη μου, η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων, η μεγαλύτερη τράπεζα αυτή τη στιγμή στον κόσμο, η οποία δρα αποτελεσματικά και στον περίγυρο της ΕΕ αλλά και ευρύτερα. Χρηματοδοτεί, δηλαδή, επενδύσεις και προωθεί με αυτόν τον τρόπο το ευρώ, με έμμεσο έστω τρόπο προωθεί το ευρώ και την εμπορική και πολιτική επιρροή της Ένωσης, εντός κάποιων ορίων. Ακόμη και η διεύρυνση των ομολόγων, αυτό που κάνει τώρα με τη χρηματοδότηση του NextGenerationEU, που εκδίδει κοινό αμοιβαίο χρέος στην ουσία, συνιστά στρατηγική πράξη επέκτασης του ευρώ στις διεθνείς συναλλαγές. Πλημμυρίζει, δηλαδή, τις διεθνείς αγορές με ευρώ. Βέβαια η ΕΚΤ ακολουθεί λίγο διαφορετική πορεία από τη FED. Η FED θα ανεβάσει τα επιτόκια το 2022, άρα θα κάνει πιο ελκυστικά τα αμερικανικά ομόλογα, ενώ η ΕΚΤ έχει δηλώσει ότι θα διατηρήσει προς το παρόν τα επιτόκια στο επίπεδο που είναι, άρα θα κάνει λίγο πιο ακριβό το κόστος δανεισμού στην ΕΕ, και συνεπώς αυτό θα κάνει το δολάριο πιο ελκυστικό. Πάλι, όμως, επιστρέφουμε σε αυτό που είπαμε προηγουμένως: Αν δεν υπάρχει από πίσω σκληρός πολιτικός πυρήνας, δύσκολα μπορούμε να δούμε θεαματικές αλλαγές σε σχέση με την επιρροή και το ρόλο του ευρώ.

E: Πιστεύετε ότι ο ανταγωνισμός ΗΠΑ-ΚΙΝΑΣ μπορεί ωφελήσει το ευρώ;

XK: Όχι, δεν το πιστεύω. Μια τέτοια προσέγγιση θα τη θεωρούσα λίγο βραχυπρόθεσμη, υπό την έννοια ότι: Η Κίνα είναι ένας από τους ισχυρότερους εμπορικούς εταίρους της ΕΕ και από τους ισχυρότερους επενδυτές. Μην ξεχνάμε και το σχήμα 17+1 στο οποίο μετέχει

και η χώρα μας. Και στη χώρα μας η Κίνα είναι ένας ισχυρός επενδυτής. Η ΕΕ θέλει να διατηρήσει αυτές τις ισχυρές εμπορικές σχέσεις, παρά το γεγονός ότι ασκείται κριτική στην Κίνα όσον αφορά σε ζητήματα πολιτικής, προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων, και μολονότι η ΕΕ έχει αρχίσει και αντιδρά στο να ελέγξει τις στρατηγικές επενδύσεις της Κίνας, σε στρατηγικούς τομείς εντός ΕΕ, πλην όμως, σε καμία περίπτωση αυτό δε σημαίνει ότι θέλει να περιορίσει τις εμπορικές σχέσεις, από τη μια, και από την άλλη δε θέλει να απομακρυνθεί με τις ΗΠΑ. Και αυτό γιατί, αν δούμε όξυνση του ανταγωνισμού ΗΠΑ-Κίνας, οι ΗΠΑ θα ασκήσουν ένα «εκβιασμό» στην Ευρώπη να συνταχθεί με τις ΗΠΑ, άρα, να σταθεί απέναντι στην Κίνα, κάτι που πολιτικά ναι μεν συμβαίνει, οικονομικά όμως δεν αποτελεί επιλογή για την ΕΕ ένας εμπορικός, οικονομικός πόλεμος. Και θεωρώ ότι μια γενικότερη όξυνση, δηλαδή, αν αυτός ο εμπορικός ανταγωνισμός περάσει και σε άλλα πεδία, πιο σκληρά πεδία ισχύος, τότε θα προκληθεί μια παγκόσμια αναστάτωση στην οικονομία, και αυτό δεν είναι καλό για κανένα. Ας μην ξεχνάμε ότι η ιστορική εμπειρία από την ΕΕ καταδεικνύει ότι η τελευταία αναπτύχθηκε, προχώρησε όταν ο «άνεμος» ήταν ευνοϊκός. Δηλαδή, όταν υπήρχε διεθνής σταθερότητα, ανάπτυξη, και σε περιόδους χωρίς κρίσεις, γιατί σε τέτοιες δύσκολες συνθήκες, συνήθως, οι λαοί στρέφονται στις εθνικές κυβερνήσεις και στο πρότυπο των εθνικών κρατών. Συνεπώς, μια παγκόσμια κρίση, και μια παγκόσμια αναστάτωση δε συμφέρει κανένα. Για παράδειγμα η ένταση που λαμβάνει χώρα τώρα στην Ουκρανία, μεταξύ Ρωσίας και Ουκρανίας, μολονότι, καμιά από τις δύο δεν είναι μέλη στην ΕΕ, βέβαια, είναι στο ΝΑΤΟ, στον περίγυρό της και σημαντικοί εμπορικοί εταίροι, καθώς η Ένωση εισάγει σχεδόν τη μισή ενέργειά της από τη Ρωσία, δε συμφέρει ούτε την ΕΕ. Θα είναι μια αναστάτωση και μια lose-lose situation για όλους.

E: Ευχαριστώ. Πάμε λίγο να προσεγγίσουμε, γενικώς, τα ψηφιακά νομίσματα των Κεντρικών Τραπεζών, και ειδικώς, το ψηφιακό ευρώ. Η ευρωπαϊκή επιτροπή με την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα συνεργάζονται για τη δημιουργία του ψηφιακού ευρώ. Το ψηφιακό ευρώ, το οποίο σύμφωνα με την επιτροπή: «θα λειτουργεί συμπληρωματικά στο τυπωμένο ευρονόμισμα» πιστεύετε θα ενισχύσει το διεθνή ρόλο του ευρώ;

XK: Θα το ενισχύσει, πλην όμως, δε θα κάνει την ποιοτική διαφορά σε σχέση με τα άλλα νομίσματα. Ακριβώς γιατί και τα άλλα διεθνή νομίσματα έχουν προχωρήσει. Και η FED έχει προχωρήσει, και η Κίνα το έχει ανακοινώσει, και η Κεντρική Τράπεζα της Βρετανίας. Είναι ένα πεδίο στο οποίο παίζουν ήδη όλοι οι άλλοι μεγάλοι παίκτες, άρα πρέπει να παίξουμε και εμείς. Κατά τη γνώμη μου δεν αποτελεί μια επιλογή (όπως την παρουσιάζει η

Κομισιόν), άλλα μια υποχρέωση. Η ΕΕ προσπαθεί να ρυθμίσει τις αναφορές των ψηφιακών νομισμάτων και των κρυπτοστοιχείων, κατεβαίνει ήδη με νομοθετικές προτάσεις αρκετά προωθημένες, οι οποίες θα λειτουργήσουν και ως πρότυπο ευρύτερα. Η ΕΕ σε εμπορικά και οικονομικά ζητήματα θέλει να λειτουργεί ως πρότυπο διεθνώς.

E: Η ηγεμονία του δολαρίου βρίσκεται υπό πίεση από τις ταχείες αλλαγές στην τεχνολογία πληρωμών και το λανσάρισμα ψηφιακών εναλλακτικών έναντι του ρευστού. Μήπως αν δώσουμε έμφαση σε ένα διαφανές και καλά ρυθμισμένο ευρωπαϊκό ψηφιακό σύστημα πληρωμών, μειώσουμε την εξάρτηση από τα συστήματα που έχουν έδρα στις ΗΠΑ;

XK: Η αλήθεια είναι ότι όλοι θέλουν να έχουν το εργαλείο της νομισματικής πολιτικής σε όλες τις εκφάνσεις του. Είναι στοιχείο εθνικής κυριαρχίας. Ωστόσο, ζούμε σε έναν κόσμο έντονης αλληλεξάρτησης. Για παράδειγμα, υπάρχει η απειλή να αποβάλλουν τη Ρωσία από το σύστημα διατραπεζικών συναλλαγών (SWIFT), και απαντά η Ρωσία ότι εάν με αποβάλλεται δε θα μπορείτε να πληρώσετε τις εισαγωγές φυσικού αερίου. Δηλαδή, είναι μπρος γκρεμός και πίσω ρέμα. Ή θα το κάνει η Κίνα για να απεξαρτηθεί από τις ΗΠΑ. Αυτή τη στιγμή, όμως, η Κίνα διακρατά πάνω από το 1/3 του δημόσιου χρέους των ΗΠΑ. Δηλαδή, είναι τόσο έντονες οι σχέσεις αλληλεξάρτησης που μπορεί να θες να ασκήσεις μια πίεση, αλλά αυτή την πίεση δε θες να τη φτάσεις στα άκρα γιατί θα σου γυρίσει μπούμερανγκ σε κάτι άλλο.

E: Η Κίνα αμφισβητεί πλέον ανοιχτά την παγκόσμια κυριαρχία των ΗΠΑ. Τελευταίες προγνώσεις αναφέρουν ότι ήδη το 2028 η Κίνα θα αναδειχθεί σε ισχυρότερη οικονομική δύναμη του κόσμου. Πιστεύετε ότι ο διεθνής ρόλος του γουάν θα αναβαθμιστεί τα επόμενα χρόνια;

XK: Ναι, πιστεύω θα αναβαθμιστεί. Αναβαθμίζεται ήδη. Αλλά και αυτό πιστεύω θα έχει ένα όριο. Η Κίνα ήδη παίρνει πρωτοβουλίες διεθνώς, όπως το σχήμα One Belt One Road (OBOR), το οποίο αφορά όλο τον κόσμο, και την Αφρική και την Ασία, και φτάνει έως την Ευρώπη, με τον Πειραιά να θεωρείται η ουρά του δράκου. Η Κίνα διεισδύει και στα Βαλκάνια. Είναι ο κατεξοχήν επενδυτής στη Σερβία. Διακρατά το μισό χρέος, περίπου, του Μαυροβουνίου, το οποίο Μαυροβούνιο, προσφάτως, ζήτησε τη συνδρομή της ΕΕ για να αποπληρώσει τα χρέη του προς την Κίνα, ένα ποσό τεράστιο για τα δεδομένα του Μαυροβουνίου, με την Κίνα να έχει ως ρήτρα εδαφικές αξιώσεις, θέτοντας στρατηγικές υποδομές υπό τον έλεγχό της. Κάτι που γίνεται και με τα αφρικανικά κράτη. Ναι, πιστεύω

θα αναβαθμιστεί το ρένμιμπι, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι θα αντικαταστήσει το δολάριο, τουλάχιστον όχι στο άμεσο μέλλον.

Συνέντευξη 4. Ιωάννης Πεδιώτης (III)

E: Το Ευρωσύστημα τονίζει, όπως και η Κομισιόν, ότι ο διεθνής ρόλος του ευρώ ενισχύεται κυρίως από μία βαθύτερη και πιο ολοκληρωμένη Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ONE). Πιστεύετε θα πρέπει να επιταχυνθεί ο βηματισμός για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση μέσω μιας κεντρικής δημοσιονομικής οντότητας, της τραπεζικής ένωσης και της ένωσης των κεφαλαιαγορών;

III: Η ενίσχυση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης θα ενδυναμώσει καθοριστικά τον διεθνή ρόλο του ευρώ. Προκειμένου να συμβεί αυτό είναι αναγκαία η περαιτέρω εμβάθυνση των δομών της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης, μεταξύ άλλων μέσω της έγκρισης όλων των εκκρεμών προτάσεων για την ολοκλήρωση της Τραπεζικής Ένωσης και της επίτευξης αποφασιστικής προόδου όσον αφορά την Ένωση Κεφαλαιαγορών. Αυτό θα ενισχύσει, περαιτέρω, το ρόλο του ευρώ σε παγκόσμιο επίπεδο ώστε να ανταποκρίνεται περισσότερο στην πολιτική, οικονομική και χρηματοπιστωτική βαρύτητα της ζώνης του ευρώ. Ειδικότερα, η ολοκλήρωση του μηχανισμού ασφαλείας του Ενιαίου Ταμείου Εξυγίανσης (ώστε να είναι σε θέση να διαχειριστεί ακόμη και μεγάλη τραπεζική κρίση) και του Ευρωπαϊκού Συστήματος Ασφάλισης Καταθέσεων (ώστε να παρέχει μια ακόμα ισχυρότερη και πιο ομοιόμορφη ασφάλιση καταθέσεων) θα ενισχύσει τη χρηματοπιστωτική σταθερότητα. Η ανωτέρω πολιτική θα συμβάλλει στην ενίσχυση της εμπιστοσύνης των διεθνών αγορών στο ευρώ και συνεπώς και στην αύξηση της σημασίας του στις διεθνείς συναλλαγές.

E: Η ΕΚΤ έχει διαμορφώσει ένα δείκτη μέτρησης του διεθνούς ρόλου των νομισμάτων δηλαδή, το βαθμό χρήσης τους στις παγκόσμιες χρηματαγορές και στις χρηματοπιστωτικές συναλλαγές. Σύμφωνα με τον εν λόγω δείκτη, σε ετήσια χρήση, το ευρώ κατατάσσεται στη δεύτερη θέση στο διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα, μετά το αμερικάνικο δολάριο. Πιστεύετε ότι το ευρωνόμισμα θα μπορούσε να διαδεχθεί το δολάριο ως νόμισμα αναφοράς;

III: Επί του παρόντος, η αντικατάσταση του δολαρίου από το ευρώ, ως διεθνούς νομίσματος αναφοράς και διεθνών συναλλαγών, φαίνεται λιγότερο πιθανή καθώς το

αμερικάνικο νόμισμα αποτελεί την βάση του διεθνούς συστήματος συναλλαγών. Εντούτοις, αν παρατηρήσουμε, τις διεθνείς συναλλαγές τα τελευταία 20 χρόνια από την δημιουργία του ευρώ, βλέπουμε ότι ο ρόλος και η επιρροή του διαρκώς αυξάνεται. Για πρώτη φορά τον Μάρτιο του 2020 οι διεθνείς συναλλαγές σε ευρώ υπερέβησαν τις αντίστοιχες σε δολάρια.

Συγκεκριμένα και σύμφωνα με τα στοιχεία του συστήματος SWIFT -που διαχειρίζεται τις διασυνοριακές συναλλαγές για λογαριασμό περισσότερων από 11.000 χρηματοπιστωτικών οργανισμών σε 200 χώρες του κόσμου- περίπου το 37,82% των συναλλαγών σε μετρητά πραγματοποιήθηκαν τον Οκτώβριο 2020 σε ευρώ, ενώ το δολάριο έπεται σε δεύτερη θέση, με τη χρήση του στις διεθνείς πληρωμές, στο 37,64% του συνόλου των συναλλαγών και έχοντας απομακρυνθεί από τα υψηλά του Απριλίου 2015, τότε που σχεδόν το ήμισυ των παγκόσμιων συναλλαγών(45,3%) ήταν σε δολάρια. Αυτό φυσικά δεν σημαίνει ότι το δολάριο θα περάσει στο περιθώριο στο άμεσο μέλλον. Οι ΗΠΑ παραμένουν η μεγαλύτερη Οικονομία στον κόσμο, με το δολάριο να παραμένει το κορυφαίο χρηματοδοτικό νόμισμα, όπως διαπιστώνει σε έκθεσή της η Τράπεζα Διεθνών Διακανονισμών(BIS).

E: Σε ποιους τομείς πιστεύετε ότι το ευρώ θα μπορούσε να αναπτύξει περαιτέρω τον ρόλο του (για παράδειγμα στους τομείς της ενέργειας, των βασικών προϊόντων και της κατασκευής αεροσκαφών);

Π: Σε ποικίλους τομείς, κυρίως όμως στους στρατηγικούς τομείς των νέων τεχνολογιών και των κλάδων που είναι εντάσεως κεφαλαίου καθώς η ΕΕ έχει πλεονεκτήματα σε αυτούς, λόγω του ότι αρκετές επιχειρήσεις αυτής της κατηγορίας είναι ευρωπαϊκές και εγκατεστημένες στην γηραιά ήπειρο (πχ airbus).

Ήδη η Ευρωπαϊκή Επιτροπή συνιστά να χρησιμοποιείται το ευρώ για συμβάσεις που συνάπτονται στο πλαίσιο διακυβερνητικών ενεργειακών συμφωνιών μεταξύ κρατών μελών και τρίτων χωρών. Συνιστάται επίσης η ευρύτερη χρήση του ευρώ στις ενεργειακές συναλλαγές από συμμετέχοντες στην ευρωπαϊκή αγορά και εταιρείες παροχής χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών.

Επίσης η αύξηση των συναλλαγών σε ευρώ δύναται να αυξηθεί, ιδίως στο πλαίσιο συναλλαγών σε χρηματιστήρια ευρισκόμενα στην Ευρώπη και απευθείας συναλλαγών μεταξύ ευρωπαϊκών εταιρειών.

E: Πιστεύετε ότι ο ανταγωνισμός ΗΠΑ-ΚΙΝΑΣ μπορεί να ωφελήσει το ευρώ;

III: Ενδεχομένως, καθώς δύναται να ενισχύσει την πολιτική διαφοροποίησης των συναλλαγματικών διαθεσίμων της Κίνας σε δολάρια. Η αυξανόμενη ένταση στις αμερικανο-κινεζικές σχέσεις θα προκαλέσει αντανακλαστικά από πλευράς Κίνας για περιορισμό της έκθεσης της στο δολάριο και αύξηση διακράτησης κεφαλαίων σε άλλα νομίσματα, προεξέχοντος του ευρώ.

E: **Η ευρωπαϊκή επιτροπή με την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα συνεργάζονται για τη δημιουργία του ψηφιακού ευρώ. Το ψηφιακό ευρώ, το οποίο σύμφωνα με την επιτροπή: «θα λειτουργεί συμπληρωματικά στο τυπωμένο ευρώ» πιστεύετε θα ενισχύσει το διεθνή ρόλο του ευρώ;**

III: Σίγουρα καθώς η χρηματοδότηση των μαζικών επενδύσεων που χρειάζονται για τη μετάβαση στην ψηφιακή εποχή διευκολύνεται από ένα ισχυρότερο διεθνές ευρώ το οποίο θα έχει και ψηφιακή μορφή. Το ψηφιακό ευρώ μπορεί να προσφέρει μεγαλύτερη ελευθερία δράσεως αλλά και να διευκολύνει τη λήψη γεωπολιτικών αποφάσεων. Ένα ελκυστικό νόμισμα προσφέρει επίσης ευρύτερη πρόσβαση στις διεθνείς χρηματοπιστωτικές αγορές. Αυτό διευκολύνει την πολιτική προώθησης των ευρωπαϊκών προτεραιοτήτων όπως πράσινη ανάπτυξη και ψηφιακή μετάβαση.

E: **Η ηγεμονία του δολαρίου βρίσκεται υπό πίεση από τις ταχείες αλλαγές στην τεχνολογία πληρωμών και το λανσάρισμα ψηφιακών εναλλακτικών έναντι του ρευστού. Μήπως αν δώσουμε έμφαση σε ένα διαφανές και καλά ρυθμισμένο ευρωπαϊκό ψηφιακό σύστημα πληρωμών, μειώσουμε την εξάρτηση από τα συστήματα που έχουν έδρα στις ΗΠΑ;**

III: Το χρηματοπιστωτικό σύστημα και οι αγορές σε διεθνές επίπεδο βασίζονται σε μεγάλο βαθμό και ολόένα και περισσότερο σε συνδεδεμένες πλατφόρμες για διαπραγμάτευση, εκκαθάριση και διακανονισμό πληρωμών. Ορισμένες από αυτές τις πλατφόρμες είναι εγκατεστημένες εκτός της ζώνης του ευρώ ή χρησιμοποιούνται από μη ευρωπαϊκές εταιρείες για ιστορικούς λόγους και λόγους ρευστότητας και, ως εκ τούτου, δυνητικά είναι πιο εκτεθειμένες στην επιρροή τρίτων χωρών. Η δημιουργία ενός καλά ρυθμισμένου ευρωπαϊκού ψηφιακού συστήματος πληρωμών θα περιορίσει την εξάρτηση από τις ΗΠΑ.

E: **Η Κίνα αμφισβητεί πλέον ανοιχτά την παγκόσμια κυριαρχία των ΗΠΑ. Τελευταίες προγνώσεις αναφέρουν ότι ήδη το 2028 η Κίνα θα αναδειχθεί σε ισχυρότερη**

οικονομική δύναμη του κόσμου. Πιστεύετε ότι ο διεθνής ρόλος του γουάν θα αναβαθμιστεί τα επόμενα χρόνια;

ΠΙ: Όσον αφορά το κινεζικό γουάν, μπορεί η Κίνα να αποτελεί τη δεύτερη οικονομική υπερδύναμη, απέχει όμως από την υλοποίηση του στόχου της για διεθνοποίηση του εθνικού της νομίσματος, παρά τα βήματα που έχουν γίνει προς αυτή την κατεύθυνση, με σημαντικότερο την ένταξη του γουάν στο «καλάθι» νομισμάτων που συνθέτουν τα Ειδικά Τραβηκτικά Δικαιώματα του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου.

Το ποσοστό του Γιουάν στο σύνολο των διεθνών πληρωμών υποχώρησε στο 1,66%, στα χαμηλότερα επίπεδα από τον Απρίλιο 2020. Το κινεζικό νόμισμα ήταν στην 35η θέση τον Οκτώβριο του 2010, όταν άρχισε το SWIFT να κρατάει στοιχεία για την κατάταξη των νομισμάτων. Κατάφερε να αναρριχηθεί στην έκτη θέση το 2014, με την παρουσία του στις διεθνείς πληρωμές να μην υπερβαίνει το 2%.

Ε: Σε περίπτωση που το Πεκίνο θελήσει να διαφοροποιήσει σημαντικά τα αποθέματά του, πιστεύετε ότι το ευρώ θα βρίσκεται στην κορυφή της λίστας του;

ΠΙ: Το ευρώ ως το δεύτερο σημαντικότερο διεθνές νόμισμα σίγουρα θα αποτελέσει την βασική εναλλακτική επιλογή για την διαφοροποίηση των αποθεμάτων. Το στοιχείο αυτό ενισχύεται και από την σημαντική αύξηση των εμπορικών σχέσεων της Κίνας με τα κ-μ της ΕΕ την τελευταία δεκαετία και την επενδυτική παρουσία μεγάλων κινεζικών ομίλων στις χώρες της Ευρώπης (Πορτογαλία, Ισπανία, Ελλάδα).

Συνέντευξη 5. Μιχάλης Τσινισιζέλης (MT)

Ε: Κύριε Πρόεδρε, το Ευρωσύστημα τονίζει, όπως και η Κομισιόν, ότι ο διεθνής ρόλος του ευρώ ενισχύεται κυρίως από μία βαθύτερη και πιο ολοκληρωμένη Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ONE). Πιστεύετε θα πρέπει να επιταχυνθεί ο βηματισμός για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση μέσω μιας κεντρικής δημοσιονομικής οντότητας, της τραπεζικής ένωσης και της ένωσης των κεφαλαιαγορών;

MT: Η απάντησή μου είναι ναι. Ούτως ή άλλως, με βάση τη Συνθήκη, όλα τα μέλη της ΕΕ οφείλουν να είναι μέλη της ευρωζώνης. Όμως, δεν είναι όλοι. Ειδικότερα οι χώρες της νότιας και ανατολικής Ευρώπης διστάζουν. Αυτό δεν προχωρά. Ίσως, βλέποντας και τα

χρόνια της δημοσιονομικής κρίσης στην Ελλάδα, θεωρούν ότι πολιτικά δεν το αντέχουν, δε μπορούν να το διαχειριστούν. Ωστόσο, τα επόμενα χρόνια, κανονικά όλοι αυτοί θα πρέπει να είναι στην ευρωζώνη. Συνεπώς, η επιρροή της ευρωζώνης, όσο και αν αυτές οι οικονομίες δεν είναι ανταγωνιστικές, με την έννοια του πρώτου βαθμού ανταγωνιστικές, θα ενισχύσει το ευρώ. Το δεύτερο περί κοινής δημοσιονομικής πολιτικής θα έλεγα εξυπακούεται. Δηλαδή, έως τώρα υπήρχε το Σύμφωνο Σταθερότητας το οποίο έπαιζε έναν τέτοιο ρόλο, διότι κρατούσε τις δημοσιονομικές πολιτικές των κρατών μελών. Ενόψει της πανδημίας αυτό αφέθηκε ελεύθερο, και τώρα είμαστε στη φάση της δημιουργίας του εκ νέου, εξαιτίας και των πληθωριστικών πιέσεων. Αυτό είναι κάτι που πιστεύω εύκολα θα γίνει. Αυτή τη στιγμή διεξάγεται μια συζήτηση για το μέλλον της Ευρώπης, όπου εκεί που έχεις μια κεντρική νομισματική αρχή, θα έχεις και έναν υπουργό, ο οποίος θα ασχολείται με τα δημοσιονομικά. Με λίγα λόγια, θα είναι ένας ευρωπαίος υπουργός οικονομικών, κάτι που νομίζω είναι σχετικά εύκολο.

E: Πιστεύετε αυτό το θέλουν όλοι;

MT: Οι χώρες της ευρωζώνης αναγκαστικά θα το δεχτούν. Δεν κοστίζει πολιτικά γι' αυτούς. Βέβαια ο υπουργός οικονομικών είναι αυτός που διαχειρίζεται τον προϋπολογισμό, και ο προϋπολογισμός φέρει όλες αυτές τις κοινωνικές προεκτάσεις. Τώρα ποια ακριβώς θα είναι η μορφή αυτού του ευρωπαίου υπουργού οικονομικών, αυτό είναι ένα κομμάτι προς διερεύνηση. Εκεί μπορεί να δημιουργηθεί ένα συμβούλιο όπως το ecofin. Ένα μίνι ecofin. Θα υπάρχει ένας πρόεδρος, που δε θα είναι απαραίτητα πολιτικό πρόσωπο, ο οποίος θα ηγείται ενός σχήματος τύπου συμβουλίου ecofin, όπου εκεί θα γίνεται μια διανομή αρμοδιοτήτων. Αυτός, μαζί με το συμβούλιο θα είναι υπεύθυνος για τη γενικότερη δημοσιονομική πολιτική. Από εκεί και πέρα, ο κάθε υπουργός οικονομικών, ο οποίος θα είναι υφιστάμενός του, μέλος αυτού του συμβουλίου, θα μπορεί, υπό ορισμένες προϋποθέσεις να διαχειρίζεται τα εθνικά του ζητήματα. Αυτό είναι ένα ενδιαφέρον σχήμα. Δεν ξέρω αν θα περάσει. Αυτή η συζήτηση γίνεται τώρα. Υπάρχουν διαφοροποιήσεις. Το θέμα είναι μέχρι που θες να φτάσεις. Εάν είμαστε διατεθειμένοι να φτάσουμε μέχρι μια ομοσπονδία, -που δεν είμαστε- αυτή είναι μια προφανής λύση. Το πιθανότερο είναι να φτάσουμε σε ένα συμβιβασμό.

E: Η ΕΚΤ έχει διαμορφώσει ένα δείκτη μέτρησης του διεθνούς ρόλου των νομισμάτων δηλαδή, το βαθμό χρήσης τους στις παγκόσμιες χρηματαγορές και στις χρηματοπιστωτικές συναλλαγές. Σύμφωνα με τον εν λόγω δείκτη, σε ετήσια χρήση, το

ευρώ κατατάσσεται στη δεύτερη θέση στο διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα, μετά το αμερικάνικο δολάριο. Πιστεύετε ότι το ευρωνόμισμα θα μπορούσε να διαδεχθεί το δολάριο ως νόμισμα αναφοράς;

MT: Δεδομένης της κατάστασης που επικρατεί στην αμερικανική οικονομία-το χρέος της κεντρικής αμερικανικής κυβέρνησης, et al-ναι, πιστεύω ότι θα μπορούσε. Αν μη τι άλλο, πιστεύω ότι εμείς είμαστε μια περισσότερο υγιής παρουσία σε σχέση με τις ΗΠΑ. Ωστόσο, το να γίνει το ευρώ το βασικό νόμισμα αναφοράς, αυτό σηματοδοτεί μια αλλαγή των διεθνών ισορροπιών. Και αυτό δεν είναι τόσο εύκολο. Δηλαδή, η πολιτική αντίσταση που θα ασκηθεί θα είναι μεγάλη.

E: Πιστεύετε ότι, όντως, θέλει η ΕΕ να υπερσκελίσει το δολάριο; Δηλαδή, η ΕΕ θέλει, όντως, να αποκτήσει ηγεμονική θέση;

MT: Δεν ξέρω αν όντως θέλουμε. Ιδανικά, θα θέλαμε να διατηρηθεί ένα υβριδικό σύστημα. Ένα σύστημα στο οποίο και οι δύο πλευρές θα μπορούν να ισχυριστούν ότι αυτές είναι το βασικό νόμισμα. Στην πραγματικότητα, βέβαια, θα είναι ένα από τα δύο. Μια κατάσταση στην οποία το ευρώ μπορεί να μπει σε μια πορεία primus inter pares (πρώτος μεταξύ ίσων). Το δολάριο, βέβαια, θα είναι πρώτο μεταξύ ίσων, με το ευρώ να ακολουθεί από κοντά, χωρίς να δημιουργεί πολιτικά ζήτητα στην πρωτοκαθεδρία του αμερικανικού δολαρίου. Αυτό θα είναι πολύ σημαντική υπόθεση και για εμάς. Αν μη τι άλλο από το 1962 έως και την ΚΑΠ υπάρχει ένας ακήρυχτος πόλεμος αμερικανών και ευρωπαίων. Όλο αυτό είναι ένας συμβιβασμός και νομίζω ένας τέτοιος συμβιβασμός μπορεί να επιτευχτεί και σε αυτό το θέμα. Κανείς δε θέλει να χαλάσει την αμερικανοευρωπαϊκή συμμαχία. Για να αντιμετωπίσουμε τις παγκόσμιες προκλήσεις χρειαζόμαστε μπλοκ.

E: Πιστεύετε ότι ο ανταγωνισμός ΗΠΑ-ΚΙΝΑΣ μπορεί να ωφελήσει το ευρώ;

MT: Μπορεί να το ωφελήσει, με την έννοια ότι όταν έχεις δυο μεγάλους παίκτες να ανταγωνίζονται μεταξύ τους, πάντα υπάρχει περιθώριο να εκμεταλλευτείς αυτήν την αντιπαλότητα. Ωστόσο, αυτή είναι η ιστορία της Ευρώπης, εδώ και 300-400 χρόνια, αυτή η ισορροπία δυνάμεων. Μπορούμε να το εκμεταλλευτούμε, αλλά και εκεί υπάρχει όριο. Δηλαδή, ας πούμε ότι υπάρχει ένας ανταγωνισμός ανάμεσα στις Κίνα και στις ΗΠΑ και δημιουργείται ένα ρήγμα, ένα παράθυρο ευκαιρίας, το οποίο μπορούμε να εκμεταλλευτούμε. Αυτό όμως έχει όριο, και φτάνει έως το σημείο που δε θα κερδίσει το γουάν και θα πρέπει να συντηρηθεί το δολάριο. Εκεί είναι η κόκκινη γραμμή.

E: Η Κίνα αμφισβητεί πλέον ανοιχτά την παγκόσμια κυριαρχία των ΗΠΑ. Τελευταίες προγνώσεις αναφέρουν ότι ήδη το 2028 η Κίνα θα αναδειχθεί σε ισχυρότερη οικονομική δύναμη του κόσμου. Πιστεύετε ότι ο διεθνής ρόλος του γουάν θα αναβαθμιστεί τα επόμενα χρόνια;

MT: Τι πάει να πει θα αναβαθμιστεί; Πρέπει να το αναγνωρίσουν οι άλλοι παίκτες ως αποθεματικό. Κάτι τέτοιο για τις ΗΠΑ είναι περίπου αυτοκτονικό. Εκτός εάν γίνουν τόσο μεγάλες επενδύσεις στις ΗΠΑ από του κινέζους που πλέον καταστεί αναγκαστικό. Δεν μπορώ όμως να πιστέψω ότι ούτε οι ΗΠΑ ούτε οι επιμέρους ευρωπαϊκές κυβερνήσεις θα δεχτούν κάτι τέτοιο. Αυτό θα είναι περίπου επιβεβαίωση ήττας. Αν αναδειχθεί το γουάν, γίνει αποθεματικό νόμισμα και το αναγνωρίσουν και οι άλλοι ως τέτοιο, τότε δεν είναι άλλο παρά παραδοχή ήττας. Επίσης, δεν είμαι σίγουρος ότι αυτό αποτελεί προτεραιότητα για τους κινέζους.

E: Σε περίπτωση που το Πεκίνο θελήσει να διαφοροποιήσει σημαντικά τα αποθέματά του, πιστεύετε ότι το ευρώ θα βρίσκεται στην κορυφή της λίστας του;

MT: Από ότι γνωρίζω ναι. Πιστεύω ότι οι κινέζοι το ευρώ το βλέπουν ως μια ανταγωνιστική εναλλακτική έναντι του δολαρίου. Θα το χρησιμοποιήσουν το ευρώ, και αυτό θα μας ενισχύσει και θα διαφοροποιήσει τη στάση μας απέναντι στους κινέζους. Τώρα είναι η περίοδος όπου η Κίνα είναι στο στόχαστρο. Ας μην ξεχνάμε ότι το ενδιαφέρον των Αμερικανών βρίσκεται στον Ειρηνικό.

Συνέντευξη 6. Ευάγγελος Βενιζέλος (EB)

E: Κύριε Πρόεδρε καλησπέρα. Σας ευχαριστώ για την παρουσία σας και την ευκαιρία που μου δώσατε για αυτή τη συνέντευξη. Κύριε Πρόεδρε, η ΕΚΤ έχει διαμορφώσει ένα δείκτη μέτρησης του διεθνούς ρόλου των νομισμάτων δηλαδή, το βαθμό χρήσης τους στις παγκόσμιες χρηματαγορές και στις χρηματοπιστωτικές συναλλαγές. Σύμφωνα με τον εν λόγω δείκτη, σε ετήσια χρήση, το ευρώ κατατάσσεται στη δεύτερη θέση στο διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα, μετά το αμερικάνικο δολάριο. Πιστεύετε ότι το ευρωνόμισμα θα μπορούσε να διαδεχθεί το δολάριο ως νόμισμα αναφοράς;

EB: Να διαδεχθεί όχι. Να συνυπάρξει και να έχει ένα μεγαλύτερο ποσοστό ως αποθεματικό νόμισμα, ναι θα μπορούσε, χωρίς να είμαστε πάρα πολύ φιλόδοξοι, διότι πρέπει να δούμε πως διαμορφώνεται η θέση της ΕΕ στην παγκόσμια οικονομία τα επόμενα 10, 20, 30, 50 χρόνια σε σχέση με τον πληθυσμό, σε σχέση με το ΑΕΠ, σε σχέση με τις ανεχόμενες οικονομίες, Κίνα, Ινδία κατά βάση. Η Ευρώπη θα μικραίνει. Μικραίνει, γηράσκει, γίνεται μικρότερο ποσοστό του παγκόσμιου ΑΕΠ. Άρα, πρέπει να λάβουμε υπόψη αυτά όλα τα μακροοικονομικά δεδομένα για να απαντήσουμε. Δε μπορούμε να απαντήσουμε σε ένα επίπεδο νομισματικό υπό τις παρούσες συνθήκες, οι οποίες είναι ούτως ή άλλως μεταβατικές και ρευστές. Το ευρώ ως αποθεματικό νόμισμα είναι πολύ πίσω από το δολάριο. Για να καταλάβετε, όταν κάναμε τη μεγάλη αναδιάρθρωση του ελληνικού χρέους, η Κίνα είχε μόνο έξι δισεκατομμύρια ευρώ σε ομόλογα του ελληνικού δημοσίου. Πάρα πολύ λίγα. Δηλαδή, έξι δισεκατομμύρια ευρώ είχε μια μικρή τράπεζα. Η Τράπεζα Κύπρου, για παράδειγμα, είχε περισσότερα, η Λαϊκή Τράπεζα της Κύπρου, επίσης, η Deutsche Bank είχε απείρως περισσότερα. Άρα είναι πάρα πολύ προσεκτικοί στο πως χρησιμοποιούν το ευρώ ως αποθεματικό νόμισμα. Δεν έχει ακόμη τέτοιου είδους ανταγωνιστικότητα με το δολάριο, ούτε το γουάν φυσικά είναι διεθνές αποθεματικό νόμισμα. Τώρα, αν μου λέγατε, οι ΗΠΑ είναι ευτυχείς με την ύπαρξη της ευρωζώνης και του ευρώ; Θα έλεγα ότι δεν είναι δυστυχείς. Δηλαδή, θέλουν να έχουν κι αυτές μια ενιαία αγορά, καταρχάς, γιατί διευκολύνεται η δική τους εμπορική διεξόδου και κατά τρόπο αντίστοιχο με το πως αντιμετωπίζουν την Ευρώπη στα θέματα ασφάλειας. Που θέλουν να υπάρχει και ευρωπαϊκός στρατός και ευρωπαϊκή άμυνα, εντός του πλαισίου του ΝΑΤΟ, αρκεί να πληρώνουν οι ευρωπαίοι το κόστος της ασφάλειας τους γιατί το μετακυλούν συνήθως στις ΗΠΑ. Αυτό ισχύει εδώ και έναν αιώνα, από το 1917, στα τέλη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Συνεπώς, δε νομίζω ότι είναι εχθροί της ευρωζώνης ή ότι ήθελαν να διαλύσουν την ευρωζώνη. Αντιθέτως, ήταν περισσότερο φιλικόι, πολλές φορές, απέναντι στις χώρες με πρόβλημα προκειμένου να διευκολύνουν την ενότητα της ευρωζώνης. Και η παρουσία του ΔΝΤ στην ευρωζώνη δε θα είχε επιτευχθεί-άλλο αν ήταν καλή ή κακή τελικά, αφού ήταν μια αδυναμία ευρωπαϊκή που έφερε το ΔΝΤ στην ευρωζώνη-δε θα ερχόταν αν δε το ήθελαν οι αμερικανοί. Το ΔΝΤ δεν κάνει τίποτα που δεν το θέλουν οι ΗΠΑ. Οι ΗΠΑ είναι ο μεγάλος μέτοχος, είναι ο shareholder, είναι αυτός που ελέγχει, αυτός που έχει την έδρα, είναι αυτός που καθοδηγεί τη γραφειοκρατία του ΔΝΤ. Βέβαια, η αδυναμία της ευρωζώνης να διαχειριστεί κρίσεις και να προβλέψει κρίσεις οδήγησε σε μια υποτίμηση της ευρωπαϊκής επιτροπής, ακόμη και της ΕΚΤ, και σε μια κηδεμονία του ΔΝΤ, και δια του ΔΝΤ σε μια αναβάθμιση του ρόλου των ΗΠΑ στο σύστημα της ευρωζώνης.

E: Το Ευρωσύστημα τονίζει, όπως και η Κομισιόν, ότι ο διεθνής ρόλος του ευρώ ενισχύεται κυρίως από μία βαθύτερη και πιο ολοκληρωμένη Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ONE). Πιστεύετε θα πρέπει να επιταχυνθεί ο βηματισμός για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση μέσω μιας κεντρικής δημοσιονομικής οντότητας, της τραπεζικής ένωσης και της ένωσης των κεφαλαιαγορών;

EB: Η αλήθεια είναι ότι τα τελευταία χρόνια λόγω της κρίσης έχουν γίνει μεγάλα βήματα στο να αποκτήσει πιο ευκρινή χαρακτηριστικά η νομισματική ένωση. Όμως, ακόμη και τώρα, ακόμη και μετά τις μεγάλες αλλαγές που έγιναν στην οικονομική διακυβέρνηση της ευρωζώνης από το 2011 και μετά, από την ελληνική κρίση και μετά, δεν είναι ένα πλήρες σύστημα οικονομικής διακυβέρνησης η ευρωζώνη διότι δεν είναι ένα πλήρες θεσμικό σύστημα η ΕΕ. Είναι άλλο να έχεις ένα νόμισμα, όπως το δολάριο, που είναι σύμβολο της αμερικανικής κυριαρχίας, που έχει πίσω του ένα μεγάλο ομοσπονδιακό κράτος, μια υπερδύναμη, τη μόνη στην πραγματικότητα υπερδύναμη με πολύ μεγάλη στρατιωτική και πολιτική ισχύ, και είναι διαφορετικό να έχεις πίσω σου μια υβριδική οντότητα, η οποία δεν έχει ακόμη προσλάβει οριστικά χαρακτηριστικά, δεν έχει ενιαία δημοσιονομική πολιτική, δεν είναι ούτε οικονομική ούτε δημοσιονομική ένωση, είναι μόνο νομισματική. Έχεις μια νομισματική πολιτική η οποία ασκείται από μια ανεξάρτητη τράπεζα, την ΕΚΤ, αλλά με αμφισβητήσεις, οι οποίες είναι αμφισβητήσεις ισχυρές, ακόμη και νομικές, όπως φάνηκε από τη γνωστή απόφαση *Weiss* του Γερμανικού Συνταγματικού Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου, του Μαΐου του 2020, σε σχέση με το πρόγραμμα της ποσοτικής χαλάρωσης. Και ακόμη και στη νομισματική πολιτική τα ανακλαστικά της ΕΚΤ είναι πιο αργά και πιο αβέβαια από ότι είναι και της Federal Reserve και της Τράπεζας της Αγγλίας, ας πούμε, για πάρουμε και ένα ουδέτερο νόμισμα, το οποίο, όμως, είναι νόμισμα μιας χώρας με κυριαρχία.

Ως εκ τούτου, έχει εγγενή προβλήματα το ευρώ που έχουν να κάνουν με τα εγγενή προβλήματα της ευρωζώνης, τα θεσμικά, τα πολιτικά, τα οικονομικά, τα δημοσιονομικά, και της ΕΕ. Αν δε λυθούν αυτά δε θα μπορέσει η ευρωζώνη και το ευρώ να παίξει μεγαλύτερο ρόλο από αυτόν που παίζει τώρα. Και θα φανεί αυτό σε λίγους μήνες όταν θα αρχίσει πια η «απελευθέρωση», ο «απογαλακτισμός», από το πρόγραμμα ποσοτικής χαλάρωσης, το λεγόμενο πανδημικό (PEPP), κάτι το οποίο αφορά και εμάς ιδιαιτέρως ως χώρα, γιατί ενώ είμαστε επιλέξιμοι γι' αυτό, δεν είμαστε επιλέξιμοι για το κανονικό, το τακτικό πρόγραμμα ποσοτικής χαλάρωσης, το PSPP. Τώρα, στη μάχη για τον πληθωρισμό, στη μάχη των επιτοκίων βλέπετε τους δισταγμούς και τις καθυστερήσεις της ΕΚΤ. Και

αυτοί οφείλονται σε λόγους θεσμικούς, ιστορικούς, πολιτικούς τελικά. Διότι, υπάρχει αυτός ο φόβος του πληθωρισμού, ο γερμανικός, που εξηγείται ιστορικά λόγω του μεσοπολέμου, και ως εκ τούτου, είναι πιο εύκολο αναπτύξεις σε μια χώρα όπως οι ΗΠΑ, πολιτικές κευνσιανού χαρακτήρα, όπως κάνει τώρα ο Biden, παρά σε μια ήπειρο, όπως η ευρωπαϊκή, που είναι σοσιαλδημοκρατική σε μεγάλο βαθμό, γιατί αυτές οι ιδέες και οι πρακτικές αναπτύχθηκαν στην Ευρώπη, αλλά δεν έχει τη συνοχή την πολιτική και τη θεσμική που της επιτρέπουν να παίξει αυτές τις πολιτικές. Άρα, εφόσον θέλουμε να διασφαλίσουμε το ευρώ και τη συνοχή του, πρέπει να κάνουμε συνεχώς πεντάλ στο ποδήλατο αυτό, αλλιώς θα πέσει.

Από την άποψη αυτή, είναι σημαντικό το Ταμείο Ανάκαμψης γιατί χρηματοδοτείται με έκδοση κοινού χρέους, άρα έχεις ένα βήμα δημοσιονομικής ενοποίησης. Ιστορικά, όμως, ο δημοσιονομικός ομοσπονδισμός, το fiscal federalism στην Αμερική, οικοδομήθηκε πάνω σε αμοιβαιοποίηση του χρέους. Εάν δεν υπάρξει αμοιβαιοποίηση του χρέους δεν πρόκειται να υπάρξει financial federalism στην Ευρώπη. Και χωρίς financial federalism δε μπορείς να έχεις στην πραγματικότητα μια λειτουργούσα πλήρως Ένωση. Η Ευρώπη αντιδρά σε κάθε ιδέα αμοιβαιοποίησης του χρέους και αυτό φάνηκε στο πως αντιμετώπισε την ελληνική κρίση, την κυπριακή, την πορτογαλική, την ιρλανδική et al. Και τώρα, το κοινό χρέος για το Ταμείο Ανάκαμψης είναι πολύ μικρό, είναι συμβολικό περισσότερο, δηλαδή, 500 δισεκατομμύρια δεν είναι τίποτα γι' αυτά τα μεγέθη. Άρα, από την περιγραφή αυτή μπορείτε, λίγο πολύ, να βγάλετε τα συμπεράσματά σας.

E: Και από ότι καταλαβαίνω το ευρωνόμισμα συνδέεται άρρηκτα με τα παραπάνω.

EB: Το νόμισμα είναι χαρακτηριστικό κυριαρχίας, είναι εργαλείο και σύμβολο κυριαρχίας. Όταν έχεις μια οντότητα, η οποία έχεις δοτές αρμοδιότητες, όπως λέμε, και δεν έχει κυριαρχία έχεις εγγενή ελαττώματα και στη νομισματική πολιτική, τα οποία δε μπορούν να αντιμετωπιστούν νομισματικά. Πρέπει να αντιμετωπιστούν θεσμικά, πολιτικά και δημοσιονομικά. Τώρα, τα βήματα της τραπεζικής ένωσης είναι πάρα πολύ σημαντικά, αλλά και πάλι ενώ έχεις εποπτεία δεν έχεις ενιαίο μηχανισμό διάσωσης. Παρότι αναθεωρήθηκε το άρθρο 136 της ΣΛΕΕ με αφορμή την ελληνική κρίση, εντούτοις, ένας μηχανισμός bail out, καθολικός δεν έχει φτάσει. Και κυρίως υπάρχει ένα θέμα κόστους. Αυτή τη στιγμή όλο το εγχείρημα, και της ποσοτικής χαλάρωσης, βασίζεται τυπικά, όχι στην ΕΚΤ, αλλά στο μηχανισμό που λέγεται Ευρωπαϊκό Σύστημα Κεντρικών Τραπεζών (ΕΣΚΤ). Το ΕΣΚΤ βασίζεται στη λογική ότι κάθε εθνική κεντρική τράπεζα επωμίζεται ένα μέρος του βάρους

αυτού. Που σημαίνει ότι δυνητικά, θεωρητικά, αυτό το βάρος μπορεί να καταστεί δημόσιο χρέος του κράτους του αντίστοιχου, εάν υποστεί μια ακραία κρίση το όλο σύστημα. Δηλαδή, το *ultimum remedium*, ο δανειστής της ύστατης καταφυγής είναι η ΕΚΤ εν μέρει. Μέσω του ΕΣΚΤ το *ultimum remedium* είναι οι εθνικές τράπεζες και άρα τα κράτη-μέλη δια του δημοσίου χρέους τους. Και μιλάμε τώρα για την ευρωζώνη. Έχεις εκτός ευρωζώνης, κράτη, τα οποία έχουν άλλες απόψεις, πολιτικές. Δηλαδή, τα κράτη που αυτή τη στιγμή έχουν προβλήματα αυταρχικής δημοκρατίας, φιλελευθερισμού, αξιών, όπως είναι η Ουγγαρία, η Πολωνία, η Βουλγαρία, είναι εκτός ευρωζώνης. Είναι παλιά Ανατολική Ευρώπη. Βέβαια, έχεις και τη Δανία που είναι εκτός ευρωζώνης ή έχεις τη Μάλτα που είναι εντός ή τη Σλοβακία που είναι εντός και έχει προβλήματα τέτοιου τύπου. Αλλά σε γενικές γραμμές, τα μεγάλα προβλήματα παρουσιάζονται σε χώρες εκτός ευρωζώνης. Η διαίρεση δεν είναι απλά νομισματική, είναι και αξιακή από ένα σημείο και μετά.

E: Πιστεύετε ότι ο ανταγωνισμός ΗΠΑ-ΚΙΝΑΣ μπορεί να ωφελήσει το ευρώ;

EB: Ως τι; Να το χρησιμοποιήσει η Κίνα ως αποθεματικό νόμισμα; Όχι. Δε νομίζω θα εκτεθεί στο δημόσιο χρέος. Πρέπει να λύσει το θέμα του δημοσίου χρέους των ΗΠΑ που κατέχει. Είναι μεγάλος κομιστής χρέους των ΗΠΑ και δύσκολα θα αναλάβει παρόμοια θέση, και σε σχέση με το ευρώ. Πρέπει, δηλαδή, να επιλέξει να γίνει κομιστής χρέους των κρατών-μελών, διότι η Ευρώπη ως τέτοια δεν έχει χρέος. Ως εκ τούτου, δε μπορεί να κάνει τη συνδυαστική κίνηση που κάνει με τις ΗΠΑ, που συνδυάζει χρέος και αποθεματικό νόμισμα. Στην ΕΕ δε μπορείς να το κάνεις αυτό εύκολα. Θα πάρεις ευρώ, θα πάρεις γερμανικά ομόλογα που είναι σίγουρα. Από εκεί και πέρα, όμως, θα έχεις ανισορροπίες σε σχέση με τις άλλες χώρες, όπως αυτές που σας είπα σε σχέση με την Ελλάδα στο κινεζικό παράδειγμα του 2011. Η διαπραγμάτευση ισχύος μεταξύ Κίνας και Δύσης είναι μεταξύ Κίνας και ΗΠΑ. Δεν πρέπει να υπερβάλουμε για το ρόλο της ΕΕ. Είδαμε ότι και στη συμφωνία ΑΥΚΥΣ που έκαναν οι Αμερικανοί, έβαλαν τους βρετανούς σε έναν πολύ δευτερεύοντα ρόλο για τη μεταφορά πυρηνικής τεχνολογίας, την Ευρώπη, όμως, δεν την έβαλαν, την ΕΕ.

E: Πιστεύετε ότι ο διεθνής ρόλος του γουάν θα αναβαθμιστεί τα επόμενα χρόνια;

EB: Μπορεί, δεν είμαι σε θέση να το εκτιμήσω διότι η σχέση που διαμορφώνει με τις χώρες που δανείζει η Κίνα είναι μια πάρα πολύ σκληρή σχέση εξάρτησης. Υπάρχουν χώρες οι οποίες έχουν τέτοιου είδους δανειακή εξάρτηση για τις υποδομές τους από την Κίνα, αλλά δεν ξέρω αν η Κίνα θα ήθελε αυτό να εκφράζεται στο νόμισμά της. Μπορεί η επιλογή της

να είναι να εκφραστεί σε άλλο νόμισμα, δηλαδή, σε δολάριο, η εξάρτηση αυτή. Αυτό δε νομίζω ότι είναι κάτι που μπορεί εύκολα να το πει κανείς, γιατί είναι μυστικές οι περισσότερες συμφωνίες που κάνει και πάρα πολύ σκληρές. Δανείζει με όρους λεόντειους, και επίσης με πολιτικούς όρους, που έχουν σχέση με τις σπάνιες γαίες, έχουν σχέση με τις κρίσιμες υποδομές, ιδίως στην Αφρική, που είναι το γήπεδο αυτής της αντιπαράθεσης μεταξύ Κίνας και ΗΠΑ, και κυρίως Κίνας και Ευρώπης.

E: Κύριε Πρόεδρε, σας ευχαριστώ. Μια τελευταία ερώτηση σχετική με τα ψηφιακά νομίσματα των κεντρικών τραπεζών. Η ευρωπαϊκή επιτροπή με την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα συνεργάζονται για τη δημιουργία του ψηφιακού ευρώ. Το ψηφιακό ευρώ, το οποίο σύμφωνα με την επιτροπή: «θα λειτουργεί συμπληρωματικά στο τυπωμένο ευρωνόμισμα» πιστεύετε θα ενισχύσει το διεθνή ρόλο του ευρώ;

EB: Αυτό το κάνουν όλες οι κεντρικές τράπεζες, όμως, αυτά δεν έχουν καμία σχέση με τα ψηφιακά νομίσματα του Blockchain. Αυτά είναι μια εκφορά νομισματική. Είναι ψηφιακή εκδοχή ενός υφιστάμενου νομίσματος που έχει εκδότη και έχει κεντρική τράπεζα. Ενώ όταν έχεις τεχνολογία Blockchain, δεν έχεις κεντρική τράπεζα. Έχει εσωτερική αξία το νόμισμα. Δηλαδή, είναι όπως τα παλιά νομίσματα της κλασικής εποχής που είχαν εσωτερική αξία λόγω του μετάλλου. Γιατί έχει επενδεδυμένη ενέργεια το Blockchain νόμισμα. Και μάλιστα, αντιοικολογικό γιατί επενδύεις πάρα πολύ ενέργεια μέσα από το δίκτυο υπολογιστών που συγκροτεί το Blockchain. Άρα, αυτά είναι (τα ψηφιακά νομίσματα των ΚΤ) , στην πραγματικότητα, ένα εργαλείο του e-banking. Είναι σαν να έχεις πιστωτικές κάρτες. Αν αυτό, όμως, οδηγήσει σε μια εξαφάνιση του ρόλου των εμπορικών τραπεζών, πρέπει να δεις πως θα λειτουργήσει το σύστημα στη δανειοδότηση. Γιατί μετά θα δίνει και δάνεια εμπορικά η κεντρική τράπεζα; Θα μπει στο ρίσκο να έχει καταθέσεις και να αναπτύξει εμπορική δραστηριότητα; Αυτό δεν το ξέρω. Είναι μια αλλαγή δομική του τραπεζικού συστήματος, κάτι το οποίο μπορεί να είναι καταλυτικό για τη λειτουργία των τραπεζικών συστημάτων διεθνώς. Πάντως, δεν είναι κάτι που μπορεί να το κάνει πρωτοποριακά η ΕΚΤ, γιατί σέρνει πίσω της 20 εθνικές τράπεζες. Δεν είναι τόσο απλό.

5.5 Ποιοτική Ανάλυση του Περιεχομένου των Απαντήσεων των Συμμετεχόντων/Συνεντευξιαζόμενων

Το κεφάλαιο αυτό αφορά την παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνας, μέσα από την απομαγνητοφώνηση του λόγου των συμμετεχόντων στις ατομικές, ημι-δομημένες συνεντεύξεις. Παρουσιάζεται η ποιοτική ανάλυση περιεχομένου όπως προέκυψε από τις

απαντήσεις των συμμετεχόντων/συνεντευξιαζόμενων. Η παράθεση των ποιοτικών γνωρισμάτων τελείται ανά ερώτημα και ακολουθεί συναφής συζήτηση επ' αυτών. Σε πρώτο στάδιο αποτυπώθηκαν τα κυριότερα σημεία και η συνακόλουθη επιχειρηματολογία των συνεντευξιαζόμενων σχετικά με τη διεθνή θέση και το ρόλο του ευρωνομίσματος στο σύγχρονο διεθνές νομισματικό σύστημα. Οι απαντήσεις τους ήταν καταλυτικές και αντιπροσωπευτικές για τον καθένα, δίνοντας μια πρώτη πληροφορία για τις απόψεις που εκφράζει ο κάθε συνεντευξιαζόμενος και σε απαντήσεις επόμενων ερευνητικών αξόνων.

Εν προκειμένω, στην ερώτηση (1), οι ερωτηθέντες κλήθηκαν να απαντήσουν αν ο διεθνής ρόλος του ευρώ ενισχύεται, ιδίως, από μια βαθύτερη και πιο ολοκληρωμένη Οικονομική και Νομισματική Ένωση, και κατ' επέκταση, αν πρέπει να επιταχυνθεί ο βηματισμός για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση μέσω μιας κεντρικής δημοσιονομικής οντότητας, της τραπεζικής ένωσης και της ένωσης των κεφαλαιαγορών. Επί της ουσίας όλοι απάντησαν θετικά. Συγκεκριμένα, η απάντηση του κ. Ιωάννη Στουρνάρα, (ΙΣ), Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδας και μέλος του Ευρωσυστήματος, ήταν σαφής: *«Βεβαίως, είναι άρρηκτα συνδεδεμένη η ενδυνάμωση του ευρώ, με την ενδυνάμωση της αρχιτεκτονικής της ευρωζώνης. Αρχικά ανέφερε ότι: «Η ενδυνάμωση του ευρώ είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με μια περισσότερη ομοσπονδοποίηση της ευρωζώνης, με τη δημιουργία, θα έλεγα, ενός ευρωπαϊκού ομολόγου. Αυτή τη στιγμή, γίνεται ένα τέτοιο μεγάλο βήμα προς την κατεύθυνση αυτή μέσω του NextGenerationEU (NGEU), το Ταμείο Ανάκαμψης με το δανεισμό που βγαίνει και κάνει η Ευρώπη, γύρω στα 750 δισεκατομμύρια ευρώ, αυτό δημιουργεί τα πρώτα ψήγματα δημιουργίας ενός κοινού ευρωπαϊκού δανεισμού, ενός ευρωπαϊκού ομολόγου». Στη συνέχεια είπε: «Θα θέλαμε αυτός ο μηχανισμός, όχι μόνο να γίνει μόνιμος, αλλά και να επεκταθεί. Η αλήθεια είναι ότι δεν είναι ακόμα η ώρα, υπάρχουν αντιδράσεις. Ωστόσο, μόνο με τέτοια μέτρα θα ενδυναμωθεί το ευρώ, μαζί με την ένωση κεφαλαιαγορών και την τραπεζική ένωση». Ειδικότερα, έδωσε έμφαση στο ότι: «Η τραπεζική ένωση απαιτεί ακόμη ένα ευρωπαϊκό σύστημα ασφάλισης καταθέσεων, εγγύησης καταθέσεων, το European deposit insurance scheme (EDIS). Χωρίς αυτό, ο ευρωπαϊκός χώρος θα παραμείνει διασπασμένος. Δύσκολα θα προχωρήσουμε σε Cross-Border συγχωνεύσεις τραπεζών, για παράδειγμα. Άρα, λοιπόν, έχει ακόμη δρόμο η ενδυνάμωση του ευρώ». Και κατέληξε: «Αυτά είναι τα πιο σημαντικά για εμένα. Χρειαζόμαστε αυτά τα τρία: **Bank Union, Ένωση Κεφαλαιαγορών, και μεγαλύτερα βήματα ως προς τη δημοσιονομική ένωση.** Παρά το ότι η ενδυνάμωση της αρχιτεκτονικής της ευρωζώνης έχει*

προχωρήσει, εντούτοις, παραμένει ατελής. Και παραμένει ατελής, διότι, παραμένει μια νομισματική ένωση και όχι μια οικονομική ένωση».

Όμοια απάντησε και ο κ. Ευάγγελος Βενιζέλος (π. Πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ, **ΕΒ**). Όπως αναφέραμε και στο θεωρητικό μέρος της διατριβής ο **ΕΒ.**, μας είπε: «*Το νόμισμα είναι χαρακτηριστικό κυριαρχίας, είναι εργαλείο και σύμβολο κυριαρχίας. Όταν έχεις μια οντότητα, η οποία έχει δοτές αρμοδιότητες, όπως λέμε, και δεν έχει κυριαρχία έχεις εγγενή ελαττώματα και στη νομισματική πολιτική, τα οποία δε μπορούν να αντιμετωπιστούν νομισματικά. Πρέπει να αντιμετωπιστούν θεσμικά, πολιτικά και δημοσιονομικά [...] Είναι άλλο να έχεις ένα νόμισμα, όπως το δολάριο, που είναι σύμβολο της αμερικανικής κυριαρχίας, που έχει πίσω του ένα μεγάλο ομοσπονδιακό κράτος, μια υπερδύναμη, τη μόνη στην πραγματικότητα υπερδύναμη με πολύ μεγάλη στρατιωτική και πολιτική ισχύ, και είναι διαφορετικό να έχεις πίσω σου μια υβριδική οντότητα, η οποία δεν έχει ακόμη προσλάβει οριστικά χαρακτηριστικά, δεν έχει ενιαία δημοσιονομική πολιτική, δεν είναι ούτε οικονομική ούτε δημοσιονομική ένωση, είναι μόνο νομισματική [...] ο δημοσιονομικός ομοσπονδισμός, το fiscal federalism στην Αμερική, οικοδομήθηκε πάνω σε αμοιβαιοποίηση του χρέους. Εάν δεν υπάρξει αμοιβαιοποίηση του χρέους δεν πρόκειται να υπάρξει financial federalism στην Ευρώπη. Και χωρίς financial federalism δε μπορείς να έχεις στην πραγματικότητα μια λειτουργούσα πλήρως Ένωση».*

Σαφής ήταν και η απάντηση του κ. Σταϊκούρα Χρήστου (Υπουργός Οικονομικών) και του Αργυρού Μιχαήλ (Πρόεδρος Σ.Ο.Ε), (**ΧΣ-ΜΑ**): «*Η σύντομη απάντηση (short answer) σε αυτό το ερώτημα είναι ναι, σαφώς. Το να έχεις μια κοινή νομισματική πολιτική, χωρίς να έχεις την αντίστοιχη ολοκλήρωση στην τραπεζική ένωση, χωρίς να έχεις τη αντίστοιχη ολοκλήρωση σε επίπεδο δημοσιονομικής ένωσης, και χωρίς να έχεις την αντίστοιχη ολοκλήρωση σε ό, τι αφορά μια ενιαία αγορά κεφαλαίων, είναι κάτι που αν μη τι άλλο δεν είναι ιδανικό. Συνεπώς, οτιδήποτε εμβαθύνει τη θεσμική ολοκλήρωση της ευρωπαϊκής νομισματικής ένωσης, δημιουργεί, σε πρώτο στάδιο μια επιπλέον αξία». Ο **ΜΑ.**, τόνισε ότι το «bengsmark» είναι οι ΗΠΑ. Συγκρίνοντας την ένωση κρατών (πολιτειών) της Αμερικής με την ένωση των ευρωπαϊκών κρατών, μας είπε: «*Οι πολιτείες στην Αμερική έχουν τους δικούς του πολιτειακούς προϋπολογισμούς, έχουν νομισματική πολιτική όπως έχουμε στην Ευρώπη, υπάρχει όμως και Federal Budget. Είναι σημαντικό να έχεις ένα δημοσιονομικό στοιχείο στην Ένωση, διότι αυτό βοηθά την ευρωπαϊκή οικονομία να διαχειρίζεται κρίσεις καλύτερα από οποιαδήποτε προσπάθεια σε εθνικό επίπεδο. Αυτό, άλλωστε, φάνηκε κατά τη διάρκεια της πανδημίας. Το RRF και το SURE είναι μια πολύ**

ισχυρή ένδειξη των πλεονεκτημάτων που υπάρχουν στην παρουσία κεντρικών δημοσιονομικών μέσων, σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης». Στη συνέχεια οι ΧΣ-ΜΑ., όπως και ο ΙΣ., διατυπώνουν την άποψη ότι: «Η έλλειψη ενιαίας πανευρωπαϊκής εγγύησης καταθέσεων είναι ένας τρόπος μέσα από τον οποίο διατηρούνται, και εν πολλοίς, αυξάνονται οι οικονομικές αποκλίσεις ανάμεσα στα κράτη μέλη. Και αυτό δεν είναι καλό για τη συνοχή μιας νομισματικής ένωσης. Γι' αυτό, υπάρχει η συζήτηση για το *European Surveillance Framework*».

Αυτονόητο το θεώρησε και ο κ. Κρεμμύδας Χαράλαμπος, (Μόνιμη Αντιπροσωπεία της Ελλάδας στην ΕΕ, ΧΚ), ο οποίος, όμως, σε αντίθεση με τους ΧΣ-ΜΑ., έδωσε μεγαλύτερη έμφαση στο πολιτικό σκέλος. Όπως αναφέραμε και στο θεωρητικό μέρος της διατριβής Ο ΧΚ., ανέδειξε την πολιτική διάσταση της οικονομίας λέγοντας ότι: «η ενίσχυση του διεθνούς ρόλου του ευρώ, και γενικότερα του ευρωνομίσματος, είναι πρωτίστως πολιτικό και δευτερευόντως οικονομικό ζήτημα. Αν δε ληφθεί η πολιτική απόφαση, έτσι ώστε να προχωρήσουμε σε εμβάθυνση, έτσι ώστε να αποκτήσουμε και κεντρική δημοσιονομική ικανότητα, το *central fiscal capacity*, μια τραπεζική ένωση, μια ένωση κεφαλαιαγορών, τότε είναι λίγο δύσκολο να περιμένουμε ότι το ευρώ θα αποκτήσει τη βαρύτητα και το στρατηγικό βάθος που απαιτείται ώστε να γίνει πραγματικά το νόμισμα που θα αντιστοιχεί στην ΕΕ, η οποία είναι μια υπερδύναμη, εμπορική υπερδύναμη ήπιας ισχύος. Συνεπώς, εάν δεν υπάρξει πολιτική βούληση, εάν δεν αποφασιστεί ότι θα πρέπει να συμπληρώσουμε όλα τα κομμάτια του πάζλ-δηλαδή όχι μόνο τη νομισματική ένωση αλλά και μια οικονομική ένωση, ο ρόλος του ευρώ πάντοτε θα είναι υπονομευμένος και ναρκοθετημένος».

Παρόμοιες απόψεις εξέφρασαν, ο κ. Πεδιάτης Ιωάννης (Ελληνας Πρέσβυς στη Βραζιλία, ΙΠ), ο οποίος υποστήριξε ότι: «Η περαιτέρω εμβάθυνση των δομών της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης, είναι αναγκαία. Ειδικότερα, η ολοκλήρωση του μηχανισμού ασφαλείας του Ενιαίου Ταμείου Εξυγίανσης (ώστε να είναι σε θέση να διαχειριστεί ακόμη και μεγάλη τραπεζική κρίση) και του Ευρωπαϊκού Συστήματος Ασφάλισης Καταθέσεων (ώστε να παρέχει μια ακόμα ισχυρότερη και πιο ομοιόμορφη ασφάλιση καταθέσεων), θα συμβάλλει στην ενίσχυση της εμπιστοσύνης των διεθνών αγορών στο ευρώ και συνεπώς και στην αύξηση της σημασίας του στις διεθνείς συναλλαγές», καθώς και ο κ. Τσινιτσιζέλης Μιχαήλ, (Πρόεδρος του τμήματος Πολιτικής Επιστήμης & Δημόσιας Διοίκησης του Πανεπιστημίου Αθηνών, ΜΤ), ο οποίος, μεταξύ άλλων, μας είπε ότι: «Αυτή τη στιγμή διεξάγεται μια συζήτηση για το μέλλον της Ευρώπης, όπου εκεί που έχεις μια

κεντρική νομισματική αρχή, θα έχεις και έναν υπουργό, ο οποίος θα ασχολείται με τα δημοσιονομικά. Με λίγα λόγια, θα είναι ένας ευρωπαϊός υπουργός οικονομικών».

Στις ερωτήσεις (2), (3), οι συνεντευξιζόμενοι κλήθηκαν να απαντήσουν αν θεωρούν ότι το ευρώ μπορεί-ενώ κατατάσσεται στη δεύτερη θέση στο διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα-να διαδεχθεί το δολάριο ως βασικό νόμισμα αναφοράς, καθώς και αν πραγματικά (πολιτικά) η Ευρώπη θέλει κάτι τέτοιο. Οι περισσότεροι εξέφρασαν την άποψη ότι κάτι τέτοιο δεν είναι πιθανό να συμβεί στο άμεσο μέλλον. Ειδικότερα, Ο ΙΣ., υποστήριξε ότι: «Προχωράμε τώρα στην κατεύθυνση αυτή, με το RRF, αλλά ακόμη η απόσταση από το δολάριο και από το βάθος της αμερικανικής αγοράς ομολόγων είναι τεράστιο. Η δύναμη του δολαρίου σήμερα είναι η βαθύτατη αγορά Treasury bonds και bills. Στην Ευρώπη δεν έχουμε τόσο μεγάλο βάθος». Οι ΧΣ-ΜΑ σε ένα πρώτο επίπεδο έδειξαν θετικοί: «Θεωρητικά η Ευρώπη θα μπορούσε να παίξει έναν τέτοιο ρόλο. Είναι ήδη ένα από τα δύο βασικότερα νομίσματα του κόσμου, μάλιστα σε μερικές από τις νέες χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες είναι και το πρώτο, σε ότι αφορά το Green Finance, η Ευρώπη είναι πρωτοπόρος». Στη συνέχεια, όμως, έθεσαν τις παρακάτω προϋποθέσεις: «Για να έχει ένα νόμισμα το ρόλο του βασικού οχήματος (Vehicle Currency), υπάρχουν κάποιες προϋποθέσεις τις οποίες η Ευρώπη, καταρχάς, τηρεί. Δηλαδή, πρώτον, μιλάμε για το μέγεθος της οικονομίας. Η Ευρώπη είναι μια από τις τρεις μεγαλύτερες οικονομίες του κόσμου. Δηλαδή, με όρους ΑΕΠ, το ευρωπαϊκό ΑΕΠ είναι πολύ συγκρίσιμο με το αμερικανικό. Δεύτερον, η Ευρώπη έχει μακροοικονομική σταθερότητα, και κυρίως ο πληθωρισμός, [...] Η τρίτη μεγάλη προϋπόθεση, ούτως ώστε, να είσαι World Major Currency, είναι να έχεις πλήρως ολοκληρωμένες χρηματοπιστωτικές αγορές, δηλαδή, πρέπει να έχεις fully integrated financial markets. Στην Ευρώπη δεν έχουμε fully integrated financial markets. Και κατέληξαν: «Άρα, η απάντηση είναι ναι, καταρχάς, θα μπορούσε η Ευρώπη να υποκαταστήσει τις ΗΠΑ σαν το βασικό νόμισμα του κόσμου, αυτή τη στιγμή, όμως, αυτό φαίνεται μια σχετικά μακρινή προοπτική».

Πάνω στην ερώτηση αυτή υπήρξε μια μεγάλη κουβέντα με τον ΕΒ. Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα του: «Να διαδεχθεί όχι. Να συνυπάρξει και να έχει ένα μεγαλύτερο ποσοστό ως αποθεματικό νόμισμα, ναι θα μπορούσε, χωρίς να είμαστε πάρα πολύ φιλόδοξοι, διότι πρέπει να δούμε πως διαμορφώνεται η θέση της ΕΕ στην παγκόσμια οικονομία τα επόμενα 10, 20, 30, 50 χρόνια σε σχέση με τον πληθυσμό, σε σχέση με το ΑΕΠ, σε σχέση με τις ανεχόμενες οικονομίες, Κίνα, Ινδία κατά βάση. Η Ευρώπη θα μικραίνει. Μικραίνει, γηράσκει, γίνεται μικρότερο ποσοστό του παγκόσμιου ΑΕΠ. Άρα, πρέπει να λάβουμε υπόψη

αυτά όλα τα μακροοικονομικά δεδομένα για να απαντήσουμε. Δε μπορούμε να απαντήσουμε σε ένα επίπεδο νομισματικό υπό τις παρούσες συνθήκες, οι οποίες είναι ούτως ή άλλως μεταβατικές και ρευστές». Παρόμοια, ο **III.**, αναφέρει ότι: «Η αντικατάσταση του δολαρίου από το ευρώ, [...] φαίνεται λιγότερο πιθανή, [...] εντούτοις, αν παρατηρήσουμε, τις διεθνείς συναλλαγές τα τελευταία 20 χρόνια από την δημιουργία του ευρώ, βλέπουμε ότι ο ρόλος και η επιρροή του διαρκώς αυξάνεται. Για πρώτη φορά τον Μάρτιο του 2020 οι διεθνείς συναλλαγές σε ευρώ υπερέβησαν τις αντίστοιχες σε δολάρια. Ο **MT.**, επίσης, πιστεύει ότι: «Το να γίνει το ευρώ το βασικό νόμισμα αναφοράς, αυτό σηματοδοτεί μια αλλαγή των διεθνών ισορροπιών. Και αυτό δεν είναι τόσο εύκολο».

Με την ερώτηση **(3)**, προσπαθήσαμε να μάθουμε αν όντως η Ευρώπη θέλει να ανταγωνιστεί το δολάριο και την Αμερική, δηλαδή, να αποκτήσει ηγετοκεντρική θέση. Οι **ΧΣ-ΜΑ.**, μας είπαν πως: «Αν το δούμε περισσότερο πολιτικά, το να μπούμε σε μια ανταγωνιστική σχέση με τους Αμερικανούς δεν είναι κάτι το οποίο θέλουμε. Δεν προσπαθούμε να υποκαταστήσουμε τους Αμερικανούς. Αυτό που προσπαθούμε είναι να αυξήσουμε τον διεθνή ρόλο του ευρώ, χωρίς αυτό, όμως, να σημαίνει επιδίωξη για ανατροπή της πρωτοκαθεδρίας των Αμερικανών». Αντίθετα, ο **ΙΣ.**, διαφοροποιείται. Όπως αναφέραμε στο θεωρητικό μέρος της διατριβής, και σύμφωνα με το αναλυτικό πλαίσιο της ρεαλιστικής προσέγγισης της ΔΠΟ, ο **ΙΣ.**, διαβλέπει μια σχέση περισσότερο ανταγωνιστική: «Βεβαίως και θέλει (Η Ευρώπη να υπερσκελίσει το δολάριο). Αναμφισβήτητα, θέλει. Και όχι μόνο να ανταγωνιστεί το δολάριο, αλλά να ανταγωνιστεί την Αμερική, να ανταγωνιστεί την Κίνα. Δε θέλουμε η Ευρώπη να είναι ο φτωχός συγγενής». Για τον **ΧΚ.**, η απάντηση είναι πολύ πιο σύνθετη. Χαρακτηριστικά επισημαίνει: «Δεν πιστεύω ότι υπάρχει μια ενιαία ευρωπαϊκή απάντηση σε αυτό. Αν η Ευρώπη γίνει ηγεμονική δύναμη θα πρέπει να βάλει βαθιά το χέρι στην τσέπη, να πληρώσει γι' αυτό, να αποκτήσει ισχύς, (στρατός-κυβέρνηση). Αυτό πιστεύω δεν το θέλουν οι περισσότεροι ευρωπαίοι, κάποιοι βόρειοι, και κυρίως τα ανατολικά κράτη μέλη. Οπότε, ναι, να γίνουμε ηγεμονική δύναμη αλλά ποιος θα κυβερνά; Θα κυβερνά η κομισιόν και το Συμβούλιο»; Παρόμοια εκφράζεται και ο **MT.**: «Δεν ξέρω αν όντως θέλουμε. Ιδανικά, θα θέλαμε να διατηρηθεί ένα υβριδικό σύστημα. Ένα σύστημα στο οποίο και οι δύο πλευρές θα μπορούν να ισχυριστούν ότι αυτές είναι το βασικό νόμισμα. Μια κατάσταση στην οποία το ευρώ μπορεί να μπει σε μια πορεία *primus inter pares* (πρώτος μεταξύ ίσων). Το δολάριο, βέβαια, θα είναι πρώτο μεταξύ ίσων, με το ευρώ να ακολουθεί από κοντά, χωρίς να δημιουργεί πολιτικά ζήτημα στην πρωτοκαθεδρία του αμερικανικού δολαρίου».

Στις ερωτήσεις (4) και (5), απάντησαν οι ΧΚ και ΙΙ., αντίστοιχα. Στην ερώτηση (4), σχετικά με το πως μπορεί το ευρώ να καταστεί πιο ελκυστικό για επενδύσεις, ο ΧΚ., παρακινεί την Ένωση: «*Να επεκτείνει τις εμπορικές της σχέσεις όσο το δυνατόν ευρύτερα στον κόσμο [...] αυτό, δηλαδή, που ξέρει καλά να κάνει η ΕΕ, η διεύρυνση των εμπορικών σχέσεων και των συναλλαγών, που δημιουργεί και έναν κόσμο αλληλεξάρτησης (CETA, εμπορική συμφωνία με την Ιαπωνία, συμφωνία της ΕΕ με MERCOSUR)*». Επίσης, θεωρεί σημαντική τη δράση της ΕΤΕ, η οποία χρηματοδοτεί επενδύσεις και προωθεί με αυτόν τον τρόπο το ευρώ, αλλά κυρίως, εστιάζει σε αυτό που κάνει τώρα η ΕΕ: «*με τη χρηματοδότηση του NextGenerationEU, που εκδίδει κοινό αμοιβαίο χρέος, στην ουσία, συνιστά στρατηγική πράξη επέκτασης του ευρώ στις διεθνείς συναλλαγές*». Με την ερώτηση (5), θέλαμε να μάθουμε σε ποιους τομείς το ευρώ θα μπορούσε να αναπτύξει περαιτέρω τον ρόλο του. Ο ΙΙ., απάντησε: «*Σε ποικίλους τομείς, κυρίως όμως στους στρατηγικούς τομείς των νέων τεχνολογιών και των κλάδων που είναι εντάσεως κεφαλαίου καθώς η ΕΕ έχει πλεονεκτήματα σε αυτούς, λόγω του ότι αρκετές επιχειρήσεις αυτής της κατηγορίας είναι ευρωπαϊκές και εγκατεστημένες στην γηραιά ήπειρο (πχ airbus)*».

Στην ερώτηση (6), οι ερωτηθέντες κλήθηκαν να απαντήσουν αν πιστεύουν ότι ο ανταγωνισμός ΗΠΑ-ΚΙΝΑΣ μπορεί ωφελήσει το ευρώ. Ο ΙΣ., ήταν κατηγορηματικός: «*Όχι. Εκτιμώ, μάλιστα, ότι μπορεί να το αφήσει στην τρίτη θέση το ευρώ. Εμείς πρέπει να ανταγωνιστούμε αυτές τις δύο υπερδυνάμεις. Η Ευρώπη, δηλαδή, να ανταγωνιστεί την Αμερική και την Κίνα [...] αυτό που θα πρέπει να αποφασίσουμε είναι: Αν θέλουμε να ανταγωνιστούμε το δολάριο και το κινεζικό γουάν (Rembibi), πρέπει να αποκτήσουμε πιο πολύ, υπόσταση κρατική. Δηλαδή, να προσχωρήσουμε σε μια ομοσπονδία. Πραγματική, όμως, ομοσπονδία και όχι διακυβερνητικής μορφής συνεργασία που έχουμε σήμερα, αλλά federation*». Σαφής ήταν και η απάντηση του ΕΒ: «*Ως τι; Να το χρησιμοποιήσει η Κίνα ως αποθεματικό νόμισμα; Όχι. Δε νομίζω θα εκτεθεί στο δημόσιο χρέος. Πρέπει να λύσει το θέμα του δημοσίου χρέους των ΗΠΑ που κατέχει [...] Η διαπραγμάτευση ισχύος μεταξύ Κίνας και Δύσης είναι μεταξύ Κίνας και ΗΠΑ. Δεν πρέπει να υπερβάλουμε για το ρόλο της ΕΕ*». Αρνητικός ήταν, επίσης, και ο ΧΚ: «*Όχι, δεν το πιστεύω. Μια τέτοια προσέγγιση θα τη θεωρούσα λίγο βραχυπρόθεσμη, υπό την έννοια ότι: Η Κίνα είναι ένας από τους ισχυρότερους εμπορικούς εταίρους της ΕΕ και από τους ισχυρότερους επενδυτές [...] αν δούμε όξυνση του ανταγωνισμού ΗΠΑ-Κίνας, οι ΗΠΑ θα ασκήσουν ένα «εκβιασμό» στην Ευρώπη να συνταχθεί με τις ΗΠΑ, άρα, να σταθεί απέναντι στην Κίνα, κάτι που πολιτικά να μην συμβαίνει, οικονομικά όμως δεν αποτελεί επιλογή για την ΕΕ ένας εμπορικός,*

οικονομικός πόλεμος», όπως και οι **ΧΣ-ΜΑ.**, οι οποίοι θεώρησαν αυτονόητο το γεγονός ότι: «τελικά σε αυτό το *global power game*, στο τέλος της ημέρας, η Ευρώπη με την Αμερική θα είναι».

Αντίθετα, οι **ΠΠ** και **ΜΤ** φάνηκαν να είναι περισσότερο θετικοί. Ο **ΠΠ** και ο **ΜΤ** μας είπαν αντίστοιχα: «Ενδεχομένως, καθώς δύναται να ενισχύσει την πολιτική διαφοροποίησης των συναλλαγματικών διαθεσίμων της Κίνας σε δολάρια. Η αυξανόμενη ένταση στις αμερικανο-κινεζικές σχέσεις θα προκαλέσει αντανακλαστικά από πλευράς Κίνας για περιορισμό της έκθεσης της στο δολάριο και αύξηση διακράτησης κεφαλαίων σε άλλα νομίσματα, προεξέχοντος του ευρώ», και «Μπορεί να το ωφελήσει, με την έννοια ότι όταν έχεις δυο μεγάλους παίκτες να ανταγωνίζονται μεταξύ τους, πάντα υπάρχει περιθώριο να εκμεταλλευτείς αυτήν την αντιπαλότητα [...] αυτό όμως έχει όριο, και φτάνει έως το σημείο που δε θα κερδίσει το γουάν και θα πρέπει να συντηρηθεί το δολάριο. Εκεί είναι η κόκκινη γραμμή».

Με την ερώτηση (7) επιχειρήσαμε να μάθουμε αν η δημιουργία ενός ψηφιακού ευρώ θα ενισχύσει το διεθνή του ρόλο. Εν πρώτοις, η προσέγγιση των **ΧΣ-ΜΑ.**, εμφωλεύει μια αμφισημία: «Και ναι, και όχι. Δηλαδή, θέλεις το ψηφιακό ευρώ να είναι ένα ευρέως διαδεδομένο μέσο συναλλαγών, αλλά δε θέλεις το ψηφιακό ευρώ να είναι ένα σημαντικό αποταμιευτικό προϊόν [...] Δεν θέλουμε, δηλαδή, το ψηφιακό ευρώ να λειτουργήσει σαν μια αποσταθεροποιητική δύναμη για την ευστάθεια των τραπεζικών συστημάτων. Γιατί, οτιδήποτε βγάζεις από την τράπεζα και το βάζεις στο ψηφιακό λογαριασμό (ευρώ), σημαίνει ότι αυτόματα μειώνεις τη ρευστότητα των τραπεζών [...] Συμπερασματικά, [...] εφόσον, αποδεδειγμένα υπάρχει ζήτηση για ηλεκτρονικές πληρωμές, αυτή η ζήτηση δεν πρέπει να καλυφτεί από άλλους [...] την ίδια στιγμή όμως πρέπει να δούμε πως να κάνουμε *manage* σε αυτά τα *trade-offs*, δηλαδή, *financial stability vs uses*». Αλλά και ο **ΙΣ.**, μας είπε παρόμοια: «Υπάρχουν πολλά προβλήματα στη χρήση ψηφιακών νομισμάτων κεντρικών τραπεζών, διότι υφίσταται ένας ανταγωνισμός με τις εμπορικές τράπεζες, αλλά αναμφισβήτητα, τη στιγμή που προχωρά η Κίνα με τόσο μεγάλη ταχύτητα, δεν μπορούμε εμείς να μην το κάνουμε. Σαφώς θα ενισχυθεί ο ρόλος του ευρώ, πλην όμως, δεν είμαστε έτοιμοι. Υπάρχει δρόμος ακόμη. Και δεν επρόκειτο για τεχνικά ζητήματα, είναι καθαρά ζητήματα χρηματοπιστωτικής σταθερότητας, δηλαδή, ανταγωνισμού με το εμπορικό τραπεζικό σύστημα».

Ο **ΕΒ.**, μας είπε ότι η μετάβαση σε ένα ψηφιακό ευρώ δεν είναι κάτι απλό: «Είναι μια αλλαγή δομική του τραπεζικού συστήματος, κάτι το οποίο μπορεί να είναι καταλυτικό για

τη λειτουργία των τραπεζικών συστημάτων διεθνώς. Πάντως, δεν είναι κάτι που μπορεί να το κάνει πρωτοποριακά η ΕΚΤ, γιατί σέρνει πίσω της 20 εθνικές τράπεζες». Ο ΧΚ., επίσης μας είπε: «Είναι ένα πεδίο στο οποίο παίζουν ήδη όλοι οι άλλοι μεγάλοι παίκτες, άρα πρέπει να παίζουμε και εμείς. Κατά τη γνώμη μου δεν αποτελεί μια επιλογή (όπως την παρουσιάζει η Κομισιόν), άλλα μια υποχρέωση [...] Θα το ενισχύσει, πλην όμως, δε θα κάνει την ποιοτική διαφορά σε σχέση με τα άλλα νομίσματα. Ακριβώς γιατί και τα άλλα διεθνή νομίσματα έχουν προχωρήσει». Ο ΙΙ., στην ερώτηση (7) μας απάντησε: «Το ψηφιακό ευρώ μπορεί να προσφέρει μεγαλύτερη ελευθερία δράσεως αλλά και να διευκολύνει τη λήψη γεωπολιτικών αποφάσεων. Ένα ελκυστικό νόμισμα προσφέρει επίσης ευρύτερη πρόσβαση στις διεθνείς χρηματοπιστωτικές αγορές. Αυτό διευκολύνει την πολιτική προώθησης των ευρωπαϊκών προτεραιοτήτων όπως πράσινη ανάπτυξη και ψηφιακή μετάβαση», και στην ερώτηση (8), υποστήριξε ότι: «Η δημιουργία ενός καλά ρυθμισμένου ευρωπαϊκού ψηφιακού συστήματος πληρωμών θα περιορίσει την εξάρτηση από τις ΗΠΑ». Χαρακτηριστική είναι η απάντηση του ΧΚ., στην ίδια ερώτηση (8): «Η αλήθεια είναι ότι όλοι θέλουν να έχουν το εργαλείο της νομισματικής [...] Ωστόσο, ζούμε σε έναν κόσμο έντονης αλληλεξάρτησης [...] Για παράδειγμα, υπάρχει η απειλή να αποβάλλουν τη Ρωσία από το σύστημα διατραπεζικών συναλλαγών (SWIFT), και απαντά η Ρωσία ότι εάν με αποβάλλεται δε θα μπορείτε να πληρώσετε τις εισαγωγές φυσικού αερίου [...] Δηλαδή, είναι τόσο έντονες οι σχέσεις αλληλεξάρτησης που μπορεί να θες να ασκήσεις μια πίεση, αλλά αυτή την πίεση δε θες να τη φτάσεις στα άκρα γιατί θα σου γυρίσει μπούμερανγκ σε κάτι άλλο».

Οι απαντήσεις στα ερωτήματα (9) και (10) είναι αυτές που περιλαμβάνουν τις απόψεις των συμμετεχόντων για την Κίνα, την οικονομική της ισχύ, το διεθνή ρόλο του γουάν και την πιθανή αναβάθμισή του στο διεθνές νομισματικό σύστημα ισχύος. Στην ερώτηση (9), ο ΕΒ., εξέφρασε ένα σκεπτικισμό. Χαρακτηριστικά μας είπε: «Μπορεί, δεν είμαι σε θέση να το εκτιμήσω διότι η σχέση που διαμορφώνει με τις χώρες που δανείζει η Κίνα είναι μια πάρα πολύ σκληρή σχέση εξάρτησης. Υπάρχουν χώρες οι οποίες έχουν τέτοιου είδους δανειακή εξάρτηση για τις υποδομές τους από την Κίνα, αλλά δεν ξέρω αν η Κίνα θα ήθελε αυτό να εκφράζεται στο νόμισμά της. Μπορεί η επιλογή της να είναι να εκφραστεί σε άλλο νόμισμα, δηλαδή, σε δολάριο, η εξάρτηση αυτή». Ο ΙΣ., επισημαίνει τις δυσκολίες αυτής της μετάβασης και «μεταθέτει» την «πρωτοκαθεδρία» της Κίνας και την αναβάθμιση του γουάν σε μεταγενέστερο χρόνο, λέγοντας: «Για να ενδυναμωθεί το γουάν θα πρέπει η Κίνα να λειτουργήσει χωρίς περιορισμούς στην κίνηση κεφαλαίων, να υιοθετήσει αρχές που υπάρχουν στο δυτικό κόσμο, κάτι που δεν το θεωρώ εύκολο αυτή τη στιγμή [...] το δολάριο

έχει μεγάλο βάθος, εμπιστεύεται ο κόσμος το Federal Reserve et al. Η Κίνα για να φτάσει έχει πολύ δρόμο. Πρέπει να ακολουθήσει τους κανόνες που ακολουθούν οι φιλελεύθερες δημοκρατίες, κάτι το οποίο δεν το βλέπω».

Κατηγορηματικός ήταν ο **MT**: «Τι πάει να πει θα αναβαθμιστεί; Πρέπει να το αναγνωρίσουν οι άλλοι παίκτες ως αποθεματικό. Κάτι τέτοιο για τις ΗΠΑ είναι περίπου αυτοκτονικό [...] αυτό θα είναι περίπου επιβεβαίωση ήττας. Αν αναδειχθεί το γουάν, γίνει αποθεματικό νόμισμα και το αναγνωρίσουν και οι άλλοι ως τέτοιο, τότε δεν είναι άλλο παρά παραδοχή ήττας». Ένα βήμα πιο πέρα κινείται η απάντηση του **III**: «Μπορεί η Κίνα να αποτελεί τη δεύτερη οικονομική υπερδύναμη, απέχει όμως από την υλοποίηση του στόχου της για διεθνοποίηση του εθνικού της νομίσματος, παρά τα βήματα που έχουν γίνει προς αυτή την κατεύθυνση, με σημαντικότερο την ένταξη του γουάν στο «καλάθι» νομισμάτων που συνθέτουν τα Ειδικά Τραβηκτικά Δικαιώματα του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου. Το ποσοστό του Γουάν στο σύνολο των διεθνών πληρωμών υποχώρησε στο 1,66%, στα χαμηλότερα επίπεδα από τον Απρίλιο 2020. Το κινεζικό νόμισμα ήταν στην 35η θέση τον Οκτώβριο του 2010, όταν άρχισε το SWIFT να κρατάει στοιχεία για την κατάταξη των νομισμάτων. Κατάφερε να αναρριχηθεί στην έκτη θέση το 2014, με την παρουσία του στις διεθνείς πληρωμές να μην υπερβαίνει το 2%». Αντίθετα, ο **XK**., διαφοροποιείται από τους παραπάνω και λέει: «Ναι, πιστεύω θα αναβαθμιστεί. Αναβαθμίζεται ήδη. Αλλά και αυτό πιστεύω θα έχει ένα όριο. Η Κίνα ήδη παίρνει πρωτοβουλίες διεθνώς, όπως το σχήμα One Belt One Road (OBOR), το οποίο αφορά όλο τον κόσμο, και την Αφρική και την Ασία, και φτάνει έως την Ευρώπη, με τον Πειραιά να θεωρείται η ουρά του δράκου. Η Κίνα διεισδύει και στα Βαλκάνια. Είναι ο κατεξοχήν επενδυτής στη Σερβία. [...] ναι, πιστεύω θα αναβαθμιστεί το ρένμιμπι, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι θα αντικαταστήσει το δολάριο, τουλάχιστον όχι στο άμεσο μέλλον».

Αντίστοιχη με την ερώτηση (9), περί αναβάθμισης του διεθνούς ρόλου του γουάν ήταν και η ερώτηση (10), για τη στάση που θα κρατήσει το Πεκίνο απέναντι στο ευρώ, σε περίπτωση που θελήσει να διαφοροποιήσει σημαντικά τα αποθέματά του. Όπως αναφέραμε και στο θεωρητικό μέρος της διατριβής ο **MT**., ανέδειξε, μεταξύ άλλων, παραδοσιακές ρεαλιστικές ιδέες σχετικά με τη δομή του διεθνούς συστήματος, την πολιτική της ισχύος και τον ανταγωνισμό, έτσι όπως εκφράζονται μέσα από τα συμφέροντα κάθε κράτους, λέγοντας ότι: «Από ότι γνωρίζω ναι. Πιστεύω ότι οι κινέζοι το ευρώ το βλέπουν ως μια ανταγωνιστική εναλλακτική έναντι του δολαρίου. Θα το χρησιμοποιήσουν το ευρώ, και αυτό θα μας ενισχύσει και θα διαφοροποιήσει τη στάση μας απέναντι στους κινέζους. Τώρα είναι η

περίοδος οπού η Κίνα είναι στο στόχαστρο. Ας μην ξεχνάμε ότι το ενδιαφέρον των Αμερικανών βρίσκεται στον Ειρηνικό». Όμοια απαντά και ο ΠΙ: «Το ευρώ ως το δεύτερο σημαντικότερο διεθνές νόμισμα σίγουρα θα αποτελέσει την βασική εναλλακτική επιλογή για την διαφοροποίηση των αποθεμάτων. Το στοιχείο αυτό ενισχύεται και από την σημαντική αύξηση των εμπορικών σχέσεων της Κίνας με τα κ-μ της ΕΕ την τελευταία δεκαετία και την επενδυτική παρουσία μεγάλων κινέζικων ομίλων στις χώρες της Ευρώπης (Πορτογαλία, Ισπανία, Ελλάδα).

5.6. Συμπεράσματα

Όπως φαίνεται από την καταγραφή των απαντήσεων των συμμετεχόντων/συνεντευξιζόμενων σε όλες τις ερωτήσεις που εντάσσονται στο πλαίσιο της διερεύνησης του διεθνούς ρόλου του ευρώ και της θέσης του στο σύγχρονο διεθνές νομισματικό περιβάλλον, η άποψη που κυριαρχεί είναι ότι: Η ενδυνάμωση του ευρώ, συνδέεται άρρηκτα με την ενδυνάμωση της αρχιτεκτονικής της ευρωζώνης, και κατ' επέκταση με μια περισσότερη ομοσπονδοποίηση της ευρωζώνης. Η δύναμη της Ένωσης, διεθνώς θα εξαρτηθεί από την ικανότητά της να επιτυγχάνει ισχυρά πολιτικά αποτελέσματα στο εσωτερικό. Βραχυπρόθεσμα, αυτό αφορά ορισμένες μεταρρυθμίσεις της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης, της Ένωσης Κεφαλαιαγορών και της Τραπεζικής Ένωσης που βρίσκονται σε εξέλιξη εδώ και καιρό (NGEU, RRF, EDIS), καθώς και να επιτευχθεί μια πιο ενιαία εξωτερική εκπροσώπηση. Ωστόσο, οι περισσότεροι από τους ερωτώμενους ανέφεραν ότι, καίτοι η ενδυνάμωση της αρχιτεκτονικής της ευρωζώνης έχει προχωρήσει, εντούτοις, παραμένει ατελής. Το παρακάτω απόσπασμα αποτελεί την καλύτερη επιβεβαίωση: «Η ενδυνάμωση της αρχιτεκτονικής της ευρωζώνης έχει προχωρήσει, εντούτοις, παραμένει ατελής. Και παραμένει ατελής, διότι, παραμένει μια νομισματική ένωση και όχι μια οικονομική ένωση». Για το λόγο αυτό, αφ' ης στιγμής οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να απαντήσουν αν θεωρούν ότι το ευρώ μπορεί να διαδεχθεί το δολάριο ως βασικό νόμισμα αναφοράς, εξέφρασαν την άποψη ότι κάτι τέτοιο δεν είναι πιθανό να συμβεί στο άμεσο μέλλον. Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων θεωρεί ότι: το αμερικανικό δολάριο θα παραμείνει το βασικό νόμισμα, η κυριαρχία του οποίου αντικατοπτρίζει και θα συνεχίζει να αντικατοπτρίζει την ευρύτερη ισχύ των Ηνωμένων Πολιτειών.

Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδας, κ. Στουρνάρας: «Η δύναμη ενός νομίσματος αντανακλά πολλά πράγματα. Δεν είναι μόνο

financial ή economic. Αντανακλά την τεχνολογία, αντανακλά τη στρατιωτική ισχύ, τη διπλωματική ισχύ, et al». Το δολάριο ΗΠΑ χρησιμοποιείται στα αποθεματικά, στα συστήματα πληρωμών, στη χρηματοδότηση των τραπεζών, και διαθέτει μια τεράστια δεξαμενή ασφαλών περιουσιακών στοιχείων με τη μορφή των αμερικανικών κρατικών ομολόγων, καθώς και μια σταθερή και δοκιμασμένη νομισματική, οικονομική και πολιτική διακυβέρνηση. Ο κ. Βενιζέλος ρητά αναφέρει ότι: *«το δολάριο [...] είναι σύμβολο της αμερικανικής κυριαρχίας, που έχει πίσω του ένα μεγάλο ομοσπονδιακό κράτος, μια υπερδύναμη, τη μόνη στην πραγματικότητα υπερδύναμη με πολύ μεγάλη στρατιωτική και πολιτική ισχύ».* Συνεπώς, η ηγεμονία του δολαρίου στο παγκόσμιο νομισματικό σύστημα αντανακλά την ισχυρή οικονομική και γεωπολιτική θέση των ΗΠΑ. Επαληθεύεται, έτσι, και η βασική μας υπόθεση ότι: το διεθνές νομισματικό σύστημα επηρεάζεται από την εκάστοτε ισορροπία ισχύος μεταξύ των κρατών, και κατ' επέκταση καθορίζεται από την ηγεμονική δύναμη η οποία προσδιορίζει τις διεθνείς νομισματικές σχέσεις.

Επιπλέον, μέσα από τις απαντήσεις των συνεντευξιαζόμενων καταδείχθηκε ότι οι περισσότεροι συμφωνούν πως το ευρώ είναι προς το παρόν η μοναδική εναλλακτική λύση στο δολάριο των ΗΠΑ ως το βασικό διεθνές νόμισμα. Η χρήση του ρενμίνμπι σε διεθνές επίπεδο παραμένει οριακή. Το ευρώ είναι το δεύτερο σημαντικότερο νόμισμα στον κόσμο, πολύ πίσω από το δολάριο ΗΠΑ αλλά μπροστά από όλα τα άλλα παγκόσμια νομίσματα. Όπως επισημαίνει ο πρόεδρος του Σ.Ο.Ε, κ. Μιχάλης Αργυρού: *«Είναι ήδη ένα από τα δύο βασικότερα νομίσματα του κόσμου, μάλιστα σε μερικές από τις νέες χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες είναι και το πρώτο, σε ότι αφορά το Green Finance, η Ευρώπη είναι πρωτοπόρος».* Οι προσδοκίες, όμως, για την αναβάθμιση του διεθνούς ρόλου του ευρώ έχουν όρια και εξαντλούνται, από την πλειοψηφία των ερωτηθέντων, *«στο σημείο που δε θα κερδίσει το γουάν και θα πρέπει να συντηρηθεί το δολάριο».* Ειδικότερα, μέσα από την έρευνα συμπεραίνεται ότι: *«Δεν προσπαθούμε να υποκαταστήσουμε τους Αμερικανούς [...] Αυτό που προσπαθούμε είναι να αυξήσουμε τον διεθνή ρόλο του ευρώ, χωρίς αυτό, όμως, να σημαίνει επιδίωξη για ανατροπή της πρωτοκαθεδρίας των Αμερικανών».* Χαρακτηριστική είναι η φράση του κ. Βενιζέλου: *«Η διαπραγματέυση ισχύος μεταξύ Κίνας και Δύσης είναι μεταξύ Κίνας και ΗΠΑ. Δεν πρέπει να υπερβάλουμε για το ρόλο της ΕΕ».* Αλλά και αυτή του κ. Τσινισιζέλη: *«Θα θέλαμε να διατηρηθεί ένα υβριδικό σύστημα.. Μια κατάσταση στην οποία το ευρώ μπορεί να μπει σε μια πορεία primus inter pares (πρώτος μεταξύ ίσων). Το δολάριο, βέβαια, θα είναι πρώτο μεταξύ ίσων, με το ευρώ να ακολουθεί από κοντά, χωρίς να δημιουργεί πολιτικά ζητήματα στην πρωτοκαθεδρία του αμερικανικού δολαρίου».*

Συμπερασματικά, λοιπόν, η ενίσχυση της επιρροής του ευρώ ως νόμισμα αναφοράς, διεθνώς, μπορεί να ωφελήσει τόσο τις επιχειρήσεις όσο και τους πολίτες της ΕΕ, καθώς και να συμβάλει ώστε να ενισχυθούν η στρατηγική αυτονομία της ΕΕ και η επιρροή της στον κόσμο. Όπως αναφέραμε και στο θεωρητικό μέρος της διατριβής, ο διεθνής ρόλος ενός νομίσματος εξαρτάται γενικότερα από την ικανότητα και την προθυμία της χώρας έκδοσης να αναπτύξει τη γεωπολιτική της ισχύ. Το ευρώ είναι το δεύτερο σημαντικότερο νόμισμα στο διεθνές νομισματικό σύστημα μετά το δολάριο ΗΠΑ, πλην όμως η επέκταση του ρόλου του θα εξαρτηθεί από το αν η Ένωση είναι αποφασισμένη ή όχι να ασκήσει κυριαρχία από κοινού. Αν η Ευρώπη, δηλαδή, αποφασίσει να διαδραματίσει σημαντικότερο ρόλο σε παγκόσμια θέματα, ανάλογο με την οικονομική και πολιτική της ισχύ.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Banque de France, (2021), *Bank notes Analysing and Anticipating: International Role of the Euro*, November, Ανακτήθηκε στις 27 Δεκεμβρίου από: [International role of the euro| Banque de France \(banque-france.fr\)](https://www.banque-france.fr/en/press/2021/11/24/International-role-of-the-euro)

Bansal, R & Singh, S, (August 31, 2021) « China's Digital Yuan: An Alternative to the Dollar-Dominated Financial System», *Carnegie India*. Ανακτήθηκε στις 16 Δεκεμβρίου 2021, από [https://carnegieendowment.org/files/202108-Bansal_Singh - Chinas Digital Yuan.pdf](https://carnegieendowment.org/files/202108-Bansal_Singh_-_Chinas_Digital_Yuan.pdf)

Bertaut, C, Beschwitz, B & Curcuro, E.S, (2021). «The International Role of the U.S. Dollar», *FEDS Notes. Washington: Board of Governors of the Federal Reserve System*, October

Blecker, A.R, (2003), «The benefits of a lower dollar: How the high dollar has hurt U.S. manufacturing producers and why the dollar still needs to fall further» *Washington, D.C.:* Economic Policy Institute.

Board of Governors of the Federal Reserve System (U.S.), 1935, (1989), *The International Gold Standard and U.S. Monetary Policy from World War I to the New Deal*, Federal Reserve Bulletin, Vol. 75, (6), σσ. 421-441.

Bordo, D.M, (1993), The Bretton Woods International Monetary System: A Historical Overview, in Michael D. Bordo and Berry Eichengreen (eds.), *A Retrospective on the Bretton Woods System*, Chicago: University of Chicago Press. Ανακτήθηκε από: <https://www.nber.org/system/files/chapters/c6867/c6867.pdf>

Böhme, R., N. Christin, B. Edelman and T. Moore (2015), «Bitcoin: Economics, Technology, and Governance», *Journal of Economic Perspectives*, 29(2), 213-238.

Broz, J.L, & Frieden, J.A, (2001), «The Political Economy of International Monetary Relations», *Annual Review of Political Science*, Vol. 4:317-343.

Bussière, M, Lecat, R & Vidon, É, (2020), «Why and How to Develop the International Role of the Euro?», *Banque de France Bulletin*, No. 229/7, May-June.

Cannell, C. F., & Kahn, R. L. (1968), Interviewing. In G. Lindzey & E. Aronson (Eds.), *The Handbook of Social Psychology* (Vol. 2, pp. 526–595), Reading, MA: Addison-Wesley.

Chiu, J. & Wong, T.N, (2014), «E-money: Efficiency, Stability and Optimal Policy», Bank of Canada Staff Working, Paper No. 16, April.

Chiu, J. & Wong, T.N, (2015), «On the Essentiality of E-Money», Bank of Canada Staff Working, Paper No. 4.

Chorzempa, M, (2021), «How are central bank digital currencies different from other payment methods?», *Peterson Institute for International Economics*, Ανακτήθηκε στις 27 Δεκεμβρίου από: https://www.piie.com/research/piie-charts/how-are-central-bank-digital-currencies-different-other-payment-methods?fbclid=IwAR1oR4kuPGGwrPR_uvE_MeFfIh7RFnGt6Te13JoiX4DkdpuItD95NKFFUDYQY

Cody, E, (October 5, 2008), «No Joint European Strategy on Banks», *Washington Post*.

Cohen, B.J, (2008), *Global Monetary Governance*, (1st ed.), London: Routledge.

Cohen, B.J, (2000), «Life at the Top: International Currencies in the Twenty-First Century», *Essays in International Economics*, no. 221, Princeton, NJ: Princeton University, International Economics.

Cohn, T. H. (2016), *Global political economy: Theory and practice* (6th ed.), New York: Routledge.

Craib, I. (2011). *Σύγχρονη Κοινωνική Θεωρία: Από τον Πάρσονς στον Χάμπερμας*, (επιμ.), Π. Λέκκας, Αθήνα: Τόπος.

Dessler, David, (1989), «What's at stake in the agent structure debate», *International Organization* 43 (summer): 441-73.

Donnelly, J. (2004), *Realism and International Relations*, Cambridge: Cambridge University Press

Economides, S. & Wilson, P, (2007), *Ο Οικονομικός Παράγοντας στις Διεθνείς Σχέσεις*. Αθήνα: Θεμέλιο.

Eichengreen, B, (1992), *Golden Fetters: The Gold Standard and the Great Depression, 1919–1939*, New York: Oxford University Press, ch. 2, σσ. 204–207.

Eichengreen, B, (1996), *Globalizing Capital: A History of the International Monetary System*, Princeton: Princeton University Press.

Estevadeordal, A, Frantz, B & Taylor, A. (2002). The Rise and Fall of World Trade, 1870-1939, *The Quarterly Journal of Economics*, 118(2): 359-407. Ανακτήθηκε από: [the rise.pdf](#)

European Central Bank (ECB), (1999), *Monthly Bulletin*, August.

European Central Bank, (2020), Report on a Digital Euro, Ανακτήθηκε από: https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/Report_on_a_digital_euro~4d7268b458.en.pdf

European Central Bank (ECB), (2021) *The International Role of the Euro*, June.

European Central Bank (ECB), (2021), *Economic Bulletin: Issue 2*.

Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, (2021), «Έκθεση του Ευρωσυστήματος Σχετικά με τη Δημόσια Διαβούλευση για το Ψηφιακό Ευρώ», Ανακτήθηκε από: https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/Eurosystem_report_on_the_public_consultation_on_a_digital_euro~539fa8cd8d.el.pdf

Fatás, A, (ed.) (2019), *The Economics of Fintech and Digital Currencies*, VoxEU.org, eBook.

Federal Reserve, (2021), «Parachute Pants and Central Bank Money», Ανακτήθηκε στις 11 Δεκεμβρίου 2021, <https://www.federalreserve.gov/newsevents/speech/quarles20210628a.htm>

Fioretos, O & Heldt, E. C. (2019), Legacies and innovations in global economic governance since Bretton Woods, *Review of International Political Economy*, <https://doi.org/10.1080/09692290.2019.1635513>

Genre, V, Lecat, R & Marsilli, C, (2020), «The euro in the history of the international monetary system», *Banque de France Bulletin*, No. 229/6, May-June.

Gill, S. (1990). «Two concepts of international political economy». *Review of International Studies*, 16(4), 369–381.

Gilligan, M. J, (2011), «A defense of the transaction costs approach to understanding international institutions», Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο στις 29.09.2021 <http://www.nyu.edu/gsas/dept/politics/faculty/gilligan/transactions.pdf>

Gilpin, R, (1975), *US Power and the Multinational Corporation*, London: Macmillan.

Gilpin, R, (1987), *The Political Economy of International Relations*. Princeton: Princeton University Press.

Gilpin, R, (2001), *Global Political Economy*, Princeton: Princeton University Press.

Gilpin, R, (2004), *Παγκόσμια Πολιτική Οικονομία: Η Διεθνής Οικονομική Τάξη*, γ' εκδ, μτφ. Η. Στροϊκού, Αθήνα: Ποιότητα.

Goh, K.S, (2009), *Managing the Impossible Trinity: The Case of Malaysia*, Munich Personal RePEc Archive, MPRA Paper No. 18094.

Greenwald, M & Margolis, M.A, (June 4, 2021), «Why a Digital Dollar is Good for the World», *Belfer Center for Science and International Affairs, Harvard Kennedy School*, Ανακτήθηκε στις 17 Δεκεμβρίου 2021, από <https://www.belfercenter.org/publication/why-digitaldollargoodworld?fbclid=IwAR2panslid2cHejgldfl3TJu6SzoQ8DDJRN3H0ZBaPeEiIkzknk3IJ21EM>

Helleiner, E, (2008), «Political Determinants of International Currencies: What Future for the U.S. Dollar?», *Review of International Political Economy* 15, no. 3.

Hoffmann, S, (1969), «Theory and International Relations», Στο Rosenau, J. N. (ed.). *International Politics and Foreign Policy*, New York: Free Press.

International Monetary Fund, (1993), *Articles of Agreement of the International Monetary Fund*, adopted July 22, 1944, Washington, DC: IMF, Article 4, section 1–iii.

International Monetary Fund, (2007), *International Monetary Fund Annual Report—2007*, Washington, DC: IMF.

International Monetary Fund, (2008), *International Monetary Fund Annual Report—2008*, Washington, DC: IMF.

International Monetary Fund (IMF) & Capital Markets Department (MCM) (2020), *Digital Money Across Borders: Macro-financial Implications*, *Policy Papers*, 2020(050), A001. Ανακτήθηκε στις 20 Δεκεμβρίου 2021, από: <https://www.elibrary.imf.org/view/journals/007/2020/050/article-A001-en.xml>

International Monetary Fund (IMF) & Capital Markets Department (MCM) (2020), *Digital Money Across Borders: Macro-financial Implications*, *Policy Papers*, 2020(050),

A001. Ανακτήθηκε στις 20 Δεκεμβρίου 2021, από: <https://www.elibrary.imf.org/view/journals/007/2020/050/article-A001-en.xml>

International Monetary Fund, (IMF), (2021), «US Dollar Share of Global Reserves Drops to 25-Year Low», Ανακτήθηκε στις 12 Δεκεμβρίου 2021, από <https://blogs.imf.org/2021/05/05/us-dollar-share-of-global-foreign-exchangereserves-drops-to-25-year-low/>

Joshi, V, (2003), «India and the Impossible Trinity», *The World Economy*, Vol 26, 4(04), p.555 – 583.

Kenen, B.P, (2011). «Currency internationalisation: an overview», BIS Papers chapters, in: Bank for International Settlements (ed.), *Currency internationalisation: lessons from the global financial crisis and prospects for the future in Asia and the Pacific*, *Bank for International Settlements*, volume 61, pages 9-18.

Keohane, R. O., & Nye, J. S, (1974). Introduction: The complex politics of Canadian-American interdependence. *International Organization*, 28(4), 595–607.

Keohane, R. O. (1984). *After hegemony: Cooperation and discord in the world political economy*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Κουλουμπής, Θ. & Wolfe, J. H, (1981), *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις. Εξουσία και Δικαιοσύνη*, Β' έκδ. Αθήνα: Παπαζήση.

Korfiatis, Y, (2020), «D-Euro: Issuing the Digital Trust, Economic Bulletin», p. 91- 125, n.51, Ανακτήθηκε από: <https://www.bankofgreece.gr/Publications/econbull202007.pdf>

Krasner, Stephen D, (1982b), «Structural causes and regime consequences: Regimes as intervening variables», *International Organization* 36, 2, spring 1982, pp. 185-205.

Krasner, D.S, (1985) *Structural Conflict: The Third World Against Global Liberalism*, Berkeley, CA: University of California Press, σ. 9.

Μανώλη. Π. & Μαρής. Γ, (2015), *Εισαγωγή στη Διεθνή Πολιτική Οικονομία*. Αθήνα: ΣΕΑΒ.

McLeay, M., A. Radia & R. Thomas (2014), «Money in the Modern Economy: An Introduction», Bank of England, *Bank of England Quarterly Bulletin*, Q1.

Mehl, A, (2015), «L'euro sur la scène internationale après la crise financière et celle de la dette», *Revue d'économie financière*, Vol. 3, No. 119, σσ. 55-68.

Michael, (January 13, 2021), «China's National Digital Currency DCEP / CBDC Overview», *Boxmining*, Ανακτήθηκε στις 10 Δεκεμβρίου 2021, από <https://boxmining.com/dcep/>

Miliband, D, (2019), *Beyond Development: Rethinking Aid in an Era of Fragile States, Revitalizing the Spirit of Bretton Woods*, Ανακτήθηκε από: [Revitalizedat75.pdf](#)

Milne, A.K.L. (2018), «Argument by False Analogy: The Mistaken Classification of Bitcoin as Token Money», Loughborough University.

Mordechai, E. K, (1991), *International Economics: A Policy Approach*, 6th ed, San Diego, CA: Harcourt Brace Jovanovich, σσ. 123–124.

Μούσης, Ν, (2018), *Ευρωπαϊκή Ένωση: Δίκαιο - Οικονομία - Πολιτικές*, 16η έκδοση, Αθήνα: Παπαζήση.

Mundell, R.A, (1961) «A Theory of Optimum Currency Areas» *American Economic Review* 51, no. 4, σσ. 657–665.

Narayanan, A. B, Bonneau, E, Felten, A, Miller, and S. Goldfeder, (2016), *Bitcoin and cryptocurrency technologies: A comprehensive introduction*, Princeton: Princeton University Press.

Nugent, N. (2012), *Πολιτική και Διακυβέρνηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Ιστορία, Θεσμοί, Πολιτικές*, μτφ. Ι. Τσολακίδου, γ' έκδοση, Αθήνα: Σαββάλας.

Obstfeld, M, (1993), The Adjustment Mechanism, in Michael D. Bordo and Barry Eichengreen (eds.), *A Retrospective on the Bretton Woods System*, Chicago: University of Chicago Press, Ανακτήθηκε από: <https://www.nber.org/system/files/chapters/c6871/c6871.pdf>

Obstfeld, M., Shambaugh, J. & Taylor, A., (2004), «Monetary Sovereignty, Exchange rates, and Capital Controls: The Trilemma in the Interwar Period», *National Bureau of Economic Research*, Working Paper #10393.

Pichler, P. and Summer, M, (2018), «Digital Money, Cryptocurrency and Central Banks», in: E. Gnan and D. Masciandaro (eds.), *Do We Need Central Bank Digital Currency?*, *SUERF Conference Proceedings*, 91-98.

Quinn, S. & W. Roberds (2014), «How Amsterdam got Fiat Money», *Journal of Monetary Economics*, Vol. 66, σσ.1-12.

Ravenhill, J. (2016), «The Study of Global Political Economy», In *Global Political Economy*. *Oxford: Oxford University Press*. Ανακτήθηκε στις 29 Σεπτεμβρίου 2021 από <https://www.oxfordpoliticstrove.com/view/10.1093/hepl/9780198737469.001.0001/hepl-9780198737469-chapter-1>.

Ρουκανάς, Σ, (2007), *Οικονομική θεωρία και ανάπτυξη υπό το πρίσμα της διεθνούς πολιτικής οικονομίας*, (Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, ΔΠΘ), Ανακτήθηκε στις 15 Σεπτεμβρίου 2021 από <https://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/23581#page/1/mode/2up>

Steans, J., Pettiford, L., Diez, T., & El-Anis, I, (2010), *An Introduction to International Relations Theory*, Perspectives and Themes. London: Pearson.

Stournaras, Y. (2018), “The future of money”, Speech held in Athens, May

Strange, S. (1970), «International Economics and International Relations: A case of mutual neglect», *International Affairs*, 46(2), σσ. 304-315.

Strange, S, (1971), *Sterling and British Policy: A Political Study of an International Currency in Decline*, London: Oxford University Press.

Strange, S, (1998), *Mad money: When markets outgrow governments*, Ann Arbor: University of Michigan Press.

Sun, G. & Li, W. (2017, March 30) *Monetary Policy, Exchange Rate and Capital Flow - From “Equilateral Triangle” to “Scalene Triangle”*. The People’s Bank of China Working Paper Series No.2017/3.

Waltz K., (2011), *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, μτφ. Κ. Κολιόπουλος, Αθήνα: Ποιότητα.

Young, W. J. (2006), *Η Ευρώπη του Ψυχρού Πολέμου: 1945-1991 Πολιτική Ιστορία*, μτφ. Γ. Δεμερτζίδης, ε΄ έκδοση, Αθήνα: Πατάκης.